

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV FF

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PROMĚNY GYMNAZIÁLNÍ VÝUKY DĚJEPISU NA KLATOVSKU
V LETECH 1971–1995

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Máchalová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Jaromír Potužák

Studijní obor: Učitelství dějepisu a zeměpisu pro 2. stupeň základních škol

Ročník: 3.

2022

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Sušici 17. 04. 2022

.....

Bc. Jaromír Potužák

Poděkování:

Rád bych poděkoval vedoucí mé diplomové práce, paní Dr. Jitce Máchalové a rovněž panu Mgr. Jaroslavu Královi, za četné podněty, připomínky, nápady a příkladné vedení při psaní práce. Dále bych chtěl poděkovat panu Dr. Janu Lhotákovi z Muzea Šumavy v Sušici za poskytnutí obtížně dostupných materiálů. Poděkování patří též všem pamětníkům (jmenovitě zejména pí Mgr. Jiřině Šafářové, pí dr. Marii Homerové a p. Emilu Kintzlovi), kteří byli ochotni ke spolupráci a poskytli mi rozhovor nebo sepsali své vzpomínky či poskytli hůře dostupné materiály. V neposlední řadě chci poděkovat vyučujícím dějepisu pí Mgr. Libuši Chalupkové a Mgr. Libuši Potužákové z Gymnázia v Sušici za zapůjčení dobových učebnic dějepisu, své přítelkyni Adélce a své rodině, přátelům a kolegům za podporu a pomoc během psaní diplomové práce i celého studia.

Anotace:

Poslední čtvrtina dvacátého století byla velmi dynamickým obdobím plným změn, a to nejen ve společnosti, ale i v oblasti vyučování. Stejně bouřlivým vývojem prošel i dějepis, a to nejen jako školní předmět. Cílem této práce je na příkladu dvou gymnázií v klatovském okrese (Sušice a Klatovy) zmapovat vývoj výuky na tomto typu středních škol v Československu s důrazem na vyučování dějepisu v letech 1971–1995. Na základě archivních materiálů, vzpomínek pamětníků a dobových odborných časopiseckých diskusí budou porovnány teoretické koncepce a míra jejich naplnění v každodenní praxi. Součástí výzkumu proto bude i analýza maturitních zkoušek z dějepisu s důrazem na jejich obsahovou proměnu v tomto období. Kromě archivního materiálu bude využito i metody oral history, která přinese porovnání teorie s praxí v tehdejší výuce, přičemž narátory se stanou nejenom studenti, ale rovněž vyučující. Součástí textu bude rovněž didaktická část, v níž se zaměřím na analýzu výukových metod a učebních pomůcek (především učebnic).

Annotation:

The last quarter of 20th century was a very dynamic period full of changes, not only in society but also in teaching. History has undergone the same turbulent development, not only as a school subject. The aim of this work is to describe the development of teaching at this type of secondary schools in Czechoslovakia on the example of two grammar schools in the Klatovy district (Sušice and Klatovy) with an emphasis on teaching history between the years 1971 and 1995. On the basis of archival materials, recollections of witnesses and contemporary professional journal discussions; theoretical concepts and the degree of their fulfillment in everyday practice will be compared. Therefore, the research will also include an analysis of school-leaving examinations in history with an emphasis on their content change in this period. In addition to archival material, the method of oral history will be used, which will bring a comparison of theory with practice in teaching at the time, with narrators becoming not only students but also teachers. The text will also include a didactic part, in which I will focus on the analysis of teaching methods and teaching aids (especially textbooks).

Motto: „*Mladé pokolení je třeba vyučovat tomu, co je užitečné právě jemu a ne tomu, co za užitečné pokládá pokolení starší.*“ – L. N. Tolstoj

Motto 2: „*Hele, a ve škole se neboj! A neber to moc vážně, zdraví máš jenom jedno.*“ – Emil Kintzl, šumavský patriot a učitel

Věnováno památce pana *Emila Kintzla* (1934–2022), učitele, sportovce, turisty, skauta,
znalce Šumavy a skvělého člověka. Byl jste sekáč!

Obsah

Úvod.....	9
1. Gymnaziální školství v Československu a České republice a jeho vývoj v letech 1971–1995	13
Vzdělávání učitelů dějepisu v letech 1945–1995	20
2. Gymnaziální výuka dějepisu v Československu a České republice v letech 1971–1995	23
Na úvod	23
Období let 1971–1978.....	24
Období let 1979–1989.....	39
Období let 1990–1995.....	52
3. Dějinami sušického a klatovského gymnázia 1971–1995.....	58
Na úvod.....	58
Období let 1971–1978.....	59
Období let 1979–1989.....	63
Období let 1990–1995.....	72
4. Výuka dějepisu na sušickém a klatovském gymnáziu	82
Závěr	96
Použité prameny a literatura	99
Prameny nevydané	99
Prameny vydané	102
Literatura	106
Seznam zkratk	118
Přílohy k první kapitole:	121
Přílohy ke druhé kapitole – podkapitola 1971–1978	132
Galerie osobností české a československé teorie výuky a didaktiky dějepisu	137
Pomůcky ve výuce dějepisu:.....	141
Přílohy ke druhé kapitole – podkapitola 1979–1989	142
Přílohy ke druhé kapitole – podkapitola 1990–1995	183
Přílohy ke třetí kapitole.....	190
Přílohy ke čtvrté kapitole	205

Úvod

Předkládaná práce se zabývá vývojem a dějinami výuky dějepisu v Československu mezi lety 1971 a 1995.¹ Jedná se o historicko-pedagogicko-didaktický výzkum a metodologicky i tematicky navazuje na mou bakalářskou práci „*Proměny a styl výuky dějepisu na sušické střední škole a gymnáziu v letech 1953–1971*“, která byla obhájena roku 2019. Na příkladu sušického a klatovského gymnázia je v práci na základě různých písemných pramenů a zejména vzpomínek pamětníků popsán vývoj výuky dějepisu v uvedeném období. Problematika dějepisného vyučování na středních školách se dosud nedočkala souhrnného zpracování. Pro nespočet lidí z řad odborníků i laiků je toto téma stále velmi živé a nejednou jsem se setkal s kritikou, téma práce mi bylo rozmlouváno jako příliš náročné a zatížené vzpomínkami, nemluvě o nedostatečném časovém odstupu od zkoumaného období.²

Uvedené téma jsem si vybral z několika důvodů. Souvisí velmi úzce s mým rodným regionem a rovněž s mou rodinou (můj dědeček vyučoval dějepis na Gymnáziu v Sušici). Dalším důvodem výběru tohoto tématu je zaměření mého studia na vysoké škole (učitelství dějepisu a zeměpisu) a v neposlední řadě i zájem o zpracování tohoto tématu, které se dosud nedočkalo žádného ucelenějšího zkoumání. Tato práce je mj. příspěvkem k regionálním dějinám Sušicka a Klatovska a také pro dějiny středních škol v Sušici a Klatovech.

Cílem předkládané práce je podat nikoli sice vyčerpávající, ale přesto co nejvíce ucelený obraz výuky dějepisu na gymnáziích v Československu v letech 1971–1995. Popsán bude i vývoj středního školství v tomto období a v rámci výzkumu nelze opomenout ani dějiny každodennosti ve školách, vzhledem k povaze použitých metod, které k tomuto postupu

¹ Může se zdát, že od tohoto období uplynul příliš krátký časový úsek a že časový odstup je příliš malý. Historik Jakub Rákosník tvrdí, že největším nepřítelem historika je pamětník. Do určité míry s ním lze souhlasit, jelikož každý pamětník si zkoumaný úsek dějin či problematiku pamatuje jinak a není možné pojímat výpověď jednotlivce jako konečnou historickou pravdu. Historik Karel Durman mluvil o soudobých dějinách jako o „popelch ještě žhavých“, o které se historik může snadno „popálit“ kvůli pluralitě pamětí a náhledů na historické události. Setkat se můžeme dokonce i s pluralitou písemných pramenů (zejména v době komunismu, kdy prameny musíme dělit na oficiální a neoficiální). – Richard Valoušek, Rozhovor: Jakub Rákosník, Největším nepřítelem historika je pamětník, dostupné online: [<https://www.studenta.cz/work/jakub-rakosnik-nejvetsim-nepritelem-historika-je-pametnik/r~st:article:3217/>], citováno 19. 11. 2021].

² Názorů na to, co již je historickou látkou a co ještě ne, je ovšem mnoho a rozhodnutí tedy padlo na cestu „proti většinovému názoru“. Je ovšem třeba přiznat, že některé informace získané z rozhovorů s pamětníky jsem byl nucen do práce nezařadit, jelikož jsou příliš citlivé či dokonce kontroverzní.

přímo vybízejí. Ve stručnosti je v práci popsán i historický vývoj gymnázia klatovského a sušického. Mezi výzkumné otázky, jimiž se práce zabývá, patří např.: Jak se proměňovala výuka na středních školách v Československu a České republice v letech 1971–1995? Jak se proměňovala výuka dějepisu na středních školách v tomto období? Existovaly rozdíly mezi teoretickou koncepcí výuky a reálnou výukou na středních školách? Jak vypadal historický vývoj klatovského a sušického gymnázia v uvedeném období? Jak učitel vykládal látku a jaké metody výuky při tom používal? Jaké se při výuce používaly pomůcky (učebnice, mapy, modely, přístroje atd.) a jaké byly jejich didaktické aspekty? Jak probíhala maturitní zkouška z dějepisu a jaké byly její didaktické aspekty? Jaký byl odraz významných historických událostí v Československu a východním bloku ve školství a v konkrétních školách v uvedeném období?

Téma vývoje socialistického středního školství v Československu se, jak už bylo řečeno, zatím nedočkalo příliš podrobného zkoumání. Tento fakt má hned několik příčin. Především jde o téma velmi citlivé, navíc drtivá většina písemných pramenů je stížena ideologickým podbarvením. Kromě kvalifikačních prací v obecné rovině, ať již z historie či z pedagogiky, a didaktických, vysokoškolských učebnic a skript či pedagogických příruček, v nichž bývá popsán i historický vývoj školství či dokonce výuky dějepisu, nenacházíme v českém prostředí téměř žádné práce historiků o dějinách výuky na středních školách za socialismu. Výukou dějepisu na základních školách po roce 1918 se zabýval ve své disertační práci Mgr. Miroslav Jireček, Ph.D. V případě dějin a vývoje středoškolské, resp. gymnaziální výuky dějepisu nacházíme jen dílčí monografie či kvalifikační práce na dílčí témata (výzkum učebnic, učebních pomůcek či problematika výuky dějepisu v obecné rovině).

Dílčími tématy práce jsou kromě dějin výuky dějepisu na gymnáziích i dějiny výuky dějepisu v Československu v obecné rovině, dějiny středního školství v daném období a dějiny klatovského a sušického gymnázia.

Periodizace práce, resp. zkoumaného období, které začíná rokem 1971³ a končí rokem 1995⁴, je založena jednak na významných reformách školství a jednak na událostech roku

³ Tento rok není zvolen náhodou, jelikož tehdy v Sušici maturoval poslední ročník zrušené tříleté SVVŠ (střední všeobecně vzdělávací školy), kterou nahradilo v roce 1968 obnovené čtyřleté gymnázium. Tímto rokem je zároveň ukončena bakalářská práce na obdobné téma popisující předchozí období. – Jaromír Potužák, *Proměny a styl výuky dějepisu na sušické střední škole a gymnáziu v letech 1953–1971*, České Budějovice 2019. (= bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Historický ústav Filosofické fakulty).

⁴ Roku 1995 bylo v Sušici zavedeno osmileté gymnázium.

1989. Dvacet čtyři let dlouhé období je rozděleno na tři dílčí, prvním je období 1971–1978 – toto období je zakončeno reformou školství, která byla uzákoněna roku 1978 a v praxi začala definitivně platit roku 1984, který je ovšem zařazen až v dalším období. Léta 1979–1989 ohraničují druhé období. Rok 1989 byl suverénně nejvýznamnější milníkem ve vývoji školství, po němž došlo k přechodu od socialistického k demokratickému školství. Závěrečné nejkratší období je poté ohraničeno roky 1990 a 1995. Práce je zakončena rokem 1995, který je významný z hlediska vývoje (nejen) samotného sušického gymnázia. V letech 1990–1995 bylo v Sušici zavedeno víceleté gymnázium se sedmiletým cyklem studia. V červenci roku 1995 vstoupila v platnost úprava školského zákona a souběžně bylo zavedeno víceleté gymnázium s osmiletým cyklem studia. Změny souvisely zejména s úpravou délky povinné školní docházky. Roku 1995 byla plošně zrušena jak sedmiletá, tak i pětiletá gymnázia a nahrazena osmiletými, resp. šestiletými. Zkoumaná problematika samozřejmě zasahuje i za hranice vymezeného období. Pro korektní vysvětlení všech souvislostí je nutné zkoumat jak události před, tak i po vymezeném období.

Hlavními prameny pro výzkum jsou vzpomínky pamětníků, dále kroniky škol (klatovského a sušického gymnázia) a městské kroniky Klatov a Sušice. Pro výzkum maturitních zkoušek jsou důležité archivní prameny v podobě seznamů maturitních otázek a rovněž maturitních protokolů, ke kterým jsem ovšem pro toto období nezískal přístup, resp. mi bylo řečeno, že se v archivu sušického gymnázia nenacházejí, což je poměrně diskutabilní. Při výzkumu výuky dějepisu byly využity dobové časopisy pro výuku dějepisu *Společenské vědy ve škole*⁵ a *Historický obzor*.⁶ Důležitými prameny byly i různé druhy spisového materiálu (např. seznamy maturitních otázek z dějepisu či různé ukázky testů z dějepisu a v neposlední řadě i výukové osnovy). Informace byly čerpány rovněž z věstníků ministerstva školství. Z literatury byly nejdůležitější kvalifikační práce a dále pak i některé monografie, syntézy či jiné zdroje.⁷

⁵ Časopis pro výuku dějepisu a občanské nauky (období 1971–1990).

⁶ Časopis pro výuku dějepisu (období 1990–1995).

⁷ Vratislav Čapek, *Historik na přelomu dvou staletí. Co jsem prožil a na co si pamatuji*, Pelhřimov 2013.

Pavel Fojtík, *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství (1903–2003)*, Nymburk 2003.

Helena Mandelová, *Dějepis (školní)*, in: *Akademická encyklopedie českých dějin sv. 4, D-G (dadaismus gymnázium)*, Praha 2015, s. 23–52. (= encyklopedické heslo).

Miroslav Novotný a kol. (edd.), *Velké dějiny zemí Koruny české. Školství a vzdělanost*, Praha 2020.

Magdaléna Šustová, *Stalo se v zemi české. Jak se učil dějepis*, Praha 2009.

Denisa Labišová – Blažena Gracová, *Příručka ke studiu dějepisu*, Ostrava 2010. (= studijní text).

František Parkan, *Didaktika dějepisu*, Praha 2013¹, 2014². (= studijní text).

Pramenná základna pro výzkum dějin konkrétní školy je vůbec velmi problematická. Hlavním pramenem by měla podle předpokladů být kronika školy. Ta byla ovšem psána podle stranických předpisů a o historii školy poskytuje jen omezené informace. Výzkum dějin sušického gymnázia v tomto období je „polem neoraným“, kronika školy jako v podstatě hlavní pramen byla dlouhá léta „ztracena“, resp. uschována ve škole v kabinetě mimo oficiální archiv (nalezena byla náhodou po delším pátrání v roce 2017, přičemž mě na stopu navedl především bývalý ředitel sušického gymnázia).⁸ Literaturu tedy k tématu historie sušického gymnázia v tomto období takřka nenalzáme, právě i z důvodu dlouhodobé absence kroniky školy. Dalším pramenem tak je kronika města, která informace může doplnit. Ovšem nejvýznamnějším pramenem jsou jistě pamětníci z řad někdejších učitelů a studentů, kteří dokážou dějiny školy nejen oživit, ale i doplnit o důležité údaje, které v kronikách nenajdeme. Podobná je situace v případě gymnázia v Klatovech, kde kronika od roku pro léta 1988–1995 schází úplně a bylo třeba vycházet z kroniky města Klatovy jako hlavního pramene.

Hlavní metodou použitou v předkládané práci je oral history a metoda komparativní. Z důvodu nedostatku literatury a do jisté míry i písemných pramenů bylo nutné vycházet z vyprávění pamětníků z řad někdejších studentů gymnázia a vyučujících dějepisu. Dalšími metodami využitými v práci jsou historicko-antropologická metoda biografická (medailonky čili biogramy a profily učitelů dějepisu) a na ni navazující prosopografická metoda, která umožňuje vytvořit kolektivní biografii učitelů dějepisu.⁹ V práci je kombinován mikrohistorický přístup s přístupem makrohistorickým – výuka dějepisu je zkoumána jedna z hlediska celorepublikového a jednak z místního (na příkladu dvou škol).

⁸ Kronikářem školy v Sušici byl téměř dvě desetiletí Miloš Potužák, kterého ve školním roce 1985/1986 vystřídal Václav Žitný, následně jeden rok vedl kroniku Josef Dítě (1989/1990), po něm od roku 1990/1991 Jaroslava Svobodová, a nakonec počínaje rokem 1993/1994 Pavel Princ. Kronika končí školním rokem 1997/1998.

⁹ Je nutné ovšem vzít v úvahu, že každý učitel byl či je unikátní osobnost a není tedy zcela možné zobecňovat všechny informace do kolektivní biografie.

1. Gymnaziální školství v Československu a České republice a jeho vývoj v letech 1971–1995

Vývoj gymnaziální výuky v Československu a České republice byl nejen ve zkoumaném období poměrně dynamický a pestrý. Zejména po roce 1989 doznala gymnaziální výuka mnoha změn. V následující kapitole si popíšeme změny ve školství, které se dotkly gymnázií. Je třeba zde zahrnout vývoj již od roku 1968, který úzce souvisí s tématem z důvodu kontinuity vývoje gymnázií v sedmdesátých letech na tento rok (roku 1968 vzniklo z tříleté střední všeobecně vzdělávací školy čtyřleté sušické gymnázium, které existuje dodnes). A samozřejmě je třeba postihnout v návaznosti na rok 1995 i události pozdějších let, pokud to vyžadují okolnosti.

Normalizace v českém školství nemohla naplno propuknout od samého začátku, tj. od roku 1968, resp. 1969, a to z důvodu obsazení postu ministra školství Vilibaldem Bezdíčkem (ve funkci v průběhu roku 1969), který se později stal signatářem Charty 77.¹⁰ Normalizace shora (tj. ze strany ministerstva školství) začala až s nástupem Jaromíra Hrbka (1969–1971) a pokračovala s ministry Josefem Havlínem (1971–1975) a Milanem Vondruškou (1975–1987), jehož mandát ale trval poměrně dlouho. O normalizaci se dá mluvit ještě v první polovině sedmdesátých let. Do roku 1973 totiž skončily úspěšné personální čistky, které se dotkly celkově asi jednoho procenta pedagogických zaměstnanců škol I. a II. cyklu. Téhož roku byl vydán nový školní řád pro školy poskytující střední a vyšší vzdělání.¹¹

Roku 1971 nematuroval na mnohých gymnáziích nikdo, neboť končil cyklus tříleté SVVŠ a gymnázium vzniknuvší roku 1968 stále nemělo čtvrtý (maturitní) ročník. Z toho důvodu byli v tomto roce přijímáni na vysoké školy ve vyšší míře absolventi minulých maturitních ročníků.¹²

¹⁰ M. Novotný a kol. (edd.), *Velké dějiny*, s. 471. – Dlužno podotknout, že se tato syntéza dějin českého školství, která je jinak velmi průkopnickou, nemůže považovat za vyčerpávající, jelikož zejména nejmodernější dějiny školství zde nejsou zpracovány uceleně a ve stejném rozsahu jako dějiny starší. Srov.: SAA Sušice, *Vyprávění Boženy Bůžkové* ze dne 22. 6. 2019.

¹¹ *Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky* 29, sešit 8, 1973, s. 142 a 143.

¹² Vilém Blacha – Věra Vávrová, *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918–1972*, Praha 1973. Více viz: Marie Králíková – Josef Nečesaný – Václav Spěváček, *Nástin vývoje všeobecného vzdělávání v českých zemích*, Praha 1977.

Gymnázia během sedmdesátých let fungovala¹³ na základě zákona o gymnáziích z konce roku 1968.¹⁴ Gymnázium mělo žáky připravovat především na studium na vysoké škole, ovšem i pro práci v oblasti hospodářství, kultury, služeb, výroby a správy, kteréžto činnosti odpovídaly dosaženému stupni vzdělání žáků, tj. gymnázium fungovalo i jako příprava pro přímý vstup do praxe. Gymnázia byla rozdělena na dvě větve – humanitní a přírodovědnou. Na obou větvích byly posíleny dotace cizích jazyků, humanitní větev měla povinnou latinu, přírodovědná deskriptivní geometrii. V prvních dvou ročnících byla zařazena i estetická výchova – hudební a výtvarná.¹⁵ Roku 1975 byla vyčleněna z rámce tělesné výchovy branná výchova a zavedena jako samostatný předmět.¹⁶ Maturitními předměty byly český jazyk a ruský jazyk povinně v obou větvích, přírodovědná větev měla k tomuto povinnou ještě matematiku a čtvrtý předmět volitelný. Humanitní větev měla volitelný rovněž jeden předmět a povinný dějepis.¹⁷

Rok 1976¹⁸ přinesl další změny v přístupu k výuce na gymnáziích.¹⁹ Důraz a požadavky na zvyšování počtu odborníků a kvalifikovaných dělníků s vyšší úrovní všeobecného vzdělání vedl k orientaci přípravy především technickým směrem, což se dotklo i gymnázií. Byl zaveden jednotný učební plán a upustilo se od diferenciaci na humanitní a přírodovědnou větev.²⁰ Došlo k posílení hodinových dotací matematiky, odborné přípravy a přírodovědných předmětů na úkor humanitní větve²¹ a pozvolné unifikaci gymnázií, která vyvrcholila roku 1984.²² Postupně se rovněž zaváděla odborná příprava

¹³ Správu gymnázií, jakožto i ostatních středních škol, zajišťovaly Odbory školství Krajských národních výborů. – Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 28, sešit 12, 1972, s. 200.

¹⁴ Viz J. Potužák, *Proměny*.

¹⁵ Eliška Walterová, *Projektování střední všeobecně vzdělávací školy*, Praha 1990.

¹⁶ Růžena Váňová, *České gymnázium v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století*, in: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*, Semily 2000, s. 101–116.

¹⁷ SAA Sušice, Vyprávění V. P. ze dne 12. 11. 2021.

¹⁸ V roce 1976 byl spuštěn tzv. Projekt 1976 – Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy – E. Walterová, *Aktuální problémy projektování gymnázia*, *Pedagogika*, 1990, 40, č. 4, s. 371–385, zde s. 372.

¹⁹ Nová koncepce byla vypracovávána v letech 1971–1975, kdy probíhal pro tuto koncepci významný teoreticko-empirický výzkum pod vedením PhDr. Stanislava Mařana, CSc. „*Tento výzkum se zabýval postavením gymnázií ve školské soustavě, obsahem jejich vzdělávání, vyučovacím procesem, sociálním prostředím a řízením gymnázií*.“ – Kateřina Bauerová, *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v Československé republice po II. světové válce v letech 1945–1989*, Praha 2008. (= diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta).

²⁰ Diferenciaci měly v jistém smyslu nahradit volitelné předměty ve 3. a 4. ročníku.

²¹ Tato byla postupně zcela vytlačena.

²² Od tohoto roku existovaly již jen dva typy gymnázií – základní a se zaměřením (tělesná výchova, matematika, fyzika, programování). Na všech typech gymnázií byla zrušena latina, pouze na základním typu gymnázia zůstala zachována jako nepovinný (nikoli ovšem volitelný) předmět. Podobně dopadla estetická výchova, která se rovněž stala nepovinným případně volitelným předmětem. Gymnaziální vzdělávání se během osmdesátých let dostalo do krize, přestalo být chápáno jako příprava

(zejména tzv. ZVOP – Základy výroby a odborná příprava – viz dále).²³ Studium na gymnáziu mělo být umožněno veškeré mládeži. Již od roku 1973 byl zaváděn na všechny školy II. cyklu nepovinný předmět řízení motorových vozidel.²⁴

Roku 1974 vyšla směrnice ministerstva školství o zřizování tříd s pedagogickým zaměřením v rámci humanitní větve vybraných gymnázií. Tyto školy musely splňovat jisté podmínky – zejména vybavení didaktickou technikou, příslušnou studijní literaturou a rovněž muselo být zajištěno internátní ubytování pro přespolní žáky. Do takových tříd byli zařazováni žáci přijatí ke studiu na gymnáziu, kteří měli zájem o učitelské povolání.²⁵ O rok později mohly třídy s pedagogickým zaměřením vznikat i v rámci přírodovědné větve gymnázia podle stejných podmínek jako na humanitní větvi.²⁶ Roku 1977 byly zaváděny na vybraných gymnáziích třídy pro vrcholové sportovce. Podmínkou byla přítomnost střediska vrcholového sportu v místě, kde se nacházelo gymnázium. Aby mohli být žáci přijati ke studiu v těchto specializovaných třídách, museli být buď členy střediska vrcholového sportu nebo reprezentanty ČSFSR (Československá federativní socialistická republika), či účastníky první ligy.²⁷

Roku 1978²⁸ vstoupila definitivně v platnost, resp. začala být uváděna do praxe, již delší dobu připravovaná reforma školství navazující na Projekt 1976 v podobě nového

pro vysokoškolské studium a zájem o studium na gymnáziích upadal. – K. Bauerová, Vývoj, s. 35. Srov. R. Váňová, České gymnázium.

Ve druhé polovině osmdesátých let byl stále zdůrazňován význam vzdělávání, jednalo se ale většinou jen o „plané řeči“, jelikož státní výdaje na školství zaostávaly dokonce i za Sovětským svazem. Mezi problémy patřil např. nedostatek učitelů, jejichž práci navíc komplikovaly různé administrativní překážky. Dále z důvodu nedostatku financí byla jen málo zaváděna nová technika (např. počítače, kterých bylo opravdu jen velmi málo). V neposlední řadě byla učebním plánům vytýkána naddimenzovanost, encyklopedičnost a nepřehlednost. – M. Novotný a kol. (edd.), Velké dějiny, s. 479.

²³ E. Walterová, Projektování, s. 11–12.

²⁴ Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 29, sešit 6, 1973, s. 108.

²⁵ Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 31, sešit 11, 1975, s. 173–75.

²⁶ Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 30, sešit 9, 1974, s. 117–118.

²⁷ Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 33, sešit 2, 1977, s. 13–14.

²⁸ Půda pro tuto reformu byla připravována během sedmdesátých let a již v roce 1976 byla realizovaná na základních školách a od tohoto roku mohli být na gymnázia přijímáni i nadaní žáci 8. tříd ZDŠ, tudíž byly takto postupně rušeny deváté třídy, ve kterých žáků ubývalo. Postupně vznikaly tzv. sběrné deváté třídy, do nichž byli umisťováni žáci, kteří nešli na střední školu z osmé třídy ZŠ. Sběrné třídy pokrývaly např. městský okrsek nebo jinou širší oblast. (Yvette Šmahelová, Gymnázium v Rumburku a jeho historický vývoj v letech 1906–1989, Praha 2011. (= bakalářská práce Univerzita Karlova v Praze, Fakulta filosofická).

školského zákona č. 63/1978 Sb.²⁹ o opatřeních v soustavě základních a středních škol.³⁰ Tímto zákonem byla zavedena mj. desetiletá školní docházka, která byla plněna na osmileté³¹ základní škole³² a posléze dva roky na jakékoliv střední škole,³³ kam museli žáci ze ZŠ nastoupit alespoň na tuto dobu.³⁴ Zde je nasnadě zdůraznit, že v letech 1978–1984 bylo možné jít ze základní na střední školu současně po ukončení osmého nebo devátého ročníku základní školy, na gymnázia byli tedy přijímáni žáci jak z osmých,³⁵ tak z devátých tříd.³⁶ Tímto zákonem se změnilo i pojetí maturitních zkoušek, které byly zpřístupněny i žákům středních odborných škol a učilišť, nejen žákům gymnázií. Byla jim tak dána možnost studovat posléze i na vysoké škole. Mohlo by se zdát, že maturita ztratila na svém významu, ovšem v porovnání se současnou situací se toto tvrzení zdá být poměrně nadneseným. Maturita tak byla přístupná i dětem, které z jakéhokoliv důvodu nemohly studovat na gymnáziu.³⁷ Již roku 1978 byla pokusně³⁸ na gymnáziích zaváděna i odborná příprava³⁹, která měla absolventy gymnázia „zrovnoprávnit“ s absolventy středních odborných škol. Plošně byl tento nový model výuky na gymnáziích zaveden až ve školním roce 1984/1985.⁴⁰ Předtím platil pro výuku na gymnáziích především⁴¹ model

²⁹ Tento zákon dočasně ponechal v platnosti dvě nařízení současně, což působilo jistou nepřehlednost. Pro žáky základních devítiletých škol byla povinná školní docházka dlouhá devět let a pro žáky nově zavedených osmiletých základních škol byla povinná desetiletá docházka. K ustálení došlo až roku 1984, kdy končil poslední ročník cyklu devítileté školy. – Alena Kubíčková, *Dějiny gymnázia v Lounech v letech 1968–1989*, Brno 2016. (= bakalářská práce, Masarykova univerzita, Filosofická fakulta).

³⁰ Luboš Chmelík, *Vývoj školské správy na našem území*, Brno 2010. (= bakalářská práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně).

³¹ To mj. znamená, že úplné středoškolské vzdělání na gymnáziích získali již po dvanácti letech.

³² Dosavadní základní devítiletá škola (ZDŠ) byla de facto zrušena, byť její cyklus dobíhal až do roku 1984, kdy základní školu dokončili poslední žáci, kteří nastoupili roku 1975 ještě na ZDŠ. Osmiletá základní škola byla zavedena již roku 1976. – Alena Vališová – Hana Kasíková, *Pedagogika pro učitele*, Praha 2007, s. 87.

³³ To mj. znamenalo, že nejpozději roku 1984 zanikla možnost nastoupit ihned po ukončení ZŠ do pracovního poměru.

³⁴ Po dvou letech na střední škole, tedy po ukončení desetileté povinné školní docházky, žáci získali střední vzdělání. Úplné střední vzdělání získali po absolvování střední školy (tj. složením závěrečných, tj. maturitních zkoušek). – Stanislav Julínek a kol., *Základy oborové didaktiky dějepisu*, Brno 2008, s. 38.

³⁵ Žáci osmých tříd museli skládat na gymnázium poměrně náročné zkoušky. – V. Čapek, *Historik*.

³⁶ Dana Předotová, *Historie školství od roku 1945 do současnosti*, Olomouc 2014. (= bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta).

³⁷ Jednalo se zejména o děti tzv. nepřátel socialismu, které musely nedobrovolně studovat na středních odborných školách z politických důvodů.

³⁸ Po třech letech byla tato koncepce zavedena jako experimentální již na 187 z celkových 211 gymnázií. – R. Váňová, *České gymnázium*, s. 111.

³⁹ Odborná příprava byla implementována do 3. a 4. ročníku gymnázia.

⁴⁰ Zavádění odborné přípravy postupně zapříčinilo, že klesal počet absolventů gymnázií, kteří pokračovali dále ve studiu na vysokých školách. Naplno propuknuvší polytechnizace byla velmi skloňována i v tisku jako jakési „kouzelné zaklínadlo“. (Pavla Sýkorová, *Učitelé z pražských gymnázií v období tzv. normalizace*, Praha 2014. (= diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Pracoviště Orální historie – soudobých dějin).

⁴¹ Výjimku tvořila pokusná gymnázia, na kterých se ověřoval nový model středního školství.

z roku 1968,⁴² který byl pravděpodobně nejkvalitnějším pojetím výuky od konce druhé světové války, jelikož v něm byla zahrnuta výuka klasických i moderních jazyků, estetické výchovy a také rozšíření výuky přírodovědných předmětů, na které byl kladen velký důraz.⁴³ Ovšem i přes kvalitu gymnaziálního vzdělávání po roce 1968 stále platil úzus, že na gymnáziu byli žáci ze základních škol přijímáni na základě posudků, tedy nejen na základě studijních předpokladů, ale i na základě předpokladů politických.⁴⁴ Poslední zásadní změnou ve výuce na gymnáziích, resp. středních školách, bylo již výše uvedené zavádění odborné přípravy do výuky, které bylo realizováno jako tzv. VSOP (volitelné skupiny odborných předmětů).⁴⁵

Roku 1984 byla gymnázia⁴⁶, resp. spíše základní školy definitivně proměněny v souvislosti s úplným zavedením osmileté školní docházky (tento rok končily poslední deváté třídy) zákonem č. 29/1984 Sb. Na čtyřleté gymnázium, které, jak již bylo zmíněno, bylo nevětvěné, nastupovali žáci ze ZŠ zpravidla ve věku čtrnácti let.⁴⁷

Rok 1988 přinesl změnu v názvu ministerstva školství – stávající název Ministerstvo školství České socialistické republiky byl změněn na Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České socialistické republiky. Stalo se tak usnesením vlády č. 202 ze dne

⁴² Gymnázia byla podle tohoto modelu větvěná – rozdělena na humanitní a přírodovědnou větev s příslušnými dotacemi přírodovědných a humanitních předmětů a rovněž s příslušně upravenou maturitní zkouškou. Ještě koncem sedmdesátých let existovalo celkem sedmáct různých typů gymnázií. – R. Váňová, České gymnázium, s. 110.

⁴³ To potvrzuje i silná převaha odborných soutěží a olympiád z přírodovědných předmětů.

⁴⁴ Ovšem ne všichni ředitelé tehdejších základních škol byli věrni socialistickému zřízení. Např. pan Antonín Končal, někdejší ředitel Základní školy Nejedlého (dnes ZŠ TGM) v Sušici při vyprávění roku 2019 prozradil, že posudky na jaksi „politicky problémové“ žáky šly vždy nejprve do jeho rukou a pokud některý z posudků psaných třídními učiteli znamenal, že by se žák nedostal na gymnázium, nařídil jako ředitel školy tento posudek přepracovat. – SAA Sušice, Vyprávění Antonína Končala ze dne 15. 6. 2019. Posudky nebolí tzv. komplexní hodnocení žáka, byly nedílnou součástí přijímacího řízení na gymnázium od roku 1970. Toto hodnocení bralo v potaz nejen dosavadní studijní výsledky, ale i politickou angažovanost žáka a jeho rodičů. Zakončeno bylo doporučením či nedoporučením k přijetí na gymnázium. – R. Váňová, České gymnázium.

⁴⁵ Tomáš Dulíček a kol., Dějiny Gymnázia J.K. Tyla v období totality očima pamětníků, Hradec Králové 2008.

⁴⁶ Byl rovněž upraven pravopis názvu – z gymnasia se stalo gymnázium. – Lukáš Dulíček, Vývoj právní regulace středního školství na našem území, Brno 2014. (= diplomová práce, Masarykova univerzita, Právnická fakulta).

Gymnázium poprvé v historii přestalo plnit funkci všeobecně vzdělávací školy a získalo polytechnický odborný ráz. – A. Kubičková, Dějiny, s. 24.

Zákon doslova říká, že: „*Gymnázium je všeobecně vzdělávací polytechnickou školou poskytující i odbornou přípravu*“ (Zákon č. 29/1984 Sb., §15 (1)).

⁴⁷ E. Walterová, Projektování, s. 63.

1. července 1988. Ministerstvo bylo takto zřízeno již 21. dubna 1988 zákonem č. 60/1988 Sb.⁴⁸

Na počátku devadesátých let byla zavedena víceletá gymnázia⁴⁹ vedle stávajících čtyřletých. Vznikala tehdy pětiletá a sedmiletá gymnázia,⁵⁰ což souviselo s tehdejšími pojetím délky povinné školní docházky a délky základoškolské docházky. Na sedmiletém gymnázium žáci nastupovali z páté třídy ZŠ,⁵¹ na pětiletá ze sedmé třídy, na čtyřletá z osmé třídy.⁵² Devátá třída základních škol byla nepovinná⁵³, tudíž drtivá většina žáků dokončila jen osm ročníků a pak zamířila rovnou na střední školu. Z tohoto důvodu byl kratší i cyklus víceletých gymnázií, kdy na sedmiletém gymnázium jeho nižší stupeň odpovídal šestému až osmému ročníku ZŠ a na tento nižší stupeň plynule navazovalo „vyšší gymnázium“, které plně odpovídalo čtyřletému cyklu. Na pětiletém cyklu žáci osmou třídu ZŠ absolvovali na gymnázium a poté pokračovali čtyři roky na vyšším stupni).

⁴⁸ Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České socialistické republiky 44, sešit 8–9, 1988, s. 77.

⁴⁹ Původně bylo v plánu zřizování osmiletých gymnázií, ovšem vzhledem k nedořešenému pojetí základoškolské docházky (zejména problém nepovinné deváté třídy), byla zpočátku zřizována gymnázia sedmiletá, šestiletá a pětiletá. Třídy nižšího stupně (chápejme u sedmiletého gymnázia první tři ročníky, u šestiletého první dva a u pětiletého první ročník) byly koncipovány tak, aby byla zajištěna maximální korespondence s odpovídajícími ročníky základní školy. Byla také zajištěna oboustranná propustnost – směrem ze ZŠ na gymnázium bylo možné konat rozdílové zkoušky, na ZŠ se mohli naopak vrátit zpět žáci s horším prospěchem a slabšími studijními výsledky. – Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České republiky 47, sešit 3, 1991, s. 8, srov. Tamtéž, sešit 7–8, s. 21. Srov.: SOkA Klatovy, MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 256. (= kronika města Sušice, rok 1990).

⁵⁰ Viz Jiří Kotásek, Transformace školy v demokratizující se společnosti, in: E. Walterová a kol. (edd.), Úloha školy v rozvoji vzdělanosti, Brno 2004, s. 67–80, zde s. 71–73.

⁵¹ Třídy nižšího stupně gymnázia (tzn. ty, které odpovídaly ročníkům základní školy), byly zpočátku dislokovány na základních školách. Důvodem často byl nedostatek prostoru pro nové třídy v budovách čtyřletých gymnázií.

⁵² Jaroslav Bednařík, Vyškovské gymnázium v kontextu společenských změn, Olomouc 2011. (= diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta).

⁵³ „Povinná školní docházka změnou tohoto zákona trvala devět let a žáci, kteří ve školním roce 1989/1990 úspěšně ukončili osmý ročník základní školy a nebyli přijati na studium na střední škole, do které se přihlásili, nebo si žádnou střední školu nevybrali, pokračovali v plnění školní povinné docházky v devátém ročníku základní školy.“ – D. Předotová, Historie školství, s. 30. Postupně se snižováním počtu žáků v devátých třídách vznikaly tzv. „sběrné deváté ročníky“, kde se shromažďovali převážně žáci, kteří neměli zájem o další vzdělávání. – František Morkes, Proměny povinné školní docházky, Učitelství noviny 33, 2010, s. 16–17.

Hlavní změny ve školství v porevolučních letech:⁵⁴

1. Depolitizace vzdělání – odstranění podléhání vzdělávacího obsahu vládnoucí ideologii (např. zařazení zakázaných předmětů); nová kurikulární politika která přestává být řízená pouze z centra.
2. Decentralizace řízení – řízení se přesouvá z centra i na ostatní jednotky, rostou pravomoci škol, obcí, ředitelů.
3. Právo žáků a rodičů na výběr vzdělávací dráhy.
4. Demonopolizace ve vzdělávání umožněná zřízením soukromých a církevních škol.⁵⁵

Roku 1995 byla novelou zákona zavedena povinná devítiletá školní docházka, dále došlo k právnímu ukotvení zachování šestiletých⁵⁶ a osmiletých gymnázií a ke zrušení dosavadních pětiletých a sedmiletých,⁵⁷ což souviselo zejména právě s devítiletou povinnou školní docházkou, která byla do té doby nepovinná. Problémem prodloužení školní docházky bylo snížení počtu uchazečů o studium na středních školách, kdy nabídka počtu míst na středních školách dalece převýšila poptávku. Hned téhož roku proběhla kritika víceletých gymnázií ze strany OECD⁵⁸, jejímž členem se Česká republika stala. Podle zprávy o stavu vzdělávání v České republice mohou mít víceletá gymnázia negativní vliv na rovnost ve vzdělávání, mohou vést k omezení všeobecného středního vzdělávání pouze na elity a způsobují ranou selekci dětí vedoucí k úpadku a snížení kvality druhého stupně základních škol, kde po odchodu nadaných dětí na gymnázia zůstávalo málo nadaných a motivovaných dětí, což devalvovalo střední odborné školy a čtyřletá gymnázia.⁵⁹ Snahy o zrušení⁶⁰ víceletých gymnázií, navržené tehdejším

⁵⁴ Pamětník Emil Kintzl se stavěl ke změnám ve školství v porevoluční době poněkud skepticky. České školství se podle něj zbláznilo, bezhlavě se přijímaly a přijímají trendy západního školství. Jde např. o prověřování látky, velice žádanými se staly písemné testy, ovšem bylo upozaděno ústní zkoušení a toto by mělo být spíše v rovnováze, protože jak tvrdí pan Kintzl, někdo to umí podat „per huba“ a někdo se zase lépe vyjadřuje písemně. Školství se podle jeho slov po sametové revoluci změnilo spíše k horšímu, dbalo se na práva žáka, ovšem už se zapomínalo na jeho povinnosti a učitelé přestali být ve vážnosti. Z předrevolučního školství se vzaly ty špatné věci a přenesly se do demokratického školství a pokroky v didaktice a výuce jako by zůstaly téměř zapomenuty a zavrženy jako ideologické. – SAA Sušice, Vyprávění Emila Kintzla ze dne 2. 7. 2021.

⁵⁵ Barbora Váchalová, Vybrané problémy vyššího sekundárního vzdělávání v ČR – kurikulární reforma, reforma ukončování studia, Brno 2008. (= diplomová práce, Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta).

⁵⁶ Šestiletá, resp. pětiletá gymnázia vznikala zejména z důvodu nedostatku hodin do úvazků pro učitele.

⁵⁷ Zákonem č. 138/1995 Sb.

⁵⁸ Organizace pro ekonomickou spolupráci.

⁵⁹ M. Novotný a kol. (edd.), Velké dějiny, s. 551. – Gymnázií navíc přibývalo – mezi lety 1991 a 1995 stoupl jejich počet z 228 na 365.

⁶⁰ Debaty o zrušení či nezrušení víceletých gymnázií pokračují neustále, ovšem v praxi tato skutečnost není pravděpodobně splnitelná, jelikož zákon o jejich zrušení by musel projít poslaneckou sněmovnou, jejíž členové často na víceletých gymnáziích mají své děti.

ministrem Eduardem Zemanem, se ovšem setkaly s poměrně ostrým nesouhlasem veřejnosti.⁶¹

Vzdělávání učitelů dějepisu v letech 1945–1995

Vzdělávání⁶² středoškolských profesorů, resp. později učitelů⁶³ si zde popíšeme v celistvosti od roku 1945, kdy se vzdělávali učitelé stále ještě působící ve školství během sedmdesátých a osmdesátých let minulého století. Po roce 1945 se středoškolští učitelé vzdělávali na přírodovědeckých, filosofických⁶⁴ nebo nově etablovaných pedagogických fakultách. Pedagogické fakulty byly nejprve brány jako „nechtěné děti univerzit“, které byly prosazeny bez konzultací s hodnostáři ostatních fakult a které rovněž zajišťovaly přípravu učitelů.⁶⁵ Pedagogické fakulty byly ovšem roku 1953 zrušeny a nahrazeny vysokými školami pedagogickými, které měly zajišťovat vzdělávání učitelů tzv. třetího stupně (středních škol). Postupně se uváděla do praxe příprava obecně didaktická (kromě

⁶¹ Soňa Krejčová, *Debata o reformě českého školství v letech 1989–2004*, Brno 2012, s. 42–43.

(= diplomová práce, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií).

⁶² Vzdělávání pedagogických pracovníků v socialistickém Československu se ve své studii zabývají i na základě orálně-historického výzkumu Jiří Zounek – Michal Šimáně – Dana Knotová, *Cesta k učitelství v socialistickém Československu pohledem pamětníků*, *Studia paedagogica* 21, č. 3, 2016, s. 132–158.

⁶³ Roku 1985 byl vyhláškou zrušen titul středoškolský profesor, který byl do té doby užíván především na gymnáziích. Ovšem zvyklost v oslovování gymnaziálních učitelů přetrvávala i v dalších letech a na mnohých školách gymnaziálního typu přetrvává i dodnes. Uvedu zde příklad sušického gymnázia, kde ještě za mých studií byli učitelé oslovováni pane profesore a poprvé jsme se dověděli o tom, že na akademický titul profesor nemají nárok, až v roce 2011. Ovšem pouze od dvou učitelů, ostatní jsme oslovovali pane profesore až do maturity v roce 2016, byť nižší ročníky již od tohoto oslovení upouštěly. Ovšem subjektivně vzato, nešlo některým vyučujícím vzhledem k jejich pedagogickým kvalitám, říkat pouze pane učiteli, jelikož jejich vážnost nám to prostě nedovolila. (dle vlastních vzpomínek autora). Samozřejmostí bylo do roku 1989 oslovení soudruhu/soudružko, ovšem i toto bylo diskutabilní, jelikož jak vyplývá z výpovědi pamětníků, oslovení soudruhu/soudružko nebylo až tak obvyklé. Šumavský patriot E. Kintzl například vzpomíná, že ani v padesátých letech se na gymnázia nedařilo tehdejším mocipánům prosadit oslovování soudruhu profesore; např. dnes již takřka legendární profesor gymnázia František Procházka se k tomuto oslovení stavěl velice odmítavě, když ho žák takto oslovil, otočil se na něj a řekl: „*Ty jsi tady někýho soudruha viděl?*“ Pan Kintzl k tomuto ještě dodává, že i poté, co byl prof. Procházka z testu přeložen do školy v Kašperských Horách, oslovoval ho stále pane profesore. Když se pak inspektoři na inspekci ptali, proč to dělá, když se to nedělá, pan Kintzl odvětil: „*No, protože mě učil a pro mě bude vždycky profesor, já si ho vážím a taky proto, že to žádnej soudruh není.*“ Ani na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let se od oslovení pane profesore zcela neustoupilo, byť probíhala normalizace. Srov. SOKA Klatovy, MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 254. (= kronika města Sušice 1986). Srov. Vyhláška č. 59/1985 Sb.; SAA Sušice, Vyprávění Emila Kintzla ze dne 2. 7. 2021.; Tamtéž, Vyprávění J.Š. ze dne 12. 7. 2021.

„Soudruhování, které nebylo takovou samozřejmostí v sedmdesátých letech, bylo častější v letech osmdesátých. To mohlo patrně souviset (zejména v druhé polovině této dekády) se změnou vedení školy. Pamětníci vzpomínají, že v té době bylo naprosto běžné oslovení soudruhu/soudružko („tj. „soušky“) a někteří vyučující vyžadovali oslovení profesore/profesorko.

Po sametové revoluci se vrátilo oslovení pane/paní a zůstalo zažité oslovení profesore, profesorko (více viz výše). – Tamtéž, Vyprávění M. Š. ze dne 2. 2. 2022.

⁶⁴ Tyto zajišťovaly vysokoškolskou přípravu budoucích učitelů dějepisu.

⁶⁵ A. Vališová – H. Kasíková, *Pedagogika*, s. 40.

přípravy oborové) a zařazovány byly postupně i povinné praxe.⁶⁶ V roce 1959 došlo k další změně, vzdělávání středoškolských učitelů bylo přesunuto zpět na filosofické a přírodovědné fakulty a nově i na fakultu matematicko-fyzikální a fakultu tělesné výchovy a sportu. V roce 1964 byly sice znovuzřízeny pedagogické fakulty, ovšem tyto vznikly z pedagogických institutů, na kterých se původně vzdělávali učitelé druhého stupně a příprava učitelů středních škol tedy i nadále zůstala v režii ostatních fakult pověřených přípravou středoškolských učitelů. Pedagogické fakulty měly za úkol připravovat učitele druhého stupně, stejně jako pedagogické instituty. Roku 1976 se situace překvapivě ještě více zkomplikovala, jelikož došlo ke sjednocení přípravy učitelů pro druhý a třetí stupeň⁶⁷ (tzn. pro druhý stupeň ZŠ a střední školy).⁶⁸ Takto byly pedagogické fakulty jaksi zrovnoprávněny s ostatními fakultami připravujícími budoucí učitele.⁶⁹ Délka studia budoucích středoškolských profesorů byla čtyři roky,⁷⁰ později byla prodloužena na pět let. Největší důraz se kladl na oborové studium,⁷¹ ovšem postupně se stále více a více prosazoval společný základ, tzn. pedagogika a psychologie⁷² (zejména v sedmdesátých letech).⁷³ Během osmdesátých let (konkrétně roku 1985) byla vydána vyhláška o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků. „*Úkolem tohoto vzdělávání bylo doplňování, prohlubování, rozšiřování vědomostí a dovedností pedagogických pracovníků v oblasti ideově politické, pedagogicko-psychologické a obecně předmětné.*“⁷⁴ Důraz byl kladen především na ideově-politické vzdělávání, které se praktikovalo již i v dřívějších letech a od roku 1985 bylo povinné pro všechny pedagogy. Ideově-politické vzdělávání bylo

⁶⁶ S. Julínek a kol., *Základy*, s. 60.

⁶⁷ Pedagogické fakulty přestaly být „Popelkami“ univerzit a staly se plnohodnotnými fakultami, rovnoprávnými s ostatními. – M. Novotný a kol. (edd.), *Velké dějiny*, s. 500.

⁶⁸ A. Vališová – H. Kasíková, *Pedagogika*, s. 41–42. – Studenti učitelských oborů na všech fakultách (jak pedagogických, tak i ostatních, pověřených přípravou učitelů) se vzdělávali pro výuku od 5 do 12 třídy (tzn. druhý i třetí stupeň). Toto působilo konkurenci mezi pedagogickými a ostatními fakultami, což neblaze zasáhlo právě pedagogické fakulty, které tímto přicházely o potenciální studenty. V devadesátých letech proto některé pedagogické fakulty upustily od přípravy středoškolských učitelů a zaměřily se na přípravu učitelů základních škol.

⁶⁹ S. Julínek a kol., *Základy*, s. 60.

⁷⁰ Např. prof. Miloš Potužák studoval na UK obor dějepis a tělesná výchova čtyři roky v letech 1946–1950.

⁷¹ Budoucí učitelé dějepisu, stejně jako ostatní, psali na konci studia diplomovou práci. Práce z historie se často týkaly témat z regionální historie autorova bydliště. Práce byly často kompilační, byť s využitím primárních pramenů, a obvykle ne příliš rozsáhlé.

⁷² Kromě toho zahrnoval i marxisticko-leninskou filosofii (MDH – mezinárodní dělnické hnutí), politickou ekonomii a vědecký komunismus. Budoucí učitelé – muži získali právo složit důstojnické zkoušky na vojenských katedrách a zkrátit si tak povinnou vojenskou službu na jeden rok. – M. Novotný a kol. (edd.), *Velké dějiny*, s. 500–501.

⁷³ A. Vališová – H. Kasíková, *Pedagogika*. – Je ale třeba zmínit, že zavádění pedagogiky a psychologie se setkávalo s nelibostí studentů i učitelů.

⁷⁴ D. Předotová, *Historie školství*, s. 28.

rozděleno na tři stupně.⁷⁵ Povinným rovněž bylo uvádění začínajících učitelů do praxe, tj. instituce uvádějícího učitele.⁷⁶

Od dosaženého vzdělání a délky praxe se rovněž odvíjely platy pedagogických pracovníků. Nejvyšší platy měli samozřejmě učitelé, kteří získali odpovídající vzdělání, tj. vysokoškolské, obor učitelství pro školy II. cyklu.⁷⁷ Úvazek středoškolského profesora činil 19 hodin týdně. V případě toho, že učitel vykonával funkci ředitele, zástupce ředitele nebo výchovného poradce, odvíjela se výše úvazku podle počtu tříd ve škole.⁷⁸

Po sametové revoluci si učitelé žádali o přiznání titulu magistr (Mgr.), což obnášelo podání písemné žádosti a zaplacení poplatku 200 Kč. Za socialismu se tento titul učitelům neuděloval, po revoluci však žadatelé neměli problém s jeho přiznáním, jelikož na něj měli nárok.

Po revoluci roku 1989 se výuka na vysokých školách proměnila. Mnohde bylo zrušeno spojení studia učitelství pro druhý a třetí stupeň na pedagogických fakultách a některé pedagogické fakulty se vydaly cestou přípravy učitelů pouze pro druhý stupeň. Studium učitelství pro třetí stupeň zajišťovaly častěji fakulty filosofické či přírodovědecké, ovšem

⁷⁵ Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 31, sešit 7, 1975, s. 116–117.

⁷⁶ D. Předotová, Historie školství, s. 28.

⁷⁷ Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 28, sešit 9, 1972, s. 138.

⁷⁸ Tamtéž.

Funkce	Počet tříd ve škole	Hodinový úvazek* (Příplatek** [Kčs])
Ředitel gymnázia	<6	7 (500)
	7–12	6 (600)
	13–18	4 (750)
	>19	2 (900)
Zástupce ředitele gymnázia	8–12	10 (400)
	13–15	8 (500)
	16–18	6 (500)
	>19	4 (500)
Výchovný poradce na gymnáziu	4–8	18
	9–12	17
	>13	16

*Týdenní

**Měsíční

Záhy docházelo ke změnám, např. příplatky za funkce se odvíjely i od počtu žáků a byly rovněž sjednoceny pro ředitele i jeho zástupce. – Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 33, sešit 2, 1977, s. 48–49. Ovšem hodinové úvazky se i nadále odvíjely od počtu tříd ve škole. – Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 34, sešit 5, 1978, s. 48–49.

na některých pedagogických fakultách zůstal socialistický model přípravy pro druhý i třetí stupeň.

2. Gymnaziální výuka dějepisu v Československu a České republice v letech 1971–1995

Na úvod

Výuka dějepisu prošla v tomto období poměrně dynamickými proměnami. Jednalo se zejména o přerod výuky dějepisu po sametové revoluci. Ovšem i předtím se dějepis jako školní předmět vyvíjel, byť by se mohlo na první pohled zdát, že zůstal v zažitých „kolejích“ diktátu komunistické strany. Do jisté míry je to pravda, ovšem i přesto se výuka dějepisu rozvíjela ve všech možných aspektech – ať už v oblasti vyučovacích pomůcek (učebnice⁷⁹, obrazový materiál, modely, technické pomůcky atd.), metodiky výuky, přípravy budoucích učitelů či nových poznatků v historické vědě. Výuka dějepisu se stále řídila ideály reforem školství proběhnuvších po roce 1948, zejména co se týká ideologické roviny.⁸⁰ Toto se zcela změnilo po roce 1989, kdy došlo k demokratizaci výuky dějepisu a odklonu od socialistické ideologie.

Mezi nejvýznamnější použité prameny patří časopis Společenské vědy ve škole⁸¹ z let 1971–1990, který vycházel jako měsíčník v každém školním roce (tzn. deset čísel od září do června) a byl určen pro výuku dějepisu a občanské nauky. Na něj pak od roku 1990 navázal časopis Historický obzor.⁸² Mezi významné osobnosti časopisu Společenské vědy ve škole (respektive Dějepis a zeměpis ve škole a následně Dějepis ve škole) patřil i doc. dr. Jiří Hánl (1914–1972), historik a pedagog, který působil dlouhá léta jako jeho vedoucí redaktor. Doc. Hánl byl jedním z členů tzv. Historické skupiny, která v předvečer druhé světové války v roce 1937 vystoupila na veřejnost s časopisem Dějiny a přítomnost.

⁷⁹ Je zde ale třeba zmínit, že učebnice sedmdesátých a osmdesátých let (popř. dokonce z let šedesátých) pro třetí stupeň (tj. střední školy) nepatřily mezi ty nejzdařilejší, jelikož v nich převažoval pro žáky někdy obtížně uchopitelný text, byť doplněný o obrazovou část učebnice. Práce s textem byla omezena na několik otázek na konci kapitoly (s podivem je, že v dnešní době se s takovými problémy u některých učebnic setkáváme stále) a zcela chyběly např. pracovní listy. – M. Šustová, Stalo se v zemi české.

⁸⁰ Dějepis se svými vzdělávacími a výchovnými cíli sloužil jako nástroj k vytváření socialistického uvědomění žáků a k formování jejich vztahů k socialistické společnosti, probouzení socialistického vlastnictví a proletářského internacionalismu. – Lubomír Svoboda, Regionální historie jako prostředek problémového vyučování v dějepise, Společenské vědy ve škole 30, 1973/1974, s. 110.

⁸¹ Časopis přinášel učitelům řadu materiálů sloužících k inovaci výuky dějepisu, k jejich dalšímu vzdělávání a ke zkvalitňování učitelské praxe v dějepise. – Julius Janovský a kol., Základy didaktiky dějepisu, Praha 1984.

⁸² Tento časopis byl vydáván historikem prof. PhDr. Alešem Skřivanem CSc. (nar. 1944), který působí na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Skupinu spojoval marxistický světový názor a odklon od oficiální historické vědy. Ve svém díle se doc. Hánl zabýval především teorií výuky a metodikou dějepisu.⁸³ Dalšími významnými osobnostmi spojenými s časopisem *Společenské vědy ve škole* byli např. prof. Václav Mejstřík či prof. Vratislav Čapek.

Metodika a teorie, resp. didaktika výuky dějepisu, se postupně prosazovaly i během sedmdesátých let, i když začátek jejich vědeckého vývoje lze spatřit již na počátku let padesátých. Během šedesátých let došlo k vývoji zejména v oblasti metodiky výuky dějepisu, během sedmdesátých let se pak začala etablovat jako samostatná disciplína i didaktika dějepisu, zejména díky velkému úsilí prof. Čapka a dalších historiků. V roce 1964 vytýčil prof. Václav Mejstřík ve své *Metodice devět okruhů bádání v teorii výuky dějepisu*.⁸⁴ V následujících kapitolách se ovšem hodlám zabývat spíše praktickými aspekty a problémy vyučování dějepisu,⁸⁵ byť teorie v nich samozřejmě hraje nezastupitelnou roli kvůli komparaci s realitou tehdejšího školství a výuky samotné.

Období let 1971–1978

V tomto období byla gymnázia diferencována na přírodovědnou a humanitní větev, přičemž v humanitní větvi⁸⁶ byla hodinová dotace ve výuce dějepisu vyšší.⁸⁷ Větší důraz

⁸³ Jaroslav Charvát, *Za doc. dr. Jiřím Hánlem, Společenské vědy ve škole* 29, 1972/1973, s. 40.

⁸⁴ Byly to: 1) studium výchovného a vzdělávacího významu dějepisu a jeho funkce v soustavě předmětů, 2) studium výchovného a vzdělávacího cíle dějepisu, 3) studium výchovných a vzdělávacích úkolů dějepisu, 4) studium obsahu vyučování dějepisu, 5) zvláštnosti vyučovacího procesu dějepisu vyučování, 6) metody dějepisu vyučování, 7) vyučovací prostředky dějepisu vyučování, 8) organizační formy vyučovacího procesu dějepisu vyučování, 9) význam regionální historie v dějepisu vyučování. – Václav Mejstřík a kol., *Metodika dějepisu jako učebního předmětu*, Praha 1964. Kromě tohoto o tři roky dřív upozornil slovenský odborník Ondrej Stojka na nutnost studia osobnosti učitele dějepisu a problémů jeho odborné a metodické přípravy a činnosti ve výuce. Toto bylo dalším z předmětů výzkumu. – Ondrej Stojka, *Metodika dějepisu*, Bratislava 1961. Více viz J. Janovský, *Teorie dějepisu vyučování jako vědní disciplína (vybrané kapitoly z teorie dějepisu vyučování)*, *Společenské vědy ve škole* 33, 1976/1977, s. 8–10.

⁸⁵ Práce je veskrze spíše prakticky zaměřená, vzhledem k metodice.

⁸⁶ Zde byl ve čtvrtém ročníku zařazen i kurz prohlubující znalosti z československých dějin. – S. Julínek a kol., *Základy*, s. 37.

⁸⁷ V prvním až třetím ročníku čtyřletého gymnázia byla hodinová dotace v obou větvích gymnázia dvě hodiny týdně. Ve čtvrtém ročníku měla přírodovědná větev gymnázia dějepisu pouze volitelně, a to dvě hodiny týdně, větev humanitní měla dějepisu nadále jako povinný předmět (byl povinný i jako maturitní předmět) a k tomu navíc volitelný seminář z dějepisu (resp. společenskovědní seminář v dějepise zavedený podle osnov v roce 1972), který měl dotaci rovněž dvě hodiny týdně. – M. Šustová, *Stalo se v zemi české. Srov. D. Labischová – B. Gracová, Příručka ke studiu dějepisu*, Ostrava 2010. (= studijní text). Ve čtvrtém ročníku humanitní větve byl značný prostor věnován prohlubujícímu výkladu samostatných československých dějin. – J. Janovský a kol., *Základy didaktiky*, s. 119. Povinně volitelný dějepisu, resp. společenskovědní seminář nebyl nabízen na všech školách (malý počet zájemců) a maturanti se proto připravovali sami (v hodinách dostávali práci navíc a učitel se jim věnoval více, někdy i nad rámec výuky) a připravovali se doma. Pojem seminář v sedmdesátých letech nebyl běžný, používal se spíše termín volitelný předmět. – SAA Sušice, *Vyprávění V. P. ze dne 12. 11. 2021*. Existovala i možnost individuálního plánu (např. pro vrcholové sportovce, kteří dějepisu vůbec neměli ve třetím ročníku). – *Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky* 33,

měl být ve výuce dějepisu kladen na dějiny nové a nejnovější – dějepis měl pomoci žákům orientovat se v problémech současnosti a výuka nejnovějších dějin k tomu byla nejhodnějším nástrojem. Výklad všech historických období byl směřován k tomu, aby žáci pochopili postavení Československa v rámci socialistických států a aby byl zdůvodněn vývoj našeho státu od kapitalismu k socialismu.⁸⁸ Mezi dějepisem a některými ostatními předměty se již v tomto období uplatňovaly mezipředmětové vztahy. Ve výuce dějepisu nacházíme informace, které byly čerpány z jiných předmětů a dějepis byl rovněž zdrojem informací pro jiné předměty (např. historie jednotlivých oborů či dějiny vědy a techniky, popř. dějiny umění). Nejčastěji se jednalo o vazbu mezi dějepisem a literární výchovou, dále mezi dějepisem a dějinami věd a techniky, estetickou výchovou,⁸⁹ brannou výchovou,⁹⁰ občanskou výchovou a v menší míře i ostatními vyučovacími předměty (např. zeměpisem, matematikou a dalšími).⁹¹ Při propojení dějepisu a literární výchovy se nabízelo využití kulturních dějin, resp. dějin kultury (je zde možné vyzdvihnout např. dobová díla literární, hudební a výtvarná, kterými bylo možné obohatit

sešit 2, 1977, s. 14.

Třídy gymnázií s pedagogickým zaměřením měly stejnou hodinovou dotaci dějepisu jako humanitní větev gymnázia. – Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 31, sešit 11, 1975, s. 175.

⁸⁸ Miroslav Jireček, *Vývoj vyučovacích předmětů dějepis v letech 1918–2013*, Brno 2014. (= disertační práce, MU, Pedagogická fakulta). – Dr. Jireček se ve své disertaci věnuje primárně výuce dějepisu na druhém stupni ZŠ, ovšem některé obecnější údaje o výuce dějepisu (např. cílech výuky či jejím obsahu) lze aplikovat i v rámci tématu této diplomové práce.

⁸⁹ Do jisté míry sem lze zařadit i výrobu různých modelů – např. pyramid, vozové hradby nebo různých historických vynálezů. – Jiřina Šilhánková, *Mezipředmětové vztahy v dějepise*, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 182.

⁹⁰ Roku 1971 byl na stránkách časopisu *Společenské vědy ve škole* nastíněn problém nedostatků ve výuce dějin vojenství a válek. S podivem je nutné hledět na fakt předkládaný v tomto příspěvku, že zastoupení militarií v učebnicích a osnovách dějepisu bylo nedostatečné pouze v Československu. Kapitalistické státy stejně jako ostatní socialistickém tento problém s učebnicemi a osnovami dle slov autora příspěvku neměly. Poznatky historiografie, resp. poznatky militární historie, byly totiž důležité pro brannou výchovu, takže bylo tento problém nasnadě řešit. Prvním pokusem o řešení byl počín PhDr. Jana Jersáka, CSc. (1908–1984), který jako první sepsal metodický text pro světové i národní dějiny vojenství a dějiny válečné. Kvůli nedostatku literatury ovšem tento byl do jisté míry nepřesný, zejména ve faktografii. – Pavel Choc, *Militaria v dějepise na střední škole*, *Společenské vědy ve škole* 27, 1971, s. 157. Jak uvádí V. Michovský v šesté kapitole *Metodiky* (1964) Václava Mejstříka a kol., mohli učitelé jako jednu z názorných pomůcek využívat např. i zbraně, což s výukou militární historie značně souvisí. – V. Michovský, *Vyučovací prostředky. Bezprostřední pomůcky trojrozměrné*, in: Václav Mejstřík a kol., *Metodika dějepisu jako učebního předmětu*, Praha 1964.

V dějepisu bylo žádoucí na příkladu válek působit na žáky v psychologické rovině, která je pro brannou výchovu rovněž důležitá. Ukázkou žádoucích vlastností dávných bojovníků měly být v žácích pěstovány morální, psychické a sociálně psychické vlastnosti důležité pro úspěšné plnění branných úkolů. Důležité byly i různé besedy s příslušníky armády a ozbrojených složek či vycházky nebo exkurze na místa historicky spjatá s vojenstvím a brannou tematikou. – Jan Kaplan, *Branná výchova ve výuce dějepisu*, *Společenské vědy ve škole* 31, 1974/1975, s. 45–47.

⁹¹ Důležitá byla práce s mapou či kreslením různých grafů, diagramů či časových os. – V. Michovský, *Didaktická analýza dějepisného učiva – základní forma učitelovy přípravy na vyučování*, *Společenské vědy ve škole* 30, 1973/1974, s. 299.

a dokreslit výuku jednotlivých historických období). V časopisu Společenské vědy ve škole najdeme rozbor výuky 19. století, kdy dochází k propojení právě literární výchovy s dějepisem. Toto se ovšem týká druhého stupně základní školy, takže zde nebudu uvádět detaily, jakkoli by byly využitelné i na středních školách.⁹² Propojení dějepisu samozřejmě nezůstává jen ve vztahu k ostatním školním předmětům, ale i k vědeckým oborům jako jsou archeologie či dějiny architektury (zde se mnou sice nebudou možná souhlasit někteří konzervativní archeologové, ale pokud žák najde někde nějaký artefakt, může být toto využito i při výuce).⁹³ Propojení mezi předměty se objevovalo i v případě technických a přírodovědných předmětů jakými byly např. polytechnická výchova, pro niž byl dějepis poměrně důležitý). Ve výuce dějepisu byly rovněž důležité regionální dějiny, při jejichž výkladu byly využívány metody a poznatky vlastivědy. Regionální dějiny měly rovněž sloužit k propojení teorie a praxe – byly pořádány různé exkurze, a to nejen v rámci dějepisu, ale i v rámci nově etablované branné výchovy. Při branných kurzech se rovněž pořádaly exkurze a výlety po historických památkách či místech spjatých s historickými událostmi nejen v rámci regionu. Důležitou součástí výuky regionálních dějin byly mimo exkurzí i návštěvy místních muzeí a dalších institucí.⁹⁴

Důležité je zmínit se zde rovněž o vývoji didaktiky dějepisu v tomto období a vyzdvihnout některé autory a jejich didaktické a metodické příručky, jež využívali učitelé ve výuce. Předním didaktikem, resp. metodikem dějepisného vyučování byl v padesátých a šedesátých letech prof. Václav Mejstřík.⁹⁵ Mezi jeho publikace patřily např. *Metodika dějepisu*⁹⁶, *Metodika dějepisu jako vyučovacího předmětu*⁹⁷ či *Stati z metodiky vyučování dějepisu*.⁹⁸ V letech sedmdesátých i následujících se stal nejvýraznější osobností české didaktiky dějepisu nedávno zesnulý historik Vratislav Čapek.⁹⁹ Čapek byl autorem např. těchto publikací: *Teoretické a metodologické základy didaktiky dějepisu I. a II.*¹⁰⁰ z roku

⁹² J. Šilhánková, *Mezipředmětové vztahy*.

⁹³ V současné době je ovšem toto spíše již překonáno, protože představa, že žáci jdou z tohoto důvodu dobrovolně do terénu je „lehce zcestná“. Najdou se ovšem i výjimky. (pozn. autora).

⁹⁴ M. Jireček, *Vývoj*. Více viz Školní archiv Gymnázia v Sušici, *Kronika SVVŠ a Gymnázia v Sušici*. Dějepis jako školní předmět byl poměrně důležitým ideologickým nástrojem v socialistické výchově mládeže.

⁹⁵ Prof. PaedDr. Václav Mejstřík, CSc. (1904– **po roce 1989**), byl odborník v oblasti didaktiky dějepisu.

⁹⁶ V. Mejstřík, *Metodika dějepisu*, Praha 1955.

⁹⁷ Týž a kol., *Metodika*, Praha 1964.

⁹⁸ Týž, *Stati z metodiky vyučování dějepisu*, Praha 1958.

⁹⁹ Prof. PhDr. Vratislav Čapek, DrSc. (1923–2019) byl český historik novějších světových dějin, teoretik výuky dějepisu, didaktik a metodik dějepisu.

¹⁰⁰ V. Čapek a kol., *Teoretické a metodologické základy didaktiky dějepisu (příručka ke studiu na vysokých školách a odborných pracovištích)*, *Teoretické základy didaktiky dějepisu I. a II.*, Praha 1976.

1976¹⁰¹ nebo Didaktika dějepisu I. a II. z let 1985 a 1988. Dalšími didaktiky a metodiky, kteří v této době ovlivňovali výuku dějepisu, byli např. Václav Michovský¹⁰², Vladimír Šlik nebo Zdeněk Šípek.¹⁰³ Na počátku sedmdesátých let proběhla celostátní konference pořádaná Pedagogickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze, která se týkala speciálních didaktik, tzn. dnes bychom řekli didaktik oborových.¹⁰⁴

Vratislav Čapek se postupně stával přední osobností československé didaktiky dějepisu a byl přijímán rovněž i za hranicemi. Na stránkách časopisu SpVvŠ (Společenské vědy ve škole) uvádí v ročníku 1971/1972 teoretická východiska didaktické analýzy učiva s praktickou ukázkou v podobě analýzy tématu první světové války. Didaktická analýza je rozbor vzdělávacího obsahu vyučovacího celku, tj. rozbor učiva. Čapek zde zachytil i význam dějepisu jakožto vyučovacího předmětu: „*Výchovně vzdělávací hodnota dějepisu spočívá v poznání a pochopení lidské společnosti jako celku a jejího vývoje prostřednictvím vzdělávacího obsahu každého vyučovacího celku a odpovídá na otázku, jaký význam má toto poznání a pochopení vzdělávacího obsahu pro žáka či studenta, pro jeho život, jeho myšlení, pro jeho vztah ke společnosti, v níž žije a pro jeho účast na životě společnosti. Má tedy zásadní význam pro vytváření jeho názorů a postojů¹⁰⁵ k dějinám, ke světu a k životu; podle nich se orientuje i jeho jednání, činy.*“ Didaktické analýze učiva musí předcházet analýza historická, která vychází z výsledků odborně historického

¹⁰¹ V tomto pojednání autoři nazývají teorii výuky dějepisu didaktikou, je zde zřetelný přechod od dřívějšího pojetí jako teorie či metodiky výuky dějepisu (metodika je brána jako podobor didaktiky) k syntetizujícímu názvu didaktika dějepisu. Tato práce navazuje na pokroky, které byly učiněny v zahraničí. Předmětem výzkumu v rámci teorie dějepisu vyučování, resp. tedy nově didaktiky dějepisu byly tehdy čtyři elementy: 1) význam, cíl a úkoly dějepisu vyučování; 2) obsah dějepisu vyučování; 3) osobnost učitele dějepisu; 4) historický vývoj dějepisu vyučování. V polovině sedmdesátých let se tedy začala v Československu etablovat didaktika dějepisu jako jakýsi staronový a původně pouze jinak nazývaný obor, který se de facto rozvíjel již dříve. Předmětem výzkumu v oblasti metodiky dějepisu byly: 1) výchovné využívání dějepisu vyučování; 2) metody dějepisu vyučování; 3) prostředky dějepisu vyučování; 4) formy dějepisu vyučování. – J. Janovský, Perspektivy dalšího rozvoje teorie dějepisu vyučování jako vědní disciplíny (vybrané kapitoly z teorie dějepisu vyučování – 14. část), Společenské vědy ve škole 34, 1977/1978, s. 115–117.

¹⁰² PhDr. Václav Michovský, CSc. (1922–1994) byl český historik a didaktik dějepisu. Byl redaktorem učebnic dějepisu ve Státním pedagogickém nakladatelství a vyučoval na Pedagogické fakultě v Plzni a v Ústí nad Labem.

¹⁰³ F. Parkan, Didaktika.

¹⁰⁴ V. Čapek, Historik, s. 182.

¹⁰⁵ Josef Šmíd ve svém příspěvku do SpVvŠ (Společenské vědy ve škole) popisuje uplatňování třídnosti ve výuce dějepisu. Dějepisu jakožto předmětu lze využít k působení na mladou generaci, vytváření jejího charakteru a světonázorového přesvědčení. Výuka ovšem musela probíhat ve vyhraněném třídním duchu, jak zde autor příspěvku zdůraznil. Celý článek je velmi tendenčně pojatý, poplatný dobové ideologii. Je zde zdůrazněna důležitost výkladu historie v úzkém vztahu k přítomnosti a rovněž výklad revolucí v dějinách, ke kterým měli studenti získat pozitivní vztah. – Josef Šmíd, Poznámka k uplatňování třídnosti ve výuce dějepisu, Společenské vědy ve škole 28, 1971/1972, s. 39.

bádání, a navazuje na ni analýza metodická,¹⁰⁶ po jejíž aplikaci je vytvořena příprava na konkrétní vyučovací hodinu. V Československu v době, kdy Vratislav Čapek napsal svůj příspěvek do SpVvŠ, chyběla syntetická práce, která by se věnovala didaktické analýze učiva. Popsaná didaktická analýza učiva první světové války je samozřejmě poplatná dobové ideologii.¹⁰⁷ Na stránkách SpVvŠ byly popisovány didaktické analýzy i dalších období, např. pravěku.¹⁰⁸

Ve školním roce 1972/1973 proběhla úprava osnov společenskovedních předmětů, což se dotklo i osnov dějepisných, jejichž nové znění vydalo ministerstvo školství. Změna se dotkla i výuky na gymnáziích. Jedním z cílů úpravy osnov byla pomoc učitelům upřesnit marxistické chápání výkladu národních i světových dějin.¹⁰⁹ Úpravy byly provedeny zejména v rozvržení učiva a časových dotacích jednotlivých úseků dějin.¹¹⁰ „Osnovy v úvodních poznámkách zdůrazňují ideově výchovnou funkci dějepisu spočívající ve vytváření socialistického přesvědčení a jistoty o převaze a konečném vítězství socialismu a komunismu.¹¹¹ *„Základem socialistického přesvědčení a východiskem jednání socialistického člověka je vědecký světový názor, který je předpokladem i cílem komunistické výchovy především v dějepisu. Dějepis vytváří historicko-materialistický obraz vývoje lidské společnosti od jejího počátku až k současnosti, vede k pochopení jeho zákonitosti a materiální podstaty, dějiny lidstva vykládá jako dějiny výrobních způsobů, výrobců hmotných statků a v třídní společnosti jako dějiny třídních bojů. Dějepis objasňuje historickou úlohu lidových mas, zejména dělnické třídy, která s pomocí marxisticko-leninské revoluční teorie a politické strany dobývá politickou moc nad buržoazií a buduje komunistickou společnost. Žáci chápou správnost a nutnost*

¹⁰⁶ Při metodické analýze bylo důležité si pokládat otázky ve smyslu „Co má žák poznat?“, „Jaké schopnosti a dovednosti má získat?“, „O co a jak má projevit zvýšený zájem?“, „Jaké postoje k historickým jevům a událostem má žák/student nabývat a jak se to vše má projevit v jeho vlastním životě v současnosti?“. Důležité rovněž bylo správné stanovení cílů vyučování. – V. Čapek, Metodická analýza vyučovacích celků v dějepise, Společenské vědy ve škole 30, 1973/1974, s. 43–46.

¹⁰⁷ Týž, Didaktická analýza tématu první světová válka, Společenské vědy ve škole 28, 1971/1972, s. 11–12.

¹⁰⁸ V. Michovský, Didaktická analýza tematického celku učiva pravěk, Společenské vědy ve škole 32, 1975/1976, s. 99–103; 129–131; 159–162; 189–190. Didaktická analýza učiva měla čtyři fáze.

¹⁰⁹ Marxistické pojetí dějin vycházelo z historického a dialektického materialismu. Dějepis byl masivně politizován a ideologizován. – M. Jireček, Vývoj, s. 133.

¹¹⁰ Olga Špétová, K zavedení nových osnov dějepisu na gymnáziích, Společenské vědy ve škole 29, 1972/1973.

¹¹¹ Mezi složky komunistické výchovy, která byla jedním z cílů ve výuce dějepisu, patřily výchova rozumová (rozvoj myšlení žáků), mravní (vštěpování mravních hodnot na příkladech z historie – pozitivních i negativních), estetická (součástí výkladu byly i dějiny kultury a umění), polytechnická neboli pracovní (žáci se učí „historickému řemeslu“) a tělovýchovně branná (zde dějepis poskytoval některá teoretická východiska). – J. Janovský, Výchovné využití dějepisného učiva (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 8. část), Společenské vědy ve škole 33, 1976/1977, s. 206–208.

internacionálního spojení pracujících celého světa v boji proti kapitalismu, v boji za pokrok a mír, chápou vedoucí úlohu komunistických a revolučních dělnických stran, které od Velké říjnové socialistické revoluce pod vedením KSSS¹¹² usilují o socialistickou a komunistickou společnost; chápou podíl vlastního národa na hospodářském, politickém a kulturním úsilí společnosti, úlohu osobnosti v dějinách, místo jedince v zákonitosti dějin. Rozbor a řešení konfliktních situací minulého člověka rozvíjí schopnosti řešit problémy současné doby, zaujímat k nim třídní stanovisko a vyvolává v mládeži přirozenou touhu uplatnit a účastnit se ušlechtilého usilování o vytvoření pravdivého, šťastného a krásného života.“¹¹³

Učebnice se během sedmdesátých let prakticky nezměnily¹¹⁴ – nadále se vyučovalo podle Charvátových Světových dějin a československé dějiny do roku 1918 se vyučovaly podle učebnice od Václava Husy. Československé dějiny do roku 1948 dovedl ve své učebnici, resp. učebnicích Jaroslav Pátek.¹¹⁵ Tyto texty byly používány až do poloviny

¹¹² Komunistická strana Sovětského svazu.

¹¹³ Jarmila Růžičková, Nové osnovy dějepisu na českých gymnasiích, Společenské vědy ve škole 29, 1972/1973, s. 79–80.

Mezi výchovně vzdělávací cíle ve výuce dějepisu, tak jak byly formulovány pro všechny socialistické státy Komunistickou stranou sovětského svazu, patřily:

- 1) Formování mladé generace k vědeckému, marxisticko-leninskému světovému názoru.
- 2) Pracovní výchova žáků.
- 3) Výchova žáků v duchu socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu.
- 4) Vědecko-ateistická výchova žáků.
- 5) Výchova žáků k estetickému citění a názorům.
- 6) Výchova žáků k normám komunistické morálky.
- 7) Rozvoj poznávacích možností a schopností žáků.

(P. V. Gora, Ze VI. mezinárodního sympozia didaktiků dějepisu socialistických zemí: Cíle dějepisného vyučování a způsob jejich plánování učitelem podle učebnice, Společenské vědy ve škole 32, 1975/1976, s. 284–287, zde s. 284).

¹¹⁴ Je zde třeba zmínit fakt, že v dějepisu byl kladen obecně důraz na politické dějiny a jak zmiňuje doc. Faktorová ve svém příspěvku, chybělo ve výuce širší pojetí kulturních dějin. Kapitoly o kulturních dějinách byly v učebnicích většinou zcela odtrženy od dějin hospodářských a politických a někde chyběly zcela. Situace se ovšem postupně lepšila, s příchodem nových učebnic. – Ladislava Faktorová, Dějiny kultury ve vyučování dějepisu, Společenské vědy ve škole 32, 1975/1976, s. 152–159, zde s. 152. Doc. Faktorová se dále zabývala i hodnocením, opakováním, prověřováním a zkoušením při výuce kulturních dějin v dějepise – nastínila i možnosti využití pracovních listů na toto téma. – Táž, K výuce dějin kultury a umění (formy opakování, prověřování a zkoušení), Společenské vědy ve škole 33, 1976/1977, s. 199–206.

Doc. PhDr. Ladislava Faktorová, CSc. (1920–2001) byla česká historička, pedagožka a metodička výuky dějepisu. Byla rovněž autorkou učebnic dějepisu a metodických příruček. Působila na katedře historie pedagogické fakulty v Pardubicích a na Pedagogické fakultě UK v Praze. Ve svých pracích se věnovala mj. i kulturním dějinám, jejichž didaktickou analýzou se zabývala na příkladu barokního umění rovněž i na stránkách časopisu SpVvŠ.

¹¹⁵ Jaroslav Pátek, Československé dějiny (1918–1939), Praha 1973¹.

Týž, Československé dějiny (1939–1948), Praha 1974¹.

Prof. PhDr. Jaroslav Pátek, CSc. (1934–2003) byl český historik a didaktik dějepisu. Působil na katedře historie Pedagogické fakulty UK v Praze.

osmdesátých let a opakovaně vydávány.¹¹⁶ Učebnice byly považovány za nejdůležitější pomůcku ve výuce dějepisu. Mezi nezbytné pomůcky kromě učebnic patřily i tabule ve třídě a žákovský sešit¹¹⁷ na zapisování poznámek z výkladu. Teorií zápisu na tabuli a do sešitu jako prostředku výuky se zabývaly např. Václav Mejstřík, Heda Bartová a Vladimír Habětín.¹¹⁸

Důležitým činitelem výuky dějepisu byl samozřejmě učitel. Nároky na osobnost učitele (tzn. jeho vědomosti, schopnosti a dovednosti) se projevovaly ve třech rovinách – ideově politické,¹¹⁹ odborně historické¹²⁰ a pedagogické.¹²¹ Učitel se musel soustavně vzdělávat v oblasti marxismu-leninismu a politiky i v oblasti historické vědy a pedagogiky. Pedagog nesměl nikdy myšlenkově ustrnout a neustále sledovat nové objevy a poznatky ve všech oblastech souvisejících s výukou dějepisu.¹²² Výklad učitele mohl být doplňován referáty žáků, které tvořily jakousi nadstavbu běžného výkladu učiva.¹²³

¹¹⁶ F. Parkan, *Didaktika*.

¹¹⁷ Žákovský sešit obsahoval písemný či kreslený záznam o průběhu vyučovací hodiny a rovněž také řešení domácích úkolů, které byly často součástí mimoškolní výuky a přípravy na výuku. – J. Janovský, Úloha textových vyučovacích pomůcek v dějepisné výuce (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 11. část), *Společenské vědy ve škole* 34, 1977/1978, s. 15–18., srov. Miroslav Beneš, K přípravě a realizaci vyučovacích celků Československo v letech 1945–1948, *Společenské vědy ve škole* 34, 1977/1978, s. 175–178.

¹¹⁸ V. Mejstřík – Heda Bartová – Vladimír Habětín, *Názornost ve vyučování dějepisu*, Praha 1959. Na stránkách časopisu *Společenské vědy ve škole* se touto problematikou zabýval např. i J. Janovský. – J. Janovský, Východiska současného bádání teorie dějepisného vyučování – II. část (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 3. část), *Společenské vědy ve škole* 33, 1976/1977, s. 71–74.

¹¹⁹ Z hlediska ideově politického musel být učitel dějepisu přesvědčen o správnosti marxisticko-leninského výkladu dějin. Zde je třeba podotknout, že z hlediska tehdejší doby byl za dobrého učitele považován ten, kdo byl zároveň přesvědčeným marxistou. Z dnešního pohledu ovšem dobrý učitel v té době dokázal dějepis vyložit tak, že tzv. „byla spokojenost na obou stranách“ – jak na straně ideologické, tak na straně odborně historické a pedagogické, kdy se někteří učitelé snažili ctít historickou vědu jako nezatíženou ideologií. – J. Janovský, *Osobnost učitele dějepisu* (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 7. část), *Společenské vědy ve škole* 33, 1976/1977, s. 183–185.; srov.: J. Potužák, *Proměny*.

¹²⁰ Z hlediska odborně historického musel mít učitel hluboké znalosti celého vývoje lidské společnosti, aby dokázal žáky naučit chápat zákonitosti vývoje společnosti, konkrétní jevy z tohoto vývoje a poskytovat poučení z minulosti pro současnost. Historický výklad měl tři hlavní linie – světové dějiny, české dějiny a slovenské dějiny, které bylo nutné v souvislostech propojovat. Učitel musel problematiku vývoje znát z hlediska politického, hospodářského, kulturního, z hlediska dějin vědy a techniky, vývoje umění (literatury, výtvarnictví, hudby, divadla, architektury) a rovněž myšlenkových proudů. Dalšími obory, ze kterých musel učitel čerpat znalosti, byly dějiny filosofie, ekonomické vědy a rovněž např. geografie, tj. do jisté míry se jednalo téměř o polyhistorické vzdělání. – J. Janovský, *Osobnost učitele*.

¹²¹ Pedagogická složka byla závislá na učitelově studiu psychologie, teorie výchovy, didaktiky dějepisu, dějin pedagogiky, teorie a metodiky vyučování a v neposlední řadě na získané praxi ve škole. Učitel musel zvládat předávat historickou látku žákům na úrovni přiměřené jejich věku a volit vhodné metody a prostředky výuky. Toto předpokládalo znalosti mj. z vývojové psychologie. Požadavkem československé vlády bylo, aby učitel byl schopen vyučovat dějepis na základních i středních školách současně. – Tamtéž.

¹²² Tamtéž.

¹²³ J. Janovský, *Slovní ztvárnění historického poznání v procesu dějepisné výuky* (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 13. část), *Společenské vědy ve škole* 34, 1977/1978, s. 81–83, zde s. 83.

Příprava učitelů (včetně těch, kteří studovali ještě před zkoumaným obdobím) byla značně variabilní. Zatímco např. profesor sušického gymnázia Miloš Potužák studoval v poválečných letech (na filosofickou fakultu nastoupil roku 1946 rok po maturitě,¹²⁴ předtím ovšem se hlásil i na pedagogickou fakultu) a studia dokončil po čtyřech letech závěrečnými zkouškami a napsáním závěrečné práce z dějepisu,¹²⁵ profesor gymnázia v Klatovech Josef Šmíd začal studovat vysokou školu již ve věku sedmnácti let roku 1962. Tříletou střední školu totiž absolvoval již v tomto věku.¹²⁶ Rozdíl byl např. i v plnění prezenční vojenské služby, kterou na počátku padesátých let musel M. Potužák absolvovat po ukončení studia na fakultě v plném rozsahu (tj. dva roky), zatímco později J. Šmíd prodělal „pouze“ přípravu na vojenské katedře, která nahrazovala jednoroční prezenční službu. Studium na FF v době, kdy studoval prof. Šmíd, trvalo pět let (tj. v jeho případě 1962–1967). Zakončeno bylo státními zkouškami v obou oborech (tj. český jazyk a dějepis) a diplomovou prací (u prof. Šmída 120 stran textu). Státní zkoušku z dějepisu skládal již ve čtvrtém ročníku, zkoušku z českého jazyka v ročníku pátém.¹²⁷

Ve výuce dějepisu hrála důležitou roli různá výročí historických událostí spjatých se socialismem, která byla při výuce různými způsoby připomínána. Poznání těchto výročí z historického hlediska bylo tehdejším režimem považováno pro žáky za velmi důležité. Jednalo se zejména o pochopení odkazu těchto historických výročí pro současnost. Důležitost odkazu těchto výročí tkvěla nejen v rovině historické, nýbrž i politické a ideově výchovné. V žácích měl být vyvoláván pocit národní hrdosti a socialistické vlastenectví.¹²⁸ Mezi takovátou v dějepise připomínaná výročí patřily např. VŘSR, Vznik KSČ či Únorový převrat roku 1948. Výklad těchto událostí byl stejně (ba dokonce ještě více) jako ostatní dějepisné učivo silně zatížen marxisticko-leninskou ideologií. Mezi doporučované metody pro výuku o historických výročích patřily např. metoda řízené diskuse, dále besedy s pamětníky, velmi důležitá byla i samostatná práce žáků. Dále zde existovala možnost navštívit různé expozice v muzeích či všemožná památná místa různých událostí. Historická úloha Komunistické strany Československa byla i

¹²⁴ Tu měl původně skládat roku 1943, ovšem v té době byl jednak totálně nasazen a výuka na gymnáziu v Sušici byla již značně omezena (roku 1944 byl uzavřeno úplně). Maturitu skládal tedy až po osvobození Československa.

¹²⁵ Miloš Potužák, *Válečná technika husitů a jejich pokrok ve válečnictví*, Praha 1950. Závěrečná práce měla 102 stran.

¹²⁶ J. Šmíd, *Mezi dvěma gymnázii s odskokem na rodinku a zdrávku. Vzpomínkové ohlédnutí na dobu strávenou ve škole*, Klatovy 2011, s. 43.

¹²⁷ Tamtéž, s. 67.

¹²⁸ Luboš Balcar, 50. výročí vzniku Komunistické strany Československa v dějepisném vyučování, *Společenské vědy ve škole* 27, 1971, s. 65–68, zde s. 65.

samostatným tématem ve výuce dějepisu. Důležité byly při výuce tohoto tématu souvislosti s dějinami mezinárodního dělnického hnutí a s dějinami obecnými (světovými a evropskými).¹²⁹

Na počátku sedmdesátých let byla diskutována metoda problémového vyučování v dějepise a její využití. Byla sice kvitována pro svou vysokou pedagogickou hodnotu, ovšem problémem byla nutnost snížení množství probíraného učiva, jelikož metoda problémové výuky je časově poměrně náročná.¹³⁰ Její zavádění tedy bylo velmi rozpačité, spíše zůstalo jen u teorie, alespoň pro zatím. Byly hledány způsoby jejího využití ve výuce a její ukotvení v rámci pedagogiky a didaktiky.¹³¹ Julius Janovský uvádí ve svém příspěvku třídění vyučovacích metod podle čtyř kritérií: 1) podle zařazení do vyučovací hodiny (sem patří metody probírání nového učiva, metody procvičování a shrnování učiva, metody opakování a zkoušení učiva, metody motivace učiva, metody práce a jednotlivými vyučovacími pomůckami atd.); 2) podle věkové vyspělosti žáků (zde můžeme jmenovat metody výuky učení o společnosti (resp. vlastivědy) na nižším stupni ZŠ, metody výuky na vyšším stupni ZŠ či metody výuky na střední škole); 3) podle podílu na stupni samostatného osvojování učiva (zde např. metody individuální samostatné práce žáků, metody skupinové samostatné práce žáků, již zmíněné metody problémového vyučování, metody práce s historickým dokumentem, odbornou literaturou, s hmotným pramenem¹³² atd.).¹³³

Integrální součástí výuky dějepisu byla i spolupráce škol a různých institucí zabývajících se historickým bádáním, zejména muzeí. Podíl gymnazistů na celkovém množství žáků, kteří navštívili v rámci výuky muzea, tvořil ovšem podle výzkumu¹³⁴ prováděného na

¹²⁹ Týž, Vyučovací téma: Historická úloha Komunistické strany Československa, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 149.

¹³⁰ J. Růžicková, Jak připravit dějepisné učivo pro problémové vyučování, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 18.

¹³¹ Týž, Problémové vyučování: způsob, metoda či pojetí?, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 82. Ve stejném ročníku časopisu, na stranách 144–145 najdeme nástin problémů ve vybraných dějinných obdobích od J. Růžickové, které lze využít ve výuce. Problémy byly nastíněny návodnými otázkami.

¹³² Hmotným pramenem mohla být např. i mince, zejména jako možná ilustrativní pomůcka ve výuce. – Michal Bil'ak, Mince ako názorná vyučovacia pomôcka, Společenské vědy ve škole 33, 1976/1977, s. 269–273.

¹³³ J. Janovský, Metody dějepisného vyučování (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 9. část), Společenské vědy ve škole 33, 1976/1977, s. 239.

¹³⁴ Roku 1971 vyšel sborník Spolupráce školy a muzeí vydaný Muzeologickým kabinetem při Národním muzeu v Praze. Na téma spolupráce muzea a školy se uskutečňovaly rovněž odborné semináře, na kterých se referující odborníci v jednotlivých příspěvcích zabývali např. metodikou výuky v muzeích či prací s hmotnými historickými prameny. – Jiří Špét, Třetí seminář o spolupráci muzea a školy, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 49.

počátku sedmdesátých let minulého století pouhá čtyři procenta.¹³⁵ Se spoluprací s odborně-historickými institucemi do jisté míry souvisí i práce s historickými prameny, ať už hmotnými či písemnými ve výuce dějepisu. Spolupráce s odbornými institucemi se totiž neomezovala jen na muzea, ale i na archivy, v nichž někteří studenti nalézali prameny pro své seminární či jiné úkoly.¹³⁶ Práce s historickými dokumenty byla považována za progresivní přístup k výuce dějepisu. Oľga Marianinová uvedla ve svém příspěvku do SpVvŠ dvě možnosti využití historického dokumentu ve výuce: „1) jako názornou pomůcku pro ilustraci a konkretizaci vykládaného učiva; 2) učební materiál, jehož analýzou mají být žáci uvedeni do elementárních forem metodologie historické vědy s cílem, aby si daný poznatek hlouběji osvojili a obeznámili se s metodami, kterými k němu věda dochází.“¹³⁷ V praxi se mnohem více uplatňovala první možnost využití, druhá jen velmi zřídka. Oproti historickým dokumentům se ovšem jako pramen využívaly ve výuce na gymnáziích i historická beletrie, odborně-historická či populárně-naučná literatura. Časopis Společenské vědy ve škole přinášel pravidelně informace o nově vycházejících titulech.¹³⁸ V dějepisu se kromě těchto pomůcek začínaly v sedmdesátých

¹³⁵ Týž, Učitelé a muzea. Z výsledků výzkumu o spolupráci muzea a školy v letech 1969/70, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 47–48.

¹³⁶ Marie Potužáková, Ve spárech gestapa. Z vyprávění mého dědy Antonína Potužáka, ilegálního pracovníka organizace ÚVOD v II. světové válce. Sušice 1980. (= samostatná práce z dějepisu, Gymnázium v Sušici). – Jedná se o samostatnou práci z dějepisu (nikoli dějepise) či společenskovedního semináře) studentky třetího ročníku gymnázia, která je založena především na orálně-historickém vyprávění samotného aktéra a historických pramenech. Stať má sedm stran a pojednává o tématu z rodinné historie autorky, přesněji řečeno o ilegální činnosti jejího dědy za druhé světové války.

Samostatné závěrečné (ročníkové) práce z dějepisu mohly mít podle Danuše Bělohávkové čtyři kategorie: 1) krátký novinový článek, ve kterém maturant mohl pojednat např. o významném výročí, historii svého bydliště či o slavném rodákovi. Nejednalo se sice o práci rozsáhlou, ale metodika a náročnost přípravy byly podobné jako u rozsáhlejších prací. 2) obsáhlejší monografické práce – jejich téma většinou korespondovalo s osobním zájmem žáka (např. rodinná či místní historie) nebo se zaměřením jeho budoucího studia. 3) práce s použitím cizojazyčné literatury – tyto se uplatňovaly zejména ve třídách s rozšířenou výukou cizích jazyků. Zde se kromě historické práce uplatňovala i práce s cizojazyčnou literaturou, odkud měli studenti čerpat a případně sepsat i cizojazyčné resumé své práce. 4) práce ve spolupráci s jiným předmětem – tyto práce se hodily spíše pro schopnější žáky se širším rozhledem, stejně jako předchozí filologicky zaměřené. Ve všech případech bylo možné využít nejen literatury, ale i snadněji interpretovatelných historických pramenů. – Danuše Bělohávková, Samostatná písemná práce v dějepise, Společenské vědy ve škole 31, 1974/1975, s. 48.

¹³⁷ Oľga Marianinová, Možnosti využívání historických prameňov na hodinách dejepisu, Společenské vědy ve škole 28, 1971/1972, s. 225.

¹³⁸ Roku 1970 vyšla např. práce Vojtěcha Zamarovského Objevení Tróje. Ta měla sloužit mj. např. při přípravě referátů, které studenti škol II. cyklu (tj. středních) měli za úkol v rámci výuky zpracovávat. Z vyslovené odborné literatury lze jmenovat např. monografii Josefa Polišenského s názvem Tricetiletá válka a evropská krize XVII. století. Zajímavostí jistě je, že zde dr. Janovský představuje i knihu Ericha von Dänikena Vzpomínky na budoucnost, která i přes svou nevědeckou povahu může dobře posloužit jako obohacení výuky, které probudí v žácích zájem o předmět. Např. ve výuce dějin starověku lze na příkladu historických omylů uvedených v této knize vyvracet tyto nepřesnosti historickými fakty (zde ovšem vyvstává otázka, co je vlastně v případě dějin starověku historické faktum...?) – J. Janovský, Z nové literatury, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 30.

letech uplatňovat i pomůcky technické, jako byl např. tzv. Meotar neboli zpětný projektor. Tento přístroj byl poměrně drahý, a proto i když jej škola získala, zůstával často zamčený v kabinetech, a to nejspíše ze dvou důvodů – kvůli pohodlnosti některých učitelů, kterým stačil dosavadní styl vyučování a dále kvůli často chybějícímu doprovodnému materiálu (8mm smyčky či transparenty k Meotaru). Využití Meotaru při zkoušení popisuje Jan Zouhar – zatímco jsou zkoušeni žáci u tabule, na Meotaru jsou promítnuté otázky pro ostatní žáky, kteří v mezičase plní úkol tak, aby byla zaměstnána celá třída, nejen zkoušení žáci.¹³⁹

Velmi důležité je v rámci této kapitoly zmínit rovněž maturitní zkoušky z dějepisu. Dějepis byl v sedmdesátých letech povinným maturitním předmětem v humanitní větvi gymnázií. Oproti minulému pojetí dějepisu využívaném na SVVŠ, kdy byly probírány národní a světové dějiny odděleně, byly na čtyřletých gymnáziích (tehdy gymnasiích podle starého pravopisu) dějiny národní a světové vykládány synchronně, což vedlo k lepšímu pochopení souvislostí. Studenti čtvrtého ročníku měli možnost se přihlásit na volitelný společenskovední seminář,¹⁴⁰ v němž učitelé prohlubovali výchovu žáků k vědeckému světovému názoru, k rozvíjení vědeckého myšlení a formování postojů komunistické morálky. Žáci se měli v semináři rovněž učit metodám historikovy práce.¹⁴¹ Problémem ovšem byla zaostalost přístupu k výuce a malá pestrost metod – většina hodin byla založena na verbálnosti, převažoval ve velké míře výklad a reprodukce. Bohužel v tomto duchu se odehrávalo v posledním ročníku i opakování k maturitní zkoušce¹⁴² a vypracovávání maturitních otázek, kdy žáci často nepracovali samostatně, nýbrž jim učitelé diktovali maturitní otázky a žáci pak texty reprodukovali při zkoušení.

V teorii však panoval jiný názor – žáci by ideálně měli látku pochopit, zaujmout stanovisko k její problematice a umět ji také obhájit („proč to bylo zrovna takto?“), jak se píše v příspěvku Jarmily Růžickové ve SpVvŠ.¹⁴³ Seznam maturitních otázek tvořilo 25 „dvojotázek“. V každé z dvojic byla jedna z otázek koncipována jako širší, spíše

¹³⁹ Jan Zouhar, Meotar a jeho využití na hodinách dějepisu, *Společenské vědy ve škole* 30, 1973/1974, s. 19.

¹⁴⁰ Ovšem na menších gymnáziích, jako např. v Sušici, se seminář neotevíral.

¹⁴¹ J. Janovský a kol., *Základy didaktiky*.

¹⁴² V ideálním případě opakování k maturitní zkoušce mělo začít hned na začátku 4. ročníku, ovšem stávalo se i to, že učitel začal opakovat až v březnu a látka tak nemohla být zcela a dostatečně zopakována, což dohánělo i svědomité žáky k prostému memorování. – Jiřina Rennerová, *Příprava studentů k maturitním zkouškám z dějepisu*, *Společenské vědy ve škole* 30, 1973/1974, s. 204.

¹⁴³ J. Růžicková, *Příprava maturitních zkoušek z dějepisu*, *Společenské vědy ve škole* 28, 1971/1972, s. 90–94. – Doc. PhDr. Jarmila Růžicková, CSc. (1937–2007) byla česká historička, didaktička dějepisu a pedagožka.

přehledná a ta druhá jako užší, hlouběji pojatá či byla i možnost otázky kombinovat tak, že se každá týkala jiného historického období.¹⁴⁴ V otázkách se uplatňovaly metody indukce i dedukce, jejichž schopnost měli studenti u maturity z dějepisu prokázat. Málokdy se dělo, jak je popsáno v příspěvku, že byly u maturitní zkoušky studentovi v rámci otázky předloženy úkoly,¹⁴⁵ které v rámci jejího zodpovězení musel splnit. Jarmila Růžičková uvádí příklad těchto úkolů na otázce „První světová válka“: „1. Vysvětli cíle válčících států, příčiny války. 2. Vztah mezinárodního dělnického hnutí ke vzniku války. Možnosti socialistické revoluce – VŘSR. 3. Ukaž na příkladu českého a slovenského národa, jakými formami a s jakými představami bojoval lid za národní osvobození. 4. Které problémy imperialistického světa zůstaly válkou nevyřešeny, proč mluvíme o všeobecné krizi kapitalismu?“ Studenti u zkoušky dostali spíše jen osnovu, která měla napomoci přesnější a ucelenější reprodukci poznámek z vyučovacích hodin. Ovšem i tato osnova byla důležitá, jelikož samotná otázka a její znění neměly potenciál studentovi dát informaci o tom, o čem všem má mluvit – J. Růžičková uvádí příklady: Národní obrození, Revoluční rok 1848, Třicetiletá válka atd. O těchto tématech lze stejně dobře mluvit několik hodin jako i ve dvou či třech větách. Problémem u maturitní zkoušky bylo i to, když se žák naučil z poznámek příliš mnoho informací a v časovém limitu se dokázal dostat pouze např. do jedné třetiny osnovy celé otázky. Dokázal tak jedině – reprodukovat text, často bez pochopení, což dokáže i žák základní školy. Mimořádnost maturitní zkoušky přináší jisté problémy při hodnocení – vypjatost situace při zkoušce působila žákům problémy samozřejmě i tehdy. Učitelé proto měli v ideálním případě brát toto v potaz a tento fakt se měl odrazit i v hodnocení, které nemělo být příliš přísné a příkré. Rovněž i prostředí maturitní zkoušky mělo být co nejklidnější, přívětivé a povzbuzující a umožnit tak žákovi podat, pokud možno normální nebo zvýšený výkon.¹⁴⁶

Na stránkách SpVvŠ najdeme i hodnocení písemné formy zkoušení učiva. Oproti ústnímu zkoušení mohl učitel při písemném položit stejnou otázku všem žákům bez rozdílu a žáci měli možnost pracovat v relativně stejných podmínkách. Samozřejmostí ovšem bylo, že studenti museli být zkoušeni různými způsoby, ústně (i zde existují různé formy), písemně atd. Při písemném zkoušení bylo možné prověřovat jednak časovou a zeměpisnou orientaci žáků, znalost historických osobností a pojmů a rovněž znalost

¹⁴⁴ J. Rennerová, Příprava, s. 204.

¹⁴⁵ Učitelé se často spokojili jen s mechanickým reprodukováním látky. – Tamtéž.

¹⁴⁶ J. Růžičková, Příprava.

písemných i hmotných pramenů. V písemných pracích mohl učitel také zjišťovat názory na historické události či míru zájmu o předmět. Otázky měly dvě formy – otevřené a uzavřené, což ovšem není nutné v této práci rozebírat. Uvedeme si jen příklady – na otevřené otázky odpovídal žák volně, kdežto na uzavřené byla striktnější odpověď, např. doplnění letopočtu, jména, odpověď typu ano/ne či např. chronologické řazení pojmů či událostí. Existovaly i normované testy, ve kterých měli žáci na výběr z vícero odpovědí, z nichž byla správná jedna nebo více z nich. Testy mohly být standardizované (normalizované) didaktické či nestandardizované (pedagogické). Rozdíl mezi nimi byl ve formě použití – pedagogické testy se využívaly v úzkém okruhu žáků, kdežto didaktické bylo možno využít i celostátně a vycházely ze soustředěné vědecké práce, měly tedy vyšší reliabilitu a validitu čili byly více a lépe ověřeny v praxi. Didaktické testy připravovali odborníci z Výzkumného ústavu pedagogického ve spolupráci s kabinetem dějin Ústavu učitelského vzdělávání UK v Praze.¹⁴⁷ V gymnaziální praxi ovšem i přesto všechno bylo mnohem více upřednostňováno ústní zkoušení¹⁴⁸ jakožto forma prověřování znalostí.¹⁴⁹ Někteří učitelé ovšem využívali krátké prověrky na ověření znalostí žáků po ukončení tematického celku.¹⁵⁰

Jedním z cílů výuky dějepisu bylo u žáků rozvinutí historického myšlení, které bylo jednou z intelektuálních schopností, kterou měli žáci či studenti při výuce dějepisu získat. V tehdejší době, byť byl tento pojem zakotven v osnovách, nedokázala didaktika podat uspokojivé obsahové vymezení tohoto pojmu. Ve zkratce mělo historické myšlení vést k co největší objektivitě v posuzování historických událostí, ovšem úplná objektivita v historii, jak dnes již víme, je vědecký nesmysl. Historici a učitelé dějepisu se sice o objektivitu ve výkladu snažit mohou, ovšem v případě historické vědy jí nikdy nemůže být zcela dosaženo. Úkolem dějepisu bylo poskytnout žákům poznání nejobecnějších zákonů historického vývoje lidské společnosti, bez čehož nemohlo být historické myšlení

¹⁴⁷ L. Faktorová, K problematice písemného opakování a prověřování dějepisného učiva, *Společenské vědy ve škole* 28, 1971/1972, s. 167–169.

¹⁴⁸ To souviselo s tradiční skladbou vyučovací hodiny – zkoušení – výklad – shrnutí (to jen někdy). Zkoušení zabralo běžně polovinu hodiny a vyzkoušení byli třeba jen tři žáci. Při výkladu, který následoval, si žáci snažili zapsat ideálně vše, co vyučující (učitel nebo profesor) vykládal, aby tak mohli příští hodinu toto reprodukovat (tzn. měli se z čeho učit).

¹⁴⁹ V sedmdesátých letech byly v různé míře využívány tři formy prověřování znalostí, a to: záměrné ústní zkoušení, záměrně písemné zkoušení a sledování a hodnocení žáka během činností v procesu. Samozřejmě záleželo i na učiteli, který typ prověřování si zvolil nebo zda využíval nějaký jiný či vlastní. Ústní zkoušení je sice velice neefektivní z hlediska počtu prověřovaných žáků, ovšem bylo i přesto majoritní formou ověřování znalostí.

¹⁵⁰ J. Růžičková, K otázce hodnocení žáků v dějepisu, *Společenské vědy ve škole* 29, 1972/1973, s. 105–108.

rozvíjeno. Důležité bylo poznání nejen historických faktů, ale i vztahů a souvislostí mezi nimi. Václav Michovský definuje pojem „historické myšlení“ takto: „*Historicky myslet*“ je schopnost analyzovat historickou společenskou skutečnost na její jednotlivé skladebné prvky (komponenty, elementy), odhalovat mezi nimi kauzální a dialektickou souvislost, a to v chronologické posloupnosti, a tím dospívat k poznání historických zákonitostí.“¹⁵¹

Velký vliv na rozvoj historického myšlení studentů, kteří měli zájem o další studium historie, měl na humanitní větví gymnázií společenskovědní seminář. V semináři bylo nasnadě využívat zejména metody problémové, která měla nejlépe vést k osvojení si „historického myšlení“. Cílem výuky na seminářích ovšem nebylo žáky přivádět k vědecko-historické práci, nýbrž jim ukázat, jak pracovat s již vybadanými informacemi – pokud studenti psali písemnou práci, byla veskrze kompilací s jistou nepřiliš složitou úrovní práce s historickými prameny. Již v tehdejší době bylo zřejmé, že učitel by měl být spíše průvodcem studentů, a ne všechno vykládat sám, kdy studentům vše popíše, vysvětlí a ukáže. Další metodou, kterou bylo možné uplatnit při seminářích, byla metoda diskuse. Při užití této metody je důležitá správná formulace otázek, dále to, že studenti musí do diskuse přinést něco nového – nové pohledy na problematiku – a zároveň diskuse musí něco nového přinést jim (oproti pouhému výkladu látky), nový pohled na řešené téma a samotná diskuse má potenciál aktivizovat studenty a prohlubovat jejich zájem. V seminářích se uplatňovala rovněž samostatná práce žáků – četba historické literatury (tj. populárně naučné či odborně naučné). Neméně důležitou byla i práce s historicko-geografickými mapami a mapami obecně či s historickými dokumenty,¹⁵² která je již částečně zmíněna výše. Analýzou historických pramenů měli být studenti uvedeni do metodologie historické vědy. Velmi dobrou metodou výuky byly či mohly být i transkripce a interpretace historických pramenů.¹⁵³ Jan Jersák ve svém příspěvku k práci v semináři uvádí ukázkou možností práce se dvěma prameny, resp. jejich typy, se Zlatou bulou sicilskou a listinami obecně a s Prohlášením evropských komunistických a dělnických stran zúčastněných na konferenci v Karlových Varech od 24. do 26. dubna 1967. Rovněž uvádí i náměty pro práci v semináři, totiž:

¹⁵¹ V. Michovský, Intelektuální schopnost „historicky myslet“, Společenské vědy ve škole 28, 1971/1972, s. 193–194.

¹⁵² Patrně nejvíce využívaným historickým dokumentem ve výuce dějepisu byl dobový denní tisk. – J. Janovský, Úloha s. 18.

¹⁵³ Je nutno podotknout, že tyto v současné době v seminářích často chybí a studenti přicházejí na vysoké školy ke studiu historie nepřiliš dobře připraveni.

„Historická úloha dělnické třídy – její vývojové etapy a historické vazby.“

„Historické kořeny proletářského internacionalismu a buržoazního kosmopolitismu.“

„Vztahy česko-německé a československo-německé ve světle historického vývoje třídní a beztřídní společnosti.“

„Dva modely moderní průmyslové společnosti – buržoazně kapitalistické a proletářsko-komunistické, jejich charakteristické rysy a rozdíly.“

„Historické a ekonomické předpoklady mezinárodní integrace socialistických a kapitalistických států.“

Česko-ruské a československo-sovětské vztahy a jejich význam pro českou a československou politiku v 19. a 20. století.“

„Vztah historického poznání a vědeckého světového názoru.“

V seminářích byla práce s historickými prameny de facto předepsána i osnovami výuky pro IV. ročník humanitní větve gymnázia. Ty umožňovaly v každém tematickém celku užívat nové, netradiční a velmi rozmanité metody výuky. U každého tematického celku byly uvedeny vzorové ukázky vyučovacích hodin. Spolupráce s archivy a práce s originálními historickými prameny se uplatňovaly zejména v oblasti regionálně-historické.¹⁵⁴

Vyhledávanou formou výuky byla i dějepisná exkurze,¹⁵⁵ která byla pořádána obvykle ke konci školního roku. Historické exkurze mohly být spojeny se školním výletem či

¹⁵⁴ D. Bělohávková, Archívní dokumenty v hodině dějepisu, Společenské vědy ve škole 34, 1977/1978, s. 145. – Autorka zde popisuje vlastní námět k vyučovacím hodinám týkajícím se např. dějin venkovského lidu za použití příslušných historických pramenů – např. berní ruly, gruntovních knih, robotních patentů, urbářů, katastrů či patentů o zrušení nevolnictví.

¹⁵⁵ Exkurze patřila mezi formy výuky, které byly rozděleny do třech kategorií: 1) formy výuky ve třídě, 2) formy výuky mimo třídu a 3) formy výuky mimo školu. Všechny tyto formy mohly být realizovány buď hromadně, skupinově či individuálně, což bylo další kritérium dělení forem výuky. – V. Čapek a kol., Didaktika dějepisu II., Praha 1988.

Ad 1) – mezi tyto formy výuky patřily např. smíšená vyučovací hodina (opakování minulé látky, motivace k látce nové a probírání nového učiva, které navazuje na to zopakované a na konci procvičení nového učiva a jeho upevnění a rovněž shrnutí. Často býval zadán i domácí úkol). Kromě smíšených vyučovacích hodin mohly být i ryze opakovací, zaměřené na výklad nového učiva nebo pouze procvičovací. Svěbytnou a svou podstatou specifickou formou výuky ve třídě byla seminární výuka, a to z důvodu toho, že stála na pomezí výuky ve třídě a mimo třídu, jelikož se často odehrávala jinde (ve školní knihovně, odborné pracovně či učebně nebo kabinetu).

Ad 2) Nejobvyklejší formou výuky mimo třídu byla realizace historického nebo vlastivědného kroužku. Dále se mohla výuka mimo třídu odehrávat v síni revolučních a bojových tradic či v rámci činnosti žáků při oslavách významných historických výročí (tvorba školních nástěnek či nácvik různých veřejných vystoupení).

Ad 3) Mezi mimoškolní formy výuky patří, kromě již zmíněné exkurze, např. vycházka (po městě), návštěva muzea či dokonce výuka přímo v muzeu nebo hromadná návštěva kulturního pořadu (např. promítání filmu v kině či divadelní hra s historickou tematikou). – J. Janovský, Formy dějepisného vyučování (z vybraných kapitol teorie dějepisného vyučování), Společenské vědy ve škole 35, 1978/1979, s. 48–50.

kombinovány s exkurzí zeměpisnou, přírodopisnou nebo jinou. Ideálně měly mít exkurze tento sled: poznání historických památek nejprve v rámci okresu, pak kraje, a nakonec i v hlavním městě. Na stránkách časopisu SpVvŠ nacházeli učitelé pravidelně náměty pro exkurze – po památkách, do muzeí, galerií¹⁵⁶ atd. Zdeněk Šípek věnoval samostatný příspěvek i exkurzi po Praze, kde jednak nastínil možnosti, kam učitelé mohou své žáky vzít a rovněž navrhl některé publikace o Praze, které měly učitelům pomoci s výběrem vhodných míst.¹⁵⁷ Exkurze po okrese či kraji sloužily dobře také pro výuku regionálních dějin. Regionální dějiny měly být spolu s problémovou metodou mj. nástrojem pro lepší a názornější pochopení dějin dělnického hnutí, a samozřejmě nejen těchto dějin, ale i dějin ostatních, jelikož od vztahu k „rodné hroudě“ se odvíjí i vztah k vlasti. V tomto spočívala důležitost regionálních dějin a neodpustím si „kousavou“ poznámku k tomu, že je aktuálně výuka regionálních dějin v dějepisu vypuštěna z RVP,¹⁵⁸ což je vskutku s podivem sledovat. Na základě výuky regionálních dějin mohli a mohou žáci lépe pochopit dějiny národní, ba i světové.¹⁵⁹ Exkurze sloužily dále i k upevnění, praktickému ověření a prohloubení teoretických informací získaných při výuce. Exkurze musela být dobře naplánována a přípravě na ni se museli věnovat učitelé i žáci.¹⁶⁰ Třemi fázemi exkurzní výuky byly příprava, realizace a následně využití exkurze, která mohla být monotematická či komplexní (při ní byl poznáván vymezený region z vícero různých hledisek).¹⁶¹

Období let 1979–1989

Učivo dějepisu bylo po reformě školství na gymnáziích rozvrženo takto: časovou hranici mezi prvním a druhým ročníkem gymnázia tvořila polovina šestnáctého století a mezi druhým a třetím ročníkem byla jako hranice stanovena první světová válka.¹⁶² Dějepis byl na čtyřletém gymnáziu hodinově dotován do roku 1984 podle starého systému školství, od roku 1984 byly v prvních třech ročnících dvě hodiny dějepisu týdně čili za tři

¹⁵⁶ Významnou pomůckou byla i umělecká díla zobrazující českou historii – např. z tvorby malíře Mikoláše Alše či malíře a ilustrátora doby pravěku Zdeňka Buriana.

¹⁵⁷ Zdeněk Šípek, Exkurze s historickou náplní, *Společenské vědy ve škole* 28, 1971/1972, s. 254–256; Tamtéž, s. 282–284.

¹⁵⁸ Rámcový vzdělávací program

¹⁵⁹ L. Svoboda, *Regionální historie*, s. 110–112.

¹⁶⁰ Jaroslava Matějáková, Význam exkurze pro výchovu a vyučování v dějepisu, *Společenské vědy ve škole* 32, 1975/1976, s. 259–262.

¹⁶¹ L. Faktorová, Přímé využití kulturních památek, *Společenské vědy ve škole* 33, 1976/1977, s. 174–181.

¹⁶² S. Julínek a kol., *Základy*, s. 38–39.

roky celkem šest týdenních hodin (dvě hodiny týdně/ročník).¹⁶³ V maturitním ročníku standardní výuka neprobíhala, na některých gymnáziích bylo pouze možné si zapsat volitelný seminář z dějepisu, resp. společenskovední seminář,¹⁶⁴ který se vyučoval tři hodiny týdně a v němž si žáci prohlubovali dosavadní znalosti.¹⁶⁵ Větší důraz byl rovněž kladen na nové a nejnovější dějiny, jejichž dílčí časová dotace ve výuce byla navýšena.¹⁶⁶ Nové učebnice byly zpracovány pro první ročník kolektivem autorů pod vedením Tomáše Jílka, autorský tým učebnice pro druhý ročník gymnázia vedl Vratislav Čapek a pro ročník třetí Samuel Cambel.¹⁶⁷

V roce 1982 se konal V. sjezd československých historiků, při kterém se sekce pro výuku dějepisu věnovala jednak formulaci cílů vyučovacího předmětu dějepis a rovněž propojení výuky a výsledků vědecko-historického bádání.¹⁶⁸ Do centra pozornosti se dostala rovněž návaznost výuky dějepisu na základní a střední škole (zde se jednalo o odbourání nadbytečného opakování, zefektivnění výkladu a rovněž otázku prohlubování již získaných vědomostí na střední škole).¹⁶⁹ Zařazení dějepisu na gymnáziích do pouhých tří ročníků, které bylo do praxe definitivně uvedeno roku 1984,¹⁷⁰ oslabilo humanitní směr na gymnáziích. Co se týká didaktiky¹⁷¹ a metodiky dějepisu, kromě již výše zmíněného Vratislava Čapka¹⁷² v osmdesátých letech na toto téma hojně publikoval např. doc. Julius Janovský.¹⁷³ Roku 1989 se konal VI. sjezd československých

¹⁶³ Snížení hodinové dotace dějepisu, který byl ve čtvrtém ročníku zcela vypuštěn, souviselo s nastoupivší polytechnizací gymnázií.

¹⁶⁴ Sloužil i k výuce občanské nauky. Pavel Kopeček – Pavel Krákora – Gabriela Cingelová, *Didaktika a metodika výuky společenskovedních oborů a dějepisu pro začínající akademické pracovníky*, KSV UPOL Olomouc 2015.

¹⁶⁵ Ovšem ne všechny školy seminář otevíraly.

¹⁶⁶ Alena Soukupová, *K experimentu na gymnáziích*, *Společenské vědy ve škole* 41, 1984/1985, s. 11–13.

¹⁶⁷ Prof. PhDr. Samuel Cambel, DrSc. (1928–2004) byl slovenský historik. – S. Julínek a kol., *Základy*, s. 37. Srov.: F. Parkan, *Didaktika*, s. 25. (= studijní text).

¹⁶⁸ Josef Haubelt, *V. sjezd československých historiků k dějepisnému vyučování*. *Společenské vědy ve škole* 38, 1981/1982, č. 10, s. 278.

¹⁶⁹ M. Jireček, *Vývoj*.

¹⁷⁰ Redukce výuky dějepisu ze čtyřech na tři ročníky proběhla ovšem bez redukce množství učiva, které tak bylo vměstnáno v původním rozsahu do pouhých tří let. – J. Janovský, *Dějepis na základních a středních školách v období rozvinuté socialistické společnosti* (Úvodní referát do sekce dějepisného vyučování na VI. sjezdu československých historiků, *Společenské vědy ve škole* 45, 1988/1989, s. 202–204.

¹⁷¹ *Didaktika dějepisu* byla ještě v sedmdesátých letech častěji nazývána jako *teorie dějepisného vyučování*. Až během osmdesátých let se plně etabloval název *didaktika dějepisu*. – V. Čapek, *Historik*, s. 181.

¹⁷² V. Čapek a kol., *Didaktika dějepisu I. Teorie a metodologie didaktiky dějepisu*, Praha 1985.

Týž a kol., *Didaktika dějepisu II. Výchovně vzdělávací proces v dějepisnu*, Praha 1988.

¹⁷³ J. Janovský, *Základy didaktiky*. Doc. PhDr. Julius Janovský, CSc. (1935–1996) byl český historik, působil jako *didaktik dějepisu* a redaktor *Státního pedagogického nakladatelství*.

historiků, na němž opět nechyběla sekce pro vyučování dějepisu. Zde byl hodnocen dosavadní vývoj výuky dějepisu, hlavně otázka, jak a zda jsou plněny cíle ve výuce dějepisu stanované na předchozím sjezdu. Velmi kritizovaná byla faktografická přetíženost učebních osnov a v souvislosti s tím i učebnic dějepisu, které nebyly přiměřené věku a možnostem žáků. Přípomínky padaly rovněž i k faktu, že by měl být na českých školách radikálně omezen výklad slovenských dějin.¹⁷⁴

Během osmdesátých let se rovněž zkvalitňovala vysokoškolská příprava učitelů.¹⁷⁵ Důraz byl kladen na zvýšení množství praxí a také na přípravu na modernizaci výuky pomocí výpočetní techniky. Souvislou praxi studenti VŠ plnili v jednom semestru na druhém stupni ZŠ a v dalším semestru na střední škole či naopak. Významnou pomocí při výuce didaktiky dějepisu byly první videohospitace¹⁷⁶ v hodinách dějepisu pořízené pro potřeby výuky na FF UK.¹⁷⁷ Ukázkové hodiny byly vedeny podle nové koncepce výuky a byly v nich využity moderní metody a formy výuky a ukázky práce s různými vyučovacími pomůckami. Jedinou vadou (z dnešního pohledu) byl fakt, že v případě prvního záznamu žáci, kteří při vyučování vyrušují, na této ukázkové hodině nebyli přítomni, což snižuje objektivitu záznamu a neukazuje přesně realitu vyučovacího procesu. V dalších záznamech již byly ukázkové hodiny autentičtější. Tři ze záznamů byly z hodin na základní škole a jeden ze společenskovědního semináře ve čtvrtém ročníku gymnázia, kde se žáci připravovali k maturitě.¹⁷⁸

Počet maturitních otázek z dějepisu se v osmdesátých letech změnil na třicet. Maturitní otázky byly vypracovávány předmětovou komisí a schvalovány ředitelem školy. Dějepis byl již pouze volitelným maturitním předmětem. Žáci losovali jedno téma ze zmíněných třiceti a při přípravě na ústní zkoušku dostali k dispozici podotázky, které měli ve své přípravě vzít v potaz. Zkoušení trvalo patnáct minut, stejně jako příprava. Známkou navrhoval zkoušející učitel po dohodě s učitelem přisedícím a schvalovala ji komise

¹⁷⁴ L. Balcar, Přípomínky k výuce dějepisu a občanské nauky. Dějepis, Společenské vědy ve škole 46, 1989/1990, s. 8–9. Srov. viz M. Jireček, Vývoj, s. 201–202.

¹⁷⁵ Problémem ovšem bylo, že většina studentů nesměřovala primárně k učitelství na druhém stupni základní školy, nýbrž toto umístění bohužel brali spíše jen jako předstupeň toho, že budou (snad) umístěni na střední školu, ideálně na gymnázium. – J. Janovský, Dějepis.

¹⁷⁶ Byly pořízeny ve školním roce 1982/1983 u čtyř fakultních učitelů v Praze.

¹⁷⁷ Na počátku osmdesátých let byla zrušena katedra historie na Pedagogické fakultě a výuku budoucích učitelů dějepisu zajišťovala Filosofická fakulta UK. – V. Čapek, Historik, s. 209. Svoji činnost katedra historie zahájila opět až v roce 1993 jako katedra dějin a didaktiky dějepisu.

¹⁷⁸ Jana Kovaříková, Videotechnika ve vysokoškolské přípravě budoucích učitelů dějepisu, Společenské vědy ve škole 43, 1986/1987, s. 298–299.

(tj. třídní učitel, předseda a místopředseda komise, kromě již zmíněného zkoušejícího a přísedícího).¹⁷⁹

Druhy dějepisného vyučování byly shrnuty slovenským odborníkem Vasiľem Frankem.¹⁸⁰ Jednalo se zejména o typ výkladově reprodukční,¹⁸¹ který se dále dělil na ilustrativně-objasňující, problémový¹⁸² a rozvíjející neboli úsudkový. Typ výkladově reprodukční byl v českém školství hluboce zakořeněn a jednalo se o tzv. klasický typ vyučování.¹⁸³

I v tomto období byli žáci jak základních, tak středních škol vedeni mj. i ve výuce dějepisu k utváření marxisticko-leninského světového názoru, při čemž na střední škole docházelo k prohlubování základů získaných na ZŠ tak, aby žáci střední školy přijali tento názor za svůj.¹⁸⁴

Mezi poměrně často využívanými pomůckami nalezneme různé zvukové záznamy – gramofonové desky či magnetofonové záznamy.¹⁸⁵ Mezi nově¹⁸⁶ vydané pomůcky ve školním roce 1980/1981 patřily nástěnná mapa „Svět v 7.–12. století“,¹⁸⁷ která navazovala na mapu „Svět ve starověku“. Mapa byla určena mj. pro první ročník gymnázií. Dále byl vydán soubor historických map „Územní vývoj českého státu a Slovenska“ na transparentních foliích, který v šesti dílech pojímá etnický a politický vývoj území Československa od pravěku do současnosti. První díl ukazoval přehled rozsahu osídlení v prvobytně pospolné společnosti od staršího paleolitu po dobu

¹⁷⁹ Anna Kováčová – Václav Berkovec, *Dejepis ako voliteľný maturitný predmet, Spoločenské vedy ve škole* 44, 1987/1988, s. 77–80.

Srov.: „*Poslední úprava maturit byla provedena směrnicí z roku 1981, která je platná a účinná dodnes. Tato směrnice ve svém původním znění rovněž již neobsahovala politické proklamace. Maturitní komise se skládá z předsedy, místopředsedy (ředitel daného gymnázia), třídního učitele, zkoušejícího a přísedícího. Předsedy z řad ředitelů nebo zkušených učitelů jiných gymnázií jmenoval KNV.*“ – L. Dulíček, *Vývoj*.

¹⁸⁰ Doc. PhDr. Vasiľ Franko, CSc. (nar. 1926) je slovenský didaktik dějepisu. Působil dlouhá léta na univerzitě v Prešově.

¹⁸¹ Další typy (programované a algoritmizované vyučování) se v dějepisu příliš neuplatňovaly.

¹⁸² Tento byl spíše řazen do samostatné kategorie.

¹⁸³ Vasiľ Franko, *Aktuálne otázky organizácie vyučovacieho procesu dejepisu, Spoločenské vedy ve škole* 42, 1985/1986, s. 299–301.

¹⁸⁴ Ivana Šimůnková, *K utváření marxisticko-leninského světového názoru žáků v dějepise na gymnáziu (Z výsledků výzkumu světonázorové orientace žáků gymnázia), Spoločenské vedy ve škole* 36, 1979/1980, s. 15–17.

¹⁸⁵ Zdeněk Pokorný, *Zkušenosti se samostatnou prací v dějepise na střední škole, Spoločenské vedy ve škole* 36, 1979/1980, s. 208–210.

¹⁸⁶ Přestože byly vytvářeny nové pomůcky, v praxi nebyly využívány dostatečně, jelikož se do poměrně velkého množství škol ani nedostaly (z finančních důvodů). Druhým důvodem toho, proč se žáci s pomůckami neselekávali v dostatečné míře, byla patrně i „pohodlnost“ některých učitelů, kteří jednoduše pomůcky nevyužívali.

¹⁸⁷ Mapa měla měřítko 1:20 000 000 a rozměry 183 × 134 cm.

železnou. Druhý díl zachycoval období od příchodu Keltů na území Československa a je zakončen zánikem Velké Moravy. Třetí díl postihl období od vzniku českého státu do vymření Přemyslovců roku 1306. Ve čtvrté části souboru bylo zachyceno období let 1306–1526 a zároveň situace na území Slovenska. Pátý díl byl věnován období let 1526–1918 a poslední šestý se věnoval situaci po roce 1918.¹⁸⁸

Nechyběly ani nové audiovizuální pomůcky – vznikl např. výukový stříhový film *Léta budování II. – 1949–1960*, který v ediční řadě navazoval na film *Léta budování I. – 1945–1948*. Tyto filmy bylo možné získat v okresní půjčovně školních filmů nebo objednat v nakladatelství Komenium. K filmu byl vždy přiložen i metodický list informující učitele o tom, jak s filmem ve výuce pracovat. Roku 1980 vyšla i druhá část mapového a obrazového souboru s názvem „Za vlast, za socialismus 1918–1978“, který sloužil k výuce o významných výročí.¹⁸⁹ Většina pomůcek byla do škol distribuována ústřední rozesílkou, některé si ale školy musely objednávat samy. Například v případě učební pomůcky nazvané *Čest rudé vlajce* sestávající ze dvou gramofonových desek a dvou diafilmů,¹⁹⁰ každém po 36 obrázcích, platilo, že jej získaly automaticky téměř všechny školy. Tato pomůcka byla vydána k šedesátému výročí vzniku KSČ. Základním školám, gymnáziím, středním odborným školám a zvláštním školám byla zasílána centrálně a zdarma,¹⁹¹ střední odborná učiliště si ji musela objednat v nakladatelství Komenium.¹⁹² Ve školním roce 1983/1984 vyšly mj. rovněž dva soubory diapozitivů (*Počátky českého státu a přemyslovský stát* a *Doba Karla IV.*) Oba soubory byly určeny pro střední školy a využitelné byly v prvním ročníku v tematickém celku „raný feudalismus“, resp. „rozvitý feudalismus“.¹⁹³

Součástí výuky byly i v tomto období nadále regionální dějiny, které sloužily k dokreslení historického vývoje a rovněž k poznání vlastního regionu – jeho dávné i nedávné historie (mezi protežovaná témata patřil např. odboj, dále se uplatňovaly exkurze po historických památkách či místech historických událostí). Při výuce regionálních dějin se samozřejmě využívaly i pomůcky regionálního charakteru, jako např. archivní dokumenty, kroniky,

¹⁸⁸ Jeho vnitřní členění bylo následující: 1) buržoazní ČSR 1918–1939; 2) období okupace 1939–1945; 3) lidově demokratická ČSR 1945–1960; 4) ČSSR od roku 1960 do současnosti.

¹⁸⁹ Anna Pauzová, *Nové učební pomůcky*, Společenské vědy ve škole 37, 1980/1981, s. 110.

¹⁹⁰ Diafilmy či diapozitivy se promítaly přes tzv. epidiaskop.

¹⁹¹ Tzv. „ústřední rozesílkou“. – H. Mandelová, *Dějepis* (školní).

¹⁹² A. Pauzová, *Nové učební pomůcky*. *Čest rudé vlajce*, Společenské vědy ve škole 37, 1980/1981, s. 249.

¹⁹³ Táž, *Nové učební pomůcky*, Společenské vědy ve škole 40, 1983/1984, s. 13.

novinové články či např. i poněkud netradiční veduty, popř. modernější fotografie.¹⁹⁴ Během osmdesátých let zažily nebyvalý rozmach pomůcky filmové – ve školách se stále ve větší míře objevovaly televize a s nimi i speciální televizní vysílání pro školy a rovněž videotechnika.¹⁹⁵ Žáci vědomosti získávali jednak ve výuce dějepisu samotné, dále využívali poznatků z jiných předmětů (viz mezipředmětové vztahy), dále byli ovlivněni poznatky ze života (rodina, prostředí, ve kterém vyrůstali), poznatky z uměleckých děl (četba, film, obrazy, sochy, architektura) či poznatky získanými z telekomunikačních prostředků, kterými byly rozhlas či televize.¹⁹⁶

Ve výuce dějepisu se občas uplatňovala rovněž i ekologická výchova, tehdy spíše nazývaná jako výchova k péči o životní prostředí. V dějepisu byl žákům zprostředkováván vývoj vztahu člověka či skupin lidí k životnímu prostředí. V prvním ročníku gymnázia se vyučovaly tematické okruhy prvobytně pospolná společnost, otrokářská společensko-ekonomická formace a raný feudalismus. V případě prvního okruhu žáci poznávali naprostou závislost člověka na přírodě a přírodním prostředí a to, že stupeň závislosti na přírodě byl závislý na vývoji výrobních sil. Jakékoliv tehdejší zásahy člověka do přírody ovšem pro ni neměly zásadnější důsledky. V tomto případě bylo rovněž možné vyzdvihnout v souvislosti s pravěkými památkami práci archeologů a nabádat žáky k tomu, že když objeví nějaký nález, aby jej odevzdali či nahlásili na odborném pracovišti. S tím souvisí i důležitost ochrany kulturních památek. V období starověku bylo důležité zmínit, že již člověk zasahoval do životního prostředí i negativně – došlo k vyhubení několika živočišných i rostlinných druhů ve Středomoří a např. v případě Fénicie, která obchodovala se dřevem, na jejímž území byly vykáceny rozsáhlé lesy, došlo k ekologické katastrofě v podobě chybějícího stromového pokryvu. V průběhu neolitické revoluce v našich končinách docházelo již také k přetváření krajiny.¹⁹⁷ Ve druhém ročníku bylo probíráno učivo o rozvinutém a pozdním feudalismu, jeho rozkladu a o nástupu a rozvoji kapitalistického zřízení (do roku 1917). V těchto obdobích měl učitel objasnit cílevědomější využívání bohatství přírody a negativní dopady zejména v souvislosti se zvyšující se těžbou dřeva a odlesňováním krajiny.

¹⁹⁴ Jolana Myslivcová, Využití ikonografických pramenů ve výuce dějepisu (veduty a plány měst), *Společenské vědy ve škole* 43, 1986/1987, s. 133–138.

¹⁹⁵ L. Balcar, Padesát let školního filmu a dějepisné vyučování, *Společenské vědy ve škole* 43, 1986/1987, s. 170–171.

¹⁹⁶ V. Čapek a kol., *Teoretické a metodologické základy*, I., s. 285.

¹⁹⁷ Josef Bartoš – Jindřich Schulz, *Historie a životní prostředí, dějepis a ekologická výchova*, *Společenské vědy ve škole* 45, 1988/1989, s. 115–118.

Výrazným činitelem změny mikroklimatu bylo např. i vytváření rybníční soustavy.¹⁹⁸ S nástupem kapitalismu zásahy do životního prostředí gradovaly, rozvoj průmyslu a prohlubující se industrializace způsobily značné škody. Ve třetím ročníku byly obsahem učiva poznatky o období tzv. monopolistického kapitalismu, nástupu, budování a rozvoji socialismu a rovněž vzniku a vývoji světové socialistické soustavy (tj. vývoj od VŘSR do současnosti). Zde měl učitel připomínat ničivé důsledky válek pro člověka i přírodu. Ve výuce pozdějších období nastupujících po imperialismu (tj. socialismu) žákům mělo být vštěpováno, že v souvislosti s rozvojem vědy, techniky a průmyslu jde ruku v ruce nutnost chránit životní prostředí.¹⁹⁹

V rámci realizace projektu Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy byl kladen důraz nejen na změnu učebních osnov, ale i na změnu modelu učebnic. Poprvé byla systematicky zkoumána funkce učebnic jako svébytný vědecký problém v rámci didaktiky dějepisu. Učebnice měly dva druhy funkcí, které se dále dělily na funkce dílčí. První didaktická funkce se dělila na dílčí funkce informativní,²⁰⁰ metodické²⁰¹ a formativní.²⁰² Druhým okruhem funkcí byly funkce organizační (plánovací, motivační, řídicí a kontrolní a sebekontrolní).²⁰³ Učebnice byla základní pomůckou ve výuce dějepisu a očekávalo se, že žáci, kteří přicházeli na gymnázia, budou s učebnicemi umět racionálně a samostatně pracovat tak, aby byla řádně obohacena výuka. Opak byl ovšem často pravdou.²⁰⁴

I v dějepisu se postupně rozvíjely různé vědomostní soutěže pro žáky. V ostatních předmětech byly sice již dlouho etablovány různé soutěže a olympiády a dějepis tedy poněkud „zaostával“, ale přesto nejpozději během osmdesátých let soutěže pro žáky v dějepise nalezneme zcela běžně. Již během let sedmdesátých se rozšířila soutěž „*O zemi, kde zítra již znamená včera*“, kterou pořádal Svaz československo-sovětského přátelství (SČSP). Jednalo se o soutěž družstev, historické otázky zde ovšem tvořily jen

¹⁹⁸ J. Bartoš – J. Schulz, *Historie*.

¹⁹⁹ Iva Šimůnková, *Výchova k péči o životní prostředí v dějepise na gymnáziu, Společenské vědy ve škole 37, 1980/1981, s. 167–169.*

²⁰⁰ Pod tuto kategorii spadaly funkce informativní systémová a informativní dílčí.

²⁰¹ Zde byly zařazeny funkce filosofická, speciálně metodická, obecně metodická, systematizační, integrační, aplikační a funkce výchovy k samostatnému studiu.

²⁰² Mezi formativní funkce patřily funkce světonázorová, ideově politická, etická, estetická a sebevzdělávací.

²⁰³ V. Michovský – V. Čapek, *Model klasické učebnice nového typu, Společenské vědy ve škole 37, 1980/1981, s. 40–42.*

²⁰⁴ Helena Pašiaková, *Metódy, prostriedky a organizačné formy samostatnej práce žiakov v dejepisnom vyučovaní, Společenské vědy ve škole 44, 1987/1988, s. 267–269.*

jeden z několika soutěžních okruhů. Soutěže se zaměřením na historii byly ovšem vyhlašovány i na nižší než celostátní úrovni (např. v rámci jednotlivých okresů, měst či škol) zejména u příležitosti významných výročí. Všechny tyto soutěže ovšem byly zaměřené téměř výlučně na faktografické znalosti žáků, tj. na jejich schopnost zapamatovat si pojmy a letopočty. Soutěží byla do jisté míry i tzv. SOČ neboli Studentská odborná činnost. V rámci ní si žáci osvojovali metody historikovy práce a využívali zejména témat z regionální historie, často i málo probádaných.²⁰⁵

Časopis SpVvŠ přinášel v těchto letech pravidelně náměty na dějepisné exkurze – např. do Anežského kláštera v Praze, exkurzi k památkám středního Posázaví, do středního Povltaví či exkurzi s názvem „Krajem horní Berounky“, dále např. Historické památky ve středočeském Polabí, Dolní Povltaví či Povodím Lužnice.²⁰⁶ Návrhy exkurzí pokračovaly i v dalších ročnících časopisu, např. Dolní Posázaví či Památky Jindřichohradecka a jeho okolí.²⁰⁷ Ve školním roce 1984/1985 se časopis zaměřil na exkurze po technických památkách, jako byly mlýny, pily, železárny či kovárny či po památkách válečných konfliktů či bitev.

Stále více se prosazovaly mezipředmětové vztahy mezi dějepistem a ostatními předměty, a to i poněkud netradiční dvojice, jako třeba dějepis a matematika. Se vztahem těchto dvou předmětů nebylo v učebních osnovách dějepisu normativně počítáno. Matematika ovšem byla a je pro dějepis důležitá – výklad obsahoval kupříkladu dějiny matematiky (např. pojednání o starověkých matematicích), dále žáci museli umět počítat časové intervaly pomocí časové úsečky, měli si např. představit i velikost plošných měr (např. plocha podstavy pyramid). Velkým pokrokem bylo i to, že do učebnic matematiky pro gymnázia byly zařazovány úlohy s historicko-matematickou tematikou a rovněž historické poznámky. Při výuce dějepisu a potřebě aplikace problémového vyučování do hodin mohla dějepis rovněž pomoci matematika, ve které bylo zavádění problémových úloh mnohem jednodušší.²⁰⁸

Při úvodním opakování látky na začátku vyučovací hodiny převládaly stále formy ústního zkoušení, byť měly řadu nedostatků. Ústní zkoušení mělo v zásadě dvě podoby –

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Vladimír Brych, Námět pro exkurzi, Společenské vědy ve škole 38, 1981/1982, s. 58–60; s. 88–90; s. 118–120; s. 154–156; s. 174–176, s. 238–240; s. 268–270.

²⁰⁷ Týž, Námět pro exkurzi, Společenské vědy ve škole 40, 1983/1984, s. 123–124; s. 157–158.

²⁰⁸ J. Růžicková, O mezipředmětových souvislostech a vztazích mezi dějepistem a matematikou, Společenské vědy ve škole 38, 1981/1982, s. 162–164.

individuální ústní zkoušení (klasifikační)²⁰⁹ a kolektivní ústní zkoušení (orientační).²¹⁰ Podstatně méně často se při úvodním opakování uplatňovalo písemné zkoušení.²¹¹ Vratislav Čapek vypracoval koncem sedmdesátých let klasifikaci otázek při ústním (ale i písemném) zkoušení podle druhu odpovědi, které chce učitel získat položením různých otázek. Jednalo se o celkem 10 typů otázek, totiž otázky faktografické povahy,²¹² analytické otázky,²¹³ otázky syntetické povahy,²¹⁴ otázky hodnotící,²¹⁵ otázky srovnávací, vztahové otázky, otázky zosobňující,²¹⁶ deskriptivní otázky, pojmové otázky a otázky problémové. Učitelé ovšem na základě průzkumů využívali většinou jen otázky z první, osmé a deváté skupiny.²¹⁷ S tímto souviselo i to, že odborníci již v osmdesátých letech kladli důraz na to, aby se učitel ve výuce stal „dirigentem či režisérem“ samostatné práce žáků namísto skvělého sólisty a vypravěče i za cenu zpomalení tempa výkladu. Toto bylo možné velmi dobře uplatnit při výuce nejnovějších dějin, jejichž hodinová dotace byla postupně zvyšována a jejichž podstata dovoľovala zejména díky velkému množství

²⁰⁹ Tato forma probíhala buď jako monolog zkoušeného žáka nebo jako dialog mezi učitelem a zkoušeným žákem. Mezi její nedostatky patřily zejména časová náročnost a značná neefektivita (učitel mohl takto prověřit pouze malou část žáků), dalším problémem bylo, že takto učitel ověřil jen malou část žákových vědomostí. Velkou potíží byl rovněž stres, do něž žáky ústní zkoušení uvádělo. Do jisté míry „úsměvným“ problémem bylo i pořadí žáků, ve kterém byli zkoušeni (abecední, zasedací nebo podle určeného systému) – aktivní a naučení byli pouze ti, kteří měli přijít na řadu nebo ti, co to aspoň přibližně tušili (toto se ovšem dalo řešit prostou nahodilostí systému (pozn. autora)). Velkým problémem bylo i to, co dělal při zkoušení zbytek žáků – zde byla možnost využít ostatních žáků ve třídě k doplňování odpovědí zkoušeného žáka (zde se učitel přiblížil kolektivní formě ústního zkoušení), dále mohl učitel ostatním žákům zadat samostatnou práci v rámci opakování učiva, kdy písemně řešili zadané úkoly nebo mohli řešit písemně úkoly, které posléze učitel využil ve výkladové části hodiny. Vedle převládajících nevýhod musíme ovšem jmenovat i výhody – např. zlepšení souvislého vyjadřování žáka, vyučujícímu zase umožňovalo bezprostředně reagovat na žákovy odpovědi. – Jiří Talpa, Opakování učiva, prověřování a hodnocení žáků v hodinách dějepisu nové koncepce, Společenské vědy ve škole 38, 1981/1982, s. 218–222.

²¹⁰ Tato forma zkoušení byla efektivnější, jelikož učitel prostě vyvolával žáky v lavicích a mohl tak aktivizovat i pasivní jedince a zapojil tak větší počet žáků. Tento postup na sušické JŠS využíval v padesátých letech mj. i prof. Vladimír Holý, vyučující dějepisu. – viz J. Potužák, Proměny.

²¹¹ Písemné zkoušení se uplatňovalo většinou při opakování větších celků učiva. Při úvodním opakování bylo využíváno velmi zřídka, zejména i proto, že ředitelé některých škol povolovali tuto formu pouze v matematice a jazycích. Jeho nespornou výhodou bylo, že učitel dokázal prověřit v krátkém čase všechny žáky ve třídě, mezi nevýhody můžeme zařadit ztrátu individuálního přístupu a rovněž snahu žáků o opisování. Písemné zkoušení mělo dvě formy – tradiční písemné zkoušení a pedagogické (v současné době jsou obdobou didaktické) testy. Tradiční forma byla víceméně písemnou obdobou ústního zkoušení. Takováto forma zkoušení se často protáhla i na celou hodinu (2–3 otázky, které byly otevřené, se měnily na slohové cvičení). Bylo tedy doporučováno snižovat rozsah (cca 8–10 minut). Pedagogické testy se ve vyučování objevovaly jen zřídka. Sestavení těchto testů bylo již obtížnější a většinou je vytvářeli vědeckí pracovníci a vydávali je se souhlasem ministerstva školství. – J. Talpa, Opakování, s. 220.

²¹² Tyto byly nejobvyklejší, začínaly většinou slovy kde, kdo, co, kdy?

²¹³ Vycházely z nějakého celku a měly za cíl rozdělit jej na jednotlivé části a hledat mezi nimi vztahy a souvislosti.

²¹⁴ Zde byly historické jevy a události vřazovány do širších dějinných souvislostí.

²¹⁵ Tento typ otázek měl žáka vést k vytvoření závěru, názoru, soudu nebo hodnocení.

²¹⁶ Takovéto otázky měly metaforicky „včlenit“ žáka do historického děje, např. „Kdybys žil v době francouzské revoluce, na které straně bys stál a proč?“

²¹⁷ J. Talpa, Opakování, s. 220 a 221.

výukového materiálu tyto požadavky splnit.²¹⁸ Ovšem velmi často se tato situace zcela nezlepšila ani v současné době. Důraz byl sice již tehdy kladen na rozvoj samostatné práce žáků, ovšem spíše v teoretické rovině než v praxi, kde drtivě převažoval monologický výklad učitele, protože je to jednodušší. „Bylo by správné, aby zejména pedagogické a filosofické fakulty zaměřily svou pozornost k systematické přípravě budoucích pedagogů, aby se učili vést a řídit samostatné činnosti žáků.“²¹⁹ Kromě toho museli být učitelé dějepisu zároveň do jisté míry historiky, kteří zvládají historické řemeslo a znají např. metodologii práce s historickými prameny v teoretické i praktické rovině, které měly být nedílnou součástí výuky. Díky nim se totiž žáci učili samostatné práci a logickému myšlení.²²⁰

Kritice čelil i způsob hodnocení a klasifikace žáků, který měl řadu nedostatků, např. nezachycoval komplexně žákovu spoluúčasť na vyučovací hodině (zejména postoje), dále byla vyzdvihována a často i přeceňována znalost faktografie²²¹ na úkor „myšlenkové pohotovosti“ při reagování na otázky a problémy. Jednotlivým známám často nebyla přikládána váha a výslednou známkou byl pouhý nevážený aritmetický průměr dílčích známek. Mnoho učitelů dělalo při zkoušení chybu, snažili se totiž zjistit, co žák neumí mimo toho, co umí. Otázky a úkoly byly často zadávány neúměrně vědomostem, možnostem a schopnostem žáků. Při hodnocení se nezřídka vytrácel individuální, diferencovaný přístup k žákům jako individuím. Rovněž často chybělo hodnocení celkového přístupu žáka k dějepisu, bylo upřednostněno okamžité hodnocení výkonu (při zkoušení). Toto všechno způsobovalo, že na hodnocení a klasifikaci bylo nahlíženo často

²¹⁸ Jan Říha, K zvýšení účinnosti dějepisné výuky na středních školách, Společenské vědy ve škole 40, 1983/1984, s. 76–77.

²¹⁹ Kondicionál použitý v této citaci hovoří za vše. – J. Růžičková, K samostatné předběžné přípravě žáků gymnázia na hodinu dějepisu, Společenské vědy ve škole 40, 1983/1984, s. 235.

²²⁰ Hana Bůžková – Václav Bůžek, Režijní podnikání šlechty v předbělohorských Čechách (Prameny k hospodářským dějinám ve výuce dějepisu), Společenské vědy ve škole 45, 1988/1989, s. 135–140.

²²¹ V dějepisu byl obecně problém s „přehlcením“ historickými fakty, která s vývojem historiografie neustále přibývala a úkolem historiků i didaktiků dějepisu bylo množství faktů korigovat a omezovat vzhledem k možnostem školního dějepisu a možnostem žáků. V dějepise navíc stále převažovaly narativní metody výuky (tj. monologické, mezi které patřily vyprávění, popis, vysvětlování a středoškolská přednáška, dále dialogické, tj. rozhovor, diskuse či beseda). Problémem rovněž byla zastaralost vysokoškolských učebnic a skript sloužících pro přípravu učitelů dějepisu. Teoreticky měly v novém pojetí dějepisu převládat aktivizační formy a metody výuky, ovšem realita byla mnohdy jiná. – J. Janovský, Problémy dějepisného vyučování na základních a středních školách v ČSSR (z referátu na V. sjezdu čs. historiků), Společenské vědy ve škole 38, 1981/1982, s. 279–281.

Mezi další druhy metod kromě narativních (tj. slovních) patřily názorné (= demonstrační) a praktické (tj. metody samostatné praktické práce žáků). Toto dělení vycházelo z povahy zdroje informací. Jiné dělení výukových metod kladlo důraz na jednotlivé fáze poznávacího procesu, tj. metody byly typizovány takto: motivační (vzbuzující zájem o učivo), expoziční (podání nového učiva), fixační a aplikační (opakování a procvičování učiva) a poslední metody diagnostické a klasifikační (kontrola a hodnocení). – Více viz V. Čapek a kol., Didaktika dějepisu II., Praha 1988.

negativně. Již v osmdesátých letech tedy odborníci navrhovali řešení tohoto problému, která jsou využitelná i v současnosti (samozřejmě často ale již i překonána, byť ne vždy). Klasifikace nesměla být cílem, ale prostředkem při plnění cílových struktur v dějepisu. Hodnotit se měla veškerá činnost žáka během vyučování i mimo něj, nejen uzavřený klasifikační blok během úvodního opakování na začátku hodiny. Již zmiňovaná znalost faktografie by měla být pouze jednou, nikoli jedinou a zásadní složkou hodnocení. Klasifikován by měl být i zájem o předmět nad rámec vyučování.²²² Klasifikací žáků středních škol se podrobně zabývala i slovenská odbornice Anna Kováčová, která ve svém příspěvku hodnotila klasifikaci a hodnocení z hlediska výchovně-vzdělávacího, z hlediska jejich předmětu a z hlediska způsobu získávání podkladů pro klasifikaci a rovněž stupňů klasifikace.²²³

Důležitou funkci měly na i gymnáziích tzv. předmětové komise (dále PK),²²⁴ které sestávaly z učitelů, kteří vyučovali tentýž předmět či předměty z téže skupiny²²⁵ (tj. v našem případě společenskovedních předmětů). Takováto skupina měla minimálně tři členy. Práce předmětové komise měla sloužit ke zvyšování metodické úrovně výchovy a výuky.²²⁶ PK zajišťovaly i průběžné další vzdělávání učitelů organizované školou²²⁷ a v rámci toho rovněž její členové uváděli začínající učitele do praxe. Každá předmětová komise měla svého vedoucího jmenovaného ředitelem školy. Tento učitel musel splňovat

²²² J. Talpa, Opakování, s. 222.

Opakování bylo buď průběžné nebo souhrnné. V. Čapek a kol., Didaktika dějepisu II.

²²³ Pětistupňová klasifikace je v článku podrobně rozebrána, u každého stupně je popsána úroveň znalostí, které musí být dosaženo u každého ze stupňů. – A. Kováčová, Hodnotenie a klasifikácia výsledkov vyučovania dejepisu na stredných školách, Společenské vědy ve škole 42, 1985/1986, s. 108–109.

²²⁴ Předmětové komise nebyly v tomto období ničím novým. Jejich předchůdcem byl tzv. Okresní pedagogický sbor složený ze všech učitelů v okrese, který zřizoval a zaštiťoval jednotlivé sekce (pracovní kabinety či kroužky) složené z učitelů stejného předmětu. Tyto byly jakýmsi předchůdcem tehdejších i dnešních předmětových komisí. Pravidelné schůzky jednotlivých sekcí měly zefektivnit a zlepšit výuku jednotlivých předmětů. Během padesátých let došlo ke změně a začaly vznikat předmětové komise pro jednotlivé předměty nebo skupiny předmětů. Zápisy ze schůzek těchto komisí nacházíme v archívech již koncem padesátých let.

²²⁵ Záleželo na velikosti školy, a tudíž také na počtu příslušných učitelů čili existovaly i výjimky.

²²⁶ „Učební osnovy dějepisu pro jednotlivé druhy středních škol vymezují základní výchovně vzdělávací cíle dějepisu jako je systematické osvojování základů marxisticko-leninského světového názoru na základě získávání kvalitních poznatků z dějin našich národů, zejména doby nejnovější, národů Sovětského svazu, socialistických zemí a v odpovídající míře dějin světových, dále pak rozvíjení komunistického přesvědčení a uvědomělého jednání žáků. Vedle těchto základních cílů stanoví učební osnovy pro jednotlivé druhy škol a jejich ročníky řadu konkrétních výchovně vzdělávacích cílů a úkolů vyučování dějepisu, jimiž má být uplatňován celý systém komunistické výchovy a realizován všestranný rozvoj žáků. Předmětová komise, v níž pracují učitelé dějepisu, zajišťuje splnění těchto cílů nejrůznějšími formami své činnosti.“ – Marie Rehořová, Předmětová komise učitelů dějepisu na středních školách, Společenské vědy ve škole 39, 1982/1983, s. 10.

²²⁷ V plánu předmětové komise, který byl sestavován pro každý školní rok, byla mj. uvedena literatura, kterou se členové komise zavázali prostudovat.

požadavky na vysokou úroveň po stránce ideově-politické a pedagogicko-odborné a rovněž měl být, pokud možno, uznávanou autoritou pro většinu či všechny členy PK. Vedoucí předmětové komise byl samozřejmě platově lépe hodnocen. Komise zasedala obvykle čtyřikrát ročně.²²⁸ Mezi další úkoly PK patřil rozbor výchovného využití dějepisného učiva, analýza osnov výuky a jejich aplikace, kontrola plnění tematických plánů a odstraňování nedostatků ve výuce. Samozřejmostí bylo i studium odborné literatury a článků v odborných časopisech (Společenské vědy ve škole, Socialistická škola, Československý časopis historický, Společenské vědy v SSSR či různá regionální periodika v krajích a okresech). Důležitou byla rovněž znalost stranických a státních dokumentů či dokumentů mezinárodního komunistického hnutí a rovněž politický rozhled. Předmětová komise se také zabývala posuzováním maturitních otázek z hlediska obsahové náročnosti a jejich formulací či mezipředmětovými vztahy a jejich uskutečňováním. PK prováděla srovnání dějepisných osnov a osnov českého jazyka, občanské nauky, zeměpisu, výtvarné výchovy a vybraných přírodovědných a odborných předmětů a vybírala jejich styčné prvky kvůli využití mezipředmětových vztahů. Důležitým úkolem byla i péče o vybavení kabinetu dějepisu, popř. odborné učebny či dějepisné sekce školní knihovny, pokud jí škola disponovala. Předmětové komise měly za úkol spolupracovat s kabinetem dějepisu Krajského pedagogického ústavu.²²⁹

V osmdesátých letech byl v Československu poprvé proveden průzkum náročnosti učiva v učebnicích. Sice se jednalo o výzkum učebnic pro základní školy (konkrétně pátý a šestý ročník), ale uvedené metody bylo možné uplatnit i v případě středních škol. Hodnocení náročnosti učiva se provádělo z hlediska kvalitativního a kvantitativního. U učebnic byla zkoumána syntaktická obtížnost a pojmová zatíženost. Důležitým kritériem byla i fyzická podoba učebnic, které se v druhé polovině osmdesátých let začaly vydávat i v sešitových vydáních²³⁰ na rozdíl od pevně vázaných učebnic vydávaných do té doby. Nové učebnice obsahovaly i větší množství obrázkových příloh, které již neměly jen ilustrativní funkci, nýbrž i funkci informativní. V textu se objevovaly i výňatky

²²⁸ Větší počet schůzek se uplatňoval na školách s experimentálním vyučováním či v případě, že se ve škole zaváděly nové osnovy.

²²⁹ M. Řehořová, Předmětová komise, s. 10–11.

Vedle metodické práce předmětových komisí probíhala před rokem 1989 i tzv. *pedagogická čtení*, na které učitelé sdíleli své zkušenosti z pedagogické praxe či okresní nebo celostátní pedagogické konference. – H. Mandelová, *Historické inspirace. Co není napsáno, jako by nebylo... ohlédnutí za dvaceti lety Asociace učitelů dějepisu (UO HK – ASUD) (1990–2010)*, Praha 2010.

²³⁰ Takto mnohem méně zatěžovaly školní brašny žáků.

z historických pramenů namísto pouhého výukového textu. Na závěr každé kapitoly či článku nacházíme i otázky a úkoly, které sloužily k upevnění informací z textů.²³¹

Výuka dějepisu na středních školách, resp. gymnáziích, byla důležitá přirozeně i pro vysokoškolskou výuku, a to nejen pro studium humanitních oborů či přímo historie, ale i na ostatních vysokých školách, jelikož všude probíhala výuka dějin Mezinárodního dělnického hnutí (MDH) a dějin KSČ.²³² Z důvodu toho, že pro výuku těchto předmětů přicházeli absolventi středních škol na VŠ často nepřilíh dobře připraveni, byl prováděn průzkum připravenosti uchazečů o studium na VŠ.²³³

Ve školním roce 1983/1984 nastala druhá etapa realizace usnesení předsednictva ÚV KSČ z roku 1976 o dalším rozvoji československé výchovně vzdělávací soustavy. Jednalo se o přípravu učitelů na výuku podle nové koncepce vyučovacího předmětu dějepis. Příprava směřovala zejména k seznámení učitelů s postavením a funkcí dějepisu v systému vyučovacích předmětů, dále s vývojem historické vědy a novými poznatky, které přináší, a v neposlední řadě i s vývojem didaktiky dějepisu. Obsahem této přípravy byla problematika návaznosti středoškolského dějepisu na základěškolský, postavení dějepisu v systému komunistické výchovy, výchovné funkce dějepisu v oblasti světonázorové a branné a v péči o životní prostředí, odborné a didaktické inovace obsahu předmětu v jednotlivých epochách společenskoekonomických transformací v rovině národních i světových dějin, didakticko-metodické inovace a modernizace vyučovacího procesu, využití mezipředmětových vztahů a volitelných předmětů navazujících na výuku dějepisu a samozřejmě rovněž vhodného využití vyučovacích pomůcek a prostředků²³⁴ a

²³¹ V. Čapek, *Historik*, s. 227.

²³² Komunistická strana Československa.

²³³ Jarmila Nováková – Jiří Švec, *Návaznost výuky dějin mezinárodního dělnického hnutí a dějin KSČ na výuku dějepisu na středních školách*, *Společenské vědy ve škole* 39, 1982/1983, s. 196–199.

²³⁴ **Vyučovací prostředky v dějepisu:**

- I. Formy živého slova (výklad učitele, beseda pamětníka se žáky aj.)
- II. Formy zápisu na tabuli a do sešitů (osnova výkladu, časová přímka, situační náčrt aj.)
- III. Vyučovací pomůcky
 1. Textové pomůcky
 - a) Zprostředkující (historická čítanka, populárně vědní literatura aj.)
 - b) Bezprostřední (historický dokument, soudobý denní tisk aj.)
 2. Názorné pomůcky
 - a) Zprostředkující – reálné (diafilm, obraz, magnetofonová nahrávka, model aj.)
– symbolické (mapa, diagram, kartogram aj.)
 - b) Bezprostřední (dokumentární film, archeologická vykopávka, historická památka aj.)

Zpracováno podle: J. Janovský, *Prostředky dějepisného vyučování* (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 10. část), *Společenské vědy ve škole* 33, 1976/1977, s. 267.

rovněž hodnocení výsledků a klasifikace žáků. Příprava byla realizována formou seminářů a studijních textů.²³⁵ Nejtěžším úkolem byl přechod k novým metodám výuky dějepisu a odklon od tradičního výkladového a vyprávěcího pojetí výuky, kdy byl hlavním činitelem učitel. Mezi inovativní metody patřily např. práce s textem, řízená diskuse, skupinová práce žáků, problémové vyučování atd.²³⁶

V letech 1981–1985 probíhal v Pedagogickém ústavu Jana Amose Komenského ČSAV (Československá akademie věd) komplexní výzkum učebnic dějepisu pro 5.–8. ročník ZŠ a pro první ročník gymnázií. Některé části učiva dějepisu byly totiž veřejností hodnoceny jako příliš náročné a neodpovídající věku a možnostem žáků. Při výzkumu byly uplatněny celkem čtyři druhy analýz – analýza celkového počtu a rozsahu učebnic dějepisu, analýza množství a obtížnosti učiva v učebnicích, analýza didaktické efektivity učebnic a analýza názoru uživatelů (učitelů) na zkoumané učebnice, jejich vlastnosti, a nakonec analýza způsobů práce s učebnicemi ze strany učitelů. Hlavním závěrem tohoto výzkumu byla realizace potřeby analýzy učebnic ještě předtím, než budou vydány, a ne až poté, kdy se nedostatky zjistí až v procesu výuky při práci s již vydanými učebnicemi.²³⁷

Období let 1990–1995

Reakce ministerstva školství na politický převrat byla poměrně dost pružná,²³⁸ již na počátku prosince 1989 byl vydán Metodický pokyn pro základní a střední školy, v němž bylo zdůrazněno, že musí být zrušena výuka dějepisu i ostatních vyučovacích předmětů v duchu marxismu-leninismu a nastat demokratizace ve výuce. *„Na základních a středních školách se vyřazovaly učebnice, které obsahovaly učivo od roku 1917 do současnosti.*²³⁹ *Podle metodického pokynu se měly „stáhnout studijní texty a uložit ve školních fondech“, například Manifest komunistické strany z roku 1848, výběr díly K. Marxe a B. Engelse, dokumenty k československo-sovětským vztahům, výběr z díla V. I. Lenina, Ústava ČSSR a ústavní zákon o čs. federaci, Poučení z krizového vývoje ve*

²³⁵ J. Říha, K přípravě vyučujících dějepisu středních škol na nové pojetí výchovně vzdělávací práce, *Společenské vědy ve škole* 40, 1983/1984, s. 12–13.

²³⁶ A. Soukupová, K experimentu, s. 12.

²³⁷ Jan Průcha, Komplexní výzkum učebnice dějepisu, *Společenské vědy ve škole* 42, 1985/1986, s. 105–107. – Prof. PhDr. Jan Průcha, DrSc., dr. h. c. (1934–2021) byl český vysokoškolský pedagog a výzkumník v oblasti pedagogiky. Zabýval se mj. analýzou učebnic.

²³⁸ Již ne tolik pružná byla reforma a transformace školství v právní rovině, která se neustále odsouvala. Ministerstvo školství za to bylo poměrně silně kritizováno. Ministr školství Petr Vopěnka byl dokonce vyzván k rezignaci, hrozily stávky učitelů. – Více viz S. Krejčová, *Debata*.

²³⁹ Učivo pravěku, starověku, středověku a novověku (včetně 19. stol.) nebylo ideologií zabarveno tolik jako právě nejnovější dějiny počínající ruskou revolucí. Z tohoto důvodu stávající učebnice zabývající se těmito dějinnými údobími zůstaly prozatím zachovány (dokud nebyly napsány učebnice nové).

straně a společnosti a další podobné materiály. Marxismus-leninismus měl být tímto způsobem narychlo ze škol vypuzen. Doporučovalo se, aby učební látka z dějepisu na základních a středních školách byla dováděna pouze do roku 1945.²⁴⁰ V praxi tento přechod logicky nebyl vůbec ostrý, nýbrž poměrně pozvolný, záleželo na učitelích, jak se k tomuto postaví.²⁴¹ Navíc přirozeně chyběly učebnice a školní rok byl právě před svou polovinou. Po roce 1989 došlo ve výuce dějepisu k podstatným, leč ale pozvolným²⁴² změnám, zejména v pohledu na některá dějinná období a události. Dějepis měl sloužit k formování takových postojů, jako jsou např. úcta ke kulturnímu dědictví jak celého lidstva, tak vlastního národa, k duchovním i materiálním výtvorům minulosti, snaha o ochranu historických a kulturních památek, smysl pro etnické, náboženské a kulturní odlišnosti jiných národů či etnik, pochopení a přijetí multikulturality moderního světa a společnosti, důraz byl kladen na pochopení důležitosti míru ve světě, zejména při řešení konfliktů.²⁴³ Roku 1991 vyšly nové, prozatím jen zestručněné osnovy pro výuku dějepisu na základních i středních školách, jejichž tvorbu řídil Výzkumný ústav pedagogický v Praze (VÚP). Od dubna 1990 se na jejich vytváření podílel i Učitelství odbor

²⁴⁰ S. Julínek a kol., *Základy*, s. 41.

²⁴¹ „Dlouhodobý návyk většiny učitelů dějepisu prezentovat učební látka podle jednotných osnov a učebnic nebylo snadné změnit. Marxisticko-leninský výklad dějin zaručoval pro učitele i žáky jednoduchý a snadno pochopitelný systém. Mnozí učitelé tak začali postrádat vodítko, kterým by se mohli řídit. Po celé zemi byly pořádány pro učitele dějepisu přednáškové cykly a besedy zejména o dosud tabuizovaných nebo režimní historiografií falšovaných tématech našich i světových dějin. Často je vedli historici, kteří v předchozích letech stáli vůči režimu v opozici a nemohli se veřejně angažovat a publikovat. Již v roce 1990 se začala ve Státním pedagogickém nakladatelství (SPN) vydávat edice sešitů *Pomocných knih k výuce dějepisu*, na jejichž tvorbě se podíleli zejména vybraní pracovníci nového vedení *Historického ústavu Československé akademie věd (ČSAV)*.“ – Tamtéž. – Srov.: Archiv Českého rozhlasu České Budějovice, *Osudy Františka Šmahela 5. díl. Rozhlasová nahrávka*, České Budějovice 2019, dostupné online: [https://vltava.rozhlas.cz/osudy-frantiska-smahela-7970427?fbclid=IwAR2vDULZVp9HrBGrF3tKY7Eo-scXgycFQwga9Uo1qYTQcE_rHTxbaZAxHag], citováno 16. 6. 2021.

²⁴² ...mnohdy rovněž nekvalitním změnám. Např. v únoru roku 1990 vydalo MŠMT nové učební plány pro gymnázia, ovšem dějepis v nich byl zastoupen stejně jako před rokem 1989 pouze v prvních třech ročnících, a to dvěma hodinami týdně/ročník. Požadavky budoucího UO HK (Učitelství odbor Historického klubu – ten vznikl až roku 1990, předtím byli učitelé dějepisu sdruženi v Občanském fóru) byly ovšem jiné (viz dále). Pro MŠMT byl tedy sestaven dopis, ke kterému se připojili např. i prof. František Šmahel či předseda vědecké rady HÚ AV (Historický ústav Akademie věd) Dušan Třeštík. V dopise byl vznesen požadavek na zařazení dějepisu do všech ročníků gymnázia, a to nejméně v počtu dvou hodin týdně/ročník. Rovněž v návrzích na učební plány vznikajících osmiletých (resp. tehdy ještě sedmiletých) gymnáziích měly být humanitní předměty obecně zastoupeny jen minimálně, při čemž větší prostor by byl dán přírodovědným předmětům. – H. Mandelová, *Historické inspirace*. Výukou dějepisu se zabýval např. i časopis *Dějiny a současnost*, v jehož prvním čísle z roku 1990 vyšel soubor rozhovorů s učiteli pražských gymnázií, který se týkal potřeb historie ve školství, úkolů a problémů, jež tehdy stály před učiteli. – Redakční rozhovor „*Dějepis ve škole*“, *Dějiny a současnost* 12, č. 1, 1990, s. 28–30.

²⁴³ M. Šustová, *Stalo se v zemi*.

Historického klubu. Na ně navazovaly další osnovy z roku 1995,²⁴⁴ které již konkretizovaly učivo pro jednotlivé typy škol (vznikl jistý rozdíl mezi základní školou a osmiletým gymnáziem). V učebním plánu pro čtyřletá gymnázia byl dějepis zastoupen dvěma hodinami týdně/ročník čili osm týdenních hodin za celý cyklus čtyřletého gymnázia.²⁴⁵ V posledním ročníku byl navíc zařazen i dějepisný seminář sloužící k prohloubení dějepisného učiva (byl určen zejména pro budoucí maturanty z dějepisu či pro zájemce o vysokoškolské studium historie a příbuzných oborů).²⁴⁶

Devadesátá léta přinesla kromě uvolnění socialistických okovů ve výuce dějepisu i celé spektrum nových učebnic různé kvality. Produkce nových učebních textů byla opravdu hojná,²⁴⁷ jelikož bylo třeba přejít od starých marxisticky zaměřených učebnice k novým, které by odpovídaly duchu nové doby. Objevily se i pracovní sešity, čítanky s historickými texty nebo ukázkami z dokumentů či nové dějepisné atlasy. Učebnice obsahovaly ve stále větší míře promyšlený didaktický materiál a byly moderně ztvárněny i po stránce grafické. Zvýšila se i „druhá pestrost“ učebnic, vznikaly různé řady s různou kvalitou a od různých autorů.²⁴⁸ Zvýšila se frekvence používání historických filmů a dalších videoukázek, např. televizních dokumentů, článků v časopisech nebo historické beletrie.²⁴⁹ V hojné míře byli a jsou dodnes využíváni pamětníci událostí z nejnovějších dějin. V porevoluční době se na poli didaktiky dějepisu uplatňovali hlavně Zdeněk Beneš²⁵⁰, dále např. Stanislav Julínek²⁵¹ nebo Tomáš Jílek²⁵².

²⁴⁴ Stejněho roku byl navržen ministerstvem školství tzv. Optimalizovaný učební plán pro osmiletá gymnázia, v němž stálo, že povinná výuka dějepisu bude končit již v sextě (tj. paralelním stupni druhého ročníku čtyřletého gymnázia). – H. Mandelová, *Historické inspirace*.

²⁴⁵ Ovšem za to, aby se dějepis vrátil do čtvrtého ročníku, byl sveden složitý boj. Mezi úkoly pro Učitelství odbor Historického klubu (UO HK) patřilo prosadit navýšení hodinové dotace dějepisu, založení nového metodického časopisu (náhrada za *Společenské vědy ve škole*), aktualizovat obsah maturit a připravit nové učebnice dějepisu. Tento program byl uveřejněn již v lednu 1990 v *Mladé frontě* jako „*výzva profesorů pražských gymnázií*“. Dějepis ve dvouhodinové dotaci byl do čtvrtého ročníku gymnázia vrácen až ve školním roce 1992/1993. Některé školy tento pokyn MŠMT ovšem nerespektovaly. – Tamtéž.

²⁴⁶ S. Julínek a kol., *Základy*, s. 47.

²⁴⁷ Vznikala nová nakladatelství (Fortuna, Scientia či Práce). Staré vyřazené učebnice byly poměrně záhy nahrazeny velkým množstvím nových učebnic od celého spektra autorů. – F. Parkan, *Didaktika*.

²⁴⁸ S. Julínek a kol., *Základy*, s. 42.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc. (nar. 1952) je český historik a didaktik dějepisu. Působí na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

²⁵¹ Doc. PhDr. Stanislav Julínek, CSc. (1931–2013) byl český historik a didaktik dějepisu, působil na katedře historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

²⁵² Prof. PhDr. Tomáš Jílek, CSc. (1934–2020) byl český historik a didaktik dějepisu, působil na katedře historie Pedagogické fakulty Západočeské univerzity, resp. samostatně plzeňské pedagogické fakulty. Více viz: Naděžda Morávková, *Jubilant Tomáš Jílek*, *Memo* 4, 2014, č. 1, s. 3.; Tamtéž: s. 111–126. Dostupné online: [<https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/15583/3/redakcni%20uvodnik.pdf>]; [<https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/15580/1/Moravkova.pdf>] – citováno 20. 4. 2021.

Podle slov prof. Františka Šmahela dějepis ztrácel zpočátku devadesátých let na významu, jelikož větší důraz byl kladen na přírodní vědy, zejména na matematiku a fyziku. Projevilo se to tím, že na úkor dějepisu a např. zeměpisu byly navyšovány hodinové dotace právě v matematice a fyzice.²⁵³ To platilo ovšem obecně, spíše pro základní školy, ne již tolik pro střední. V kontrastu ke vzpomínkám prof. Šmahela ovšem někteří pamětníci uvádějí, že hned v roce 1990 byla zrušena povinná maturita z matematiky²⁵⁴ a význam dějepisu ve společnosti obecně spíše rostl a ve výuce byl kladen důraz na témata, která byla do té doby tabuizována či byl jejich význam překrucován.²⁵⁵ Vycházely nové učebnice, četné pomůcky pro výuky odrážející změny v historické vědě a jejím pojetí a sílil zájem o „demokraticky“ pojatou historii.²⁵⁶

Úkolu tvorby nových učebnic pro střední školy se měli na počátku devadesátých let zhostit členové Historického ústavu Akademie věd, jehož ředitelem byl tehdy prof. PhDr. František Šmahel, DrSc., dr. h. c. mult. Prioritou podle něj bylo vytvoření příruček pro učitele dějepisu, aby se tito dokázali snadněji vyrovnat se změnami a přerodem školství a školního dějepisu, které po sametové revoluci nastaly. V těchto příručkách, které vyšly ve velkých nákladech, bylo každé historické období nově pojato.²⁵⁷ Mezi nové učebnice dějepisu pro gymnázia patřily např. dvoudílné Světové dějiny od Vratislava Čapka, Jaroslava Pátka a Otto Zwettlera.²⁵⁸ Vzhledem k tomu, že se do centra pozornosti historické vědy dostával člověk a jeho vztahy k přírodě, k Bohu, k ostatním lidem či k sobě samotnému, bylo nutné uvést do popředí hmotnou a duchovní kulturu a historickou každodennost. Toto se samozřejmě odrazilo i v učebnicích dějepisu.²⁵⁹ Nové pojetí učebnic ovšem negativně přijala učitelská veřejnost, jelikož nový přístup vyžadoval změnu učitelských příprav na výuku. Pohodlnější tedy přirozeně bylo nadále vycházet ze zaběhnutých učebnic z osmdesátých let, na které byli učitelé zvyklí.²⁶⁰

²⁵³ Archiv Českého rozhlasu České Budějovice, Osudy.

²⁵⁴ Maturita z dějepisu ovšem byla i nadále „pouze“ volitelnou.

²⁵⁵ Mezi tato témata patřily např. první československá republika, studená válka, politické procesy v padesátých letech či význam prvního československého prezidenta T. G. Masaryka.

²⁵⁶ SAA Sušice, Vyprávění J. P. ze dne 12. 10. 2021.

²⁵⁷ Archiv Českého rozhlasu České Budějovice, Osudy.

²⁵⁸ V. Čapek – J. Pátek, Světové dějiny I. Dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století, Praha 1993.

V. Čapek – J. Pátek – Otto Zwettler, Světové dějiny II. Dějiny lidských civilizací od poloviny 17. století po současnost, Praha 1993.

²⁵⁹ V. Čapek, Historik, s. 240.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 241.

Zvláštní roli ve vztahu k prof. Čapkovi a jeho počínání při tvorbě učebnic hrála bohužel dr. Mandelová, která prof. Čapka před rokem 1989 kvůli jistým sporům označila za nemarxistického historika, což tehdy bylo opravdu velmi závažné obvinění. Následně na počátku devadesátých let, jej označila naopak za marxistického historika, který není s to psát a publikovat učebnice dějepisu v demokratické společnosti. Prof. Čapek toto počínání neváhal ve svých pamětech označit jako udávání.²⁶¹ Je zde ovšem třeba uvést i pohled dr. Mandelové, která zmiňuje ve svých vzpomínkách, že v osmdesátých letech při tvorbě nových učebnic dějepisu (kvůli zavádění nové koncepce výuky) nebyl autory z řad historiků brán v potaz její návrh didaktického pojetí učebnice (jednalo se o učebnici dějin středověku pro základní školy, jejíž autorský tým vedl Miroslav Hroch a didaktickou stránku měla zpracovat právě dr. Mandelová). Dokonce i SPN (Státní pedagogické nakladatelství) její návrhy postupně vyřazovalo (tj. medailonky osobností, doplňující texty či grafy). Prof. Čapek popisuje tento spor i ve svých memoárech, kde se přiklání na stranu M. Hrocha (pravděpodobně kvůli osobním antipatiím vůči dr. Mandelové). Cílem tohoto oddílu není ovšem hodnotit, na čí straně je pravda, jelikož ta bude – jako obvykle – někde uprostřed.²⁶²

Poměrně velmi kriticky se k dosavadnímu pojetí výuky dějepisu postavili odborníci na stránkách časopisu *Historický obzor*, kde Otto Zwettler²⁶³ navrhoval, že by dějepisná výuka měla být změněna takřka od základů (tj. cíle, obsah, metody, celková koncepce dějepisu i výuková praxe). Příliš kritický tento názor byl z důvodu toho, že podle autora tohoto článku dosavadní pojetí dějepisu v podstatě „pokulhávalo“ nejen z hlediska ideologického zabarvení dějepisné výuky,²⁶⁴ která byla nástrojem socialismu, ale rovněž jistou „zkostnatělostí“ stylu výuky. Během osmdesátých let ovšem docházelo v mnoha směrech k modernizaci výuky, byť třeba jen v teoretické rovině, teoretický výzkum byl tedy poměrně na výši. Cílem dějepisné výuky po sametové revoluci mělo být především učit žáky historicky myslet a vychovávat je ke společenské odpovědnosti. V obsahu vyučování muselo nutně dojít k odklonu od marxisticko-leninského pojetí historie jako jediného správného, jak k němu bylo přistupováno za socialismu. Musel být překonán

²⁶¹ Tamtéž, s. 226–227; Tamtéž, s. 269–270.

²⁶² H. Mandelová, *Historické inspirace.*; srov. V. Čapek, *Historik*.

²⁶³ Doc. PhDr. et. RNDr. Otto Zwettler, CSc. (nar. 1942) je český historik, který působil na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

²⁶⁴ Je ovšem třeba zdůraznit, že ideologie v dějepise byla před rokem 1989 takřka všudypřítomná, proto byla náprava nutná, byť dle mého názoru tento fakt doc. Zwettler ve svém článku pojal až příliš kriticky. Ovšem nebylo správné odsoudit výuku dějepisu zcela a měnit ji od základů, včetně toho pozitivního.

dosavadní sled společensko-ekonomických formací a důraz na dějiny dělnické třídy a komunismu. Mezi metodické principy a vlastnosti dějepisného vyučování měly patřit podle výzkumu na Pedagogické fakultě MU v Brně konkrétnost, problémovost, regionalismus, aktuálnost (tj. s vazbou na současnost) a systémovost.²⁶⁵

Od roku 1992 přinášel časopis *Historický obzor* seriál „Maturita s *Historickým obzorem*“.²⁶⁶ Ten měl usnadnit přípravu k maturitní zkoušce z dějepisu. Vzorové otázky měly sloužit jako jeden ze zdrojů přípravy k maturitě, ovšem neměly suplovat učebnice a další zdroje, jelikož předkládané otázky nemusely přesně odpovídat formulaci maturitních okruhů na jednotlivých školách. Tuto rubriku připravovala Kateřina Dršková, která byla i autorkou příručky sloužící rovněž pro přípravu k maturitě z dějepisu. Publikace postihovala učivo od nejstarších dob do roku 1948.²⁶⁷ V časopise bylo rovněž možno nalézt tipy na výlety a exkurze či orientační testy dějepisných znalostí sloužící uchazečům o vysokoškolské studium dějepisu, resp. historie. *Historický obzor* rovněž přinášel ukázky různých historických pramenů vhodných pro práci v semináři z historie na gymnáziích. Jednalo se o prameny narativní, úřední, právní atd., které se týkaly významných historických osobností a událostí či odrážely myšlenkový svět daného historického období. Mezi prameny, které se otištěné objevily v úryvcích, patří např. životopis Karla Velikého. Nejen časopis *Historický obzor* přinášel učitelům dějepisu metodické poznatky. Ty mohli učitelé čerpat i na tzv. Letní škole historie, která byla pravidelně pořádána od roku 1990.²⁶⁸

Roku 1995 vzniklo profesní sdružení vyučujících dějepisu „Asociace učitelů dějepisu“ (ASUD), která slouží jako jakási spojka mezi ministerstvem školství a učiteli dějepisu. ASUD pořádá pro učitele různé semináře, vydává metodické příručky. Její členové vytvářejí rovněž didaktické pomůcky a jako spoluautoři i některé učebnice dějepisu. Toto sdružení vzniklo z někdejšího odboru učitelů dějepisu zvaného „Historický klub“.²⁶⁹ ASUD se ihned zapojila do mezinárodní organizace „EUROCLIO“²⁷⁰ (Stálá konference

²⁶⁵ O. Zwettler, Za obnovu vyučování dějepisu, *Historický obzor* 3, 1992, s. 28–29.

²⁶⁶ Důvodem pro zvyšování důrazu na připravenost a na znalosti z dějepisu mohl být i fakt, že součástí přijímacích zkoušek na některé fakulty (kromě filosofických a pedagogických např. na velmi žádané právnické fakulty) byl právě v případě právnických fakult obtížný test z dějepisu a kulturněhistorického přehledu, u něhož bylo správných více odpovědí. Příprava k maturitní zkoušce se proto pro zájemce o studium práv, které bylo v devadesátých letech považováno za prestižní, stala velkou prioritou.

²⁶⁷ Kateřina Dršková, *Maturita z dějepisu*, Praha 1994¹.

²⁶⁸ H. Mandelová, *Historické inspirace*.

²⁶⁹ UO HK = Učitelský odbor Historického klubu.

²⁷⁰ Tato byla založena roku 1993.

asociací učitelů dějepisu evropských zemí). Posláním ASUD bylo mj. zlepšení podmínek výuky dějepisu na všech typech škol, vzájemná spolupráce mezi učiteli a např. příprava letních škol pro vyučující dějepisu nebo metodických materiálů. Mezi členy vedení ASUD, která přímo navazovala na práci Historického klubu, patřily např. PhDr. Marie Homerová nebo PaedDr. Helena Mandelová.²⁷¹

Důležité byly i změny v pohledu na osobnost učitele. Kromě toho, že musel být zároveň fundovaným historikem, musel na rozdíl od předešlého období být nezávislým na vlivu politiky, společenských organizací či církví, jak vyplynulo z příspěvků na konferenci didaktiků dějepisu a historiků v Polské Poznani v září 1995.²⁷²

Vývoj během devadesátých let postupoval velmi rychle kupředu a po uvedeném období vznikaly další a další učebnice či pomůcky, stále více propracované. Ovšem kvalita produkce učebnic se střetávala s kvantitou, záleželo na dané škole a učitelích, jak kvalitní učebnice používali, jelikož různých učebnic od různých autorů neustále přibývalo a problémem se stala roztržitost učebnic, což za socialismu problém nebyl.

3. Dějinami sušického a klatovského gymnázia 1971–1995

Na úvod

Staronové sušické gymnázium bylo obnoveno v roce 1968 po patnáct let dlouhé pauze, při které bylo nejprve nahrazeno v roce 1953 jedenáctiletou střední školou, která byla poté v roce 1960 nahrazena střední všeobecně vzdělávací školou (SVVŠ – třetí stupeň všeobecného vzdělávání byl tehdy v případě obou typů škol pouze tříletý). Nakonec v roce 1968 bylo znovuzavedeno čtyřleté gymnázium. Souběžně s ním do roku 1970 fungovala stále SVVŠ, jejíž poslední studenti maturovali právě v tomto roce. O rok později nematuroval nikdo. Důvodem bylo prodloužení cyklu středního školství o jeden rok, čímž vznikl stav, při kterém v roce 1971 neměla škola maturitní ročník. První studenti gymnázia, kteří usedli do lavic v roce 1968, byli roku 1971 teprve ve třetím ročníku studia a maturovali roku 1972.²⁷³

Klatovské gymnázium (oficiálně nazývané v současnosti Gymnázium Jaroslava Vrchlického, Klatovy) vzhledem ke svému umístění mělo od začátku větší spádovou oblast než gymnázium sušické, což se odráželo zejména ve větším počtu žáků, ačkoliv se

²⁷¹ Výbor ASUD, Zprávy. Asociace učitelů dějepisu, Historický obzor 6, 1995, s. 191.

²⁷² O. Zwettler, Učitel dějepisu včera dnes a zítra, Historický obzor 7, 1996, s. 90.

²⁷³ SAA Sušice, Vyprávění Boženy Bůžkové ze dne 22. 6. 2019.

jednalo spíše o jednotky, nejvýše desítky žáků, jelikož v klatovském okrese od roku 1945 byly a jsou dodnes jen dvě gymnázia. Od roku 1960, kdy byly sloučeny okresy Klatovy, Horažďovice a Sušice pod nynější okres Klatovy, stal se tento co do rozlohy největším okresem v republice. Jedním ze zdrojů informací v této kapitole je samozřejmě kronika školy, která je ovšem psána značně tendenčně v duchu socialismu,²⁷⁴ což lze ovšem na rozdíl od Klatov v kronice gymnázia v Sušici více sledovat až od roku 1985, kdy došlo k výměně kronikáře. Tím ovšem nechci nějak příliš vyzdvižovat objektivitu kronikáře Miloše Potužáka, který se i přes svou snahu musel držet předpisů a vést podle nich kroniku, byť je znatelné, že se často od „diktátu strany a vlády“ odchyloval. Kromě kroniky jsou jako pramen využitelné i výroční zprávy, ovšem z důvodu rozsahu této práce jich zde nebude použito. Gymnázium v Klatovech mělo prakticky stejný vývoj jako sušické.

Normalizace se gymnázií příliš nedotkla, jen v Klatovech se změnilo v roce 1975 vedení školy. V Sušici se ve vedení udržel ředitel Novák, který prošel prověrkami i jeho zástupce Potužák,²⁷⁵ který ač nestraník mohl tuto funkci dál vykonávat. Učitelského sboru se normalizace dotkla jen velmi minimálně, jisté problémy měl pouze učitel výtvarné výchovy, ovšem ze školy odejít nemusel.

Období let 1971–1978²⁷⁶

Budovy gymnázií

Rok 1971 se na sušickém gymnáziu nesl zejména v duchu rekonstrukce budovy, která byla již delší dobu ve značně havarijním stavu. Problémy byly s vytápěním, statikou budovy a vzhledem vnitřních prostor. Rekonstrukce budovy a náprava veškerých problémů značně narušovaly výuku a také chod školní jídelny. Na jaře proběhla ve škole hloubková inspekce. Inspektoři se zabývali zejména úsilím vedení školy a

²⁷⁴ Kronikářkou byla během první poloviny sedmdesátých let Růžena Frousová, vyučující českého jazyka, filosofie a občanské nauky. Ve školním roce 1974/1975 na tomto postu došlo ke změně a kronikářem se stal Josef Šmíd. Styl zápisů do kroniky se ovšem nezměnil. Již následujícího školního roku se kronikářkou stala Alena Königová. V dalším školním roce došlo opět ke změně kronikářky, stala se jí Ivana Hájková, rok po ní kroniku vedla Zdeňka Boučková, následně opět Alena Königová. Od roku 1981/1982 poté znovu Zdeňka Boučková, která v této funkci setrvala až do roku 1988.

Zde je třeba poznamenat, že kronika byla vedena rok po roce velmi podobně (dokonce jisté části zápisů byly prostě opsány, byť ne doslovně, z minulého školního roku) a nemají přílišnou vypovídající hodnotu.

²⁷⁵ Většina učitelů sušického gymnázia byli buď nestraníky, popř. straníky z pragmatických důvodů.

Skutečně přesvědčených komunistů byl na gymnáziu jen malý počet.

²⁷⁶ Následující chronologicky pojaté kapitoly budou rozděleny do tematických podkapitol.

hospodařením.²⁷⁷ Na podzim roku 1977 pokračovaly nutné rekonstrukce školní budovy, tentokrát oprava omítky. Budova se tedy ocitla celá pod lešením, ovšem je nutné dodat, že po ukončení opravy fasády začala omítka opět na několika místech opadávat.²⁷⁸

Stejně jako sušické gymnázium i to klatovské trpělo nedostatkem prostor pro učebny, který byl řešen jen velmi laxně a tento fakt velmi ztěžoval provoz školy a výuku. Budovu sdílelo gymnázium se 4. ZDŠ Antonína Zápotockého.²⁷⁹ Situace se nezlepšila ani koncem sedmdesátých let, což pociťovali zejména správci sbírek a kabinetů biologických, chemických, dějepisných a zeměpisných.²⁸⁰ Ve školním roce 1978/1979 musela být jedna třída umístěna externě do budovy klatovské SZTŠ (střední zemědělská technická škola). Tělocvična byla sdílena se ZDŠ, se kterou mělo gymnázium i společnou budovu.

Slavnostní a historické události

Na počátku července proběhl v Sušici sjezd maturantů sušických středních škol od roku 1913. Někdejší studenti vůbec prvního maturitního ročníku 1913 se sešli ve velkém počtu, stejně tak jako zástupci dalších maturitních ročníků. Účastníci si vyslechli projevy zástupců jednotlivých typů střední školy (reálky, gymnázia, JŠŠ a SVVŠ²⁸¹).²⁸² Roku 1976 uplynulo 70 let od založení reálky v Sušici. Od velkých oslav se ovšem upustilo, protože o pět let dříve proběhly oslavy 65. výročí založení školy, kdy byl rovněž vydán výroční almanach. Oslavy se tedy omezily jen na vydání článku ředitele Nováka v Novém Klatovsku.²⁸³

Historicky důležitým byl i pro vývoj školství a život ve školách rok 1977, kdy byla sepsána tzv. Charta 77. Tato měla silný ohlas i na obou zkoumaných gymnáziích. Učitelé klatovského gymnázia byli vyzýváni nadřízenými orgány k přijetí jednoznačně odmítavého a kritického postoje k tomuto dokumentu, byť nebyli obeznámeni s jeho obsahem.²⁸⁴ Na sušickém gymnáziu byla situace obdobná. Zde kromě vyučujících, kteří museli podepsat nesouhlas s Chartou 77 (= Antichartu) a vyjádřit tím nesouhlasné

²⁷⁷ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1970/1971.

²⁷⁸ Tamtéž, šk. rok 1977/1978.

²⁷⁹ SOKA Klatovy, Škola Klatovy č. 1327, sign. ŠK 365, bez paginace. (= Kronika Gymnázia Klatovy).

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ V Sušici vznikla nejprve reálka, která byla poté přeměněna na reformní reálné gymnázium (1924), dále na reálné gymnázium (1935), poté na čtyřleté gymnázium (1948), které se po pěti letech změnilo v tříletou součást jedenáctileté střední školy. Další změna přišla v roce 1960, kdy vznikla střední všeobecně vzdělávací škola.

²⁸² Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. 1971/1972.

²⁸³ Nové Klatovsko byl týdeník vydávaný v okrese Klatovy v letech 1960–1989.

²⁸⁴ J. Šmíd, Mezi dvěma gymnázii.

stanovisko, dostali studenti prázdný papír, na nějž se měli podepsat, aniž by tušili, že podepsali Antichartu. To se dozvěděli až s odstupem několika let.²⁸⁵ Studenti nevěděli, co vlastně podepisují, jelikož něco podepisovali poměrně často (např. informace k výletům a exkurzím).

Soutěže, brigády a zájmová činnost žáků

V listopadu roku 1971 byla na gymnáziu v Sušici založena organizace SČSP (Svaz československo-sovětského přátelství).²⁸⁶ Mnozí žáci, aby si vylepšili „kádrové profily“, do této organizace vstupovali, ať již z přesvědčení svého či svých rodičů nebo z pragmatismu.

Žáci se účastnili různých brigád v rámci závazků vůči MěNV (městský národní výbor). Kromě sběru brambor vypomáhali např. při výstavbě nového zimního stadionu v Sušici, výsadbě stromů ve Volšovské aleji či opravě kanalizace v okolí školní budovy.²⁸⁷ Dobrovolnická práce byla za socialismu ve školách velmi rozšířena.

Sušické gymnázium mělo již od šedesátých let k dispozici vlastní rekreační objekt, spadající pod organizaci ROH (Revoluční odborové hnutí). Chata se dodnes nachází na Račím potoce nedaleko vsi Bohdašice, ovšem gymnázium ji bylo nuceno z finančních důvodů prodat krátce po sametové revoluci.²⁸⁸ Ovšem i někteří porevoluční absolventi gymnázia na chatě trávili volný čas.²⁸⁹ Chata byla určena pro rekreaci učitelů i studentů.

Vyučující gymnázia

V březnu 1972 se ve Smetanově sále ZDŠ Husovo náměstí v Sušici uskutečnil slavnostní slib všech pedagogických pracovníků. Učitelé se při něm zavázali „*k plnění všech úkolů ve prospěch socialistického zřízení a k poctivé výchově mladé generace*“.²⁹⁰

²⁸⁵ SAA Sušice, Vyprávění L. P. ze dne 30. 10. 2021.

²⁸⁶ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1971/1972.

²⁸⁷ Společensky prospěšná práce žáků a studentů měla různé formy, jednalo se o zemědělské výpomocné práce (sběr chmele, brambor, ovoce, zeleniny či různé jarní práce např. na chmelnicích, dále žáci vypomáhali při zvelebovacích akcích, které organizovaly místní národní výbory či společenské organizace. Vypomáhat mohli žáci i při odstraňování následků různých kalamit či katastrof či při opravách či výstavbách budov. – Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 35, sešit 10, 1979, s. 201.

²⁸⁸ SAA Sušice, Vyprávění V. P. ze dne 12. 11. 2021.

²⁸⁹ Tamtéž, Vyprávění M. Š. ze dne 2. 2. 2022.

²⁹⁰ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1971/1972.

Vyučující sušického i klatovského gymnázia se účastnili mj. politických školení, různých vzdělávacích přednášek, popř. si dále rozšiřovali své vzdělání, někteří i postgraduálně.²⁹¹ Kromě toho učitelé často zasedali i ve volebních komisích, což patřilo k nepsaným zásadám učitelské profese.²⁹² Na začátku školního roku 1972/1973 se škola v Sušici potýkala s personálními problémy. Několik vyučujících bylo přeloženo na jiné školy, a ne všichni byli adekvátně nahrazeni. Na škole tedy působilo jedenáct vyučujících kmenově a dvanáct externě.

Nastupující normalizace přinesla na klatovské gymnázium zejména změny ve vedení – již v roce 1970 musel z politických důvodů odejít se svého postu do důchodu ředitel Antonín Kraus a byl nahrazen Miladou Vaisovou, která přestoupila ze střední průmyslové školy. Ředitelka Vaisová byla poté v srpnu roku 1975 nahrazena Josefem Šmídem,²⁹³ který na klatovské gymnázium přišel z Gymnázia v Sušici ve školním roce 1972/1973 a zprvu zde působil jako zástupce ředitelky školy.²⁹⁴ Změny ve vedení škol byly poměrně časté, ředitelé i jejich zástupci museli projít prověrkou a na místo „nežádoucích“ osob se dostávali politické kádry.

Změny v organizaci školy a školství

Od roku 1976 byly postupně realizovány změny ve školství, které byly potvrzeny roku 1978 i změnou zákona, který v praxi začal naplno platit roku 1984, kdy byly dovršeny veškeré s ním související změny. Postupně byly ZDŠ zkracovány z devíti na osm let, ovšem povinná školní docházka byla prodloužena na deset let.²⁹⁵ Příjímácké zkoušky na gymnázium konali tedy většinou žáci osmých tříd, ale před uzákoněním změn je mohli konat i žáci z devátých tříd ZDŠ, což se v Sušici stalo např. ve školním roce 1978/1979. V tomto školním roce byla na gymnáziu již jen jedna humanitní třída, a to 4.B. Od té doby byly otevírány již jen přírodovědné třídy.²⁹⁶ Koncem sedmdesátých let byla na

²⁹¹ Tamtéž, šk. rok 1972/1973.

²⁹² Tamtéž, šk. rok 1976/1977.

²⁹³ Bylo mu 30 let a ve své autobiografii uvádí, že se stal nejmladším ředitelem gymnázia v zemi. – J. Šmíd, Mezi dvěma gymnázii.

²⁹⁴ Lukáš Valeš, Dějinami klatovského gymnázia. Historie školy, Klatovy 2012. (= článek o historii klatovského gymnázia na webu školy –

[<https://www.klatovynet.cz/gymkt/fr.asp?tab=gymkt&id=44&burl=&pt=OS06>]), citováno 23. 6. 2021.

²⁹⁵ Povinnou školní docházku žáci vykonávali tedy i na střední škole.

²⁹⁶ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1978/1979.

klatovském gymnázium zavedena odborná příprava a základy výroby. Studenti mohli volit ze tří oborů – strojírenství, zemědělství nebo programování.²⁹⁷

Již v roce 1978 byla na klatovském gymnáziu experimentálně zavedena nová koncepce československého školství. Gymnázium se tak stalo jednou z pokusných škol, na kterých se ověřovalo nové pojetí výuky. V návaznosti na toto probíhala během celého školního roku komplexní kontrola ze strany ZKNV,²⁹⁸ metodiků a školního inspektora.²⁹⁹ Základy výroby a odborné přípravy (dále ZVOP), které zde byly v rámci nové koncepce rovněž zavedeny, měly část teoretickou, která byla realizována ve škole a část praktickou, která byla uskutečňována ve výrobních a zemědělských podnicích klatovského okresu vždy na jaře. Členění ZVOPu ve výuce vypadalo takto: zemědělská výroba, základy strojírenství a výpočetní technika.³⁰⁰

Osvětová činnost a přednášky pro žáky

Gymnázium v Sušici zaznamenalo i některé návštěvy významných osobností, které do Sušice zavítaly, aby uspořádaly přednášky a besedy na různá témata. Jednou z nich byla např. Věra Roučková roz. Fučíková, která v březnu 1977 hovořila se studenty o svém bratrovi Juliu Fučíkovi. Věra Roučková přijela do Sušice na pozvání dr. Vodičky, vyučujícího dějepisu a filozofie. Tyto besedy či přednášky byly povinné pro všechny žáky.

V červnu 1978 se v Sušici uskutečnilo setkání mládeže, kterého se zúčastnil i první československý kosmonaut Ing. Vladimír Remek.³⁰¹ Šlo o víceméně propagandistickou akci (první český kosmonaut byl velmi zprofanován a měl být žákům vzorem socialistického člověka).

Období let 1979–1989

Kalamitní události

V lednu 1979 postihla nejen sušické gymnázium kalamita v podobě snížených dodávek uhlí a elektřiny. Tento problém se dotýkal takřka celého Československa. Výuka byla proto od 8.1. do 26. 1. zrušena a žákům byly dány náhradní domácí úkoly. Další sněhová

²⁹⁷ L. Valeš, Dějinami.

²⁹⁸ Západočeský krajský národní výbor.

²⁹⁹ SOkA Klatovy, Škola Klatovy č. 1327, sign. ŠK 365, bez pag. (= Kronika Gymnázia Klatovy).

³⁰⁰ J. Šmíd, Mezi dvěma gymnázii.

³⁰¹ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1977/1978.

kalamita přišla koncem března, kdy nejezdila hromadná doprava a přespolní žáci a vyučující museli zůstat doma.³⁰² V tomto školním roce byl rovněž problém s konáním výletů a exkurzí. Kvůli nedostatku pohonných hmot byli učitelé nuceni pořádat jen úsporné výjezdy či spíše jen pěší výlety.³⁰³

Soutěže, brigády a zájmová činnost žáků a učitelů

Školní rok 1979/1980 se nesl v duchu příprav nejprve na okrskovou a pak i na další stupně československé spartakiády. Kromě této akce se žáci jako každý rok účastnili i závodu branné všestrannosti.³⁰⁴ Z důvodu konání spartakiády na všech školách v Československu končil školní rok již 27. června 1980 a vysvědčení byla žákům vydána již 13. června.³⁰⁵ Nepříliš povedený byl z důvodu špatných povětrnostních podmínek sušický majálesový průvod, do jehož čela byli zařazeni studenti gymnázia. Protože byla zima a přšelo, studenti nemohli v průvodu jít ve svazáckých košilích, čímž „*krása čela průvodu velmi utrpěla*“.³⁰⁶ V roce 1983 se žáci školy se svými vyučujícími zúčastnili manifestace proti rozmisťování raket v NSR a západní Evropě. Mírový protest se konal na sušickém náměstí.³⁰⁷ Ve školním roce 1984/1985 probíhaly přípravy na další spartakiádu,³⁰⁸ která se konala roku 1985.³⁰⁹ Žáci se účastnili spartakiády ve všech instancích, na celostátní kolo jelo ze sušického gymnázia celkem 38 reprezentantů (zajímavé je, že kronika klatovské školy o spartakiádě nehovoří). V srpnu 1985, před zahájením školního roku, se pod záštitou ZO ROH³¹⁰ sušického gymnázia konal zájezd do Maďarska a na Slovensko pro učitele – odboráře. Tento zájezd byl jakousi odměnou za pozdější brigádnické práce při úpravě podnikové (= školní) chaty ROH v Anníně.³¹¹ Ve školním roce 1988/1989 se na sušickém gymnáziu rozšířila nabídka školních zájmových kroužků (stávající sestava kroužků byla rozšířena o chemický, zeměpisný, fyzikální, recitační a o sportovní hry). Do

³⁰² Tamtéž, šk. rok 1978/1979.

³⁰³ Tamtéž, šk. rok 1981/1982.

³⁰⁴ Tamtéž, šk. rok 1979/1980.

³⁰⁵ Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 35, sešit 9, 1979, s. 191.

³⁰⁶ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1981/1982.

³⁰⁷ Tamtéž, šk. rok 1983/1984.

³⁰⁸ Spartakiáda se konala jednou za pět let.

³⁰⁹ I v tomto školním roce (1984/85) končil školní rok dříve právě z důvodu konání spartakiády, totiž 28., resp. 14. června.

³¹⁰ Základní organizace Revolučního odborového hnutí.

³¹¹ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1985/1986.

výuky byly rovněž jako v předešlých letech začleněny povinné kurzy – lyžařský, branný či odborná praxe a různé brigády.³¹²

Změny v organizaci školy a školství

V období po změně školského zákona se objevily ve výuce i na gymnáziu v Sušici nové předměty – šlo např. o základy administrativy, základy výroby či odbornou přípravu.³¹³ Nasazení těchto předmětů do vzdělávacích plánů bylo součástí nové vlny polytechnizace ve výuce.³¹⁴ Ve školním roce 1981/1982 se naplno projevil problém s umístěním tříd v budově školy. Zvyšující se počty přijatých žáků způsobily mj. to, že byla zrušena klubovna SSM³¹⁵ umístěná ve škole. V této místnosti byla zřízena školní knihovna. V bývalé školní knihovně vznikl biologický a dějepisný kabinet. A konečně z bývalého kabinetu biologie vznikla nová učebna, která ovšem ne zcela vyhovovala silně obsazeným třídám nových ročníků.

Ve školním roce 1982/1983 byla v Klatovech posílena kromě odborné i teoretická příprava, když byla otevřena třída se zaměřením na matematiku a fyziku, resp. s rozšířenou výukou těchto dvou předmětů.³¹⁶

V roce 1982 byla v Sušici vystavěna nová moderní základní škola (ZŠ Lerchova ulice). Tato změna v sušickém základním školství měla původně přinést přestěhování gymnázia do jeho původní budovy na Husově náměstí, ovšem ani tehdy žádosti vedení školy nebyly vyslyšeny a gymnázium se i nadále tísnilo v naprosto nevyhovující budově u kostela sv. Václava.³¹⁷ O prázdninách před zahájením školního roku 1984/1985 byli učitelé v rámci krátkodobých seminářů připravováni na nové pojetí výchovně vzdělávací práce, kterou přinesla další ze změn školského zákona. V tomto školním roce došlo v Sušici po osmnácti letech ke změně ve vedení školy. Kvůli dosažení důchodového věku³¹⁸ odešel z funkce zástupce ředitele školy Miloš Potužák a ve škole dále působil jako učitel dějepisu, tělesné a branné výchovy, němčiny a občanské nauky a jako kronikář. Ve funkci

³¹² Tamtéž, šk. rok 1988/1989.

³¹³ Tamtéž, šk. rok 1979/1980.

³¹⁴ SOKA Klatovy, MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 250. (= kronika města Sušice 1981). s. 163.

³¹⁵ Socialistický svaz mládeže.

³¹⁶ L. Valeš, Dějinami.

³¹⁷ Ladislav Novák, Putování a proměny devadesátiletého jubilanta, in: Princ, Pavel (ed.), Almanach. Gymnázium Sušice 1906–1996. Sušice 1996, s. 5–8. – někdejší ředitel Ladislav Novák zde připomíná citát bývalého rektora Západočeské univerzity, matematika doc. Jiřího Holendy, který rovněž krátce působil v Sušici jako gymnaziální profesor. Doc. Holenda tvrdil, že „budovy jsou důležité, důležitější jsou však žáci a učitelé školy.“

³¹⁸ Věk pro odchod do důchodu byl tehdy stanoven na 61 let.

zástupce ředitele jej nahradil RNDr. Josef Dítě, vyučující matematiky a deskriptivní geometrie.³¹⁹ Na začátku školního roku 1985/1986 nastala další změna ve vedení školy. Dosavadní ředitel Ladislav Novák rovněž dosáhl důchodového věku a ve funkci byl nahrazen zástupcem ředitele dr. Dítětem. Novým zástupcem ředitele školy se stal PaedDr. Václav Žitný, vyučující ruského jazyka a zeměpisu a rovněž nový kronikář.³²⁰

Slavnostní události

Roku 1981 gymnázium v Sušici oslavilo 75 let od svého vzniku. V rámci oslav tohoto výročí napsal ředitel Novák článek o historii školství v Sušici do sušického zpravodaje³²¹ a popsal zde i současnost sušického středoškolského vzdělávání.³²² V rámci oslav proběhl ve Smetanově sále v bývalé budově gymnázia (tehdy ZŠ Husovo náměstí) slavnostní večer s koncertem, na kterém vystoupila mj. Libuše Márová, rodačka z Kolince³²³ a sólistka Národního divadla.³²⁴ Na úvod pronesl projev ředitel gymnázia. Při příležitosti oslav byl vydán pamětní dvoulist s krátkou zprávou ředitele školy a grafickou úpravou od výtvarníka a vyučujícího výtvarné výchovy Miloslava Čelakovského, jehož jeden výtisk je vložen v kronice školy.³²⁵

V kronice klatovského gymnázia bylo každoročně znatelné, že ideologie a politika ve výuce byly takřka všudypřítomné: „*I v letošním školním roce další rozvoj komunistické výchovy a ideově výchovná činnost tvořily základní pilíř veškerého našeho výchovného působení. Byl zpracován plán výchovného působení na žáky, který sloužil jako základní východisko naší práce. Veškerá ideově výchovná práce byla zajišťována průběžně, zejména ji výrazně ovlivnila významná výročí, a to především 36. výročí osvobození ČSSR Sovětskou armádou, 64. výročí VŘSR, 36. výročí SNP, 33. výročí Vítězného února. Všech těchto výročí bylo vzpomenu projevem ředitele školy ve školním rozhlase. Řádnou pozornost jsme v této souvislosti věnovali názorné agitaci, pravidelně jsme ji k jednotlivým výročím obměňovali, pěkně byla vyzdobena i školní chodba. Zvláště jsme se v propagačním a výchovném smyslu věnovali oslavám 60. výročí založení KSČ i*

³¹⁹ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1984/1985.

³²⁰ Tamtéž, šk. rok 1985/1986.

³²¹ Zpravodaj města Sušice.

³²² Zde si uvedeme např. polytechnizaci školství a ústup humanitních předmětů vůči přírodovědným a technickým. Důkazem toho je účast žáků téměř výlučně na soutěžích z předmětů jako je biologie, chemie, fyzika, matematika, zeměpis aj.

³²³ Kolínek je městysem nedaleko Sušice.

³²⁴ SOkA Klatovy, MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 250. (= kronika města Sušice 1981), s. 162.

³²⁵ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia, šk. rok 1980/1981.

*volbám do zastupitelských orgánů všech stupňů. Pracováno bylo zejména se žáky, kteří šli prvně k volbám.*³²⁶

Vyučující školy

V březnu 1984 se ředitel školy v Sušici, jeho zástupce, dále předseda ZO KSČ, předseda ROH a vyučující základů výroby a vedoucí učitel odborných předmětů, zúčastnili besedy s náměstkem ministra školství dr. Karlem Čepičkou. Jeho referát byl zaměřen na inovace v československém školství. Během školního roku se vyučující gymnázia účastnili inovačních školení podle svých aprobačních předmětů.³²⁷

Koncem června 1985 zemřel ve věku 72 let bývalý ředitel sušického gymnázia (resp. SVVŠ) a jeho první poúnorový kronikář Otto Novák. Funkci ředitele školy zastával v letech 1960–1966. Poté až do odchodu do důchodu působil jako ředitel sušické učňovské školy.³²⁸

Absolventi školy

Za rok 1985 najdeme v kronice sušického gymnázia rozdělení absolventů podle jejich zaměření po maturitě. Na vysokou školu podalo přihlášku celkem sedmdesát osm žáků, z toho devatenáct na učitelské obory, třicet se vydalo technickým směrem, šest se přihlásilo na VŠE (Vysoká škola ekonomická), osm na VŠZ (Vysoká škola zemědělská), dvanáct na univerzitní obory, jeden na AMU (Akademie múzických umění), dva na VVŠ (Vysoká vojenská škola) a dvacet čtyři na SAG³²⁹ nebo tito odešli přímo do praxe.³³⁰

³²⁶ SOKA Klatovy, Škola Klatovy č. 1327, sign. ŠK 365, bez paginace. (= Kronika Gymnázia Klatovy, školní rok 1980/1981). Mezi soutěže, kterých se škola účastnila a které měly značně ideologický podtext, byla např. soutěž nazvaná „Západočeský kraj – pevná hráz socialismu a míru“. Žáci klatovského okresu, který je hraničním s nynější Spolkovou republikou Německo, byli často vystavováni z důvodu tohoto faktu západní ideologii, proto byl důraz na komunistickou výchovu na klatovském gymnáziu značný.

³²⁷ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1983/1984.

³²⁸ Tamtéž, šk. rok 1984/1985; SOKA Klatovy, MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 253. (= kronika města Sušice 1985).

³²⁹ Nástavbové studium pro absolventy středních škol s maturitou. Jednalo se o kurz zejména pro absolventy gymnázií, kteří se nedostali na vysokou školu. Po jeho absolvování se studenti mohli znovu přihlásit na vysokou školu nebo se nechat zaměstnat. Zkratka SAG znamenala „Studium absolventů gymnázia“. – SAA Sušice, Vyprávění J. D. ze dne 8. 3. 2022.

³³⁰ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1984/1985.

Počítače ve škole

V rámci plánu na postupné zavádění počítačů³³¹ na středních školách získalo sušické gymnázium školní počítač IQ 151.³³² Podle nového pojetí gymnaziální výuky se ve třetím ročníku studia vyučoval předmět Základy programování s rozsahem 30 vyučovacích hodin/rok. Na gymnáziu byl v tomto školním roce otevřen i nový kroužek výpočetní techniky.³³³

V polovině osmdesátých let byly i na klatovské gymnázium umístěny nové počítače. Bylo jich celkem pět kusů a prohloubily tzv. elektronizaci výuky.

Organizace výuky

Přestože téměř 2/3 žáků do školy musely dojíždět z okolí Sušice, byl začátek výuky v tomto školním roce posunut ze 7:50 na 7:30.³³⁴ Stalo se tak zejména z důvodu náročnosti zájmové činnosti žáků. Škola v té době provozovala celkem devět zájmových kroužků (elektrotechnický, programování, technický, střelecký, volejbalový, literární, „Poznáváme svět“, Klub ruského jazyka a ateistický).³³⁵ Na závěr školního roku byla obnovena tradice tzv. desky cti, na kterou byly vyvěšovány fotografie a jména nejúspěšnějších žáků školy.³³⁶ Školní rok 1987/1988 přinesl další prohloubení polytechnizace na sušickém gymnáziu v podobě zavedení nových předmětů – strojírenství, technická chemie, ekonomika a organizace.³³⁷ Odborné předměty se v této době objevovaly jako povinné i u maturitní zkoušky (kromě povinného českého a ruského jazyka a matematiky a volitelného předmětu).³³⁸ Již v předešlém školním roce se začal

³³¹ Jednalo se o celostátní program Elektronizace. První počítač škola získala již v srpnu 1985, během školního roku byly zakoupeny i další přístroje tohoto typu.

³³² Počítač IQ 151 byl ve své době nejmodernějším školním počítačem, který byl v Československu k dostání. Svými rozměry nepřesahoval velikost kufříkového psacího stroje a byla k němu připojena obrazovka, která zobrazovala program i výsledky. Program bylo možné zaznamenávat na magnetofonový pásek. Hlavní paměť počítače měla kapacitu 32 kB, což je v dnešní době takřka nepředstavitelně malé číslo.

³³³ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1985/1986.

³³⁴ Donedávna byl počátek výuky na gymnáziu stanoven dokonce již na 7:20, i když v minulosti se několikrát neúspěšně jednalo o jeho posunutí na 8:00. Od školního roku 2020/2021 byl ovšem posunut zpět na 7:30.

³³⁵ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1985/1986.

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ Od tohoto rozdělení se odvíjelo i rozdělení sušického gymnázia, resp. tříd podle zaměření (jedna z pamětnic uvedla, že studovala se zaměřením na ekonomiku a organizaci). – SAA Sušice, Vyprávění E. K. ze dne 1. 8. 2021. Jiný respondent uvedl, že kromě ekonomiky a organizace (či administrativy) existovalo zaměření na průmyslovou chemii a na strojírenství. – Tamtéž, Vyprávění J. P. ze dne 12. 10. 2021.

³³⁸ Tamtéž, Vyprávění E. K. ze dne 1. 8. 2021.

vyučovat předmět informatika a výpočetní technika, přičemž byla vytvořena specializovaná učebna informatiky s vybavením v ceně 120 000 Kčs. Problémy naproti tomu byly s výukou tělesné výchovy z důvodu nevyhovující tělocvičny v budově školy (byla tedy využívána stará sokolovna).³³⁹

Budovy gymnázií

Během prázdnin někteří učitelé prováděli svépomocí různé potřebné práce na budově školy v Sušici – např. budování nové učebny informatiky, renovaci skladu civilní obrany (CO), vysázení okrasných keřů na školní zahradě, úpravu vestibulu školy, dokonce i vyčištění okapů na střeše ve výšce více než dvanácti metrů.³⁴⁰ Ve školním roce 1986/1987 vznikla ve škole specializovaná jazyková učebna pro výuku cizích jazyků. Na konci tohoto školního roku proběhla zřejmě nejrozsáhlejší svépomocná akce v dějinách školy – generální oprava elektroinstalace celé budovy. Práce probíhaly od června do konce srpna a zúčastnila se jich drtivá většina učitelů, žáků a jejich rodičů i zaměstnanců školy. Brigádníci odpracovali celkem cca 4000 hodin bez nároku na honorář. Veškeré práce, i zednické, musely probíhat zcela svépomocí, jelikož žádný ze sušických podniků neměl zájem tyto práce zajistit, i přes veškerou snahu ředitele školy o zajištění dělníků.³⁴¹ Brigádníci takto ušetřili celkem 60 000 Kčs za stavební práce.³⁴²

V Klatovech i během let osmdesátých stále přetrvával problém nevyhovující budovy gymnázia, která byla společná se 4. ZDŠ a dvě třídy gymnázia museli být dislokováni do budovy Národní fronty a dvě do budovy SEŠ.³⁴³ Stísněné podmínky znemožňovaly budování nových učeben a nákup nových vyučovacích pomůcek.³⁴⁴ Ve školním roce 1984/1985 bylo po snaze ředitele Šmída a ZV ROH (Základní výbor Revolučního odborového hnutí) přislíbeno ze strany ONV (okresní národní výbor), že bude zahájena přístavba nového pavilonu budovy gymnázia, a to v září roku 1985.³⁴⁵ Provoz této přístavby byl zahájen na konci října roku 1987. Zlepšily se tak podmínky pro výuku.³⁴⁶ Roku 1987 zároveň proběhly oslavy 175. výročí založení gymnázia v Klatovech, při

³³⁹ SOKA Klatovy, MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 255. (= kronika města Sušice 1988), s. 107.

³⁴⁰ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1985/1986.

³⁴¹ Tamtéž, šk. rok 1986/1987.

³⁴² Nové Klatovsko, 12.12.1987.

³⁴³ Střední ekonomická škola.

³⁴⁴ SOKA Klatovy, MěstNV Klatovy č. 292, sign. OK 62, s. 107. (= kronika města Klatovy, 1983).

³⁴⁵ Tamtéž, Škola Klatovy č. 1327, sign. ŠK 365, bez paginace. (= Kronika Gymnázia Klatovy).

³⁴⁶ Tamtéž. – Školní kronika byla ukončena roku 1988, novější zápisy se v klatovském okresním archivu nenacházejí.

jejichž příležitosti byla slavnostně otevřena přístavba budovy gymnázia a rovněž vydán almanach.³⁴⁷

Společenské organizace ve škole

Na sušickém gymnáziu existovaly společenské organizace Národní fronty – ZO KSČ (Základní organizace KSČ), ZV ROH, ČŠV SSM (Celoškolský výbor SSM) či odbočka SČSP (Svaz československo-sovětského přátelství).³⁴⁸

Učitelé klatovského gymnázia samozřejmě kromě jiného rovněž působili i v různých veřejných funkcích – např. se jednalo o stranickou práci, členství v ROH, NV (národní výbor), SČSP, SSM či ČsČK (Československý červený kříž) nebo činnost tělovýchovnou atd. Ředitel školy Josef Šmíd byl předsedou Okresní mírové rady v Klatovech.³⁴⁹ Důležitou roli hrál i Sbor pro občanské záležitosti (SPOZ), který mj. zajišťoval slavnostní předávání maturitních vysvědčení.³⁵⁰

Listopadové události a sametová revoluce na gymnáziích

Zápis do kroniky školy ve školním roce 1989/1990, který se prováděl vždy na konci školního roku, provedl tentokrát ředitel školy dr. Dítě. Listopadové události roku 1989 naplno zasáhly do života školy.

„Do výchovné a vzdělávací práce na našem gymnáziu se plně promítly všechny významné události související s demokratickou přestavbou, humanizací a budováním pluralitní společnosti po revoluci 17. listopadu 1989.

V návaznosti na události v Praze i studenti naší školy s rozhořčením reagovali na brutální zásah policie proti studentům v Praze 17. listopadu 1989, přijali rezoluci, ve které rozhodně odsoudili tento zásah a plně se postavili na stranu vysokoškoláků. Od 19. listopadu byl na škole ustaven stávkový výbor studentů, který se podílel na organizaci generální stávky³⁵¹ a na organizaci besed k probíhajícím revolučním událostem v Praze. Na školu přicházeli vysokoškoláci z Prahy a Plzně. Někteří členové sboru

³⁴⁷ SOKA Klatovy, MěstNV Klatovy č. 292, sign. OK 66, bez paginace. (= kronika města Klatovy, 1987).

³⁴⁸ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1986/1987.

³⁴⁹ SOKA Klatovy, Škola Klatovy č. 1327, sign. ŠK 365, bez paginace. (= Kronika Gymnázia Klatovy).

³⁵⁰ Tamtéž, MěstNV Klatovy č. 292, sign. OK 65, s. 143. (= kronika města Klatovy, 1986).

³⁵¹ V den konání generální stávky, tj. 22. listopadu, se pedagogický sbor rozdělil na učitele, kteří stávkovali (ti se shromáždili na chodbě před sborovnou) a na učitele, kteří nestávkovali (tito se sešli ve sborovně). Jeden z učitelů (velmi pragmaticky) stál dokonce ve dveřích mezi sborovnou a chodbou, jelikož nevěděl, jak to dopadne. – SAA Sušice, Vyprávění L. P. ze dne 30. 10. 2021.

(M. Čelakovský, B. Bužková, ...) začali aktivně pracovat v Občanském fóru.³⁵² Na schůzi OF města v prosinci v PDA k situaci na škole promluvil dr. V. Potužák.

Na schůzi ROH 13. 12. 1989 byla ze strany pedagogického sboru provedena ostrá kritika ředitele školy a zástupce ředitele, která vedla k požadavku okamžitého odstoupení dr. V. Žitného z funkce zástupce ředitele a jeho odchodu ze školy ke konci školního roku. Ze strany ped. sboru byl do funkce zástupce ředitele navržen František Březina. K vzniklé situaci na škole se uskutečnilo několik jednání, kterých se zúčastnili krajští školní inspektori Ing. Buděk a M. Červená. OŠMT ZKNV³⁵³ v Plzni po těchto jednáních odvolal k 1. 1. 1990 z funkce zástupce ředitele dr. V. Žitného³⁵⁴ a zástupcem ředitele gymnázia k témuž datu jmenoval Františka Březinu. Je možné konstatovat, že po nástupu nového zástupce ředitele došlo k uklidnění politické situace na škole a prohloubilo se úsilí pedagogického kolektivu a dosažení dobrých výchovných a vzdělávacích výsledků s žáky školy.³⁵⁵

Většina učitelů se v době revoluce příliš neangažovala v revolučních organizacích, jelikož nevěděli, jak se bude situace vyvíjet a zůstali raději pragmatiky. Hrozilo, že by přišli o zaměstnání a jejich děti by měli např. znemožněné studium, kdyby se revoluce nevydařila. Mnoho lidí bylo tehdy raději opatrných, zejména ti, kteří měli co dočinění s komunistickou stranou. Mezi učiteli často panovala nervozita, ale našli se i tací, kteří jákali a nebáli se. Problémem bylo i psaní kádrových posudků – na podzim 1989 napsali třídní učitelé posudky na budoucí maturanty, kteří chtěli na vysoké školy a na počátku roku 1990 je museli zlikvidovat a napsat nové. Staré posudky byly napsané v komunistickém duchu.³⁵⁶ Výuky, zejména v maturitních ročnících, se revoluční události příliš nedotkly.³⁵⁷ Změny probíhaly, ale učilo se tak, jak se muselo a žáci se tedy

³⁵² „Občanské fórum pedagogických pracovníků v prosinci 1990 vypracovalo seznam požadavků, kterými chtělo řešit vývoj školské politiky. Požadovalo zrušení těch částí školského zákona, které byly v rozporu s Ústavou a mezinárodními dohodami, zrušení státního monopolu a deideologizaci školství, přehodnocení jednotné školy a zavedení právní subjektivity škol. Jejich cílem dále bylo, aby došlo k rehabilitaci učitelů, demilitarizaci škol a zákazu působení politických stran na školách. Dále navrhovalo na školách vyjádřit důvěru nebo nedůvěru vedení školy tajným hlasováním pracovníků a volná místa obsazovat na základně konkursního řízení.“ – S. Krejčová, *Debata*, s. 27–28.

³⁵³ Odbor školství, mládeže a tělovýchovy Západočeského krajského národního výboru.

³⁵⁴ Dr. Žitný jako přesvědčený komunistka byl revolučnímu hnutí vskutku „trnem v oku“.

³⁵⁵ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1989/1990.

³⁵⁶ SAA Sušice, Vyprávění J. P. ze dne 12. 10. 2021.

³⁵⁷ Někteří žáci ovšem, jakmile se dověděli o událostech v Praze (zejména budoucí maturanti) ráno před první vyučovací hodinou „stávkovali“, tj. seděli na chodbě před třídou, kde se je zástupce ředitele ostře snažil přimět k tomu, aby se šli normálně učit. Jejich třídní učitelka s nimi poté na jejich žádost celou situaci probírala a žáci měli možnost vyjádřit své postoje a názory k nastalé situaci. – Tamtéž, Vyprávění L. P. ze dne 30. 10. 2021.

učili bez přílišného ohledu na postupné změny, protože blížící se maturita byla přeci jen důležitější.

Vskutku zajímavé jsou vzpomínky tehdejších studentů klatovského gymnázia na listopadové události roku 1989. „*Nechápali jsme, že někdo ještě včera horlil při prosloveh v tělocvičně proti unáhlenosti studentské revoluce a jejího počínání, a dneska už je latentním katolíkem, aby jím byl zítra zcela veřejně; že někteří naši učitelé (pochopitelně se vědělo kteří) opouštějí lůno matičky Strany a jejího zplozence Socialistického svazu mládeže, aby vzápětí vstupovali do opozičního Občanského fóra (pročpak v té straně tedy byli...?); že už nemáme říkat soudruhu profesore,³⁵⁸ ale můžeme na chodbách zdravit například „Pochválen Pán Ježíš Kristus“ (dosud jsem to nikdy nevyzkoušel) a podobně.*“³⁵⁹

Období let 1990–1995

Změny organizace školy a školství

Revoluce přinesla do práce školy řadu podstatných změn i z hlediska výchovně-vzdělávacího. Změnil se způsob vedení školy,³⁶⁰ plán práce, výchovná činnost školy, obsah a formy práce se žáky v zájmové a mimoškolní oblasti a rovněž došlo ke změnám v mimoškolních aktivitách žáků.³⁶¹ Od příštího školního roku (1990/1991) dostala gymnázia možnost otevřít třídy osmiletého cyklu studia. Také sušické gymnázium této možnosti využilo a při přijímacích zkouškách v červnu 1990 bylo přijato 57 žáků pátých tříd základních škol (dlužno podotknout, že se ke zkouškám přihlásilo celkem 157 žáků), přičemž počet chlapců a dívek byl téměř vyrovnaný. Měly tedy vzniknout celkem dvě třídy. Bylo dohodnuto, že jednu z nich bude financovat Odbor školství, mládeže a tělovýchovy okresního národního výboru (dále OŠMT ONV) a druhou Odbor školství, mládeže a tělovýchovy Západočeského krajského národního výboru (dále OŠMT

³⁵⁸ Zde opět můžeme vidět kontinuitu tradice oslovení kantorů „soudruhu/pane profesore“, která sice byla přerušena oficiálně roku 1985, ovšem mnohde trvá dodnes, i když v případě gymnaziálních učitelů již dávno o profesory nejde.

³⁵⁹ Štěpán Špád, O životních formacích, in: Týž a kol., Almanach k 200. výročí založení Gymnázia Jaroslava Vrchlického v Klatovech, Klatovy 2012, s. 118.

³⁶⁰ Důraz byl kladen na důsledné projednávání a řešení vzniklých problémů za účasti všech zaměstnanců školy a na hledání způsobu, jak zapojit žáky do řízení školy.

³⁶¹ Zde si neodpustím drobnou perličku z kroniky města z roku 1990. Kronikář Václav Chovít zde mj. poznamenal: „*Žáci, a především studenti a učni vycházející ze školních budov a internátů vůbec nedodržují dopravní předpisy, nepoužívají chodníků, ale jako stádo kráčeji uprostřed ulic a dosti pomalu a neradi uvolňují cestu dopravním prostředkům. Trabanty už nerespektují vůbec!*“ – SOkA Klatovy, MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 256. (= kronika města Sušice, 1990), s. 214.

ZKNV). Obě třídy měly být umístěny v budově ZŠ Lerchova ulice, ovšem pouze dočasně, jak se dozvíme dále. Výuku v těchto třídách nižšího stupně osmiletého gymnázia měli zajistit kromě učitelů gymnázia i učitelé zmíněné základní školy. Obě třídy měl ovšem zcela na zodpovědnost ředitel gymnázia, resp. vedení gymnázia. Vítanou událostí bylo dojednání navrácení gymnázia do jeho původní budovy na Husově náměstí, ze které bylo přesunuto roku 1961.³⁶² Vrácení původní budovy gymnáziu bylo dojednáno s OŠMT ONV a Městský národní výbor (dále MěNV) Sušice k 1. 9. 1991.³⁶³

V březnu 1990 byl vyhlášen OŠMT ZKNV konkurz na pozici ředitele školy. Do konkurzu se přihlásil zástupce ředitele František Březina a dr. Nosek z Prahy. Konkurzní komise vybrala na pozici ředitele školy Františka Březinu. Nový ředitel školy byl poté jmenován OŠMT ZKNV k 1. 8. 1990. Zároveň byla jmenována Jaroslava Svobodová jako zástupkyně ředitele.³⁶⁴

V srpnu 1990 došlo rovněž k výměně na pozici ředitele školy v Klatovech, jímž se stal po Josefu Šmídovi RNDr. Pavel Krejča na základě konkurzního řízení.³⁶⁵ Gymnáziu byl v březnu 1990 navrácen i čestný název „Gymnázium Jaroslava Vrchlického“, což umožnilo rozhodnutí ministerstva školství. Tento název byl klatovskému gymnáziu odejmut v roce 1953, když se přeměnilo na jedenáctiletou střední školu. Porevoluční doba umožnila tento název navrátit a gymnáziu se tak znovu mohlo pyšnit tímto svým významným absolventem.³⁶⁶

Ve školním roce 1990/1991 nastala na sušickém gymnáziu opět změna na pozici školního kronikáře, stala se jím Jaroslava Svobodová. V tomto školním roce zde byly otevřeny dvě primy sedmiletého gymnázia, oproti původním předpokladům otevření osmiletého gymnázia (to souviselo s neustáleným pojetím délky povinné školní docházky, která stále byla desetiletá, resp. délka cyklu na základních školách byla osm let). Jak bylo zmíněno, třídy byly umístěny v budově ZŠ Lerchova ul. v Sušici. Výuku zajišťovali veskrze učitelé základní školy, pouze matematiku vyučoval učitel gymnázia. Od tohoto školního roku byla zrušena výuka skupiny odborných předmětů strojírenství a technická chemie. Byly vyučovány již jen ekonomické předměty. Žákům třetího a čtvrtého ročníku čtyřletého

³⁶² Budova u kostela sv. Václava, ve které škola sídlila od roku 1961, byla vystavěna v první polovině šedesátých let devatenáctého století a byla jednou z nejstarších veřejných budov v Sušici. Více viz J. Potužák, Proměny.

³⁶³ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1989/1990.

³⁶⁴ Tamtéž.

³⁶⁵ L. Valeš, Dějinami klatovského gymnázia.

³⁶⁶ SOKA Klatovy, MěstNV Klatovy č. 292, sign. OK 69, s. 98. (= kronika města Klatovy, 1990).

studia byly nově nabízeny povinně volitelné semináře.³⁶⁷ Důležitou událostí bylo schválení usnesení vlády č. 71/90 o zrušení Západočeského krajského národního výboru (dále ZKNV) k 31. 12. 1990. Veškerá práva a povinnosti tohoto úřadu přebraly okresní úřady, novým nadřízeným orgánem gymnázií se tedy stal okresní úřad v Klatovech a jemu podřízený školský úřad.³⁶⁸ V průběhu školního roku 1990/1991 se dále jednalo o přestěhování sušického gymnázia do jeho původní budovy, kde byla toho času umístěna základní škola. V té době nebyla ovšem stále vyjasněna koncepce gymnázií. Bylo tedy rozhodnuto, že ani v následujícím školním roce 1991/1992 nebude výměna budov gymnázia a základní školy provedena a čtyři třídy sedmiletého gymnázia budou nadále dislokovány v budově ZŠ Lerchova ulice.

V následujícím školním roce 1992/1993 byly v Sušici opět otevřeny primy sedmiletého cyklu studia. Dvě byly nově umístěny ve staronové budově gymnázia a třetí z nich vznikla jako pobočka v Horažďovicích a byla umístěna na zdejší ZŠ v Blatenské ulici.³⁶⁹ Výuku žáků zde zajišťovali učitelé této základní školy. Původně se uvažovalo o zřízení samostatného gymnázia v Horažďovicích, ale pro nedostatek žáků byly tyto úvahy

³⁶⁷ Ve třetím ročníku to byly: latina, francouzský jazyk, programování a základy administrativy. Ve čtvrtém ročníku si studenti volili tři předměty, a to z jeden z každé skupiny. 1. volitelný předmět: chemický seminář, fyzikální seminář, konverzace v ruském jazyce nebo zpracování informací. 2. volitelný předmět: matematický seminář, biologický seminář, základy administrativy nebo informační soustava. 3. volitelný předmět: latina, deskriptivní geometrie nebo ekonomika a organizace. Kromě toho byl v primách víceletého gymnázia nabízen nepovinný předmět cvičení z českého jazyka a v druhém pololetí 3. ročníku a ve čtvrtém ročníku čtyřletého studia byl nabízen nepovinný předmět řízení motorových vozidel neboli tzv. autoškola.

Změny nastaly i v případě organizace maturitních zkoušek. V březnu 1990 podle pamětníků stále nebyla jasná koncepce maturity (byla např. narychlo zrušena povinná maturita z matematiky) a maturitní zkoušky v roce 1990 byly tedy poměrně hektické, resp. hlavně období před jejich konáním. – SAA Sušice, Vyprávění J. P. ze dne 12. 10. 2021.

Srov.: S. Krejčová, Debata. – „*Jedním z hlavních předmětů diskusí v rámci reformy školství se stalo nastavení maturitní zkoušky. Zásadním problémem byla nemožnost srovnání její úrovně na různých typech středních škol. Vyhláška o ukončování středních škol, která upravovala maturitní zkoušku, vznikla v roce 1991, tedy v době, kdy vzdělávání bylo stále řízeno osnovami z 80. let. Vyhláška stanovila, že maturitní předmět může být jakýkoli, jehož dotace činí minimálně čtyři hodiny týdně. V souvislosti s liberalizací školství získali ředitelé gymnázií od roku 1994 možnost vypisovat volitelné předměty. Kombinace těchto dvou ustanovení vedla k tomu, že maturitním předmětem se tak mohl stát např. i tenis. Začalo se diskutovat o zavedení centrálně zadávané maturitní zkoušky, která by fungovala také jako základ pro přijetí na vysokou školu. Maturita se měla skládat ze čtyř státem určených základních a jednoho školou nabídnutého předmětu. Ministerstvo školství uvažovalo o povinné zkoušce z matematiky. Zvažováno bylo také vytvoření dvou úrovní zkoušek.*“

³⁶⁸ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1990/1991.

³⁶⁹ Tato základní škola měla v porevolučních letech pouze osm ročníků, přičemž žáci osmého ročníku si mohli tehdy vybrat, zda budou pokračovat v devátém ročníku na ZŠ v Sušici či půjdou na střední školu. Externí spolupráce s víceletým gymnáziem v Sušici byla na této základní škole ukončena ve školním roce 2000/2001. (Milan Šimon, Z historie školy, online na [<http://www.zsblatenska.horazdovice.cz/historie.html>], citováno 3. 8. 2020).

zamítnuty. Žáci z Horažďovic, kteří postoupili na vyšší stupeň víceletého gymnázia, poté dojížděli do Sušice.³⁷⁰

Ve školním roce 1993/1994 vedení školy v Sušici navrhlo možnost zřídit novou školní instituci, totiž školskou radu, která by sestávala ze zástupců učitelů, rodičů a města Sušice.³⁷¹ Tato rada se měla podílet na řízení školy. Ke zřízení rady školy ovšem zatím nedošlo pro nezájem rodičů.³⁷²

Ve školním roce 1994/1995 bylo na sušickém gymnáziu zřízeno nástavbové studium cestovního ruchu. Šlo o dvouletou formu pomaturitního studia.³⁷³ Došlo rovněž opět ke změnám v oblasti volitelných seminářů. V předposledním ročníku studia studenti volili dva semináře³⁷⁴ a v posledním ročníku volili studenti rovněž dva semináře.³⁷⁵ V tomto školním roce byla rovněž pozastavena činnost čtyřletého gymnázia jako takového. V roce 1994 se totiž k přijímacím zkouškám nepřihlásilo dostatečné množství žáků k tomu, aby mohla být otevřena,³⁷⁶ byť jen jedna třída čtyřletého cyklu studia.³⁷⁷ Poprvé tak žáci víceletého gymnázia po dlouhých letech usedli do lavic jako kvintáni, neměli ovšem své soupeřníky v paralelním ročníku čtyřletého studia.³⁷⁸ Výuku těchto vyšších ročníků sedmiletého gymnázia již nemohli zajišťovat učitelé ZŠ a kvinta, resp. kvinty, tak de facto

³⁷⁰ Pavla Malá, Gymnázium dnes, in: Princ, Pavel (ed.), Almanach. Gymnázium Sušice 1906–1996. Sušice 1996, s. 84.

³⁷¹ Školská rada na úrovni města již ovšem existovala, byla zřízena v roce 1991. – viz SOkA Klatovy, MěÚ Sušice č. 1742, sign. OK 257. (= kronika města Sušice 1991), s. 198.

³⁷² Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1993/1994.

³⁷³ Ve výuce v rámci tohoto studia byl kladen důraz na výuku cizích jazyků angličtiny a němčiny. Zájemci o toto studium museli být absolventy jakékoli střední školy s maturitou. Přijímací zkoušky sestávaly z testu buď z angličtiny nebo z němčiny a dále ze zeměpisně-dějepisného testu se zaměřením na cestovní ruch. – viz SOkA Klatovy, MěÚ Sušice č. 1742, sign. OK 260. (= kronika města Sušice 1994), s. 188.

³⁷⁴ První skupina: matematika, biologie, anglická konverzace, ekonomika.

Druhá skupina: programování, chemie, německá konverzace, latina.

³⁷⁵ První skupina: fyzika, dějepis, programování, literatura.

Druhá skupina: zeměpis, dějiny kultury, anglická konverzace, německá konverzace.

³⁷⁶ Důvodem mohlo být jednak zřízení víceletého gymnázia, které způsobilo odliv žáků ze ZŠ či větší liberálnost co se týká možnosti hlásit se na střední školy (žáci si mohli více vybírat).

³⁷⁷ SOkA Klatovy, MěÚ Sušice č. 1742, sign. OK 260. (= kronika města Sušice 1994), s. 189.

³⁷⁸ Kvinta víceletého gymnázia je na stejné úrovni jako první ročník čtyřletého.

nahradila první ročník.³⁷⁹ Ve školním roce 1995/1996 bylo sedmileté gymnázium nahrazeno osmiletým cyklem.³⁸⁰

Slavnostní události

Jednou z netradičních aktivit žáků byl štafetový běh ze Sušice do Prahy, konaný 28. 3. 1990 u příležitosti blížících se oslav 400. výročí narození J. A. Komenského, k jehož odkazu se žáci a pedagogové sušického gymnázia touto akcí přihlásili. Účastníky běhu v Praze před Karolinem přivítali zástupce MŠMT ČR a zástupce UK v Praze.³⁸¹

Na konci května 1992 byla na gymnáziu v Sušici obnovena tradice „majálesu“. Průvod studentů a učitelů se vydařil na jedničku i díky krásnému počasí a na náměstí mu přihlíželo několik set občanů města. Studenti na zde odhalili sochu M. A. Jálese, fiktivního sušického rodáka. S krátkým projevem vystoupil i ministr školství Petr Vopěnka, který Sušicí náhodou v tu dobu projížděl. Dále se všichni účastníci přesunuli na sušický ostrov Santos. Zde program majálesu pokračoval scénkami, volbou krále majálesu, hudebními a tanečními vystoupeními a také táborovým ohněm.³⁸²

V prosinci 1994 byla při opravě pamětní desky u vchodu do budovy sušického gymnázia nalezena schránka³⁸³ s pamětním listem z roku 1911. Pamětní list má celkem šest stran. Na začátku školního roku 1995/1996 se rozběhly přípravy oslav devadesátého výročí založení sušického gymnázia. Při této příležitosti byl roku 1996 vydán i výroční almanach školy.

³⁷⁹ Žáci ZŠ byli naposledy přijati ke čtyřletému studiu roku 1993. Tito maturovali roku 1997 spolu s prvními maturanty sedmiletého cyklu. Poté nastala do roku 2001 přestávka v maturitách čtyřletého gymnázia, jelikož neexistoval po tuto dobu maturitní ročník čtyřletého cyklu. Žáci do čtyřletého studia byli znovu přijati až roku 1998 a první maturanti skládali zkoušku z dospělosti roku 2002. V období „přestávky“ maturovali jen studenti sedmiletého cyklu studia. Ti naposled maturovali roku 2001 a rok poté maturovali jen studenti čtyřletého gymnázia, jak je zmíněno výše. Od roku 2003 se stav ustálil a zůstal nezměněný dodnes, tj. poprvé maturovali studenti osmiletého cyklu (ti nastoupili v roce 1995) současně s čtyřletým cyklem a dodnes tedy funguje čtyřleté a osmileté gymnázium.

³⁸⁰ František Březina, Vážení přátelé stoletého jubilanta!, in: Krouská, Edita, Kratochvíl, Ivan (edd.), Almanach sušického gymnázia vydaný u příležitosti stého výročí založení střední školy v Sušici, Sušice 2006, s. 4.

³⁸¹ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1989/1990.

³⁸² Tamtéž, šk. rok 1991/1992.

³⁸³ Zaletovaná plechová schránka byla při dostavbě budovy školy roku 1911 umístěna pod pamětní desku, která se nachází vedle hlavního vchodu do budovy. Pamětní list je datován ke dni 28. 9. 1911. Záznam do něj tehdy provedl první ředitel školy Josef Weger a jsou v něm podepsáni členové tehdejší městské rady, obecního zastupitelstva a další významní občané města. Pamětní list byl roku 1994 zpět vložen do větší schránky a spolu s dalšími, i novými dokumenty (mj. i pamětním listem, který vytvořili studenti dějepisného semináře), opět uschován za pamětní desku. – viz SOkA Klatovy, MěÚ Sušice č. 1742, sign. OK 260. (= kronika města Sušice 1994), s. 187 a 188.

Soutěže, brigády a zájmová činnost žáků

I po změně politických poměrů probíhaly zpočátku ještě na zvláštní povolení bramborové brigády. Tyto ovšem měly pevně stanovené podmínky – začínalo se až po čtvrté vyučovací hodině a účastnili se jich studenti – dobrovolníci z maximálně dvou až tří tříd čtyřletého gymnázia.

Přijímací zkoušky na gymnázium

V roce 1991 se přijímací zkoušky do primy sedmiletého gymnázia skládaly nově kromě testu z matematiky a českého jazyka i z psychologického testu. Z 95 přihlášených bylo přijato 58 žáků z pátých tříd. Zkoušky se skládaly i do sekundy sedmiletého studia, pravděpodobně kvůli doplnění³⁸⁴ stavu žáků. Přijímací zkoušky do prvního ročníku čtyřletého studia byly poznamenány rozhodnutím, že žák si může podat přihlášku na dvě střední školy. Z toho důvodu se stávalo, že žák, který přestože splnil podmínky pro přijetí na sušické gymnázium, na školu nenastoupil. Z 99 uchazečů bylo přijato 78. Nastoupilo ovšem pouze 59 žáků.³⁸⁵

Podmínky přijímacích zkoušek byly v roce 1992 opět změněny jak v případě sedmiletého gymnázia, tak v případě čtyřletého. Uchazeči o studium na sedmiletém gymnáziu skládali zkoušku opět jen z českého jazyka a matematiky formou písemného testu. Uchazeči o studium na čtyřletém gymnáziu mohli opět podat přihlášku na dvě střední školy, ovšem byli-li přijati na první ze škol, nemohli již konat přijímací zkoušky na druhé škole. Přijímací zkouška se skládala ze dvou testů (matematika a český jazyk), jako v případě sedmiletého studia.³⁸⁶

Přijímací zkoušky do čtyřletého cyklu studia sestávaly v roce 1993 nově také z testu z vybraného cizího jazyka (němčina nebo angličtina). Přijímací zkoušky na sedmileté gymnázium se skládaly z testu z českého jazyka a matematiky a také z psychologického testu, který zadávala psychologická poradna v předstihu v mimořádných termínech.³⁸⁷

³⁸⁴ Ze 17 uchazečů byli přijati 3.

³⁸⁵ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1990/1991.

³⁸⁶ Tamtéž, šk. rok 1991/1992.

³⁸⁷ Tamtéž, šk. rok 1992/1993.

Spolupráce a družba sušického gymnázia s Realschule Kötzing

Školní rok 1990/1991 se nesl mj. v duchu navázání přátelství a přeshraniční spolupráce sušického gymnázia s bavorskou Realschule Kötzing.³⁸⁸ Proběhly vzájemné návštěvy sušických učitelů v Kötzingu a naopak, spojené s prohlídkami obou měst a škol a vzájemným seznámením pedagogických pracovníků obou škol. Města se chystala navázat spolupráci a partnerství i mezi sebou, takže na návštěvu do Sušice přijel i starosta Kötzingu.³⁸⁹ Kromě toho učitelé sušického gymnázia vyrazili do Německa znovu o jarních prázdninách, aby se seznámili se stylem výuky na reálce, výukovými metodami, osnovami či pomůckami, s průběhem vyučovacích hodin a také s mimoškolní činností žáků. Došlo i k setkání žáků obou škol, při kterém proběhlo např. sportovní klání či hudební vystoupení českých i německých žáků. Žáci si brzy našli kamarády, vyměnili si s nimi drobné dárky a také adresy pro dopisování.³⁹⁰ Navázání přátelství s německou střední školou samozřejmě přineslo i ryze praktické výhody – např. zavádění počítačů německé výroby do výuky informatiky.³⁹¹

Absolventi gymnázia

V roce 1991 bylo při průzkumu zjištěno, že 39,5 % žáků bylo přijato na VŠ, 14,5 % postoupilo do SAG, 30,3 % šlo do praxe, 2 žákyně šly na mateřskou dovolenou a 11,7 % žáků nebylo umístěných.

Organizace výuky

Ve školním roce 1991/1992 mělo sušické sedmileté gymnázium již celkem čtyři třídy ve dvou ročnících. Výuku předmětů vyjma matematiky a angličtiny zajišťovali učitelé ZŠ Lerchova ul., kde byly obě primy i sekundy nadále umístěny. Ve třetím a čtvrtém ročníku se rozšířila nabídka povinně volitelných seminářů – přibýly předměty dějepisný seminář, zeměpisný seminář, literární seminář a konverzace z německého a anglického jazyka.³⁹² Pro studenty čtyřletého cyklu studia byly ve školním roce 1993/1994 nabízeny nově

³⁸⁸ Bad Kötzing je město ve spolkové zemi Bavorsko ležící v hornofalckém okrese Cham. Nachází se ve vzdálenosti přibližně 80 km od Sušice.

³⁸⁹ Družba mezi městy byla navázána roku 1995, kdy došlo k podpisu partnerské smlouvy.

³⁹⁰ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1990/1991.

³⁹¹ SOkA Klatovy, MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 256. (= kronika města Sušice, 1990), s. 177.

³⁹² Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1991/1992.

volitelné semináře i ve druhém ročníku (kromě třetího a čtvrtého ročníku).³⁹³ Vyučoval se i nadále nepovinný předmět řízení motorových vozidel.³⁹⁴

Během září rovněž došlo k modernizaci a aktualizaci maturitních okruhů a otázek ve všech předmětech. Toto prováděly předmětové komise jednotlivých předmětů. Byl otevřen i nový nepovinný předmět náboženství a křesťanská filozofie.³⁹⁵

V porevolučních letech byla i na klatovském gymnáziu obnovena tradice víceletého gymnázia (znovu vzniklo osmileté, resp. zpočátku sedmileté gymnázium a nově rovněž šestileté, resp. nejprve pětileté gymnázium).³⁹⁶ Stalo se tak od školního 1990/1991, kdy kromě žáků z osmých tříd byli přijati na gymnázium i žáci tříd pátých. Pětileté gymnázium bylo zavedeno až ve školním roce 1993/1994. V tomto cyklu byli přijímáni žáci do tercie (tj. po ukončení sedmé třídy ZŠ). Důvodem byl malý počet a nízká kvalita zájemců o čtyřleté studium, kteří se přihlásili o rok dříve.³⁹⁷ Návrat k osmiletému cyklu gymnázia ovšem nebyl zprvu reálný, jelikož nebyl dořešen problém devátého ročníku ZŠ, tudíž by docházelo ke dvojkolejnosti v základním vzdělávání. Z tohoto důvodu muselo být víceleté gymnázium zkráceno na sedmiletý cyklus. Osnovy ZŠ a nižšího stupně gymnázia zůstaly stejné, lišila se jen hloubka, se kterou byla látka probírána. V případě vyššího stupně gymnázia a čtyřletého cyklu bylo upuštěno od polytechnizace a důraz byl kladen na všeobecné vzdělání. Pouze v nejvyšších ročnících dobíhaly základy výroby a byla postupně posilována hodinová dotace ve výuce cizích jazyků.

Práce učitelů byla oprostěna od svazujících striktních příkazů, které se týkaly metod a obsahu vyučování. Kronika města Klatovy doslova uvádí, že se školy vrátily k normálnímu způsobu výuky, což je sice poněkud nešťastné vyjádření, ale vystihuje dobře dobovou situaci. Učitelé využívali možnosti samostatné úpravy osnov a byla nově

³⁹³ Ve druhém ročníku byl jeden seminář a studenti volili mezi matematikou, biologií, dějepisem a literaturou. Ve třetím ročníku byla možnost zvolit buď literární seminář anebo německou či ruskou konverzaci. Ve čtvrtém ročníku volili studenti celkem tři semináře – první skupina sestávala z latiny, základů administrativy, deskriptivní geometrie a programování, druhá skupina z anglické či německé konverzace. Třetí skupinu tvořily semináře z dějepisu, zeměpisu, biologie a ekologie.

³⁹⁴ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1992/1993.

³⁹⁵ Tamtéž, šk. rok 1995/1996.

³⁹⁶ Pětileté a sedmileté gymnázium fungovalo do roku 1995, kdy se definitivně ustálila délka základní školy na devět let a rovněž víceletá gymnázia byla o jeden rok prodloužena. Vznik šestiletých, resp. pětiletých gymnázií souvisí podle slov dr. Václava Nádvorníka s tím, že v porevoluční době nebyly dostatečné úvahy, proto byl ve větších městech uměle vytvořen cyklus šestiletého gymnázia, kam žáci nastupovali ze sedmé třídy základní školy. Václav Nádvorník, Přednášky z předmětu Řízení školy a školská legislativa, PF JU v Českých Budějovicích, 2020.

³⁹⁷ SOKA Klatovy, MěÚ Klatovy č. 1700, sign. OK 208, s. 46. (= kronika města Klatovy, 1994).

Ve školním roce 1994/1995 dokonce vůbec nebyly vypsány přijímací zkoušky pro žáky osmých tříd z důvodu malého zájmu žáků. – Tamtéž, sign. OK 209, s. 49. (= kronika města Klatovy, 1995).

preferována výuka cizích jazyků, ovšem ruština byla upozaděna, jednalo se zejména o angličtinu a němčinu, dále např. i francouzštinu či dokonce švédštinu.³⁹⁸

Budovy gymnázií

Již v květnu 1992 se škola v Sušici začala připravovat na dlouho očekávané stěhování³⁹⁹ do původní historické budovy.⁴⁰⁰ Tato akce byla velice složitá, jelikož základní škola i gymnázium si musely budovy vyměnit současně. Navíc budova, do které se mělo gymnázium přestěhovat, potřebovala velmi náročnou rekonstrukci. Školní rok z těchto důvodů skončil o čtyři dny dříve a všichni studenti po tuto dobu pomáhali se stěhováním školy a úklidu po řemeslnících. Nejprve byl všechn inventář gymnázia přestěhován do tělocvičny a některých tříd v budově na Husově náměstí.⁴⁰¹ Ihned poté začala rekonstrukce. Během dvou týdnů byla škola k nepoznání, nezůstalo se jen u plánované generální rekonstrukce celé elektroinstalace, ale došlo i na úpravy toalet, odpadů, z hygienických důvodů byly zrušeny jídelna a školní kuchyně.⁴⁰² Bylo rovněž nutné připravit nové prostory pro kancelář, školní archiv a školní služební byt.⁴⁰³ Pedagogové pomáhali při nutných pracích i o prázdninách na úkor své dovolené, aby vše bylo hotovo včas a nový školní rok mohl být zahájen již v zcela provozuschopné budově.⁴⁰⁴ Rekonstrukce budovy školy si vyžádala po finanční stránce téměř 2 200 000 korun.⁴⁰⁵

³⁹⁸ Tamtéž, MěstNV Klatovy č. 292, sign. OK 69, s. 97–98. (= kronika města Klatovy, 1990).

³⁹⁹ Přestěhování gymnázia do jeho původní budovy (t. č. budova ZŠ Husovo náměstí) bylo schváleno zastupitelstvem města již v roce 1991. Následně o výměně budov jednala i rada města, která rozhodla o předání budovy i s pozemky do správy majetkově školského úřadu v Klatovech. Smluvně byla ovšem zajištěna možnost využívání Smetanova sálu v budově pro pořádání městských kulturních akcí. Budova u kostela sv. Václava, kde bylo do té doby umístěno gymnázium, byla předána městu Sušice a byla v ní umístěna devítiletá základní škola. (viz Tamtéž, MěÚ Sušice č. 1742, sign. OK 257. (= kronika města Sušice 1991), s. 194 a 195).

⁴⁰⁰ Budova gymnázia byla vystavěna v letech 1909–1911 v secesním stylu podle projektu architekta Ladislava Skřivánka. Ve své době patřila k nejmodernějším školním budovám nejen v Čechách, ale i v celém Rakousko-Uhersku.

⁴⁰¹ Ulice, v níž se gymnázium v současné době nachází, byla po přestěhování školy pojmenována po Františku Procházkovi, někdejším gymnaziálním profesorovi a významné sušické osobnosti. Původně se celá ulice jmenovala Husovo náměstí, které je dnes omezeno pouze na ulici kolem Husova památníku. – J. Potužák, *Historie školy, Sušice 2014*. (článek pro webové stránky Gymnázia v Sušici), dostupné online na [<https://www.gymsusice.cz/o-skole/historie-skoly.html>], citováno 14. 8. 2020.; srov.: Jan Lhoták a kol. (edd.), *Historický atlas měst České republiky – svazek č. 27 – Sušice*, Praha 2014.

⁴⁰² Žáci a učitelé gymnázia se od té doby stravují v jídelně ZŠ Lerchova ul. nebo Střední odborné školy a učiliště v Sušici.

⁴⁰³ Budova měla sice opravenou fasádu, ale interiéry byly naprosto nevyhovující, ať už v případě elektroinstalace, původních dřevěných toalet, topení na tuhá paliva, střechy, kterou zatékalo či sportovního hřiště, které se po dešti proměňovalo v jezero. (F. Březina, *Za 10 let 100*, in: Princ, Pavel (ed.), *Almanach. Gymnázium Sušice 1906–1996*. Sušice 1996, s. 3 a 4.)

⁴⁰⁴ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1991/1992.

⁴⁰⁵ Tamtéž, šk. rok 1992/1993.

Přestěhováním do staronové budovy škola získala rovněž Smetanův sál, ve kterém bylo a dodnes je možné pořádat kulturní akce či předávat maturitní vysvědčení.

V roce 1993 byla v budově provedena opět rekonstrukce, tentokrát se jednalo o úpravy vytápění – původní kotelna na tuhá paliva byla nahrazena plynovou.⁴⁰⁶

Stálým problémem byl na začátku devadesátých let nedostatek prostoru pro výuku i v Klatovech, zejména v případě výuky tělesné výchovy, což způsobovalo nutnost prodlužovat výuku do odpoledních hodin na úkor volného času žáků i vyučujících.⁴⁰⁷ Gymnázium totiž stále sdílelo budovu se základní školou, ovšem v roce 1994 se začalo jednat o stěhování do uprázdněných budov kasáren.⁴⁰⁸

Kalamitní události

21. prosince 1993 došlo v Sušici ke katastrofální bleskové povodni. Postiženo bylo celé město a gymnázium nezůstalo výjimkou. Voda zaplavila sklepní prostory školy, kde byly umístěny šatny a také počítačová učebna. Studenti, kteří se ráno stihli dostat do školy, měli poté velké potíže s návratem domů. Z dojíždějících ovšem nedorazil takřka nikdo. Na následující den bylo vyhlášeno ředitelské volno a vánoční prázdniny byly tedy o jeden den delší.⁴⁰⁹

V prosinci 1995 zasáhla Česko silná chřipková epidemie. Ministrem školství Ivanem Filipem byly vyhlášeny mimořádné „chřipkové“ prázdniny, které začaly 16. prosince a navázaly na ně plynule vánoční prázdniny. Mimořádné volno bylo nutností, jelikož absence žáků dosahovala v některých třídách až 2/3.⁴¹⁰

Propagace školy

Ve školním roce 1994/1995 dostala škola po dohodě s redakcí Sušických novin prostor v každém vydání tohoto periodika, který mohli vyplnit články jak učitelé, tak studenti. Články se týkaly většinou života ve škole či městě.⁴¹¹

⁴⁰⁶ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1992/1993.

⁴⁰⁷ SOkA Klatovy, MěÚ Klatovy č. 1700, sign. OK 206, s. 73. (= kronika města Klatovy, 1992).

⁴⁰⁸ Tamtéž, sign. OK 208, s. 47. (= kronika města Klatovy, 1994).

⁴⁰⁹ Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a gymnázia Sušice, šk. rok 1993/1994.

⁴¹⁰ Tamtéž, šk. rok 1995/1996.

⁴¹¹ Tamtéž, šk. rok 1994/1995.

Testování žáků

V dubnu 1995 prováděla Česká školní inspekce testy v maturitních třídách gymnázií, zkoumající úroveň vzdělání žáků. Sušické gymnázium se umístilo na šestém místě z celkových 48 testovaných gymnázií.⁴¹²

4. Výuka dějepisu na sušickém a klatovském gymnáziu

Na sušickém gymnáziu působilo v letech 1971–1995 celkem sedm vyučujících dějepisu – byli to Miloš Potužák v letech 1965–1985, Josef Šmíd (1967–1975), Marie Homerová (Štojdllová – 1970–1973), PhDr. Jaroslav Vodička (1973–1977), Vladislav Nožička (1978–1987), Mgr. Libuše Potužáková (1983–2019) a Mgr. Pavel Princ (1991–2006).

Na klatovském gymnáziu dějepisu vyučovali Mgr. Josef Šmíd (Čj-D), Karel Knoll (D-Z-On), Jaroslav Němec (On-D-Bv⁴¹³), Jaroslava Suchá (Rj-D), Dagmar Protivová (Rj-D), Jana Horová (Rj-D), Milan Zelený (Rj-D), Karel Mráz (Čj-D), Dana Zdeborová (Aj-Rj-D) a Ivana Ostrovská (Nj-D-ZSV-Rj).

PhDr. Marie Homerová⁴¹⁴ v současné době působící jako průvodkyně na zámku Veltrusy a učitelka, poskytla v rozhovoru některé cenné informace týkající se počátku zkoumaného období.⁴¹⁵ Sušické gymnázium bylo jejím prvním místem po studiu na pražské filosofické fakultě.⁴¹⁶ V době, kdy působila na gymnáziu jako vyučující angličtiny a dějepisu, byla hodinová dotace výuky dějepisu dvě hodiny týdně, a to v obou větvích gymnázia. Ve výuce byl obecně větší důraz kladený na starší období (tj. pravěk, starověk a středověk), ovšem toto platilo i pro pozdější období až do pádu komunismu. Nejnovější dějiny vykládali učitelé velmi neradi (i dr. Homerová), jelikož měli strach, že je ve třídě nějaký tzv. „nasazený“ žák,⁴¹⁷ který posléze mohl na učitele donášet. Znamenalo to, že

⁴¹² F. Březina, *Za 10 let 100*.

⁴¹³ Branná výchova.

⁴¹⁴ Byla mj. i členkou didaktického týmu Rady Evropy a spoluzakladatelkou ASUD (Asociace učitelů dějepisu).

⁴¹⁵ SAA Sušice, Vyprávění dr. Marie Homerové ze dne 10. 8. 2021.

⁴¹⁶ Dr. Homerová zmínila, že při studiu jako studenti moc nedbali na pedagogicko-psychologické disciplíny, které ostatně i obecně byly považovány za druhořadé, zvláště na filosofické fakultě. Na zkoušky z těchto předmětů prý chodili tzv. „z voleje“.

Dr. Homerová studovala rovněž v Anglii a v USA, kde zjistila, že je možné dějepis učit i „jinak“ než jen s využitím výkladu, křídly a tabule, popř. didaktických pomůcek. Vyučovat jinak znamená používat otázky, dokumenty či různé další metody či pomůcky.

⁴¹⁷ Rozumějme „nasazený“ Státní tajnou bezpečností. – Byť zde je třeba připomenout, že žáci většinou své učitele nepodráželi a ve větší úctě měli ty učitele, kteří se snažili tolik nepodléhat vlivu socialistického zřízení, byť to samozřejmě bylo nesmírně obtížné.

první druhá světová válka již byla vykládána čistě faktograficky⁴¹⁸ a vykládané dějiny po roce 1948 se týkaly prakticky jen vývoje komunistické strany a jejích sjezdů, popř. byla studentům vykládána jen fakta, bez komentářů, hodnocení či kritiky.⁴¹⁹ Stávalo se také, že některé pro nás v současné době důležité osobnosti, jako byli prezident Masaryk nebo spisovatel Karel Čapek, byly zmiňovány jen okrajově anebo vůbec. Výklad většinou nezávisel na sympatiích či antipatiích učitele k tématu (nebo to alespoň většinou nebylo ze strany žáků možno poznat, která období má učitel raději a která méně) – výklad byl co nejvíce objektivní.⁴²⁰

Co se týká oslovování učitelů, v sedmdesátých letech bylo běžné (či spíše povinné), oslovovat vyučující soudruhu profesore či soudružko profesorko. Ovšem existovaly rozdíly, např. v Sušici byl více zažitý tento způsob oslovování,⁴²¹ ovšem např. v Praze již ne, zde byli učitelé oslovováni ve většině pane/paní. Učitelé měli i různé přezdívky – např. prof. Josef Dítě, pozdější ředitel školy, měl přezdívku „Dunaj“. K tomu uvedla dr. Homerová historku o tom, jak jednou učila a z vedlejší třídy slyšela, že někdo hází učebnicemi a sešity a žáci ve třídě jí řekli, že „*Dunaj bouří*“.⁴²²

Důležité byly za socialismu prvomájové oslavy. Podle vzpomínek dr. Homerové měli za úkol učitelé sušického gymnázia zapisovat žáky, kteří nejvíc „zlobí“ a tito poté „za trest“ nosili v prvomájových průvodech transparenty, které téměř nikdo z nich nechtěl dobrovolně nosit.⁴²³ I pro klatovské gymnázium byly nedílnou součástí druhého pololetí školního roku prvomájové oslavy, v jejichž rámci probíhal např. v červnu roku 1977 pietní akt v Lubském lese.⁴²⁴ Do výuky dějepisu více či méně zasahovaly i významné historické události té doby – např. v Klatovech na gymnáziu vydání tzv. Charty 77, během

⁴¹⁸ O nacistickém režimu se podle vzpomínek dr. Homerové učilo jen vzácně (např. o holokaustu) jelikož bylo na první pohled zřejmé, že komunismus a nacismus jakožto vládnoucí režimy nebyly mezi sebou příliš rozdílné.

Učitelé se při výkladu občas dostali i do úzkých. Paní Homerová vzpomíná, že v jedné hodině vykládala o mafii a přihlásil se jeden z žáků a podotkl: „*Ti mafjáni, ti byli něco jako komunisti, ne?*“

⁴¹⁹ Dr. Homerová zdůraznila, že problém opomínání nejnovějších dějin ve výuce přetrvává často dodnes, byť k tomu již v současné době nejsou takřka žádné objektivní důvody.

⁴²⁰ SAA Sušice, Vyprávění V. P. ze dne 12. 11. 2021.

⁴²¹ Záleželo ovšem na tom, koho studenti zrovna oslovovali. Komunisticky smýšlející kantoři vyžadovali oslovení soudruhu/soudružko, ostatním vyhovovalo více oslovení pane/paní.

⁴²² SAA Sušice, Vyprávění dr. Marie Homerové ze dne 10. 8. 2021.

⁴²³ V Sušici se traduje i jedna historka týkající se oslav prvního máje, kterou vzpomíná i dr. Homerová. V rámci oslav se měli představit i pohraničníci se psy ze sušické brigády Pohraniční stráže. A řečník na pódiu je uvítal jako „*soudruhy gynekology*“ místo kynology. Ovšem kromě prvomájových oslav, kdy žáci např. chodili do kina (více ovšem při výročí VŘSR) se ve výuce dějepisu nepořádaly besedy pro žáky např. s příslušníky ozbrojených složek nebo pamětníky – výuka byla poměrně strohá, jednalo se jen o výklad látky.

⁴²⁴ Zde byli v roce 1942 popraveni zastřelením čeští odbojáři z Klatovska v době tzv. heydrichiády.

něhož byli všichni učitelé nadřizenými orgány vyzýváni, aby k tomuto dokumentu zaujali odmítavé stanovisko.

Výklad národních a světových dějin byl spíše oddělený, bez souvislostí⁴²⁵ (události byly vykládány v dějinném sledu tak, jak šly za sebou). Větší důraz byl kladený na dějiny národní⁴²⁶ (tj. československé) než na evropské a světové.⁴²⁷ Kromě toho zmiňuje dr. Homerová i to, že se snažila klást důraz na kulturní dějiny, pokud to bylo možné.⁴²⁸ Výuka spočívala především na výkladu učitele, učebnice byly používány jen okrajově či vůbec. Žáci si z výkladu dělali poznámky⁴²⁹ a z těch se poté připravovali na zkoušení⁴³⁰ či testy.⁴³¹ Z pomůcek můžeme jmenovat pouze obrazový materiál či atlasy dějin,⁴³² sušické gymnázium patrně více pomůcek k dispozici nemělo. V Sušici se v sedmdesátých letech nevyžíval ani časopis Společenské vědy ve škole jako materiál pro učitele. Ti spíše pro svou přípravu využívaly různou naučnou literaturu či historické romány.

Součástí života ve škole byly i školní inspekce. Dr. Homerová uvedla, že inspektoři více než styl a kvalitu výuky kontrolovaly datum ve vzdělávacím plánu – důležité bylo dodržovat roční plán výuky. Vedení školy naopak systematicky výuku nekontrolovalo, spíš jen nahodile. Součástí vyučovacích hodin bylo i uvedení výchovně-vzdělávacího

⁴²⁵ Existovaly ovšem výjimky, někteří učitelé se snažili vykládat v souvislostech, pokud to bylo možné. – SAA Sušice, Vyprávění V. P. ze dne 12. 11. 2021.

⁴²⁶ ...a rovněž regionální – pořádaly se i výlety, které měly např. i dějepisnou tematiku – dr. Homerová jmenovala např. výlet na hrad Kašperk nebo i jiné památky v okolí Sušice.

⁴²⁷ Ve světových dějinách se jednalo zejména o dějiny socialismu a dějiny dělnického hnutí (tzv. MDH – Mezinárodní dělnické hnutí). Nedílnou součástí výuky dějepisu byly i vzpomínky na různá výročí (osobností, událostí) spjatých s komunismem. Dr. Homerová se ovšem snažila ideologii ve výkladu co nejvíce potlačovat (patřila podle svých slov do generace tzv. „závadové mládeže“, která v komunismus a socialismus nevěřila). Prof. Potužák se, pokud možno, neomezoval jen na dějiny evropské – vykládal i dějiny zámořské, ačkoliv kvůli ideologii byly „západní“ dějiny upozaděny. Ovšem studenti se i přesto setkali s výkladem např. o americké občanské válce. – SAA Sušice, Vyprávění V. P. ze dne 12. 11. 2021.

⁴²⁸ Je třeba neopomíjet fakt, že se učitelé museli oficiálně držet takřka striktně výukových osnov.

⁴²⁹ V poznámkách v sešitě nechyběly i kresby či náčrtky (např. typických prvků stavebních stylů). – SAA Sušice, Vyprávění M. N. a B. Š. ze dne 22. 9. 2021.

⁴³⁰ Ústní zkoušení stejně jako písemné testy nebylo dopředu hlášeno, žáci byli zkoušeni na základě výběru učitele, popř. dobrovolně, když si chtěli vylepšit známku. V tomto případě byl ovšem učitel o to přísnější. – Tamtéž.

⁴³¹ Dr. Homerová učební látku prověřovala jak ústně, tak písemně. Velký důraz byl kladen na pamětné učení. Studenti si tak trénovali paměť, což je třeba vytknout současnému pojetí výuky, kde na trénování paměti není důraz kladen takřka vůbec. Pamětníci rovněž uvádí, že poznámky, které měli, byli systematictější a lépe se z nich učilo. I na tabuli byla struktura výkladu („to si teda pamatuju, že to děda na tabuli psal, protože on psal zvláštně [písmeno] K a mně se to hrozně líbilo“), od které se žáci mohli odrazet. Současné výuce podle nich *chybí systematicčnost* a poznámky jsou často *roztržité*. – Tamtéž.

⁴³² Atlasy dějin byly hodnoceny jako kvalitní a využitelné i po pádu komunismu (mapy zůstávaly totiž v podstatě stejné).

cíle, který musel být napsán i na tabuli.⁴³³ Je ovšem třeba chápat rozdíl mezi tématem vyučovací hodiny a výchovně-vzdělávacím cílem hodiny.⁴³⁴ I toto inspektoři kontrolovali.

Dějepis učil krátce na sušickém gymnáziu i PhDr. Jaroslav Vodička. To byl podle vzpomínek tehdejších studentů „napůl šílenec“ v dobrém slova smyslu ovšem. Tento vyučující měl velmi dobré vědomosti, ovšem již je neuměl tak dobře předat žákům.⁴³⁵ Jeho systém výuky a výkladu nebyl příliš poutavý⁴³⁶ a dr. Vodičkovi chyběla autorita. Ovšem v hodinách byl klid, jelikož studenti tehdy měli k učitelům úctu.⁴³⁷ Výuka dr. Vodičky byla ovšem prazvláštní.⁴³⁸ Jedna z respondentek vzpomíná, že dostávala z dějepisu známky za to, že skočila do dálky 480 cm (v tomto případě se jednalo o jedničku). Na začátku hodiny často dr. Vodička na sebe otevřel okno, udělal stojku a zůstal v ní cca deset minut (kvůli prokrvení mozku) čili hodiny byly opravdu „zajímavé“. Mohlo by to souviset částečně s faktem, že dr. Vodička vyučoval dějepis na přírodovědné větvi,⁴³⁹ byť se objevily i výjimky. Na gymnáziu nevydržel příliš dlouhou dobu, ale podle pamětníků to byla jedna z jeho nejdelších, ne-li nejdelší doba působení na jedné škole („většinou vydržel rok nebo dva a pak ho vyhodili“).⁴⁴⁰

Rozdělení gymnázia na dvě větve (humanitní a přírodovědnou) nebylo zcela striktní, jelikož studenti přírodovědné větve mohli z dějepisu rovněž maturovat,⁴⁴¹ byť byli

⁴³³ Zde je třeba ovšem zdůraznit, že na tuto formalitu se často dbalo právě jen při inspekci, v běžné výuce učitelé jednoduše sdělili žákům téma hodiny a výchovně-vzdělávací cíl obcházel. – SAA Sušice, Vyprávění L. P. ze dne 30. 10. 2021.

⁴³⁴ Podle vzpomínek pamětníků tento rozdíl učitelé často nechápali, resp. chápali jeho absurdnost.

⁴³⁵ SAA Sušice, Vyprávění V. P. ze dne 12. 11. 2021.

⁴³⁶ Žáci často netrpělivě očekávali konec hodiny.

⁴³⁷ SAA Sušice, Vyprávění V. P. ze dne 12. 11. 2021. Ovšem v některých třídách kázeň nebyla, resp. výklad či spíše vyprávění dr. Vodičky nikdo neposlouchal a žáci si dělali, co chtěli (ovšem to neznamená, že by ve třídě nebyl pořádek – žáci toto brali pragmaticky... měli „hodinu volna“, ale nezneužívali toho). Přístup žáků k vyučujícím v době socialismu hodnotí kladně více pamětníků – žáci před revolucí více *drželi s učitelem*, což se projevovalo často při inspekcích, kdy učitele před inspektory neshazovali, protože chápali, že inspektor by měl odejít spokojen čili často docházelo k tomu, že žáci tak trochu sehrávali na inspektora „*divadlo*“. To se po revoluci roku 1989 změnilo k horšímu. – Tamtéž, Vyprávění L. P. ze dne 30. 10. 2021.

⁴³⁸ Dr. Vodička dějepis vykládal podle svého, prý chtěl dokonce žáky učit hebrejštinu, kterou ovládal. – Tamtéž.

⁴³⁹ Pro tu patrně nebyl dějepis „tolik důležitý“, proto na ní pravděpodobně vyučoval „méně kvalitní“ učitel.

⁴⁴⁰ SAA Sušice, Vyprávění L. P. ze dne 30. 10. 2021.

⁴⁴¹ Tamtéž, Vyprávění J. Š. ze dne 12. 7. 2021, srov. Tamtéž, Vyprávění L. P. ze dne 30. 10. 2021. Maturitní zkouška z dějepisu byla ústní a sestávala z přípravy na tzv. „potítku“ a z následující ústní zkoušky. Losovaly se dvě otázky, přičemž bylo možné, že pokud student v dostatečné míře a správně zodpověděl první otázku, druhé otázce se již zkoušející nevěnoval, jelikož na ni nezbyl čas (ovšem obvyklejší bylo, že se cca polovina času věnovala každé z otázek). Pamětnice J. Š. uvedla i zajímavost – při maturitní zkoušce se hádala s přísedícím o správnosti údaje ohledně tributu, který musel platit svatý

ochuzeni o přípravu na společenskovedním semináři, resp. spíše v hodinách dějepisu, seminář totiž v Sušici neměli ani žáci na humanitní větví. Dějepis se vyučoval pouze v prvních třech ročnících (údaj od pamětnice, která studovala v letech 1977–1981) jak na přírodovědné, tak i na humanitní větví (ovšem na té až po roce 1978). Prof. Miloš Potužák se se studenty z přírodovědné větve, kteří chtěli maturovat, scházel, ovšem z vlastní iniciativy mimo vyučování. Na přírodovědné větví byl dějepis navíc jen volitelným předmětem. Součástí maturitní zkoušky byla i závěrečná ročníková práce z dějepisu,⁴⁴² kterou studenti sepisovali ve čtvrtém ročníku. Tato práce často bývala poměrně rozsáhlá a svou délkou se téměř rovnala současným bakalářským pracím menšího rozsahu. Mezi témata patřily zejména události z regionálních dějin.⁴⁴³ Studenti čerpali zejména z literatury a učebnic, z pramenů jen okrajově,⁴⁴⁴ popř. využívali vyprávění pamětníků.

Ve výkladu kladl prof. Potužák větší důraz na české a československé dějiny. Rozvržení témat bylo následující: v prvním ročníku se vyučoval pravěk a starověk, ve druhém středověk⁴⁴⁵ a raný novověk a ve třetím⁴⁴⁶ potom novější dějiny až do současnosti.⁴⁴⁷ Učebnice ve výuce používal prof. Potužák minimálně. Pokud učebnici používal, byly to zejména Husovy Československé dějiny. Učebnice sloužila spíše jako doplňkový studijní materiál pro studenty nebo jako zdroj vizuálních ukázek. Mezi omezeným množstvím pomůcek, které se využívaly při dějepisu koncem sedmdesátých let, nacházíme knihy, mapy, výjimečně diapozitivy s obrázky promítané diaprojektorem. Vyučující měl

Václav – jednalo se o počet volů a hřiven, každý z nich to tvrdil jinak, přičemž zasáhl nakonec zkoušející prof. Miloš Potužák a debatu ukončil smířlivě, totiž že každá literatura tento údaj uvádí jinak. Pokud student mluvil bez chyb a souvisle, zkoušející ani přísedící neměli většinou doplňkové otázky. Délka přípravy byla 15 minut, délka zkoušky byla totožná. Příprava zejména pro žáky na přírodovědné větví byla náročná, proto si ji ulehčovali tím, že si od starších žáků (kteří měli maturitu za sebou) brali vypracované otázky. Dále využívali k přípravě i učebnici Václava Husy či Jaroslava Charváta. – Tamtéž.⁴⁴² Tuto závěrečnou práci studenti psali až během osmdesátých let, v sedmdesátých letech toto učitelé nevyžadovali. – Tamtéž, Vyprávění V. P. ze dne 12. 11. 2021., srov.: Tamtéž, Vyprávění J. Š. ze dne 12. 7. 2021.

⁴⁴³ Např. Okupace Sušicka za druhé světové války.

⁴⁴⁴ Středoškoláci do archivů většinou nechodili, více jich pak ovšem využívali při psaní diplomových prací s historickou tematikou na vysoké škole.

⁴⁴⁵ Z dojmů pamětníků z řad tehdejších žáků je znatelné, že toto období měl prof. Potužák pravděpodobně v největší oblibě (počátky českého státu a středověk vůbec).

⁴⁴⁶ Ve čtvrtém ročníku se většinou doháněla látka, kterou učitel nestihl probrat v předešlých letech nebo se již opakovalo k maturitě.

⁴⁴⁷ Současností se rozuměly zejména události roku 1968 a sedmdesátá léta, zejména normalizace. Aktuální a nedávné události byly probírány spíše přehledně (např. roku 1975 výměna čs. prezidenta, sjezdy KSČ, pětiletky čili obecně vzato zaměření na dějiny komunistické strany, jimž se ve výkladu vyhnout nedalo a tyto dějiny nebyly příliš záživné). Ideologie v jeho výkladu nebyla přítomna, jelikož dějiny komunistické strany spíš jen z nutnosti konstatoval. V rámci výkladu o dějinách normalizace zmiňoval i některé osoby, které musely odejít ze svých původních povolání (např. učitele Emila Kintzla či Jaroslava Hambergera). Naproti tomu např. o kontrarevoluci v Maďarsku se žáci ve výuce nedověděli, dokonce ani na vysoké škole (pozn.: zde na Pedagogické fakultě v Plzni).

většinou k dispozici jen křídou, tabulí a ukazovátko. Ani exkurzní výuka⁴⁴⁸ v rámci dějepisu nebyla na sušickém gymnázium na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let příliš běžná, jen zřídka bral vyučující žáky např. do muzea. Ovšem při školních výletech⁴⁴⁹ byly navštěvovány např. historické památky. Důvodem byly zejména omezené časové možnosti. Kromě toho chodili žáci ještě povinně do kina na filmy týkající se různých výročí či sovětské filmy např. v listopadu, kdy byl měsíc československo-sovětského přátelství. Všechno toto bylo samozřejmě nařízené a povinné. Pripomínána byla i významná historická výročí (zejména týkající se komunismu), většinou prostřednictvím relací ve školním rozhlasu. Pořádány byly i různé besedy, např. u příležitosti dne studentstva 17. listopadu s profesorem gymnázií v Sušici a Klatovech Janem Střelečkem, který byl za války vězněn v koncentračním táboře a rovněž vydal publikaci⁴⁵⁰ o protinacistickém odboji v klatovském okrese. Besedy byly pořádány většinou pro více tříd najednou (např. v jídelně, kam se vešlo více žáků).⁴⁵¹ Kromě toho se historických témat dotýkala i politická školení pod záštitou SSM, kdy jakýsi „dělnický kádr“ mluvil např. o chilské juntě a tento pojem neuměl ani vyslovit – vyslovoval jej [chilská junta] a poté, co se začali studenti smát,⁴⁵² se opravil a vyslovoval jej [čilská junta].

Podoba hodiny byla následující: prof. Potužák přišel do třídy a začal vyprávět, žáci si v průběhu jeho výkladu zapisovali poznámky do sešitu. Každý žák měl rovněž jednou za pololetí referát na zadané téma, které se týkalo probírané látky nebo aktuálního dění⁴⁵³ (např. nové objevy nebo významné události či výročí) a tento referát byl přednesen většinou na začátku hodiny před výkladem nové látky, popř. ústním zkoušením. Výklad byl veden, pokud možno, v souvislostech (národní dějiny a světové dějiny a samozřejmě

⁴⁴⁸ Exkurze se ovšem pořádaly, byť jen zřídka (jeden z pamětníků mluvil o exkurzi do Terezína). – SAA Sušice, Vyprávění V. P. ze dne 12. 11. 2021.

⁴⁴⁹ Školní výlet byl zpravidla vícedenní a pořádal se před koncem školního roku.

⁴⁵⁰ Jan Střeleček, Protifašistický odboj a jeho památná místa na okrese Klatovy, Klatovy 1985.

⁴⁵¹ SAA Sušice, Vyprávění V. P. ze dne 12. 11. 2021.

⁴⁵² „*My jsme se tam všichni strašně řezali, to si pamatuju...*“ – Tamtéž, Vyprávění J. Š. ze dne 12. 7. 2021.

⁴⁵³ Aktuální dění bylo ovšem probíráno opatrně. Jeden z pamětníků vzpomínal, že v druhé polovině osmdesátých let si jeden žák připravil z legrace aktualitu o tom, že v Rusku vyrobili první dřevěný tank, který obsluhovalo sto jedna lidí – jeden řídil a zbylých sto tlačilo. (Netřeba snad podotýkat, že žák dostal od třídního učitele „ránu deštníkem“). – Tamtéž, Vyprávění J. P. ze dne 12. 10. 2021.

Výklad soudobých dějin byl velmi problematický, velmi dobře tento problém shrnuje výrok jedné z pamětnic: „*co by nám o té době chudák mohl vyprávět...? (...), když nám nechtěl lhát, tak to nemohl říct, i když si tu dobu pamatoval.*“ Jednou z informací, která byla v Sušici veřejným tajemstvím, byla totožnost muže zobrazeného sochou u tehdejší ZŠ Nejedlého (dnes ZŠ TGM Sušice). Propaganda tvrdila, že šlo o spisovatele Aloise Jiráska, spisovatele Karla Klostermanna či ministra Zdeňka Nejedlého. Ve skutečnosti to byl prezident T. G. Masaryk. – Tamtéž, Vyprávění M. N. a B. Š. ze dne 22. 9. 2021.

s přesahem dějin regionálních).⁴⁵⁴ Důležité údaje, jako byly jména a letopočty, psal na tabuli, aby je žáci měli v poznámkách správně uvedené. Samotnému výkladu nové látky předcházelo ještě krátké rychlé ústní zkoušení⁴⁵⁵ sloužící k prověření a hodnocení studentů.⁴⁵⁶ Zkoušení ovšem neprobíhalo každou hodinu, hlavní roli hrál výklad. Mezi metody, které využíval prof. Potužák ve výkladu, patřil např. řízený rozhovor. Na souhrnné opakování na konci hodiny zbýval čas málokdy, jelikož prof. Potužák měl poměrně rozsáhlé znalosti a žákům chtěl předat co nejvíce vědomostí a často zabíhal i do velkých podrobností, jeho výklad byl ovšem zajímavý, proložený občas vtipnou poznámkou a vše vyprávěl z hlavy. Jeho hodiny byly spíše odpočinkové, ovšem prof. Potužák měl respekt a přirozenou autoritu (nemusel ani zvyšovat hlas) a učivo uměl velmi dobře předat. Při výkladu se snažil být objektivní⁴⁵⁷ a pokud to šlo (a věděl, že ho nikdo neudá), vyprávěl dějiny žákům pravdivě, tak, jak se staly, a kladl žákům na srdce, aby používali svou hlavu a nenechali se strhávat davem.⁴⁵⁸ Žákům nezatajoval a nebál se říct pravdu například o tom, že západní část Čechy osvobodili Američané⁴⁵⁹ nebo pravdu o okupaci roku 1968. Ovšem vzhledem ke svým válečným zkušenostem (jeho totální nasazení a věznění otce, který byl v protinacistickém odboji v organizaci ÚVOD) nechtěl o druhé světové válce mluvit nad rámec výkladu. Pokud se někdo zeptal, odpověděl, ale o svých zážitcích sám od sebe nevyprávěl, jelikož mu to patrně nebylo příliš příjemné.

⁴⁵⁴ Např. v případě druhé světové války její historii vyučující vykládal v souvislostech a neodděloval světové dějiny od národních (jako je tomu často v dnešní době, kdy v učebnicích najdeme dějiny druhé světové války nejprve z pohledu globálního a následně oddělené dějiny národní (Protektorát Čechy a Morava). Ovšem i ostatní témata dotýkající se jak světových, tak národních dějin, probíral prof. Potužák jako celek.

⁴⁵⁵ Příprava na zkoušení byla ze strany studentů variabilní. Ti, které dějepis bavil a pamatovali si údaje z výkladu, se učit takřka nemuseli, stačilo si před hodinou projít poznámky. Ti, kteří nedávali pozor nebo je dějepis tolik nebavil (např. žáci s matematickým myšlením), se museli samozřejmě připravovat pečlivěji a dějepisná látka pro ně byla náročnější. K domácí přípravě patřily např. i úkoly ve smyslu dopsání poznámek či dostudování kapitoly v učebnice, ale klasické domácí úkoly v podobě zodpovězení otázky prof. Potužák nedával. Dobrovolnou formou domácí přípravy byla i doporučená literatura, ovšem jen pro zájemce. Jednalo se např. o knihu od Miroslava Ivanova, Vražda Václava, knížete českého, k níž údajně došlo na dvoře bratra jeho Boleslava v pondělí po svátku svatého Kosmy a Damiána, Praha 1975.

⁴⁵⁶ Písemné zkoušení prof. Potužák využíval jen zřídka – např. jednou za měsíc nebo dva dal žákům rychlý testík (několik otázek na papír a žáci je měli zodpovědět, což byla de facto hromadná obdoba ústního zkoušení). Testy dávali učitelé méně, ovšem opakování učiva probíhalo i formou písemnou (pro celou třídu najednou). Ústně zkoušení byli žáci zpravidla dvakrát za pololetí.

⁴⁵⁷ Podle slov jedné z pamětnic učil dějepis tak, jak se učí v současné době, co se objektivitu a nestrannosti týká.

⁴⁵⁸ Důležitým cílem jeho výkladu bylo to, aby si žáci z dějin brali poučení.

⁴⁵⁹ Vysvětloval žákům např. i to, proč bylo chybou nepřijetí Marshallova plánu po druhé světové válce. Žáci ostatně většinou věděli z vyprávění rodičů či prarodičů, kdo ve skutečnosti osvobodil Sušicko a že to, co jim vykládali ve škole někteří učitelé, nebyla pravda. – SAA Sušice, Vyprávění J. P. ze dne 12. 10. 2021.

Soutěže z dějepisu nebyly během sedmdesátých let příliš etablovány, podle vzpomínek pamětníků jedinou soutěž s historickou tematikou vyhlašoval okresní výbor strany. Spočívala v tom, že na obrazech na velkém plakátu byly různé osobnosti (zejména spojené s komunistickou stranou, odbojáři, ministři, prezidenti, politici obecně, spisovatelé aj.) a kdo jich poznal nejvíce, stal se vítězem. Později (během osmdesátých let) probíhala SOČ (středoškolská odborná činnost), v jejímž rámci se psaly i práce s historickou tematikou.

V kronice klatovské školy byly vyzdvihovány zejména úspěchy studentů v různých dějepisných soutěžích, a zatímco na sušickém gymnáziu se studenti historických soutěží příliš neúčastnili, klatovští gymnazisté v nich dosahovali dobrých výsledků. Např. ve školním roce 1977/1978 se v celostátní historické soutěži umístila v jejím finále dvojice studentů klatovského gymnázia v první desítce.

Kromě celostátní historické soutěže probíhala na klatovském gymnáziu i SOČ (středoškolská odborná činnost) a to i v dějepis. Studenti se rovněž účastnili Soutěže mladých historiků Západočeského kraje,⁴⁶⁰ která se uskutečnila poprvé v roce 1973.⁴⁶¹

Na vlastní výuku dějepisu na klatovském gymnáziu vzpomínal Mgr. Josef Šmíd, dlouholetý ředitel klatovského gymnázia ve své autobiografii.⁴⁶² Tento vyučující českého jazyka a literatury, filosofie, občanské nauky a dějepisu, se ve své knize zaměřil zejména na vlastní vzpomínky a jakési bilancování. Autobiografie je napsána vznešeným jazykem prodchnutým značným patosem a je na ni třeba nahlížet kriticky, jelikož vzpomínky s takovým časovým odstupem mohou být značně zkreslené. Dějepis byl vyučován již od sedmdesátých let ve dvou rovinách. Pro všechny žáky společný byl výklad dějin v běžných hodinách dějepisu od počátku lidstva do současnosti. Na toto mohl volitelně navazovat dějepisný, resp. společenskovědní seminář,⁴⁶³ který prohluboval znalosti zájemců o další studium historie na vysoké škole. Ve výkladu se Josef Šmíd snažil

⁴⁶⁰ Zde se jednalo rovněž o odbornou činnost žáků, jejichž práce byly v rámci soutěže hodnoceny. Žáci v rámci soutěže pracovali s různými materiály včetně archivních a rovněž využívali vzpomínek pamětníků z řad účastníků revolučních bojů na Klatovsku. Soutěž byla často zaměřena na dějiny KSČ. – Škola Klatovy č. 1327, sign. ŠK 365, bez paginace. (= Kronika Gymnázia Klatovy 1963–1988), zde školní rok 1975/1976.

⁴⁶¹ Tamtéž, školní rok 1978/1979.

⁴⁶² Josef Šmíd ve své knize vzpomíná na své životní osudy a věnuje se částečně i výuce dějepisu. – J. Šmíd, *Mezi dvěma gymnázii*. Vzpomínkovou knihu napsala rovněž např. dr. Helena Mandelová (nar. 1936). V ní vzpomíná na léta studentská i učitelská a věnuje se téměř výlučně dějepis. – H. Mandelová, *Moje školní i jiné dějepisné historie: vybrané kapitoly z Rozpomínek*, Praha 2013.

⁴⁶³ Klatovské gymnázium dějepisný seminář otvíralo již před rokem 1989 (byl zde větší počet žáků než v Sušici).

o ucelenost, soustavnost a často zabíhal do podrobností. Seminář měl za úkol prohlubovat oblast metodologickou a dále pak znalosti evropských a českých dějin.

V kronice klatovského gymnázia je uvedeno, že ve výuce byly používány moderní metody – aktivizační, práce ve skupině, laboratorní výuka, práce s textem aj. Je možné, že v některých předmětech byly využívány, ovšem v dějepise pravděpodobně výuka příliš modernizována nebyla. Realita byla totiž mnohdy značně odlišná od toho, co bylo napsáno do kroniky.⁴⁶⁴

Jedna z pamětnic vyprávěla o prof. Nožičkovi ze sušického gymnázia, kterého studenti podle jejích vzpomínek oslovovali soudruhu učitel⁴⁶⁵ (pamětnice nastoupila na gymnázium roku 1984 a maturovala roku 1988). Problémem i v tehdejší době byla změna vyučujícího v průběhu studia. V jednom případě vyučoval dějepisu první dva roky prof. Nožička a ve třetím ročníku již paní učitelka Libuše Potužáková. Pamětnice při rozhovoru zmínila, že ve druhém ročníku nebyla probrána první světová válka. Ve třetím ročníku, kdy došlo ke změně učitele, již ovšem nebyla tato látka probrána, jelikož se nová vyučující držela osnov a nechtěla dohánět „resty“ předchozího vyučujícího.⁴⁶⁶ Jiná pamětnice uvedla k osobě prof. Nožičky, že „*druhá (tj. paralelní) třída, která jej na dějepis měla, z něj byla poměrně vedle*“.⁴⁶⁷ Podle vzpomínek používal profesor především frontální výklad⁴⁶⁸ v tom smyslu, že seděl za katedrou a diktoval poznámky do sešitů. Studenti při tom byli hluční,⁴⁶⁹ protože je takovýto typ výkladu učiva často nudil.⁴⁷⁰ Ve srovnání s paní učitelkou Potužákovou, jejíž výuka byla interaktivnější⁴⁷¹ a její hodiny jaksi „*svižnější*“, chodila mezi studenty a používala různé pomůcky (atlasy

⁴⁶⁴ Škola Klatovy č. 1327, sign. ŠK 365, bez paginace. (= Kronika Gymnázia Klatovy 1963–1988), zde školní rok 1981/1982.

⁴⁶⁵ Na osobnost prof. Nožičky se názory různí, převažuje ten, že byl přesvědčením komunistou, někteří pamětníci ovšem uvedli, že měl ke komunismu spíše odpor. Diametrální odlišnosti ve vzpomínkách na prof. Nožičku se objevují často, někteří tvrdí, že to byl přesvědčený komunistou a byl nekompromisní až zlý, jiní zase, že ačkoliv komunistou, byl mírný.

⁴⁶⁶ SAA Sušice, Vyprávění E. K. ze dne 1. 8. 2021.

⁴⁶⁷ Tamtéž, Vyprávění J. Š. ze dne 12. 7. 2021.

⁴⁶⁸ Výuka mimo školní budovu prakticky neexistovala, pamětnice v druhé polovině osmdesátých let absolvovala jen promítání filmu „Boj o Moskvu“ v kině, který ovšem většina žáků prospala z důvodu, že byl příliš dlouhý a nudný. – Tamtéž, Vyprávění E. K. ze dne 1. 8. 2021.

⁴⁶⁹ Pamětnice vzpomíná na celotřídní „hučení“ připomínající zvuk transformátoru. – Tamtéž.

⁴⁷⁰ Naproti tomu ovšem to byl člověk, který zažil druhou světovou válku a při výuce vyprávěl např. o přidělování systému na potraviny.

⁴⁷¹ Prof. Potužáková se velmi brzy oprostila od snahy odvykládat všechnu dějepisnou látku a spíše se začala více zaměřovat na vysvětlování příčin dějinných událostí (k tomu jí dopomohla metodická z plzeňské pedagogické fakulty – metodici výuky totiž jezdili k bývalým studentům fakulty, aby zjišťovali, jak se etablojí v praxi). – SAA Sušice, Vyprávění L. P. ze dne 30. 10. 2021.

dějin, nástěnné mapy atd.), byl styl výuky prof. Nožičky poněkud neúčinný.⁴⁷² Ovšem i zde se pohledy jednotlivých pamětníků liší a často se rozcházejí. Pamětníci se ovšem shodují v tom, že výuka probíhala v podstatě jen ve škole, dějepisné exkurze či návštěvy památek se nepořádaly. Často nebyla vyučována dokonce ani místní historie, zejména ve druhé polovině osmdesátých let.⁴⁷³

I tito vyučující dějepisu samozřejmě měli svá oblíbená témata (či alespoň jak to subjektivně cítili studenti) – prof. Nožička např. protežoval pravěk a dobu husitskou,⁴⁷⁴ prof. Potužáková druhou světovou válku.⁴⁷⁵ Obecně se ale i v době osmdesátých let probíraly více starší dějiny, stejně jako tomu bylo dříve.⁴⁷⁶ Typická hodina prof. Potužákové vypadala tak, že na začátku hodiny zadala žákům úkol (vypsat si poznámky – jako jedna z mála učebnici využívala aspoň takto) a ústně zkoušela u tabule.⁴⁷⁷ Poté, co studenti měli vypsane poznámky, poskytla k tématu několik doplňujících informací a poznámek. Výuka byla více zaměřená na letopočty, jména osobností a pojmy, pamětníkům, jak uvádějí, chyběly souvislosti (tj. informace o příčinách a důsledcích historických událostí – zde se ovšem vzpomínky jednotlivých pamětníků opět rozcházejí). Z hlediska množství látky bylo učivo poměrně náročné a výuka obecně byla založená spíše na memorování.⁴⁷⁸

Rozdíl v koncepci výuky prof. Nožičky a učitelky Potužákové tkvěl i v přístupu k prověřování učiva. V prvním případě bylo zkoušení učiva (především to písemné) postaveno hlavně na datech a faktech (a jejich „*sypání z rukávů*“). Učitelka Potužáková naproti tomu (především při ústním zkoušení) vyžadovala přemýšlení, nejen pouhé pamětné učení a rovněž hledání souvislostí, čemuž bylo ovšem nesnadné dostat – viz výše.⁴⁷⁹ Snažila se studentům při výkladu rovněž opatrně (tj. v nenápadných nuancích)

⁴⁷² Tamtéž, Vyprávění E. K. ze dne 1. 8. 2021. Prof. Nožička používal patrně jen obrazy o vývoji člověka.

⁴⁷³ Tamtéž, Vyprávění J. P. ze dne 12. 10. 2021.

Je zajímavé, že poměrně velký počet respondentů se shoduje na tom, že výuka dějepisu na základní škole, na niž chodili před nástupem na gymnázium, byla kvalitnější než na gymnáziu.

⁴⁷⁴ Husitství bylo obecně prezentováno jako jedno z nejdůležitějších (ne-li nejdůležitější) období českých dějin a vyzdvihovány byly i vojenské osobnosti, především Jan Žižka.

⁴⁷⁵ Podle svých slov mohla zpočátku (když nastoupila na gymnázium jako vyučující) učit dějepis jen v prvním a druhém ročníku (kvůli svému „třídnímu“ původu). Jednalo se tedy o období od pravěku po 15.–16. století. – SAA Sušice, Vyprávění L. P. ze dne 30. 10. 2021. Ovšem poté, co zemřel prof. Nožička (roku 1987) již měla možnost vyučovat i ve vyšších ročnících.

⁴⁷⁶ Někteří pamětníci uvádí, že množství látky vykládané o starších obdobích bylo až zbytečně rozsáhlé. – Tamtéž, Vyprávění J. P. ze dne 12. 10. 2021.

⁴⁷⁷ Písemné zkoušení prof. Potužáková využívala zřídka (např. pokud byla ve třídě nekázeň jako trest). – Tamtéž, Vyprávění J. P. ze dne 12. 10. 2021.

⁴⁷⁸ Tamtéž, Vyprávění J. P. ze dne 12. 10. 2021.

⁴⁷⁹ Tento přístup u paní učitelky Potužákové přetrval i nadále. – Vlastní vzpomínky autora.

naznačit, že výklad podle osnov není zcela korektní a že pravda bude jinde, jenže většinou se musela držet toho, co předepisovaly osnovy.⁴⁸⁰ Pamětnice zdůrazňuje, že v průběhu osmdesátých let byly hodiny (nejen dějepisné) většinou jen výkladové, tj. nebyl prostor pro diskusi, otázky či připomínky k výuce (tj. „učitelé měli vždycky pravdu“).⁴⁸¹ Žáci se raději ani na nic neptali, byť by je leccos zajímalo či měli na věc vlastní názor.⁴⁸² Styl tehdejší výuky brali takový, jaký byl, netušili často, že by šlo něco dělat lépe, což zjistili až s odstupem let. Neexistoval ani prostor pro skupinovou či projektovou práci studentů, výuka postrádala moderní (kooperativní) metody. Učebnice ani koncem osmdesátých let nebyly příliš využívány, byť byla situace lepší než v minulé dekádě. Žáci se učili z poznámek v sešitě, ti zdatnější si mnohé údaje pamatovali i z výkladu.

Ideologická výchova byla všudypřítomná i v osmdesátých letech, včetně jejich druhé poloviny.⁴⁸³ Na začátku hodiny byl určen ideově-politický cíl hodiny a výkladu (někteří učitelé jej dokonce psali na tabuli). Mnozí mladí učitelé ovšem toto nedodržovali (samozřejmě existovaly výjimky) či se tuto povinnost snažili různými způsoby „kulantně“ obejít.⁴⁸⁴ Pro drtivou většinu studentů bylo velmi důležité a sympatické, když s nimi učitelé jednali na rovinu. Výklad a styl výuky těchto učitelů vnímali žáci dvěma způsoby – když byl učitel ve třídě se žáky sám, vykládal jinak než v případě, že ve třídě byl někdo na hospitaci (ředitel školy) či probíhala inspekce. Tyto „odvážnější“ učitele se studenti snažili nepodrazit a uchovávali v tajnosti jejich jiný, méně ideologický, styl výuky.⁴⁸⁵

Výuka dějepisu se v mnohých případech prolínala např. s výukou českého jazyka. Pamětnice vzpomíná (zde je nutné připomenout, že má vystudované dějiny literatury), že

Prof. Nožička naproti tomu vykládal striktně po tématech a dějinné souvislosti nezdůrazňoval. – SAA Sušice, Vyprávění E. K. ze dne 1. 8. 2021.

⁴⁸⁰ Aktuální dění se spíše nevykládalo, pokud ano, tak jen přehledově a faktograficky (bez hodnocení). V rámci výuky byly též vzpomínány zemřelé komunistické špičky (např. v osmdesátých letech minutou ticha a rozhlasovými relacemi byli připomenuti J. Andropov či K. Černěnko). Pro studenty byly též pořádány besedy, především se členy Lidových milicí či příslušníky jiných ozbrojených složek. – Tamtéž, Vyprávění E. K. ze dne 1. 8. 2021.

⁴⁸¹ Tamtéž, Vyprávění M. N. a B. Š. ze dne 22. 9. 2021. – V případě kontroverzních témat byl učitel většinou rád, když žáci nevznášeli provokativní otázky a téma co nejdříve opustil.

⁴⁸² Tamtéž, Vyprávění J. P. ze dne 23. 3. 2022.

⁴⁸³ Mnoho žáků slyšelo doma vyprávění o kolektivizaci na začátku padesátých let, a proto se těžko smířovali s tím, že ve škole jim muselo být vštěpováno, že komunismus je dokonalý.

⁴⁸⁴ Většina učitelů v běžných hodinách učila tak říkajíc „normálně“ (podle svého), jen pokud přišla inspekce, museli „sahrát divadlo“, tj. že učí podle ducha socialismu a socialistického vzdělávání. Tomuto přístupu odpovídá i jedno známé úsloví o koze a vlku. Jen malé procento učitelů „vznášelo“ socialismus, který tito vnášeli i do výuky. – SAA Sušice, Vyprávění V. P. ze dne 12. 11. 2021.

⁴⁸⁵ Tamtéž, Vyprávění E. K. ze dne 1. 8. 2021.

v hodinách českého jazyka vykládala prof. Bůžková dějiny literatury a rovněž jako doporučenou četbu volila historické romány). Zde studenti také získávali povědomí o historických souvislostech a rovněž moderních a soudobých dějinách, které byly vykládány v rámci výuky o moderních literárních dílech.⁴⁸⁶

V porevolučních letech se výuka dějepisu změnila, nastala demokratizace a oprostění od komunistické ideologie.⁴⁸⁷ Nadále však převládal výklad a modernizace výukových metod probíhala jen pozvolně. Měnil se zejména obsah výuky (došlo k odstranění ideologické nadstavby a k liberalizaci⁴⁸⁸ (tj. mohla být vyučována i zakázaná témata).⁴⁸⁹ Ovšem je třeba podotknout, že tyto změny byly pro učitele často obtížné, jelikož byli zvyklí na výuku v duchu socialismu a nějakou dobu trvalo, než si uvykli na nový způsob výuky. Dopomohla k tomu i rychle se rozšiřující nová literatura⁴⁹⁰ a učebnice.⁴⁹¹ „*Ono to nešlo ze dne na den otočit, v tý hlavě..., člověku to trošku trvalo, my jsme v tom byli vychovaní.*“⁴⁹² Vyučující Libuše Potužáková a Pavel Princ⁴⁹³ užívali převážně metodu frontální výuky, tj. výklad. Pavel Princ zavedl dokonce i výuku ve stylu vysoké školy (uvádím zde tuto informaci tak, jak ji poskytl respondent) – jednalo se vlastně o to, že

⁴⁸⁶ Tamtéž.

⁴⁸⁷ Učitelé již neměli „svázané ruce“ a mohli dějepis v rámci možností vykládat tak, jak oni chtěli. Studenti zjistili, že některá témata byla vykládána tendenčně, poplatně režimu, jednalo se například o konec druhé světové války a osvobození Československa, rok 1968 či dějiny husitské revoluce. A samozřejmě i celé dějiny studené války a dějiny Československa od padesátých let do revoluce roku 1989. – SAA Sušice, Vyprávění J. P. ze dne 23. 3. 2022.

⁴⁸⁸ I žáci se začali více ptát a zajímat o to, co bylo např. kontroverzní nebo co se do té doby nesmělo zmiňovat. Za socialismu brali to, co ve škole slyšeli, jako neměnnou věc, téměř dogma, a více se tím nezaobírali, alespoň ne veřejně.

⁴⁸⁹ Ovšem zejména v případech nižšího stupně víceletého gymnázia se vyučující snažili využívat např. skupinovou práci či různé aktivizační metody, např. brainstorming. I přesto stále převažoval výklad a frontální výuka. – SAA Sušice, Vyprávění L. P. ze dne 30. 10. 2021.

⁴⁹⁰ Již roku 1985 začal vycházet magazín **Slovo k historii** (vydavatelství Melantrich). Vycházel až do roku 1992, přičemž každé číslo se věnovalo konkrétnímu tématu. Roku 1990 byla vydána i kniha *Slovo k historii – Magazín*, která měla ukázat českou historii nezkráceně, vážně i humorně, ale především se zřetelem na lásku k vlasti. Vedle toho mohli učitelé na sušickém gymnáziu čerpat i z časopisu *Společenské vědy ve škole* a po revoluci z *Historického obzoru*, který rovněž škola odebírala. – Tamtéž.

⁴⁹¹ Na sušickém gymnáziu byly pro české dějiny využívány např. dvoudílná učebnice *Dějiny zemí koruny české*. (Bělina, Pavel a kol., *Dějiny zemí koruny české I. Od příchodu Slovanů do roku 1740*, Praha 1992; Čornej, Petr a kol., *Dějiny zemí koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*, Praha 1992.). Pro výuku světových dějin se využívala rovněž dvoudílná učebnice *Světové dějiny* (Čapek, Vratislav – Pátek, Jaroslav, *Světové dějiny I. Dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století*, Praha 1993; Čapek, Vratislav – Pátek, Jaroslav – Zwettler, Otto, *Světové dějiny II. Dějiny lidských civilizací od poloviny 17. století po současnost*, Praha 1993.). – Tamtéž.

⁴⁹² Tamtéž.

⁴⁹³ Tito dva vyučující měli i tak říkajíc rozdělené pozice (prof. Potužáková byla více kantorka a prof. Princ byl více historik a velmi dobře se tak doplňovali). Poměrně zajímavým bylo i fungování předmětové komise, která spojovala dějepis a občanskou nauku. Vzhledem k tomu, že byli členy dva učitelé, řešili záležitosti komise „za pochodu“. Neexistovalo prakticky ani „papírování“ – učitelé měli zpracovaný rámcový plán, který ovšem nebyl zdaleka tak detailní jako v současné době. Byla znatelná volnost ve výuce. – Tamtéž.

některé hodiny byly čistě výkladové (až přednáškové), při jiných se jen opakovalo a následně zkoušelo. Ovšem nebylo tomu tak vždy. Žáci rovněž dostávali za úkol vypracovat referáty.⁴⁹⁴ Ve výkladu podle respondentů stále chybělo propojení učiva v podobě souvislostí. A pokračujícím problémem byl i fakt, že se ve výkladu, patrně z časových důvodů, vynechávaly soudobé dějiny (od druhé světové války do současnosti). Důraz byl tedy stále kladen více na starší dějiny.⁴⁹⁵

Učebnice se do škol dostávaly jen pozvolna,⁴⁹⁶ proto v prvních porevolučních letech nebyly využívány tak, jak by bylo vhodné. Po sametové revoluci se změnil i přístup k prověřování učiva, zkoušelo se více písemně.⁴⁹⁷ Názory respondentů na oba učitele se sice různí, ale většinou se shodují na tom, že dějepis vykládali fundovaně a kvalitně. Vylepšila se i situace ohledně exkurzí. Respondenti uvádějí, že např. v rámci návštěvy večerního divadelního představení v Praze byla do programu zařazena i prohlídka historického centra města (dopoledne) s výkladem o památkách a historii. Ovšem je pravda, že ani toto nebyla exkurze v pravém slova smyslu, spíše jen „vycpávka“ před divadelním představením.

V porevolučních letech byla rovněž zavedena seminární výuka (tj. výběrový dějepisný seminář s dvouhodinovou týdenní dotací). Tato výuka měla za cíl rozšířit vědomosti o dějinách dvacátého století, zejména studené války, vést žáky k samostatné historické práci ve formě odborných referátů a seminárních prací⁴⁹⁸ a seminář rovněž sloužil jako příprava k maturitní zkoušce. Seminář byl zpočátku nabízen ve čtvrtém ročníku, později i ve druhém, a nakonec se ustálil jako dvouletý ve třetím a čtvrtém ročníku, ovšem již po období zkoumaném v této práci. Na klatovském gymnáziu se po roce 1989 v dějepisném

⁴⁹⁴ Bylo možné zpracovávat i seminární práce, ale toto bylo spíše doménou volitelného semináře.

V běžných hodinách dějepisu občas někdo dobrovolně nějaké téma zpracoval, ale spíše šlo o vlastní zájem studenta čili o aktivitu nad rámec běžné výuky. Zpracování seminárních prací bylo obtížné zejména z důvodu špatné dostupnosti pramenů a literatury. – SAA Sušice, Vyprávění M. Š. ze dne 2. 2. 2022.

⁴⁹⁵ Novější dějiny, resp. spíše aktuální dění byly doménou spíše v zeměpisu. V něm na začátku hodiny byla vždy zmíněna nějaká aktuální událost. – Tamtéž.

⁴⁹⁶ Žákům ovšem byla doporučována populárně-naučná historická četba.

⁴⁹⁷ Žáci se na zkoušení připravovali téměř výhradně z poznámek v sešitě, které si udělali při výkladu. – SAA Sušice, Vyprávění M. Š. ze dne 2. 2. 2022.

⁴⁹⁸ Autoři mnoha prací se účastnili rovněž Středoškolské odborné činnosti (SOČ). Seminární práce byly tehdy nazývány jako samostatné či ročníkové, pojem seminární práce byl zaveden až později. Svoji ročníkovou práci poskytla Jiřina Tůmová, byť tato práce je staršího data a spadá do přechozího období. Autorka ji sepisovala před maturitou roku 1980/1981. Práce má poměrně velký rozsah (dvacet sedm stran textu a osm stran příloh). Týká se tématu z místní sušické historie (Okupace Sušicka). Žáci velmi často volili témata z místní historie a podle slov autorky využívali jako zdroj nejčastěji literaturu, primární prameny byly velmi špatně dostupné. – Jiřina Tůmová, Okupace Sušicka, Sušice 1980/1981. (= ročníková práce z dějepisu).

semináři studenti věnovali i aktuálnímu dění a soudobým dějinám formou vlastních referátů či diskuse. Seminář byl též zaměřen na vlastní badatelskou činnost žáků, kteří si tak dějiny měli osvojit přímo, a nejen zprostředkovaně za pomoci učitele.⁴⁹⁹ Povinností studentů v semináři bylo sepsání seminární práce, kterou poté předkládali u maturitní zkoušky z dějepisu. Autoři nejlepších prací se mohli rovněž zúčastnit SOČ, v níž dosahovali nejrůznějších dobrých výsledků. Seznam seminárních prací z dějepisu je rovněž uveden v almanachu ke 190. výročí vzniku klatovského gymnázia.

Po sametové revoluci se na sušickém gymnáziu pořádaly i každoroční tematické exkurze (podle období, které se zrovna ve výuce probíralo – např. Keltové na Sušicku, husitství, baroko západních Čech). I na klatovském gymnáziu byly po roce 1989 mnohem častěji pořádány exkurze v rámci dějepisné výuky. Na počátku studia se žáci seznamovali s městem Klatovy, jeho historií a památkami. Dalším cílem exkurzí bylo hlavní město Praha a její okolí, kdy exkurze byly často spojené i s českým jazykem (např. návštěvy Památníku národního písemnictví). Samozřejmostí byly i návštěvy památek v jižních a západních Čechách. Studenti i učitelé mnohdy byli náhodou svědky některých významných dějinných událostí (např. jednání o rozdělení Československa) či se setkali s některými osobnostmi (např. Pavlem Tigridem či Karlem Schwarzenbergem při exkurzích do hlavního města). Po revoluci roku 1989 byla možnost navštěvovat i místa, kde kdysi bývaly kláštery. Klatovské gymnázium nad to pořádalo i exkurze do zahraničí, zejména po evropském kontinentu. To se zpočátku týkalo zejména Bavorska, postupně během přelomu milénia i dalších zemí Evropy. Součástí exkurzí byly i návštěvy míst posledního odpočinku slavných osobností.⁵⁰⁰

Samozřejmostí byla i účast v soutěžích (Dějepisná olympiáda, Soutěž mladých historiků či Dějepisná soutěž). Po revoluci roku 1989 fungoval na sušickém gymnáziu i historický kroužek a vedla jej z osobní iniciativy Libuše Potužáková.

Po sametové revoluci se žáci klatovského gymnázia mohli účastnit i různých besed či přednášek s různými odborníky a osobnostmi nejen na poli historie. Nadto při svých projevech k žákům vzpomínal ředitel školy Josef Šmíd i různých historických výročí.⁵⁰¹

⁴⁹⁹ Jednotliví učitelé si dokonce určovali, na které dějinné období budou při seminářích z dějepisu klást důraz – kromě dvacátého století byl seminář specializován např. na století devatenácté.

⁵⁰⁰ J. Šmíd, Mezi dvěma gymnázii.

⁵⁰¹ Tamtéž.

Závěr

Při výzkumu v rámci tématu této práce bylo možné poznat, jak velký rozdíl existoval mezi teorií výuky předkládanou na stránkách dobových odborných časopisů a metodik výuky a samotnou realitou vyučování dějepisu (zejména v době sedmdesátých a osmdesátých let). Na poli didaktiky výuky dějepisu v tomto období se mezi odborníky objevovaly často velmi převratné koncepce dějepisné výuky,⁵⁰² za které by se nemusela stydět ani dnešní didaktika dějepisu, předkládané zejména v podobě vysokoškolských skript a studií v časopisech. Realita ve výuce dějepisu ovšem byla velmi často až diametrálně odlišná. Vyučovalo se často podle zažitých postupů a s použitím především metody frontální výuky, výkladu a memorování, učebnice byly některé sice relativně kvalitní, ale za teorií předkládanou na stránkách odborných časopisů přeci jen „pokulhávaly“. Není samozřejmě možné tento fakt zcela paušalizovat, ale na běžných gymnáziích byla situace víceméně takováto až do roku 1989 a mnohdy se nezměnila ani po sametové revoluci. Poměrně smutným zjištěním je rovněž fakt, že mnozí učitelé, kteří vyučovali dějepis za socialismu a vyučují jej dodnes nebo do nedávné doby, své postupy a metody výuky příliš neinovují.⁵⁰³ Za všechny problémy stačí jmenovat např. problém omezené výuky nejnovějších dějin, který zde za socialismu existoval z důvodu strachu učitelů z toho, aby vykládali soudobé dějiny, jelikož nebylo těžké se takto dostat do

⁵⁰² O celkové změně koncepce vyučování koncem sedmdesátých let se zmiňuje dr. Mandelová ve své vzpomínkové knize. V rámci zavádění nové koncepce výuky s ní byli učitelé seznamováni pomocí hospitací či ukázkových hodin. Některé takové ukázkové hodiny pořádal i dr. Luboš Balcar z VÚP (Výzkumný ústav pedagogický). Hodina měla učitelům ukázat, jak pracovat s učebnicí, ovšem výsledek nenaplnil očekávání přítomných učitelů, ba naopak. Ukázková hodina na téma „Anglická buržoazní revoluce“ začala objevnými plavbami (na stěně visela nástěnná mapa zemských polokoulí) a učebnice byla využita až po cca 50 minutách. Mezi učiteli tedy obecně panovala nedůvěra v novou koncepci školství a výuky, a i v následujících letech jich (v dějepisu) většina zůstala u tradičních metod. Je sice faktem, že pomůcek k výuce byl dostatek, ovšem situace byla odlišná ve velkých městech, kde byl k pomůckám lepší přístup než na školách na periferii. Menší gymnázia, jako bylo právě to sušické, měla pomůcek jen poskrovnu, ještě na konci osmdesátých let se museli žáci spokojit s učebnicí, nástěnnou mapou, popř. atlasem dějin, výjimečně obrázky promítanými z diapozitivů. Otázkou je, do jaké míry tuto situaci způsoboval nedostatek pomůcek a do jaké míry laxnost samotných učitelů. Výklad a opisování poznámek z učebnice byly totiž pro učitele nejpohodlnějším postupem. Spousta pomůcek tak dost možná jen zůstávala pouhou zaprášenou součástí školního inventáře. – H. Mandelová, *Historické inspirace*; srov. SAA Sušice, Vyprávění J. P. ze dne 12. 10. 2021.

⁵⁰³ Jeden z pamětníků zmiňoval např. jistou vyučující dějepisu působící dodnes na blíže neurčené škole, která před sametovou revolucí působila jako místopředsdkyně školní stranické buňky a nyní žákům vykládá o ideálech a dějinách křesťanské víry. Jaká to změna... Dále vzpomínal jiného učitele v podobném duchu – „*Je drsný, když to učí bejvalej politruk, kterej dělal lampasáka a buzeroval máho bratra buzeráku coby vojáka, a teď učí o teorii náboženství třeba...*“ – Pamětník si v tomto případě nepřál být zde jakkoliv uveden.

Důležité je, aby žáci chápali *smysl dějin a dějinné souvislosti*, protože pouhá znalost faktů a letopočtů je nedostatečným výstupem z výuky dějepisu. Zažité postupy výuky by se tedy měly co nejvíce inovovat.

problémů.⁵⁰⁴ V dnešní době ovšem tyto objektivní problémy již neexistují, je proto otázkou do diskuse, proč se tento problém odbourává jen velmi vlažně, byť se situace postupně zlepšuje i v praxi. Je až s podivem, že pomůcky a IT se nejen v dějepise posunuly značně kupředu, ovšem již se v praxi jen těžko proměňují metody a celkový přístup k výuce dějepisu. Dalo by se říct, že v jistých ohledech panují ve výuce dějepisu podobné problémy jako před třiceti či dokonce padesáti lety. Jsou dokonce uskutečňovány (bohužel) i kroky zpět (např. při loňské revizi RVP ZV došlo k vyškrtnutí regionálních dějin z výuky dějepisu, což je opravdu proti téměř všem myslitelným ideálům dějepisného vyučování). Smutným faktem rovněž je, že po sametové revoluci bylo „smeteno“ vše, včetně toho pozitivního, co v dějepisné výuce fungovalo v předrevolučních časech. Znovu zde odkazuji na výše uvedený článek doc. Zwettlera. Kdokoliv připomenul v polistopadové euforii, že před revolucí bylo ve výuce dějepisu i leccos dobrého, byl zařazen do tzv. „starých struktur“. Dějepis před revolucí nebyl vždy jen prostičkým „odříkáváním“ učebnice a memorováním, minimálně v rovině teorie.⁵⁰⁵ Podle některých kritiků bylo jednoduše vše staré špatné a zkratkovitou kritikou se tak „s vaničkou vylilo i dítě“, jak podotýká dr. Mandelová. Zavrženo často bylo tedy i to dobré, které by mohlo fungovat i ve zcela odlišné společenské situaci, která nastala.⁵⁰⁶ Po sametové revoluci měla v ideálním případě proběhnout pouze depolitizace a deideologizace dějepisu, což se ale nestalo.

Téma výuky dějepisu v tomto relativně nedávném období nabízí díky vysokému počtu pamětníků řadu možností pojetí. Již jen téma transformace školství na počátku devadesátých let, kterého jsem se v práci rovněž okrajově dotkl, je velmi vyčerpávajícím, a to i v případě výuky dějepisu jakožto dílčího tématu. Na základě vzpomínek pamětníků

⁵⁰⁴ O soudobých dějinách neradi vykládali zejména mladí vyučující. Starší, zkušenější kantoři, mnohdy dokázali „balancovat“ na tenkém ledě výuky soudobých dějin a vykládali o nich tak, aby se nedostali do problémů a zároveň dostali korektnosti a objektivitu ve výkladu. Ovšem stále se samozřejmě museli alespoň částečně držet toho, co předepisovala komunistická strana a je třeba zmínit, že mnoho učitelů dějepisu se výkladu dějin tak, jak je pojímal tehdejší režim, spíše vyhýbala. I samotní žáci poznali, že učitel vykládá např. dějiny komunistické strany a socialistické revoluce jen velmi nerad (samozřejmě pokud nebyl straník). Žáci se tedy v případě dějin komunismu dočkali většinou jen výčtu sjezdů KSČ, jejich výsledků a závěrů a úspěchů socialismu čili toho, že bylo dosaženo určité spokojenosti na všech frontách aneb „vlk se nažral a koza zůstala celá“. Učili se např. i o Poučení z krizového vývoje. – SAA Sušice, Vyprávění M. N. a B. Š. ze dne 22. 9. 2021.

⁵⁰⁵ Náhled na výuku dějepisu za socialismu byl ovlivněn i filmovou produkcí – např. film *Můj brácha má prima bráchu* z roku 1975 v jedné scéně zobrazuje moment z hodiny dějepisu na základní škole, kdy vesměs vzorní a ukáznění žáci předčítají odstavce z učebnice. Jednalo se sice o idealizovanou představu tvůrců filmu, ovšem byť byla realita jiná, ovlivnil tento náhled patrně celou řadu lidí. – Stanislav Strnad, *Můj brácha má prima bráchu*, Praha 1975. Odkaz na ukázkou z filmu:

[<https://www.youtube.com/watch?v=b67PDvO2Qt0>], citováno 26. 10. 2021.

⁵⁰⁶ H. Mandelová, *Historické inspirace*, s. 21.

je rovněž možné zpracovat obraz dění na gymnáziích v době sametové revoluce, které bylo rovněž velmi pestré a nabízí nepřeborné množství možností, jak jej pojmout nejen z historického hlediska. Zajímavým polem pro výzkum jsou i pomůcky ve výuce dějepisu, ať již učebnice, mapy, nástěnné obrazy, modely, atlasy dějin, audiovizuální materiály aj. Rozsáhlejšímu výzkumu je možné se věnovat i v případě didaktické analýzy učebnic či maturitních zkoušek. Velmi dobře využitelným je toto téma z hlediska geografického – v této práci je výzkum vymezen okresem Klatovy. Téma je možno aplikovat i na jiné okresy či další územní celky s možností využití komparativní metody, a především metody oral history. Pro novější období, které je zpracováno v této práci, nacházíme velké množství pamětníků z řad někdejších žáků, a rovněž i kantorů. Velmi zajímavou možností výzkumu je i komparace výuky dějepisu s ostatními státy Evropy (a to východního i západního bloku)

Patrně nejdůležitější závěrem práce je fakt, že výuka dějepisu potřebuje značné reformy. Prakticky po celé dvacáté století byl dějepis většinou založen na výkladu a frontální výuce. V období socialismu byla navíc výuka prodchnuta ideologií komunismu. Během devadesátých let začaly probíhat snahy o modernizaci výuky, které probíhají samozřejmě dodnes. Ovšem situace je v mnoha případech stále bezútešná a dějepis mnozí učitelé stále vyučují podle dlouho zažitých metod a osnov a je chápán jako nezajímavý předmět či „nutné zlo“. Problémy přináší i demokratizace výuky, kdy se rovněž může snižovat objektivita výkladu (problém objektivit v dějepisu je ožehavé téma, je třeba brát v potaz to, že za socialismu existovala jedna oficiální historická pravda, která byla předkládána ve větší či menší míře žákům. V současné době ovšem existuje na historii velké množství názorů, které jsou ovlivněny i masovými médii, kde může projevovat názor naprosto kdokoliv a rovněž učitelé mohou mít problém toto množství názorů kriticky zpracovat). Výuka za socialismu byla do jisté míry mnohem jednodušší, pokud učitel netrval na výkladu historie bez ideologického podtextu. I žáci výklad brali tak, jak byl a o kritický náhled se pokoušeli maximálně v soukromí (věděli, že předkládaná fakta jsou jednoduše neměnná). Zde nám vychází další možné téma pro výzkum – komparace současné výuky dějepisu s výukou za socialismu, kdy je možno porovnávat různé aspekty (metody výuky, pomůcky, maturitní zkoušky, učebnice, osobnost učitele, náhled žáků na výuku dějepisu, objektivita výkladu aj.). Komparovat je možné rovněž realitu výuky s teorií a metodologií, což bylo jedním z cílů této práce. Výzkum na poli dějin socialistické výuky dějepisu tedy nabízí ohromné možnosti.

Použité prameny a literatura

Prameny nevydané

Soukromý archiv pí Jiřiny Tůmové Sušice

TŮMOVÁ, Jiřina, Okupace Sušicka, Sušice 1980/1981. (= ročníková práce z dějepisu, Gymnázium v Sušici).

Soukromý archiv autora Sušice

POTUŽÁKOVÁ, Marie, Ve spárech gestapa. Z vyprávění mého dědy Antonína Potužáka, ilegálního pracovníka organizace ÚVOD v II. světové válce. Sušice 1980. (= samostatná práce z dějepisu, Gymnázium v Sušici).

POTUŽÁK, Miloš, Válečná technika husitů a jejich pokrok ve válečnictví, Praha 1950. (= závěrečná práce z dějepisu, FF UK).

Rozhovory s pamětníky:

SAA Sušice, Vyprávění Antonína Končala ze dne 15. 6. 2019.

SAA Sušice, Vyprávění Boženy Bůžkové ze dne 22. 6. 2019.

SAA Sušice, Vyprávění Emila Kintzla ze dne 2. 7. 2021.

SAA Sušice, Vyprávění J. Š. ze dne 12. 7. 2021.

SAA Sušice, Vyprávění E. K. ze dne 1. 8. 2021.

SAA Sušice, Vyprávění dr. Marie Homerové ze dne 10. 8. 2021.

SAA Sušice, Vyprávění M. N. a B. Š. ze dne 22. 9. 2021.

SAA Sušice, Vyprávění J. P. ze dne 12. 10. 2021.

SAA Sušice, Vyprávění L. P. ze dne 30. 10. 2021.

SAA Sušice, Vyprávění V. P. ze dne 12. 11. 2021.

SAA Sušice, Vyprávění M. Š. ze dne 2. 2. 2022.

SAA Sušice, Vyprávění J. P. ze dne 23. 2. 2022.

SAA Sušice, Vyprávění J. D. ze dne 8. 3. 2022.

SOkA Klatovy

Gymnázium Jaroslava Vrchlického Klatovy, Spisy, kart. 2. (Karel Knoll, „Jak přispívá dějepis k výchově žáků.“).

Gymnázium Jaroslava Vrchlického Klatovy, Spisy, kart. 2. (Plán předmětové komise společenských nauk ve školním roce 1970/1971 Gymnázia v Klatovech).

Gymnázium Jaroslava Vrchlického Klatovy, Spisy, kart. 2. (Rozbor práce předmětové komise – vyhodnocení výchovného působení v předmětech).

Gymnázium Jaroslava Vrchlického Klatovy, Spisy, kart. 7. (Maturitní otázky 1965–1985).

Gymnázium Jaroslava Vrchlického Klatovy, Úřední knihy, Maturitní protokoly 1990/1991, ev. č. jednotky ukn 74.

MěstNV Klatovy č. 292, sign. OK 62. (= kronika města Klatovy, 1983).

MěstNV Klatovy č. 292, sign. OK 65. (= kronika města Klatovy, 1986).

MěstNV Klatovy č. 292, sign. OK 66. (= kronika města Klatovy, 1987).

MěstNV Klatovy č. 292, sign. OK 69. (= kronika města Klatovy, 1990).

MěÚ Klatovy č. 1700, sign. OK 206. (= kronika města Klatovy, 1992).

MěÚ Klatovy č. 1700, sign. OK 208. (= kronika města Klatovy, 1994).

MěÚ Klatovy č. 1700, sign. OK 209. (= kronika města Klatovy, 1995).

MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 250. (= kronika města Sušice 1981).

MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 253. (= kronika města Sušice 1985).

MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 254. (= kronika města Sušice 1986).

MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 255. (= kronika města Sušice 1988).

MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 256. (= kronika města Sušice, 1990).

MěÚ Sušice č. 1742, sign. OK 257. (= kronika města Sušice 1991).

MěÚ Sušice č. 1742, sign. OK 260. (= kronika města Sušice 1994).

Škola Klatovy č. 1327, sign. ŠK 365, bez paginace. (= Kronika Gymnázia Klatovy 1963–1988).

Školní archiv Gymnázia v Sušici, Kronika SVVŠ a Gymnázia Sušice 1960–1997. (kronika dočasně uložena ve školním archivu gymnázia).

Ukázka zápisu ze schůzky předmětové komise dějepisu a zeměpisu Gymnázia Jar. Vrchlického v Klatovech, 1984. SOkA Klatovy, Gymnázium Jaroslava Vrchlického Klatovy, Spisy, kart. 2.

Filmová a rozhlasová tvorba

Archiv Českého rozhlasu České Budějovice, *Osudy Františka Šmahela 5. díl*.

Rozhlasová nahrávka, České Budějovice 2019, dostupné online:

[https://vltava.rozhlas.cz/osudy-frantiska-smahela-7970427?fbclid=IwAR2vDULZVp9HrBGrF3tKY7Eo-scXgycFQwga9Uo1qYTQcE_rHTxbaZAxHag], citováno 16. 6. 2021.

STRNAD, Stanislav, *Můj brácha má prima bráchu*, Praha 1975. Odkaz na použitou ukázkou z filmu: [<https://www.youtube.com/watch?v=b67PDvO2Qt0>], citováno 26. 10. 2021.

Prameny vydané

Zákony a periodika

Týdeník Nové Klatovsko, 12. 12. 1987.

Vyhláška č. 59/1985 Sb.

Zákon č. 29/1984 Sb.

Zákon č. 138/1995 Sb.

Zpravodaj města Sušice.

Věstníky ministerstva školství

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 28, sešit 9, 1972.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 28, sešit 12, 1972.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 29, sešit 6, 1973.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 29, sešit 8, 1973.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 30, sešit 9, 1974.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 31, sešit 7, 1975.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 31, sešit 11, 1975.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 33, sešit 2, 1977.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 34, sešit 1, 1978.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 34, sešit 5, 1978.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 35, sešit 8, 1979.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 35, sešit 9, 1979.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 35, sešit 10, 1979.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 41, sešit 3, 1985.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 42, sešit 6–7, 1986.

Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České socialistické republiky 44, sešit 8–9, 1988.

Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České republiky 47, sešit 3, 1991.

Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České republiky 47, sešit 7–8, 1991.

Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České republiky 49, sešit 1–2, 1993.

Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České republiky 50, sešit 10, 1994.

Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České republiky 51, sešit 11, 1995.

Dobové učebnice, příručky a pomůcky⁵⁰⁷

BĚLINA, Pavel a kol., Dějiny zemí koruny české I. Od příchodu Slovanů do roku 1740, Praha 1992.

CAFOUREK, Petr, Školní atlas světových dějin, Praha 1962¹, 1978¹². (celkem 18 vydání).

CAMBEL, Samuel a kol., Dějepis pro 3. ročník gymnázia, Praha 1987.

ČAPEK, Vratislav a kol., Cílové struktury v dějepise a jejich prověřování ve vyučování, Praha 1974.

ČAPEK, Vratislav a kol., Dějepis II.: pro 2. ročník gymnázia, Praha 1986.

ČAPEK, Vratislav a kol., Dějepis. Experimentální učební text pro II. ročník gymnázia, Praha 1980.

ČAPEK, Vratislav a kol., Didaktika dějepisu I. Teorie a metodologie didaktiky dějepisu, Praha 1985.

ČAPEK, Vratislav a kol., Didaktika dějepisu II. Výchovně vzdělávací proces v dějepisu, Praha 1988.

ČAPEK, Vratislav a kol., Teoretické a metodologické základy didaktiky dějepisu (příručka ke studiu na vysokých školách a odborných pracovištích), Teoretické základy didaktiky dějepisu I. a II., Praha 1976.

ČAPEK, Vratislav – PÁTEK, Jaroslav, Světové dějiny I. Dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století, Praha 1993.

ČAPEK, Vratislav – PÁTEK, Jaroslav – ZWETTLER, Otto, Světové dějiny II. Dějiny lidských civilizací od poloviny 17. století po současnost, Praha 1993.

ČORNEJ, Petr a kol., Dějiny zemí koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu, Praha 1992.

DRŠKOVÁ, Kateřina, Maturita z dějepisu, Praha 1994¹, 2000².

⁵⁰⁷ Bibliografii učebnic dějepisu, atlasů dějin a dalších pomůcek pro gymnázia včetně let 1971–1995 zpracovala H. Mandelová – Dějepis (školní), s. 48–51.

HUSA, Václav – HUSOVÁ, Marie, Československé dějiny do roku 1918. Učebnice pro gymnázia a střední odborné školy, Praha 1972¹⁰, 1982¹⁴. (přepřacovaná vydání níže uvedené učebnice).

HUSA, Václav – HUSOVÁ, Marie, Československé dějiny do roku 1918. Učebnice pro střední školu, Praha 1966¹, 1971⁹.

CHARVÁT, Jaroslav, Světové dějiny. Učebnice pro 1.–3. ročník gymnázií a 1.–2. ročník středních odborných škol, Praha 1967¹, 1984¹¹. (vydáváno pod různými názvy – učebnice pro 1. a 2. ročník gymnázií a 1. ročník středních odborných škol či učebnice pro 1. a 2. ročník všeobecně vzdělávacích škol a 1. ročník středních odborných škol).

JANOVSKÝ, Julius a kol., Základy didaktiky dějepisu, Praha 1984.

JELÍNEK, Jan, Velký obrazový atlas pravěkého člověka, Praha 1977.

JÍLEK, Tomáš a kol., Dějepis pro I. ročník gymnázií, Praha 1984.

KOVÁČOVÁ, Anna a kol., Dějepis. Experimentální učební text pro III. ročník gymnázia, Praha 1981.

MANDELOVÁ, Helena a kol., Pravěk a starověk. Dějepisné atlasy pro základní školy a víceletá gymnázia, Praha 1995.

MEJSTRŮK, Václav, Metodika dějepisu, Praha 1955.

MEJSTRŮK, Václav a kol., Metodika dějepisu jako učebního předmětu, Praha 1964.

MEJSTRŮK, Václav – BARTOVÁ, Heda – HABĚTÍN, Vladimír, Názornost ve vyučování dějepisu, Praha 1959.

MEJSTRŮK, Václav, Stati z metodiky vyučování dějepisu, Praha 1958.

MICHOVSKÝ, Václav, Vyučovací prostředky. Bezprostřední pomůcky trojrozměrné, in: MEJSTRŮK, Václav a kol., Metodika dějepisu jako učebního předmětu, Praha 1964.

PÁTEK, Jaroslav, Československé dějiny (1918–1939), Praha 1973¹.

PÁTEK, Jaroslav, Československé dějiny (1939–1948), Praha 1974¹.

SCHÜCKOVÁ, Ladislava, Komunistická výchova v dějepisném vyučování na střední škole, Praha 1964. (metodická příručka).

STOJKA, Ondrej, Metodika dejepisu, Bratislava 1961.

ZELENSKÝ, Konstantín – MUSÍLEK, Jan, Školní atlas československých dějin, Praha 1959¹, 1972⁷. (celkem 18 vydání).

Literatura

BAUEROVÁ, Kateřina, Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v Československé republice po II. světové válce v letech 1945–1989, Praha 2008. (= diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta).

BEDNAŘÍK, Jaroslav, Vyškovské gymnázium v kontextu společenských změn, Olomouc 2011. (= diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta).

BLACHA, Vilém – VÁVROVÁ, Věra, Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918–1972, Praha 1973.

BŘEZINA, František, Vážení přátelé stoletého jubilanta!, in: KROUSKÁ, Edita, KRATOCHVÍL, Ivan (edd.), Almanach sušického gymnázia vydaný u příležitosti stého výročí založení střední školy v Sušici, Sušice 2006, s. 4.

BŘEZINA, František, Za 10 let 100, in: PRINC, Pavel (ed.), Almanach. Gymnázium Sušice 1906–1996. Sušice 1996, s. 3 a 4.

ČAPEK, Vratislav, Historik na přelomu dvou staletí. Co jsem prožil a na co si pamatuji, Pelhřimov 2013.

DÄNIKEN, Erich von, Vzpomínky na budoucnost, Praha 1970.

DULÍČEK, Lukáš, Vývoj právní regulace středního školství na našem území, Brno 2014. (= diplomová práce, Masarykova univerzita, Právnická fakulta).

DULÍČEK, Tomáš a kol., Dějiny Gymnázia J.K. Tyla v období totality očima pamětníků, Hradec Králové 2008.

FOJTÍK, Pavel, Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství (1903–2003), Nymburk 2003.

- CHMELÍK, Luboš, Vývoj školské správy na našem území, Brno 2010. (= bakalářská práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně).
- IVANOV, Miroslav, Vražda Václava, knížete českého, k níž údajně došlo na dvoře bratra jeho Boleslava v pondělí po svátku svatého Kosmy a Damiána, Praha 1975.
- JÍLEK, Tomáš, Heslo *Václav Čepelák*, in: Biografický slovník českých zemí 10, Praha 2008, s. 588. – dostupné online:
[http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/%C4%8CEPEL%C3%81K_V%C3%A1clav_24.9.1899-27.9.1982], citováno 26. 5. 2021.
- JIREČEK, Miroslav, Vývoj vyučovacího předmětu dějepis v letech 1918–2013, Brno 2014. (= disertační práce, MU, Pedagogická fakulta).
- JULÍNEK, Stanislav a kol., Základy oborové didaktiky dějepisu, Brno 2008.
- KOPEČEK, Pavel – KRÁKORA, Pavel – CINGELOVÁ, Gabriela, Didaktika a metodika výuky společenskovedních oborů a dějepisu pro začínající akademické pracovníky, KSV UPOL Olomouc 2015.
- KOTÁSEK, Jiří, Transformace školy v demokratizující se společnosti, in: Eliška Walterová a kol. (edd.), Úloha školy v rozvoji vzdělanosti, Brno 2004, s. 67–80.
- KRÁLÍKOVÁ, Marie – NEČESANÝ, Josef – SPĚVÁČEK, Václav, Nástin vývoje všeobecného vzdělávání v českých zemích, Praha 1977.
- KREJČOVÁ, Soňa, Debata o reformě českého školství v letech 1989–2004, Brno 2012, s. 42–43. (= diplomová práce, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií).
- KUBÍČKOVÁ, Alena, Dějiny gymnázia v Lounech v letech 1968–1989, Brno 2016. (= bakalářská práce, Masarykova univerzita, Filosofická fakulta).
- LABISCHOVÁ, Denisa – GRACOVÁ, Blažena, Příručka ke studiu dějepisu, Ostrava 2010. (= studijní text).
- LHOTÁK, Jan a kol. (edd.), Historický atlas měst České republiky – svazek č. 27 – Sušice, Praha 2014.
- MALÁ, Pavla, Gymnázium dnes, in: Princ, Pavel (ed.), Almanach. Gymnázium Sušice 1906–1996. Sušice 1996, s. 84.

MANDELOVÁ, Helena, Dějepis (školní), in: Akademická encyklopedie českých dějin. Sv. 4, D-G (dadaismus gymnázium), Praha 2015, s. 23–52. (= encyklopedické heslo).

MANDELOVÁ, Helena, Historické inspirace. Co není napsáno, jako by nebylo... ohlédnutí za dvaceti lety Asociace učitelů dějepisu (UO HK – ASUD) (1990–2010), Praha 2010.

MANDELOVÁ, Helena, Moje školní i jiné dějepisné historie: vybrané kapitoly z Rozpomínek, Praha 2013.

MORÁVKOVÁ, Naděžda, Jubilant Tomáš Jílek, Memo 4, 2014, č. 1, s. 3; s. 111–126. Dostupné online:

[<https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/15583/3/redakcni%20uvodnik.pdf>];

[<https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/15580/1/Moravkova.pdf>] – citováno 20. 4. 2021.

MORÁVKOVÁ, Naděžda, Nekrolog za profesorem PhDr. Tomášem Jílkem, CSc., MEMO 10 – Časopis pro orální historii, č. 1, 2020, s. 125–128.

MORKES, František, Proměny povinné školní docházky, Učitel'ské noviny 33, 2010.

NÁDVORNÍK, Václav, Přednášky z předmětu Řízení školy a školská legislativa, PF JU v Českých Budějovicích, 2020.

NOVÁK, Ladislav, Putování a proměny devadesátiletého jubilanta, in: PRINC, Pavel (ed.), Almanach. Gymnázium Sušice 1906–1996. Sušice 1996, s. 5–8.

NOVOTNÝ, Miroslav a kol. (edd.), Velké dějiny zemí Koruny české. Školství a vzdělanost, Praha 2020.

PARKAN, František, Didaktika dějepisu, Praha 2013¹, 2014². (= studijní text).

POLIŠENSKÝ, Josef, Třicetiletá válka a evropská krize XVII. století, Praha 1970.

POTUŽÁK, Jaromír, Historie školy, Sušice 2014. (článek pro webové stránky Gymnázia v Sušici), dostupné online na [<https://www.gymsusice.cz/o-skole/historie-skoly.html>], citováno 14. 8. 2020.

POTUŽÁK, Jaromír, Proměny a styl výuky dějepisu na sušické střední škole a gymnáziu v letech 1953–1971, České Budějovice 2019. (= bakalářská práce, Jihočeská

univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Historický ústav Filosofické fakulty).

PŘEDOTOVÁ, Dana, Historie školství od roku 1945 do současnosti, Olomouc 2014. (= bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta).

RŮŽIČKOVÁ, Jarmila, Didaktické inspirace. Z odkazu metodiky a didaktiky dějepisu předchozích desetiletí, Praha 1997.

STŘELEČEK, Jan, Protifašistický odboj a jeho památná místa na okrese Klatovy, Klatovy 1985.

SÝKOROVÁ, Pavla, Učitelé z pražských gymnázií v období tzv. normalizace, Praha 2014. (= diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Pracoviště Orální historie – soudobých dějin).

ŠIMON, Milan, Z historie školy, online na [<http://www.zsblatenska.horazdovice.cz/historie.html>], citováno 3. 8. 2020).

ŠMAHELOVÁ, Ywette, Gymnázium v Rumburku a jeho historický vývoj v letech 1906–1989, Praha 2011. (= bakalářská práce Univerzita Karlova v Praze, Fakulta filosofická).

ŠMÍD, Josef, a kol., Almanach k 190. výročí založení Gymnázia Jaroslava Vrchlického v Klatovech, Klatovy 2002.

ŠMÍD, Josef, Mezi dvěma gymnázii s odskokem na rodinku a zdrávku. Vzpomínkové ohlédnutí na dobu strávenou ve škole, Klatovy 2011.

ŠPÁD, Štěpán, O životních formacích, in: TÝŽ a kol., Almanach k 200. výročí založení Gymnázia Jaroslava Vrchlického v Klatovech, Klatovy 2012

ŠUSTOVÁ, Magdaléna, Stalo se v zemi české. Jak se učil dějepis, Praha 2009.

VÁCHALOVÁ, Barbora, Vybrané problémy vyššího sekundárního vzdělávání v ČR – kurikulární reforma, reforma ukončování studia, Brno 2008. (= diplomová práce, Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta).

VALEŠ, Lukáš, Dějinami klatovského gymnázia. Historie školy, Klatovy 2012. (= článek o historii klatovského gymnázia na webu školy –

[<https://www.klatovynet.cz/gymkt/fr.asp?tab=gymkt&id=44&burl=&pt=OS06>]), citováno 23. 6. 2021.

VALÍŠOVÁ, Alena – KASÍKOVÁ, Hana, *Pedagogika pro učitele*, Praha 2007.

VALOUŠEK, Richard, Rozhovor: Jakub Rákosník: Největším nepřítelem historika je pamětník, dostupné online: [<https://www.studenta.cz/work/jakub-rakosnik-nejvetsim-nepritelem-historika-je-pametnik/r~st:article:3217/>], citováno 19. 11. 2021.

VÁŇOVÁ, Růžena, *České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století*, in: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*, Semily 2000.

WALTEROVÁ, Eliška, *Aktuální problémy projektování gymnázia*, *Pedagogika*, 1990, 40, č. 4.

WALTEROVÁ, Eliška, *Projektování střední všeobecně vzdělávací školy*, Praha 1990.

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch, *Objevení Tróje*, Praha 1970.

ZOUNEK, Jiří – ŠIMÁNĚ, Michal – KNOTOVÁ, Dana, *Cesta k učitelství v socialistickém Československu pohledem pamětníků*, *Studia paedagogica* 21, č. 3, 2016, s. 132–158.

ZOUNEK, Jiří, KNOTOVÁ, Dana, ŠIMÁNĚ, Michal, *Výzkum soudobých dějin pedagogiky a školství: k metodologickým otázkám historicko-pedagogického výzkumu*, *Studia paedagogica* 20, č. 3, 2015, s. 89–112.

Časopis Společenské vědy ve škole, Historický obzor a Dějiny a současnost

BALCAR, Luboš, *50. výročí vzniku Komunistické strany Československa v dějepisném vyučování*, *Společenské vědy ve škole* 27, 1971, s. 65–68.

BALCAR, Luboš, *Padesát let školního filmu a dějepisné vyučování*, *Společenské vědy ve škole* 43, 1986/1987, s. 170–171.

BALCAR, Luboš, *Připomínky k výuce dějepisu a občanské nauky. Dějepis*, *Společenské vědy ve škole* 46, 1989/1990, s. 8–9.

BALCAR, Luboš, *Vyučovací téma: Historická úloha Komunistické strany Československa*, *Společenské vědy ve škole* 27, 1971, s. 149.

BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich, Historie a životní prostředí, dějepis a ekologická výchova, Společenské vědy ve škole 45, 1988/1989, s. 115–118.

BENEŠ, Miroslav, K přípravě a realizaci vyučovacího celku Československo v letech 1945–1948, Společenské vědy ve škole 34, 1977/1978, s. 175–178.

BĚLOHLÁVKOVÁ, Danuše, Archivní dokumenty v hodině dějepisu, Společenské vědy ve škole 34, 1977/1978, s. 145.

BĚLOHLÁVKOVÁ, Danuše, Samostatná písemná práce v dějepise, Společenské vědy ve škole 31, 1974/1975, s. 48.

BERKOVEC, Václav, K maturitním zkouškám z dějepisu, Společenské vědy ve škole 34, 1977/1978, s. 238.

BERKOVEC, Václav, Využití výsledků XV. sjezdu KSČ ve vyučování dějepisu na školách I. a II. cyklu, Společenské vědy ve škole 33, 1976/1977, s. 1.

BIL'AK, Michal, Minca ako názorná vyučovacia pomôcka, Společenské vědy ve škole 33, 1976/1977, s. 269–273.

BRYCH, Vladimír, Námět pro exkurzi, Společenské vědy ve škole 38, 1981/1982, s. 58–60; s. 88–90; s. 118–120; s. 154–156; s. 174–176, s. 238–240; s. 268–270.

BRYCH, Vladimír, Námět pro exkurzi, Společenské vědy ve škole 40, 1983/1984, s. 123–124; s. 157–158.

BŮŽKOVÁ, Hana – BŮŽEK, Václav, Režijní podnikání šlechty v předbělohorských Čechách (Prameny k hospodářským dějinám ve výuce dějepisu), Společenské vědy ve škole 45, 1988/1989, s. 135–140.

ČAPEK, Vratislav, Didaktická analýza tématu první světová válka, Společenské vědy ve škole 28, 1971/1972, s. 11–12.

ČAPEK, Vratislav, Metodická analýza vyučovacího celku v dějepise, Společenské vědy ve škole 30, 1973/1974, s. 43–46.

FAKTOROVÁ, Ladislava, Dějiny kultury ve vyučování dějepisu, Společenské vědy ve škole 32, 1975/1976, s. 152–159.

FAKTOROVÁ, Ladislava, K problematice písemného opakování a prověřování dějepisného učiva, Společenské vědy ve škole 28, 1971/1972, s. 167–169.

- FAKTOROVÁ, Ladislava, K výuce dějin kultury a umění (formy opakování, prověřování a zkoušení), *Společenské vědy ve škole* 33, 1976/1977, s. 199–206.
- FAKTOROVÁ, Ladislava, Přímé využití kulturních památek, *Společenské vědy ve škole* 33, 1976/1977, s. 174–181.
- FAKTOROVÁ, Ladislava, Struktura výchovně vzdělávacích cílů a současný stav výsledků vyučování dějepisu. Z referátu na konferenci historiků v Brně v září 1972, *Společenské vědy ve škole* 30, 1973/1974, s. 17.
- FRANKO, Vasil', Aktuálne otázky organizácie vyučovacieho procesu dejepisu, *Společenské vědy ve škole* 42, 1985/1986, s. 299–301.
- GORA, P. V., Ze VI. mezinárodního symposia didaktiků dějepisu socialistických zemí: Cíle dějepisného vyučování a způsob jejich plánování učitelem podle učebnice, *Společenské vědy ve škole* 32, 1975/1976, s. 284–287.
- HAUBELT, Josef, V. sjezd československých historiků k dějepisnému vyučování. *Společenské vědy ve škole* 38, 1981/1982, č. 10, s. 278.
- HOLINKOVÁ, Jiřina, Významné výročí, *Společenské vědy ve škole* 31, 1974/1975, s. 15.
- CHARVÁT, Jaroslav, Za doc. dr. Jiřím Hánlem, *Společenské vědy ve škole* 29, 1972/1973, s. 40.
- CHOC, Pavel, Militaria v dějepise na střední škole, *Společenské vědy ve škole* 27, 1971, s. 157.
- JANOVSKÝ, Julius, Dějepis na základních a středních školách v období rozvinuté socialistické společnosti (Úvodní referát do sekce dějepisného vyučování na VI. sjezdu československých historiků, *Společenské vědy ve škole* 45, 1988/1989, s. 202–204.
- JANOVSKÝ, Julius, Formy dějepisného vyučování (z vybraných kapitol teorie dějepisného vyučování), *Společenské vědy ve škole* 35, 1978/1979, s. 48–50.
- JANOVSKÝ, Julius, Metody dějepisného vyučování (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 9. část), *Společenské vědy ve škole* 33, 1976/1977, s. 239.
- JANOVSKÝ, Julius, Osmdesát let zakladatele didaktiky dějepisu, *Společenské vědy ve škole* 40, 1983/1984, s. 271–272.

JANOVSKÝ, Julius, Osobnost učitele dějepisu (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 7. část), Společenské vědy ve škole 33, 1976/1977, s. 183–185.

JANOVSKÝ, Julius, Perspektivy dalšího rozvoje teorie dějepisného vyučování jako vědní disciplíny (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 14. část), Společenské vědy ve škole 34, 1977/1978, s. 115–117.

JANOVSKÝ, Julius, Problémy dějepisného vyučování na základních a středních školách v ČSSR (z referátu na V. sjezdu čs. historiků), Společenské vědy ve škole 38, 1981/1982, s. 279–281.

JANOVSKÝ, Julius, Prostředky dějepisného vyučování (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 10. část), Společenské vědy ve škole 33, 1976/1977, s. 267.

JANOVSKÝ, Julius, Slovní ztvárnění historického poznání v procesu dějepisné výuky (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 13. část), Společenské vědy ve škole 34, 1977/1978, s. 81–83, zde s. 83.

JANOVSKÝ, Julius, Teorie dějepisného vyučování jako vědní disciplína (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování), Společenské vědy ve škole 33, 1976/1977, s. 8–10.

JANOVSKÝ, Julius, Úloha textových vyučovacích pomůcek v dějepisné výuce (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 11. část), Společenské vědy ve škole 34, 1977/1978, s. 15–18.

JANOVSKÝ, Julius, Východiska současného bádání teorie dějepisného vyučování – II. část (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 3. část), Společenské vědy ve škole 33, 1976/1977, s. 71–74.

JANOVSKÝ, Julius, Výchovné využití dějepisného učiva (vybrané kapitoly z teorie dějepisného vyučování – 8. část), Společenské vědy ve škole 33, 1976/1977, s. 206–208.

JANOVSKÝ, Julius, Z nové literatury, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 30.

KAPLAN, Jan, Branný výchova ve výuce dějepisu, Společenské vědy ve škole 31, 1974/1975, s. 45–47.

KOVÁČOVÁ, Anna – BERKOVEC, Václav, Dejepis ako voliteľný maturitný predmet, Spoločenské vedy ve škole 44, 1987/1988, s. 77–80.

KOVÁČOVÁ, Anna, Hodnotenie a klasifikácia výsledkov vyučovania dejepisu na stredných školách, Spoločenské vedy ve škole 42, 1985/1986, s. 108–109.

KOVAŘÍKOVÁ, Jana, Videotechnika ve vysokoškolské přípravě budoucích učitelů dějepisu, Spoločenské vedy ve škole 43, 1986/1987, s. 298–299.

MARIANINOVÁ, Oľga, Možnosti využívania historických prameňov na hodinách dejepisu, Spoločenské vedy ve škole 28, 1971/1972, s. 225.

MATĚJÁKOVÁ, Jaroslava, Význam exkurze pro výchovu a vyučování v dějepisu, Spoločenské vedy ve škole 32, 1975/1976, s. 259–262.

MICHOVSKÝ, Václav, Didaktická analýza dějepisného učiva – základní forma učitelovy přípravy na vyučování, Spoločenské vedy ve škole 30, 1973/1974, s. 299.

MICHOVSKÝ, Václav, Didaktická analýza tematického celku učiva pravěk, Spoločenské vedy ve škole 32, 1975/1976, s. 99–103; 129–131; 159–162; 189–190.

MICHOVSKÝ, Václav, Intelektuální schopnost „historicky myslet“, Spoločenské vedy ve škole 28, 1971/1972, s. 193–194.

MICHOVSKÝ, Václav – ČAPEK, Vratislav, Model klasické učebnice nového typu, Spoločenské vedy ve škole 37, 1980/1981, s. 40–42.

MYSLIVCOVÁ, Jolana, Využití ikonografických pramenů ve výuce dějepisu (veduty a plány měst), Spoločenské vedy ve škole 43, 1986/1987, s. 133–138.

Návrh učebních osnov předmětu dějepis pro 1. a 2. ročník gymnázia, Spoločenské vedy ve škole 38, 1981/1982. [Příloha, s. 1–24].

NOVÁKOVÁ, Jarmila – Švec, Jiří, Návaznost výuky dějin mezinárodního dělnického hnutí a dějin KSČ na výuku dějepisu na středních školách, Spoločenské vedy ve škole 39, 1982/1983, s. 196–199.

PAŠIAKOVÁ, Helena, Metódy, prostriedky a organizačné formy samostatnej práce žiakov v dejepisnom vyučovaní, Spoločenské vedy ve škole 44, 1987/1988, s. 267–269.

- PAUZOVÁ, Anna, Nové učební pomůcky, Společenské vědy ve škole 37, 1980/1981, s. 110.
- PAUZOVÁ, Anna, Nové učební pomůcky, Společenské vědy ve škole 40, 1983/1984, s. 13.
- PAUZOVÁ, Anna, Nové učební pomůcky. Čest rudé vlajce, Společenské vědy ve škole 37, 1980/1981, s. 249.
- POKORNÝ, Zdeněk, Zkušenosti se samostatnou prací v dějepise na střední škole, Společenské vědy ve škole 36, 1979/1980, s. 208–210.
- PRŮCHA, Jan, Komplexní výzkum učebnice dějepisu, Společenské vědy ve škole 42, 1985/1986, s. 105–107.
- REDAKČNÍ ROZHOVOR „Dějepis ve škole“, Dějiny a současnost 12, č. 1, 1990, s. 28–30.
- RENNEROVÁ, Jiřina, Příprava studentů k maturitním zkouškám z dějepisu, Společenské vědy ve škole 30, 1973/1974, s. 204.
- RŮŽIČKOVÁ, Jarmila, Jak připravit dějepisné učivo pro problémové vyučování, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 18.
- RŮŽIČKOVÁ, Jarmila, K otázce hodnocení žáků v dějepisu, Společenské vědy ve škole 29, 1972/1973, s. 105–108.
- RŮŽIČKOVÁ, Jarmila, K samostatné předběžné přípravě žáků gymnázia na hodinu dějepisu, Společenské vědy ve škole 40, 1983/1984, s. 235.
- RŮŽIČKOVÁ, Jarmila, Nové osnovy dějepisu na českých gymnasiích, Společenské vědy ve škole 29, 1972/1973, s. 79–80.
- RŮŽIČKOVÁ, Jarmila, O mezipředmětových souvislostech a vztazích mezi dějepisem a matematikou, Společenské vědy ve škole 38, 1981/1982, s. 162–164.
- RŮŽIČKOVÁ, Jarmila, Organizace a řízení práce učitele a žáků na střední škole v hodinách dějepisu v problémové pojetí vyučování, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 146.
- RŮŽIČKOVÁ, Jarmila, Problémové vyučování: způsob, metoda či pojetí?, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 82.

- RŮŽIČKOVÁ, Jarmila, Příprava maturitních zkoušek z dějepisu, Společenské vědy ve škole 28, 1971/1972, s. 90–94.
- ŘEHOŘOVÁ, Marie, K úkolům dějepisu po XV. sjezdu KSČ (práce se sjezdovými dokumenty KSČ a KSSS), Společenské vědy ve škole 34, 1977/1978, s. 49–52.
- ŘEHOŘOVÁ, Marie, Předmětová komise učitelů dějepisu na středních školách, Společenské vědy ve škole 39, 1982/1983, s. 10.
- ŘÍHA, Jan, K přípravě vyučujících dějepisu středních škol na nové pojetí výchovně vzdělávací práce, Společenské vědy ve škole 40, 1983/1984, s. 12–13.
- ŘÍHA, Jan, K zvýšení účinnosti dějepisné výuky na středních školách, Společenské vědy ve škole 40, 1983/1984, s. 76–77.
- ŘÍHA, Jan, Výchovné využití významných výročí ve školní roce 1984/1985 ve výuce dějepisu, Společenské vědy ve škole 41, 1984/1985, s. 45
- SOUKUPOVÁ, Alena, K experimentu na gymnáziích, Společenské vědy ve škole 41, 1984/1985, s. 11–13.
- SVOBODA, Lubomír, Regionální historie jako prostředek problémového vyučování v dějepise, Společenské vědy ve škole 30, 1973/1974, s. 110.
- ŠILHÁNKOVÁ, Jiřina, Mezipředmětové vztahy v dějepise, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 182.
- ŠIMŮNKOVÁ, Ivana, K utváření marxisticko-leninského světového názoru žáků v dějepise na gymnáziu (Z výsledků výzkumu světonázorové orientace žáků gymnázia), Společenské vědy ve škole 36, 1979/1980, s. 15–17.
- ŠIMŮNKOVÁ, Iva, Výchova k péči o životní prostředí v dějepise na gymnáziu, Společenské vědy ve škole 37, 1980/1981, s. 167–169.
- ŠÍPEK, Zdeněk, Exkurze s historickou náplní, Společenské vědy ve škole 28, 1971/1972, s. 254–256; s. 282–284.
- ŠLIK, Vladimír, K sedmdesátinám prof. Václava Mejstříka, Společenské vědy ve škole 31, 1974/1975, s. 79.
- ŠMÍD, Josef, Poznámka k uplatňování třídnosti ve výuce dějepisu, Společenské vědy ve škole 28, 1971/1972, s. 39.

ŠPÉT, Jiří, Třetí seminář o spolupráci muzea a školy, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 49.

ŠPÉT, Jiří, Učitelé a muzea. Z výsledků výzkumu o spolupráci muzea a školy v letech 1969/70, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 47–48.

ŠPÉTOVÁ, Olga, K zavedení nových osnov dějepisu na gymnasiích, Společenské vědy ve škole 29, 1972/1973.

TALPA, Jiří, Opakování učiva, prověřování a hodnocení žáků v hodinách dějepisu nové koncepce, Společenské vědy ve škole 38, 1981/1982, s. 218–222.

VÝBOR ASUD, Zprávy. Asociace učitelů dějepisu, Historický obzor 6, 1995, s. 191.

Závěry sekce pro vyučování dějepisu na V. sjezdu československých historiků dne 20. února 1982. Společenské vědy ve škole 38, 1981/1982, s. 281.

ZOUHAR, Jan, Meotar a jeho využití na hodinách dějepisu, Společenské vědy ve škole 30, 1973/1974, s. 19.

ZWETTLER, Otto, Učitel dějepisu včera dnes a zítra, Historický obzor 7, 1996, s. 90.

ZWETTLER, Otto, Za obnovu vyučování dějepisu, Historický obzor 3, 1992, s. 28–29.

Seznam zkratek

AMU – Akademie múzických umění

ASUD – Asociace učitelů dějepisu

CO – civilní obrana

ČŠV SSM – Celoškolský výbor Socialistického svazu mládeže

ČSAV – Československá akademie věd

ČsČK – Československý červený kříž

EUROCLIO – Stálá konference asociací učitelů dějepisu evropských zemí

JSŠ – jedenáctiletá střední škola

KSV UPOL – Katedra společenských věd Univerzity Palackého v Olomouci

MDH – Mezinárodní dělnické hnutí

Mě(st)NV – městský národní výbor

MěÚ – městský úřad

MK – ministerstvo kultury

MŠ – ministerstvo školství

MŠMT – ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MU – Masarykova univerzita

NSR – Německá spolková republika

NV – národní výbor

OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

OF – občanské fórum

ONV – okresní národní výbor

OŠMT ONV – Odbor školství, mládeže a tělovýchovy okresního národního výboru

OŠMT ZKNV – Odbor školství, mládeže a tělovýchovy Západočeského krajského národního výboru

pag. – paginace

PDA – Posádkový dům armády

PK – předmětová komise

ROH – Revoluční odborové hnutí

RVP – rámcový vzdělávací program

RVP ZV – rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

SAA – soukromý archiv autora

SAG – studium absolventů gymnázia; nástavbové studium pro absolventy středních škol s maturitou

Sb. – sbírky zákonů

SČSP – Svaz československo-sovětského přátelství

sign. – signatura

SNP – Slovenské národní povstání

SOČ – středoškolská odborná činnost

SOkA – státní okresní archiv

SPN – Státní pedagogické nakladatelství

SPOZ – Sbor pro občanské záležitosti

SpVvŠ – Společenské vědy ve škole (časopis)

SSM – Socialistický svaz mládeže

sv. – svazek

SVVŠ – střední všeobecně vzdělávací škola

SZTŠ – střední zemědělská technická škola

šk. – školní

UK – Univerzita Karlova

UO HK – Učitel'ský odbor Historického klubu

ÚIV – Ústav pro informace ve vzdělávání

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚVOD – Ústřední vedení odboje domácího

VŘSR – Velká říjnová socialistická revoluce

VSOP – volitelné skupiny odborných předmětů

VŠ – vysoká škola

VŠE – Vysoká škola ekonomická

VŠZ – Vysoká škola zemědělská

VÚP – Výzkumný ústav pedagogický

VVŠ – Vysoká vojenská škola

ZVOP – základy výroby a odborná příprava

ZDŠ – základní devítiletá škola

ZKNV – Západočeský krajský národní výbor

ZO KSČ – základní organizace Komunistické strany Československa

ZO ROH – základní organizace Revolučního odborového hnutí

ZV ROH – základní výbor Revolučního odborového hnutí

ZŠ – základní škola

Přílohy k první kapitole:

Soustava škol v Československu. (převzato z: Dana Předotová, Historie školství od roku 1945 do současnosti, Olomouc 2014. (= bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta).

1960/1961 – 1984 (zákon o soustavě výchovy a vzdělávání č. 186/1960 Sb.)

základní vzdělání (1. a 2. stupeň)	<i>základní devítiletá škola</i>	9 let	x
střední vzdělání (3. stupeň)	<i>odborné učiliště</i>	zpravidla 2 – 3 roky	vyučení
	<i>učňovská škola</i>	zpravidla 2 – 3 roky	vyučení
	<i>SŠ pro pracující</i>	stanoveno zvl. předpisy	
	<i>odborné školy</i> (nižší vzdělání technického, ekonomického, administrativního směru aj.)	2 – 3 roky	
	<i>střední odborná škola</i> (vzdělání pro učitelství na MŠ, střední technické, ekonomické, zdravotnické atd.)	4 roky	maturitní zkouška
	<i>SVVŠ*</i>	3 roky	maturitní zkouška
vyšší vzdělání	<i>konzervatoře</i>	4 roky	maturitní zkouška
	<i>podniková technická škola</i> pro pracující se středním vzděláním	nejméně 2 roky	
	vyšší odborné vzdělání příslušných ročníků konzervatoří a podnikových institutů	2 / 2 a více let	

Povinná školní docházka: 9 let

*) = střední všeobecně vzdělávací škola

Soustava škol v Československu. (převzato z: Dana Předotová, Historie školství od roku 1945 do současnosti, Olomouc 2014. (= bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filosofická fakulta).

Zákon č. 168/1968 Sb. znovu zavedl od školního roku 1969/1970 čtyřletá gymnázia místo dosavadních tříletých SVVŠ.

1978/1979 – 1984 (zákon o opatřeních v soustavě základních a středních škol č. 63/1978 Sb.)

základní vzdělání (1. a 2. stupeň)	<i>základní škola</i>	8 let	x
	<i>základní devítiletá škola</i>	9 let	x
střední vzdělání (3. stupeň)	<i>střední odborné učiliště</i>	4 roky	závěrečná učňovská zkouška; maturitní zkouška
		2 – 3 roky	závěrečná učňovská zkouška
	<i>gymnázium</i>	4 roky	maturitní zkouška
	<i>střední odborná škola</i> (technickoekonomická, zdravotnická, sociálně právní, výtvarná, pedagogická, administrativní vzdělání)	4 roky	maturitní zkouška
	<i>konzervatoř</i>	4 roky	maturitní zkouška
	<i>SŠ pro pracující</i>	2 – 3 roky	maturitní zkouška
	<i>odborná škola</i>	2-3 roky	absolvování posledního ročníku
	<i>odborné učiliště*</i>)	2 – 3 roky	závěrečná učňovská zkouška
	<i>učňovská škola*</i>)	dle délky učebního poměru	

Povinná školní docházka: pro žáky základních škol - 10 let; pro žáky základních devítiletých škol - 9 let.

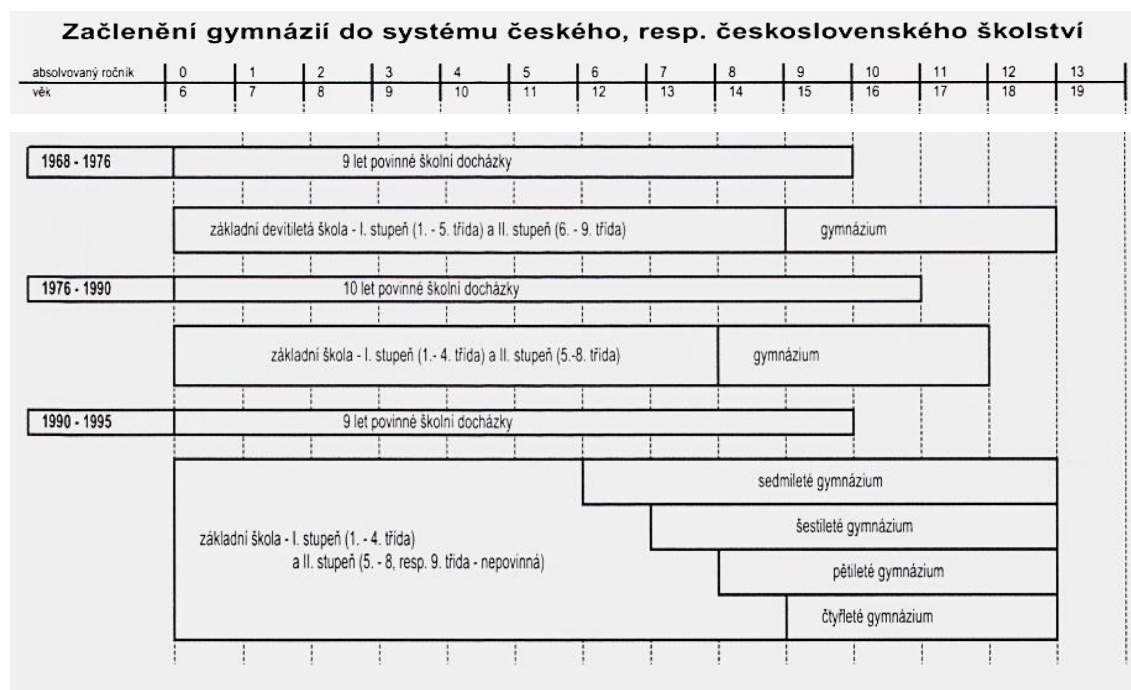
*) Též vyučovaly 4letým oborům, zakončeným maturitní zkouškou.

1984 – (2004) (zákon o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol č. 29/1984 Sb.)

základní vzdělání (1. a 2. stupeň)	<i>základní škola</i>	8 let	x
střední vzdělání	<i>střední odborné učiliště</i>	nejméně 2 roky	závěrečná zkouška
		4 roky	maturitní zkouška
úplné střední vzdělání	<i>gymnázium</i>	4 roky	maturitní zkouška
	<i>střední škola</i>	4 roky	maturitní zkouška
	<i>konzervatoř</i>	4 roky	maturitní zkouška

Povinná školní docházka: 10 let

Převzato z: Pavel Fojtík, Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství (1903–2003), Nymburk 2003, s. 223. – autor zde opomněl zmínit osmiletá gymnázia, která vznikala od roku 1995.

Studijní obor a zaměření studijního oboru v gymnáziích¹⁾

K ó d	studijní obor Zaměření studijního oboru na:	Kód odpovídajících studijních oborů a jejich studijní zaměření podle dosavadních předpisů	Zaměření studijních oborů podle dosavadních předpisů na:
79-02-5	GYMNÁZIUM		
01	matematiku	19-01-5/01	matematiku
02	matematiku a fyziku	19-01-5/02	matematiku a fyziku
13	ložiskovou geologii	79-02-5/13	základy ložiskové geologie
21	hornictví	79-02-5/21	základy hornictví
22	hutnickou výrobu	79-02-5/22	základy hutnictví
23	strojírenství	19-01-5/23 a 24, 79-01-5/23 a 24	základy strojírenství
26	elektrotechniku	19-01-5/25 a 26, 79-01-5/25 a 26	základy elektrotechniky
28	technickou chemii	19-01-5/27 a 28, 79-01-5/27 a 28	základy technické chemie
36	stavebnictví	19-01-5/35 a 36, 79-01-5/35 a 36	základy stavebnictví
37	dopravu	79-02-5/37	základy dopravy
38	programování	19-01-5/38, 79-01-5/38	základy programování a počítačových systémů
39	spoje	79-02-5/39	základy spojů
42	zemědělství	19-01-5/41 a 42, 79-01-5/41 a 42	základy zemědělské výroby
63	ekonomiku a organizaci	19-01-5/63, 79-01-5/63	základy ekonomiky a organizace
71	kulturně výchovnou činnost		základy kulturně výchovné činnosti
73	živé jazyky	19-01-5/73, 79-01-5/71 a 73	moderní jazyky
76	tělesnou výchovu	19-01-5/12, 79-01-5/12	tělesnou výchovu
91	vojenskou techniku	79-01-5/12	

¹⁾ Při práci s pacienty 4–6 žáků na 1 mistra odborné výchovy.
²⁾ Při práci se zákazníkem 4–6 žáků na 1 mistra odborné výchovy.

Typy zaměření gymnázií od roku 1984 do roku 1990. Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 41, sešit 3, 1985, s. 35.

Dokumentace školy

škola vede tuto dokumentaci:

1. jednací protokol
2. roční plán práce školy,
3. časové a tematické plány vyučujících,
4. přehled o míře vyučovací povinnosti vyučujících,
5. rozvrhy hodin podle tříd,
6. záznamy o zastupování vyučujících,
7. třídní knihy,
8. třídní výkazy a katalogové listy,
9. maturitní protokoly, protokoly o závěrečných, popřípadě absolventských zkouškách,
10. protokoly o přijímacím řízení,
11. osobní listy žáků a jejich hodnocení,
12. zápisy o jednáních poradních orgánů ředitele školy,
13. evidenci pracovních úrazů,
14. zápisy o provedených kontrolách,
15. evidenci tiskopisů vysvědčení,
16. evidenci a dokumentaci stanovenou zvláštními předpisy,
17. kroniku.

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 35, sešit 8, 1979, s. 137.⁵⁰⁸

⁵⁰⁸ Při tzv. skartačním řízení (tzn. skartaci čili rozhodnutí o tom, zda budou školní písemnosti zachovány nebo zničeny) se škola musela řídit jednak skartační lhůtou a jednak také skartačním řádem, který byl pro školy vydán roku 1986. Pro posouzení písemnosti v rámci skartačního řízení byla stanovena tzv. skartační komise. Dokumenty s označením „A“ byly předávány do okresních archivů. Písemnosti s označením „S“ neměly dokumentární či historickou hodnotu (podle tehdejších měřítek, což je dnes problém) a byly navrženy ke zničení. Dokumenty označené jako „V“ byly určeny k pozdějšímu přezkoumání, jelikož jejich povaha (zda jsou či nejsou historicky cenné) nebyla v okamžiku vzniku patrná a měly být

**Průměrná měsíční mzda pracovníků školství na středních školách
v letech 1974 - 1997**

Školní rok	průměrná mzda v ČR	Základní škola	Gymnázium	Střední odborná škola	Střední odborné učiliště
1974	2243	2194	2643	2718	2620
1984	2875	2654	3313	3380	3599
1989	3170	2989	3561	3592	3997
1991	3792	3684	4283	4178	4424
1995	8172	8057	9897	9553	9001
1997	10695	10198	12 303	12071	11891

(In: Historická ročenka školství v České republice 1953/54 - 1997/98. UIV Praha 1998.)

Převzato z: Pavel Fojtík, Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství (1903–2003), Nymburk 2003, s. 170.

posouzeny znovu po uplynutí jejich skartační lhůty, kdy byly označeny buď jako „A“ nebo „S“. Povolení ke zničení dokumentů s označením „S“ vydával příslušný okresní archiv na základě přezkoumání skartačních protokolů s návrhy došlých ze škol. Skartační lhůta a označení jednotlivých druhů písemností a dokumentů jsou přehledně zpracovány ve Věstníku MŠ a MK (ministerstva školství a ministerstva kultury) z roku 1986. – Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 42, sešit 6–7, 1986, s. 41–52. Srov. P. Sýkorová, Učitelé.

Obsah branného kursu			
A. Školy, na kterých se neprovádí spojovací výcvik		2. Témata branně odborná	
Obsah a časový rozvrh kursu			
Tématika	Počet hodin	Tematický celek	Počet hodin pro chlapce děvčata
1. branně politická	5	2.1 ochrana proti zbraním hromadného ničení	7 3
2. branně odborná (z toho na komplexní cvičení: chlapci 7 hod., dívky 6 hod.)	30	2.2 zdravotnický výcvik	4 12
		2.3 střelecký výcvik	9 8
1. Témata branně politická	hodiny	2.4 topografie (z toho 2 hod. v noci, jsou-li k tomu podmínky)	7 7
1.1 současná mezinárodní a politická situace (motivující přednáška na začátku branného kursu)	1	2.5 pořadový výcvik	3 2
1.2 regionální revoluční a bojové tradice strany, lidu a armády (významná branná výročí, návštěva památného místa, beseda s účastníky osvobozovacích bojů)	2	Celkem	30* 30*
1.3 aktuální otázky branné a vojenské politiky KSČ s důrazem na úlohu ČSLA v rámci Varšavské smlouvy, u chlapců i na vojenské povolání	2	*) Do branně odborné tematiky může být zařazena návštěva vojenského útvaru, spojená s ukázkou bojové techniky, politická a bojové přípravy vojsk, besedou o službě v ozbrojených silách ČSSR apod., v trvání až 5 hodin. V takovém případě se úměrně snižuje počet hodin, vyhrazených pro ostatní tematické celky.	

Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury České socialistické republiky 34, sešit 1, 1978, s. 3.⁵⁰⁹

Učební plán nižších ročníků víceletého gymnázia schválený 29. května 1991				
Předmět		1. ročník	2. ročník	3. ročník
Český jazyk a literatura	(1)	5	4	4
Cizí jazyk	(2)	4	4	4
Občanská výchova		1	1	1
Dějepis		2	2	2
Zeměpis		2	2	2
Matematika	(3)	5	5	4
Fyzika	(4)	2	2	2
Chemie	(4)	—	2	2
Biologie/geologie	(4)	2	2	2
Informatika a výp. technika	(5)	—	—	2
Estetická výchova	(6)	3	3	2
Tělesná výchova	(7)	3	3	3
Celkem předepsaných hodin		29	30	30
Hodiny přidělené ředitelem školy	(8)	1	1	1
Celkem		30	31	31

Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České republiky 47, sešit 7–8, 1991, s. 21.

⁵⁰⁹ Branný kurz byl vyvrcholením branné výchovy.

Předmět	Počet hodin			
	I. ročník	II. ročník	III. ročník	IV. ročník
Český jazyk a literatura (1)	3	3	3	3
Cizí jazyk 1 (2)	3/2	3/2	3/2	3/2
Cizí jazyk 2 (2)	2/3	2/3	2/3	2/3
Latina (3)	R	R	R	R
Základy společenských věd	R	R	2	2
Dějepis	2	2	2	2
Zeměpis	2	2	R	R
Matematika (4)	3	3	2	2
Deskriptivní geometrie (3)	R	R	R	R
Fyzika (5)	2	2	2	R
Chemie (5)	2	2	2	R
Biologie/geologie (5)	2	2	2	R
Informatika a výp. technika (3)	2	R	R	R
Estetická výchova (6)	2	2	R	R
Tělesná výchova (7)	2	2	2	2
Volitelný předmět 1 (8)	R	R	2	2
Volitelný předmět 2 (8)	–	R	R	2
Volitelný předmět 3 (8)	–	R	R	2
Volitelný předmět 4 (8)	–	–	R	R
Celkem předepsaných hodin	27	25	24	22
Hod. přidělené řed. školy (9)	3	5	7	9
Celkem	30	30	31	31
Nepovinné předměty (8)				

Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České republiky 49, sešit 1–2, 1993, s. 8 a 9.⁵¹⁰

⁵¹⁰ Označení „R“ znamená, že o zařazení předmětu rozhoduje ředitel, stejně jako o počtu vyučovacích hodin daného předmětu z počtu disponibilních hodin. *

Učební plán gymnázia

schválený dne 19. 12. 1991 pod čj. 28 205/91-20
s platností od 1. 9. 1992

Důvodová zpráva:

Učební plán se týká gymnázia se čtyřletým studijním cyklem a je koncipován tak, že navazuje i na nižší ročníky víceletého gymnázia.

Cílem schváleného učebního plánu je zvýšenou pravomocí ředitelů gymnázií a jejich poradních orgánů dosáhnout takové variability forem všeobecného vzdělávání, která umožní vytvoření osobitého profilu každého gymnázia, rozbije mýtus jednotné školy i centrálního direktivního řízení, umožní zohlednění regionálních potřeb a v první řadě budou tyto formy vycházet z vnitřních potřeb žáků a jejich přípravy na studium na nejrůznějších vysokých školách v rámci ČR i v zahraničí, z potřeby zvýšení adaptability absolventů gymnázia vzhledem k potřebám životní praxe.

Pomocí tohoto plánu lze vytvořit nejen stávající větev humanitní, přírodovědní a všeobecnou, ale i mnoho dalších variant.

Počty hodin uvedené v učebním plánu znamenají minimální dotaci, kterou nelze již dále snižovat, ale lze ji podle rozhodnutí ředitele a jeho poradních orgánů zvyšovat v počtu hodin, které má učebním plánem k dispozici ředitel gymnázia.

Označení „R“ u předmětu v učebním plánu znamená, že o zařazení tohoto předmětu v daném ročníku rozhoduje ředitel gymnázia se svými poradními orgány, který také určí hodinovou dotaci z počtu hodin, které má učebním plánem k dispozici.

Ředitel gymnázia může přesunovat hodinové dotace jednotlivých předmětů mezi ročníky tak, aby neporušil celkový minimální součet hodin v ročníku, ani celkový minimální součet hodinových dotací daného předmětu za čtyři roky.

Se zvláštním učebním plánem by pak zůstaly pouze dvojjazyčné třídy s pětiletým studijním cyklem, specializace 01-matematika a zaměření na klasické jazyky s osmiletým studijním cyklem. Učební plán byl zpracován komisí MŠMT ČR pro koncepci a řízení gymnázií ve spolupráci se sekci gymnázií Společnosti středoškolských pedagogů.

Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České republiky 49, sešit 1–2, 1993, s. 8 a 9.⁵¹¹

⁵¹¹ Viz poznámka č. 510. *

B. Učební plán gymnázia (čtyřletý cyklus) diferencovaný na humanitní, přírodovědní a všeobecnou větev.

Tento plán vstoupí v platnost od 1. ročníku dnem 1. září 1990.

	Větev											
	humanitní				přírodovědní				všeobecná			
Český jazyk a literatura (1)	4	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3
Cizí jazyk (2)	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Cizí jazyk (2)	4	4	3	3	2	2	2	2	3	3	3	3
Latina	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Občanská nauka	-	2	2	2	-	1	2	2	-	-	2	2
Dějepis	2	2	2	2	2	2	2	-	2	2	2	-
Zeměpis	2	2	2	-	2	2	-	2	-	2	2	2
Matematika (3)	3	3	2	2	3	4	4	4	4	4	3	3
Fyzika (4)	2	2	2	2	3	3	4	2	3	3	2	2
Chemie (4)	2	2	2	-	3	3	3	2	3	2	2	2
Biologie (4)	2	2	2	2	3	3	3	2	3	2	2	2
Informatika a výpočetní technika (5)	2	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-
Estetická výchova (6)	2	2	-	-	2	2	-	-	2	2	-	-
Tělesná výchova (7)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
1. volitelný (8)	-	-	2	2	-	-	2	2	-	2	2	2
2. volitelný (8)	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	2	2
3. volitelný (8)	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	2

Týdenní počet hodin 30 (v případě tří hodin TV týdně 31 hodin)
 Nepovinný předmět (9)

Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České republiky 49, sešit 1–2, 1993, s. 11.

Poznámky k učebnímu plánu B:

- 1) V každém ročníku se v jedné hodině (jazykové) třída dělí na skupiny podle příslušných předpisů.
- 2) Jazyk anglický, francouzský, německý, ruský nebo španělský. Třída se dělí na skupiny podle příslušných předpisů.
- 3) V každém ročníku se jedna hodina týdně vyčleňuje na cvičení, třída se při tom dělí podle příslušných předpisů. Pokud to podmínky na škole dovolí, může ředitel školy vyčlenit na cvičení ještě jednu další hodinu.
- 4) V každém ročníku při tříhodinové dotaci se jedna hodina vyčleňuje na cvičení. Při dvouhodinové dotaci upravují počet cvičení učební osnovy. Třída se při tom dělí podle příslušných předpisů.
- 5) Třída se dělí na skupiny podle příslušných předpisů.
- 6) Třída se dělí na skupiny podle příslušných předpisů.
- 7) Umožňují-li to podmínky školy, zvyšuje se dotace na tři hodiny týdně ve všech ročnících. Součástí vyučování je týdenní lyžařský kurs v 1. ročníku a sportovní kurs ve 3. ročníku.
- 8) Struktura volitelných předmětů je v plné kompetenci ředitele školy. Seznam volitelných předmětů lze rozšířit podle zájmu žáků, personálních a materiálních podmínek školy i regionálních potřeb. Návrh na zřízení nového volitelného předmětu včetně návrhu jeho učebních osnov předloží ředitel školy odboru všeobecného vzdělávání MŠMT ČR a v případě jejich schválení odpovídá plně za kvalitu jeho výuky.
- 9) Struktura nepovinných předmětů je rovněž v plné kompetenci ředitele školy a pro jejich realizaci platí stejné zásady jako u předmětů volitelných.

Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České republiky 49, sešit 1–2, 1993, s. 12.

Příloha 1: Volitelné předměty

Dvouleté kursy:

Latina
Deskriptivní geometrie
Konverzace v cizím jazyce
Programování
Základy administrativy
Estetická výchova

Jednoleté kursy s možností jejich kombinace a v návaznosti ve dvou letech:

Seminář a cvičení z matematiky
Seminář a cvičení z fyziky
Seminář a cvičení z chemie
Seminář a cvičení z biologie
Seminář ze zeměpisu
Seminář a cvičení z mateřského jazyka
Latinský seminář
Seminář z dějepisu
Společenskovední seminář
Seminář a cvičení z ekologie
Geologie
Sociologie
Psychologie
Estetická výchova
Technické kreslení
Základy administrativy

Příloha 2: Nepovinné předměty

Cvičení z matematiky
Cvičení z fyziky
Cvičení z chemie
Cvičení z biologie
Cvičení ze zeměpisu
Geologie
Deskriptivní geometrie
Cizí jazyk
Konverzace v cizím jazyce

Latina
Hudební výchova
Výtvarná výchova
Umělecký přednes
Psychologie
Technické kreslení
Základy administrativy
Sportovní hry

Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České republiky 49, sešit 1–2, 1993, s. 12 a 13.

Generalizovaný učební plán gymnázia s osmiletým studijním cyklem

schválený MŠMT ČR dne 15. 7. 1994, č. j. 20 060/94-23 s platností od 1. 9. 1995

Předmět	Ročník								Celkem
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Český jazyk a literatura (1)	5/1	4/1	4/1	3/1	3/1	3/1	3/1	3/1	28/8
Cizí jazyk 1 (2)	4/4	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	3/3	25/25
Cizí jazyk 2 (2)	—	R	R	R	3/3	3/3	3/3	3/3	12/12
Latina (3)	—	—	—	R	R	R	R	R	R
Občanská výchova									
Základy společenských věd	1	1	1	1	1	1	2	2	10
Dějepis	2	2	2	2	2	2	R	R	12
Zeměpis	2	2	2	2	2	2	R	R	12
Matematika (4)	5/2	5/2	4/2	3/1	3/1	3/1	3/1	3/1	29/11
Deskriptivní geometrie (3)	—	—	—	R	R	R	R		R
Fyzika (5)	2/1	2/1	2/1	2/1	2/1	2/1	2/1	R	14/7
Chemie (5)	—	2/1	2/1	2/1	2/1	2/1	2/1	R	12/6
Biologie/geologie (5)	2/1	2/1	2/1	2/1	2/1	2/1	2/1	R	14/7
Informatika a výp. techn. (11)	—	—	2/4	R	R	R	R	R	2/4
Estetická výchova (6)	3/3	3/3	2/2	2/2	2/2	2/2	R	R	14/14
Tělesná výchova (7)	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	16/16
Volitelný předmět 1 (8)	—	—	—	R	R	R	2/4	2/4	4/8
Volitelný předmět 2 (8)	—	—	—	—	—	R	2/4	2/4	4/8
Volitelný předmět 3 (8)	—	—	—	—	—	—	R	2/4	2/4
Volitelný předmět 4 (8)	—	—	—	—	—	—	—	R	R
Celkem předepsaných hodin	28/14	28/14	28/17	24/12	27/15	27/15	26/21	22/22	210/130
Disponibilní hodiny (9)	2/2	2/2	3/3	7/7	4/4	4/4	5/5	9/9	36/36
Celkem	30/16	30/16	31/20	31/19	31/19	31/19	31/26	31/31	246/166

Nepovinné předměty (10)

Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury České republiky 50, sešit 10, 1994, s. 5.⁵¹²

⁵¹² Viz poznámka č. 510. *

Generalizovaný učební plán gymnázia s osmiletým studijním cyklem se s platností od 1. 9. 1996 upravuje v části volitelné předměty, tj. mění se znění vysvětlivky č. 8, 10 v souvislosti se zjištěním vysokého počtu různorodých volitelných předmětů u maturitních zkoušek, z nichž některé svým obsahem neodpovídaly pojetí gymnázia jako všeobecně vzdělávací školy.

Generalizovaný učební plán gymnázia s osmiletým studijním cyklem schválený MŠMT ČR dne 15. 7. 1994, čj. 20 060/94-23 s platností od 1. 9. 1995, upravený dne 14. listopadu 1995 čj.: 25 048/95-21-23 s platností od 1. 9. 1996

Generalizovaný učební plán gymnázia s osmiletým studijním cyklem s platností od 1. 9. 1995 je koncipován tak, že navazuje na 5. ročník základní školy. Od školního roku 1995/96 se tímto učebním plánem řídí všechna víceletá gymnázia, a to od příslušného ročníku, který odpovídá přestupu do vyššího ročníku ze základní školy. VIII. ročník tohoto učebního plánu vždy odpovídá poslednímu ročníku každého studijního cyklu.

Tento učební plán je závazný pro všechny školy užívající název „gymnázium“ a přijímající státní finanční normativ na žáka-gymnazistu.

Učební plán stanovuje minimální dotaci vyučovacích hodin, potřebnou k realizaci neopominutelného obsahu gymnaziálního vzdělávacího programu, který je ukončen všeobecnou maturitní zkouškou. Tuto minimální dotaci hodin nelze již snižovat, lze ji však zvyšovat dle rozhodnutí ředitele gymnázia.

Minimální hodinové dotace jednotlivých předmětů nelze mezi ročníky přesunovat.

Označení „R“ u předmětu v učebním plánu znamená, že o zařazení tohoto předmětu v daném ročníku rozhoduje ředitel gymnázia,

z kterých také určí hodinovou dotaci z počtu disponibilních hodin. Z počtu disponibilních hodin může také ředitel gymnázia posílit minimální hodinové dotace dané vyučovacím předmětům učebním plánem.

Využitím disponibilních hodin je umožněno profilovat vzdělávací cestu podle zájmu žáků s přihlédnutím k podmínkám a možnostem gymnázia. Profilace se uskutečňuje také volbou volitelných předmětů a nepovinných předmětů, zejména v posledních dvou letech studia.

V případě velmi nadaných žáků, jejichž zájem je vyhraněn v rámci některých všeobecně vzdělávacích předmětů, je možno zřizovat celé třídy nebo gymnázia se zaměřením. V učebním plánu daného zaměření jsou pak disponibilní hodiny a hodiny volitelných předmětů věnovány předmětu daného zaměření a předmětům s ním velmi úzce souvisejícím. Vyučujícími jsou vysoce kvalifikovaní středoškolští nebo vysokoškolští učitelé daného oboru. Absolventi z takto zaměřených tříd jsou účastníky vrcholových soutěží, olympiád a turnajů po středoškolskou mládež. Jejich aktivity a úspěšnost v daném zaměření je prokazatelná.

Vysvětlivky:

- (1) V každém ročníku se jedna hodina může dělit na skupiny.
- (2) Cizí jazyk lze zavést podle zájmu žáků a podmínek školy, třída se může dělit na skupiny ve všech hodinách.
- (3) Třída se může dělit na skupiny ve všech hodinách.
- (4) V každém ročníku se alespoň jedna hodina vyčleňuje na cvičení, při čtyř a vícehodinové dotaci se vyčleňují na cvičení alespoň dvě hodiny, při cvičení se třída může dělit na skupiny.
- (5) Část přidělených hodin může ředitel gymnázia vyčlenit na cvičení. Při dvouhodinové dotaci může ředitel gymnázia na úkor jím přidělovaných hodin zřídít blok cvičení z přírodovědných předmětů, jehož hodnocení je pak součástí hodnocení příslušných předmětů. Při tří a vícehodinové dotaci se předpokládá zařazování dvouhodinových cvičení jedenkrát za 14 dní. Na cvičení se třída může dělit na skupiny.
- (6) Zahrnuje hudební a výtvarnou výchovu, hudební výchovu nebo výtvarnou výchovu. V případě zařazení výtvarné výchovy je nutná její alespoň dvouhodinová dotace. Třída se může ve všech hodinách dělit na skupiny.
- (7) Gymnázia organizují v rámci tělesné výchovy týdenní lyžarský kurs ve 2. ročníku a 5. ročníku a týdenní sportovní turistický kurs v 7. ročníku.
- (8) Volitelný předmět 1, 2, 3 navazuje zpravidla na některý povinný předmět a prohlubuje jej (seminář, cvičení, konverzace v cizím jazyce apod.). V tomto pojetí tvoří pak s povinným předmětem obsahový celek, a není proto samostatným předmětem maturitní zkoušky. Volitelný předmět 1, 2, 3 zavádí ředitel ve své kompetenci především podle zájmu žáků s přihlédnutím

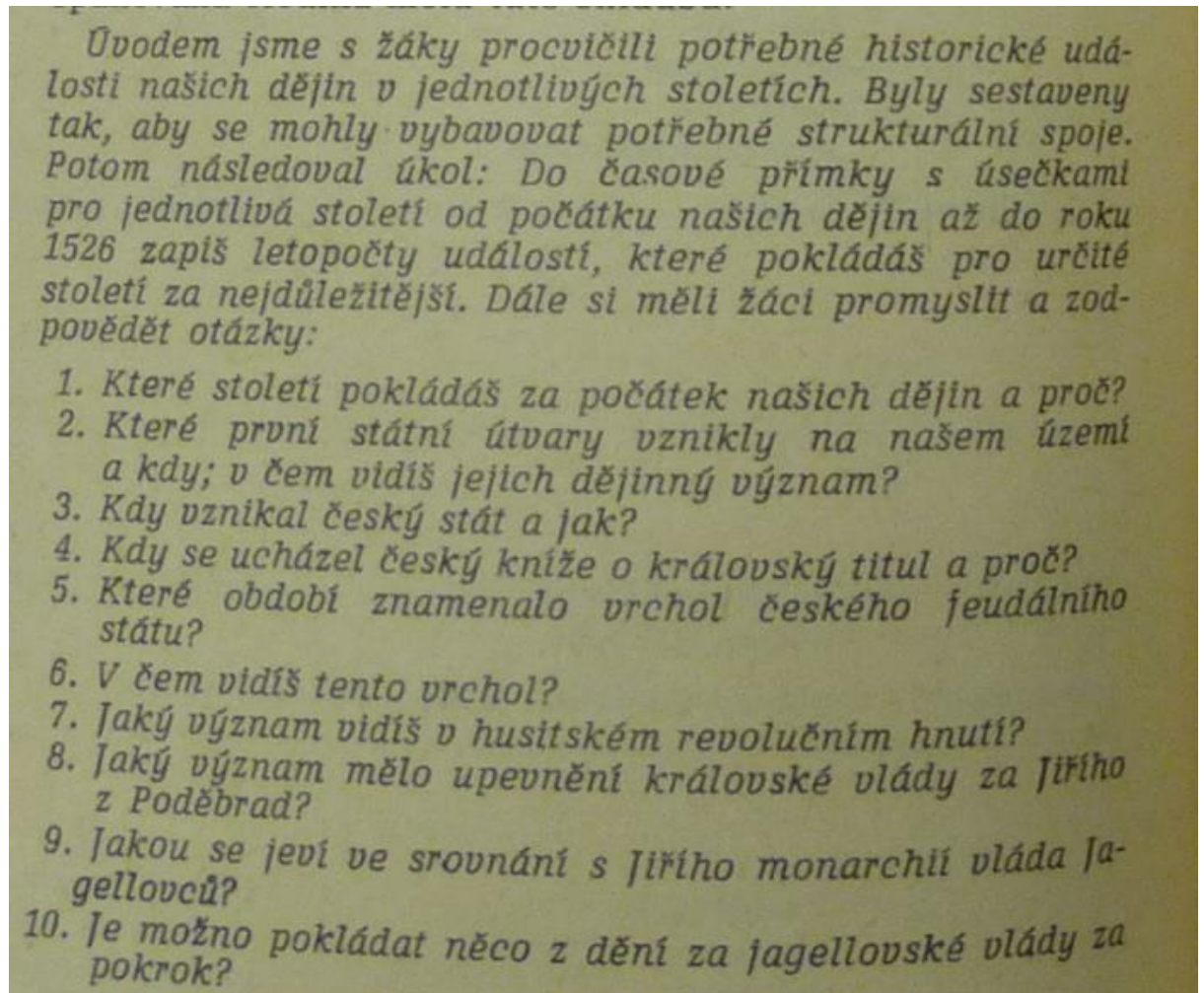
k podmínkám školy a potřebám regionu. Ředitel gymnázia odpovídá za učební osnovy tohoto předmětu.

Volitelný předmět 4 zavádí ředitel gymnázia ve své kompetenci podle zájmu žáků a s přihlédnutím k podmínkám školy, popř. k potřebám regionu. Odpovídá za jeho učební osnovy. Vzhledem k tomu, že jde o předmět zaváděný v posledním ročníku studia, měl by mu ředitel gymnázia přidělit nejvýše 3 vyučovací hodiny.

Pro výuku volitelných předmětů je možno vytvářet skupiny žáků různých tříd i ročníků. O počtu žáků ve skupinách rozhoduje ředitel gymnázia.

- (9) Ředitel gymnázia přidělí zbylé hodiny předmětům (povinným nebo volitelným) zapsaným v učebním plánu. Předměty označené pomlčkou se v daném ročníku nevyučují.
- (10) Nepovinné předměty zavádí ředitel gymnázia ve své kompetenci, především podle zájmu žáků a s přihlédnutím k podmínkám školy a potřebám regionu. Ředitel gymnázia odpovídá za jejich osnovy. Pro výuku nepovinných předmětů je možno vytvářet skupiny žáků různých tříd a ročníků. O počtu žáků ve skupinách rozhoduje ředitel gymnázia.
- (11) Třída se může dělit na tři skupiny ve všech hodinách (podle podmínek školy i na čtyři skupiny ve všech hodinách).

Přílohy ke druhé kapitole – podkapitola 1971–1978

Rozbor hodiny s použitou metodou problémové výuky ve třetím ročníku gymnázia. – J. Růžičková, Organizace a řízení práce učitele a žáků na střední škole v hodinách dějepisu v problémové pojetí vyučování, Společenské vědy ve škole 27, 1971, s. 146.

Schéma cílových struktur dějepisného vyučování				Cíl výchovy obecně	
	I.	II.	III.	IV.	
dílčí úkoly oblasti	historické poznatky	historické vědomosti dovednosti a schopnosti poznání	historické porozumění hodnocení	historické vědomí jednání	
konkretizace úkolů podle obtížnosti	fakta data osobnosti události představy zákl. názvosloví jednoduché vztahy korelace	časová prostorová lokalizace metody práce logické postupy třídění s systemizací terminologie, pojmy vztahy genetické kuzální a dialektické	rozlišování pokroku a regrese, vývojové tendence názory a hodnocení problémové řešení zobecnování modifikace, aplikace poznatků	přijetí a realizace hodnot komunistické přesvědčení vztah k lidem a ke světu aplikace a aktualizace poznatků	socialistický člověk jeho společenské vědomí schopnost rozhodovat se v různých životních situacích,
psycholog.	izolované poznatky paměť, reprodukce	systém poznatků intelektuální rozvoj historické myšlení	struktura poznatků rozumová činnost kritické myšlení	historicky zdůvodněné stanovisko k současnosti	
rozvoj osobnosti		motivy	postoje	orientace	pochopit současnost, je možné, jen na základě znalosti předcházejícího historického vývoje
filosof.	jevy	podstata marxistické kategorie	dialektika a zákonitosti společenského vývoje	vědecký světový názor historický materialismus marx. filosofie	
didakt.	obsah učiva čemu se učit, co	metody, formy jak učit	didaktické využití k čemu	společenská aktivita praxe	
	alovní metody učebnice	kombinování metod různé učební prostředky	problémové metody samostatná práce	příležitost realizovat se, angažovanost	
	Lze postihnout v klasifikaci žáků a hodnotit známkou				
I. cyklus 8-8	3	2	1		
9. roč. II. cyklus	4	3	2	1	

Schéma cílových struktur dějepisného vyučování. – L. Faktorová, Struktura výchovně vzdělávacích cílů a současný stav výsledků vyučování dějepisu. Z referátu na konferenci historiků v Brně v září 1972, Společenské vědy ve škole 30, 1973/1974, s. 17.

Hlavním obsahem vědeckého výzkumu ve společenskovědní oblasti se musí stát problémy výstavby socialistické a komunistické společnosti. Jsou to na prvním místě otázky dalšího rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů, změn v charakteru práce v podmínkách vědeckotechnické revoluce, zvyšování efektivity výroby a zdokonalování jejího řízení, otázky odměňování, zvláště vzájemného vztahu a využití materiálních a morálních stimulů práce.

Zásadní význam má zkoumání otázek vývoje a změn třídní a sociální struktury naší společnosti, prohlubování stát-
nosti, zdokonalování našeho politického systému a rozvoje socialistické demokracie. Je to dále celý komplex formování socialistického člověka, způsobu jeho života, rozvoje a sblížení našich národů a celý souhrn témat vztahujících se k ideologickému zápasu dvou systémů, socialismu a kapitalismu.

Významným předmětem teoretického zkoumání jsou otázky světového revolučního procesu, jednoty socialistického společenství, rozvíjení procesu integrace a politiky mírového soužití.

Řešení základních aspektů výstavby rozvinuté socialistické společnosti vyžaduje teoretické zpracování otázek strany, prohlubování její vedoucí úlohy, zpracování dějin naší strany.

[Ze zprávy o činnosti strany a vývoji společnosti od XIV. sjezdu KSC a dalších úkolech strany, přednesené na XV. sjezdu KSC soudruhem Gustávem Husákem dne 12. dubna 1976.]

Václav Berkovec, Využití výsledků XV. sjezdu KSC ve vyučování dějepisu na školách I. a II. cyklu, Společenské vědy ve škole 33, 1976/1977, s. 1. – Zejména nejnovější dějiny musely být vyučovány tak, aby žáci porozuměli tehdejšímu vývoji, chápali přednosti socialismu a byli přesvědčeni o jeho konečném vítězství ve světě.⁵¹³

⁵¹³ Sjezdové dokumenty komunistických stran byly považovány ve výuce dějepisu za důležité textové vyučovací pomůcky. Více viz: Marie Řehořová, K úkolům dějepisu po XV. sjezdu KSC (práce se sjezdovými dokumenty KSC a KSSS), Společenské vědy ve škole 34, 1977/1978, s. 49–52.

- zahrnují problematiku celého historického vývoje a jednotlivým společensko-ekonomickým formacím je věnován úměrný počet otázek odpovídající jejich časové dotaci v osnovách;
- je dodržován správný poměr mezi světovými a národními dějinami;
- je dodržován správný poměr mezi hospodářskými, politickými a kulturními dějinami;
- jsou koncipovány poměrně široce a obecně a ke každé z nich jsou stanoveny dílčí úkoly;
- některé jsou zaměřeny na hlubší analýzu historického jevu; dílčí úkoly pak směřují k odvozování společenských zákonitostí a začlenění historické události do kontextu společenského vývoje.

Při sestavování maturitních otázek do dvojic se uplatňuje více hledisek:

- kombinovat otázky ze světových a národních dějin;
- kombinovat otázky z hospodářských, politických a kulturních dějin;
- kombinovat širší, obecnější otázky s otázkami užšími a konkrétnějšími;
- spojovat otázky převážně z různých historických období;
- spojovat otázky zachycující synchronní vývoj historických událostí a jevů s otázkami, které řeší chronologické vztahy atd.

Zásady vytváření maturitních otázek (vlevo) a hlediska nutná k spojení maturitních otázek do dvojic. – V. Berkovec, K maturitním zkouškám z dějepisu, Společenské vědy ve škole 34, 1977/1978, s. 238.

Pro žáky nejvyšších tříd je pedagogicky nejvhodnější několika-denní historická exkurze, která zahrne i zajímavé poznatky z jiných učebních předmětů.

K tomu se nejlépe hodí exkurze např. v Jihomoravském kraji, vedená po trase¹⁰) Třebíč (trojlodní bazilika, rodný dům B. Šmerala, „Nezvalova Třebíč“) — Náměšť nad Osl. (soubor 24 renesančních a barokních gobelínů z flámských a francouzských dílen) — Kralice (Muzeum Bible kralické) — Oslavany (doly, elektrárna, generální stávka 1920) — Ivančice (bratrský sbor) — Reznovice (románský kostel) — Moravský Krumlov (Muchova Slovanská epopej — viz obr. č. 10 — a Paracelsova síň na zámku; husitské centrum) — Mušov (římské castrum) — Mikulov (městská rezervace; boj německých antifašistů) — po červené značce lze dojít přes Pavlovské kopce do Dol. Věstonic (archeologické a historické objekty).

Ukázka námětu na exkurzi. Z. Šípek, Exkurze s historickou náplní, Společenské vědy ve škole 28, 1971/1972, s. 255.

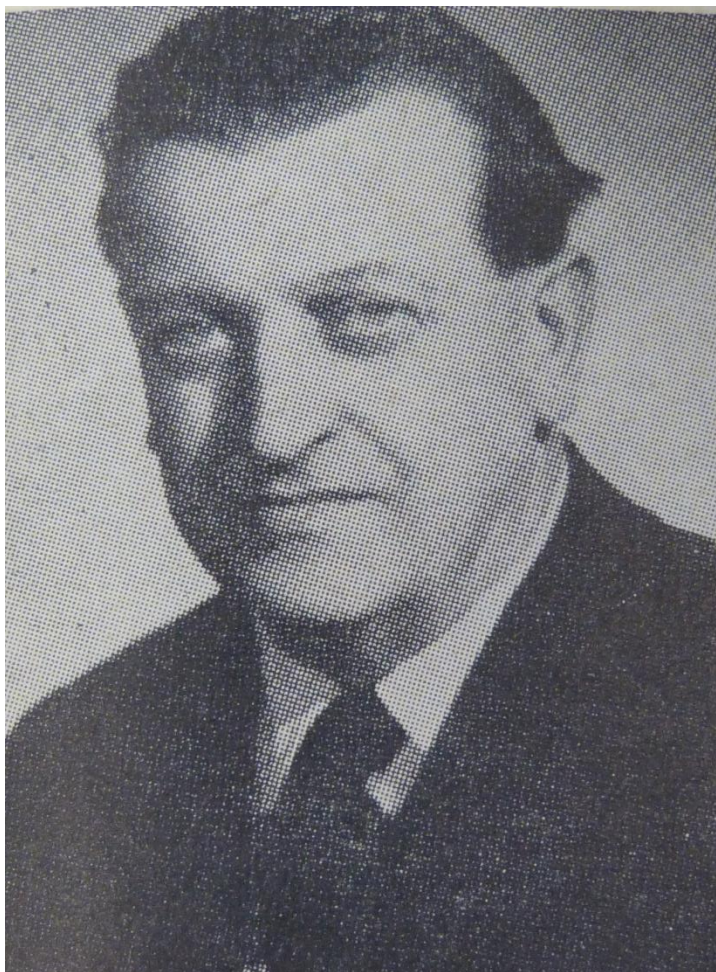
Příklad motivace tematického celku učiva *Nejstarší státy*. Základní didaktické problémy (adekvátní základním problémům historickým) tohoto tematického celku lze formulovat takto:
Proč vznikly první státy?
Proč vznikly nejstarší státy v subtropických oblastech, kde bylo po většinu roku převážně teplo a kde nedostatek vodních srážek byl nahrazován pravidelným rozvodňováním říčních toků?
Proč nejstarší státy, jejichž dějiny trvaly několik tisíciletí, se v zásadě neměnily a nevyvíjely?

Návodné otázky pro oživení výuky diskusí, tematický celek *Nejstarší státy*. — V. Michovský, Didaktická analýza dějepisného učiva — základní forma učitelovy přípravy na vyučování, Společenské vědy ve škole 30, 1973/1974, s. 300.

Galerie osobností české a československé teorie výuky a didaktiky dějepisu

Prof. PhDr. Jaroslav Charvát, DrSc. (1904–1988) byl český historik, archivář, pedagog, autor učebnic a teoretik vyučování dějepisu. Byl spjat s pražskou pedagogickou (resp. Vysokou školou pedagogickou v Praze) a filosofickou fakultou. Byl dlouholetým členem redakční rady časopisu Společenské vědy ve škole. – Jiřina Holinková, Významné výročí, Společenské vědy ve škole 31, 1974/1975, s. 15.

Prof. PaedDr. Václav Mejstřík, CSc. (1904– po roce 1989) byl český historik a pedagog, vyučoval metodiku a teorii výuky dějepisu na pedagogické fakultě v Praze a v Českých Budějovicích. Zabýval se též dějinami skautingu. Byl dlouholetým členem redakční rady časopisu Společenské vědy ve škole. Ve svých pracích usiloval o vytvoření vědecké teorie metodiky dějepisu. Byl autorem několika metodik výuky dějepisu a monografií s tematikou didaktiky dějepisu. – Vladimír Šlik, K sedmdesátinám prof. Václava Mejstříka, Společenské

vědy ve škole 31, 1974/1975, s. 79. Srov.: J. Janovský, Osmdesát let zakladatele didaktiky dějepisu, Společenské vědy ve škole 40, 1983/1984, s. 271–272.

Prof. PhDr. Václav Čepelák (1899–1982)

Byl český historik, středoškolský a vysokoškolský pedagog a archivář. Stál u zrodu katedry historie na plzeňské pedagogické fakultě a stál v jejím čele několik desítek let. Byl autorem několika desítek publikací týkajících se výuky dějepisu a vlastivědy. – Tomáš Jílek, Heslo: Václav Čepelák, in: Biografický slovník českých zemí 10, Praha 2008, s. 588. – dostupné online:

[http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/%C4%8CEPEL%C3%81K_V%C3%A1clav_24.9.1899-27.9.1982], citováno 26. 5. 2021.

Prof. PhDr. Vratislav Čapek, DrSc. (1923–2019) byl český historik a didaktik dějepisu.

Působil na Pedagogické a následně na Filosofické fakultě UK v Praze. Byl autorem mnoha publikací týkajících se didaktiky a výuky dějepisu. Stal se rovněž po doc. Jiřím Hánlovi šéfredaktorem časopisu Společenské vědy ve škole.⁵¹⁴

⁵¹⁴ V. Čapek, Historik, s. 202.

Prof. PhDr. Tomáš Jílek, CSc. (1934–2020) Byl dlouhá léta vedoucím katedry historie pedagogické fakulty v Plzni, autorem několika učebnic dějepisu, a odborníkem na didaktiku dějepisu. Věnoval se rovněž regionálním dějinám západních Čech a jejich aplikaci do výuky. Habilitoval se pro obor didaktika dějepisu na pedagogické fakultě v Českých Budějovicích. Celý svůj profesní život zasvětil výzkumu v oblasti didaktiky dějepisu a vlastivědy.⁵¹⁵

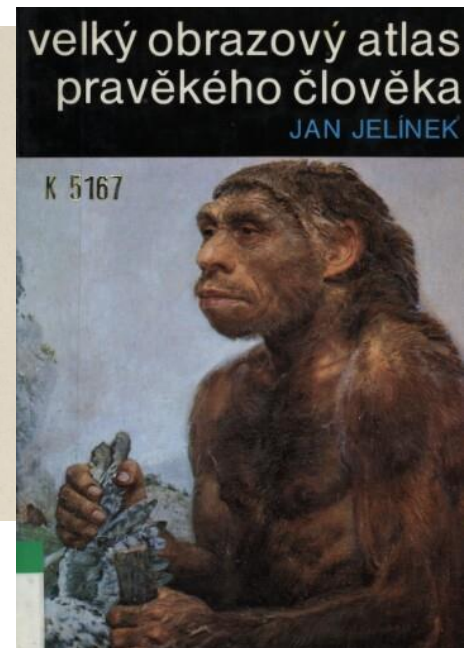

Prof. PhDr. Ondrej Stojka, CSc. (1916–2000) byl slovenský pedagog a didaktik dějepisu, působil na Pedagogickém institutu a později na Pedagogické fakultě univerzity v Trnavě, kde vykonával funkci vedoucího katedry dějepisu. Ve své práci se zabýval teorií výuky dějepisu.

⁵¹⁵ Naděžda Morávková, Nekrolog za profesorem PhDr. Tomášem Jílkem, CSc., MEMO 10 – Časopis pro orální historii, č. 1, 2020, s. 125–128.

Pomůcky ve výuce dějepisu:

Seznam barevných tabulí	6	IV. Umění pravěkého člověka	275
Úvod	7	Charakter paleolitického umění — umístění maleb a rytin	287
I. Původ a vývoj člověka	15	Způsob provedení, perspektiva	289
Postavení člověka a jeho předků v zoologickém systému	16	Znázornění pohybu	301
Vývoj lidoopů	17	Abstrakce a stylizace	308
Vývoj člověka a jeho bezprostředních předků	33	Technika paleolitického umění	320
II. Kamenné nástroje — jejich typologie a technologie	119	Témata v paleolitickém umění	339
Paleolitické kultury a výroba kamenných nástrojů	129	Zvířata	339
Techniky štípání kamene	161	Nepřirozená zvířata a pololidé	351
Zpracování kostí	183	Lidé	370
Typologie a chronologie — nástroje a jejich časové zařazení	205	Šperky	413
III. Obydli a sídliště pravěkého člověka	211	Symbyly v nástěnném umění	413
Nálezy obydlí v západní Evropě	213	Ruce	441
Nálezy obydlí ve střední Evropě	227	Chronologie	457
Nálezy obydlí na Ukrajině a v jižní Sibiři	235	Umění na sklonku starší doby kamenné	477
		Umění v Evropě	477
		Umění severní Afriky	488
		Umění jižní Afriky	497
		Umění v Austrálii	509
		Doslov	529
		Slovníček odborných výrazů	531
		Literatura	536
		Rejstřík	549

Jan Jelínek, Velký obrazový atlas pravěkého člověka, Praha 1977.

Ukázka školního výukového obrazu od Zdeňka Buriana.

Přílohy ke druhé kapitole – podkapitola 1979–1989

Významná výročí a po jednotlivých měsících plán práce s nimi ve školním roce 1984/1985

- zpracováno podle: J. Říha, Výchovné využití významných výročí ve školní roce 1984/1985 ve výuce dějepisu, Společenské vědy ve škole 41, 1984/1985, s. 45

Září	- Zpětné připomenutí 40. výročí Slovenského národního povstání. - Zahájení Karpatsko-dukelské operace (8. září)
Říjen	Den Československé lidové armády – 40. výročí vítězného ukončení Dukelské operace (6. října)
Listopad	Mezinárodní den studentstva – 45. výročí událostí z listopadu roku 1939 (17. listopadu)
Prosinec	100. výročí narození prezidenta A. Zápotockého (19. prosince)
Leden	Den čs. raketového vojska a dělostřelectva (15. leden)
Únor	Den sovětské armády (23. únor)
Březen	Hornoslezská operace – vstup vojsk I. ukrajinského frontu na území Slezska a Moravy (15.–31. březen)
Duben	- 40. výročí vyhlášení Košického vládního programu (5. duben) - 115. výročí narození V. I. Lenina (22. duben) - 40. výročí Květnového povstání českého lidu
Květen	- Osvobození naší vlasti Sovětskou armádou (9. květen) - 15. výročí podepsání nové smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a SSSR (6. květen)
Červen	Shrnutí a bilancování výchovně vzdělávacích akcí v rámci výuky předmětu – vyhodnocení účinnosti výchovného působení

Obálka časopisu Společenské vědy ve škole, ročník 1982/1983.

OBSAH

Ceřla Václav: Historické souvislosti vzniku Komunistické strany Československa	226	Franka Vasiř: Předvojnová historická zjazy KSC vo vyučovaní dejepisu na základnej škole (K 65. výročí vzniku KSC)	201
Čapek Vratislav: Společenské vědy v našem časopise ve školním roce 1985-1986	2	Kováčková Anna: Hodnotenie a klasifikácia výsledkov vyučovania dejepisu na stredných školách	108
Ditřilová Olga: Internacionalismus v období Slovenskej republiky ród a vzniku KSC	258	Kováčková Anna: Využívat výsledky a skúsenosti experimentálneho overovania dejepisu na gymnáziu v praxi škôl	138
Ditřilová Olga: Velká októbrová socialistická revolúcia a Československé komunistické hnutie v Sovietskom Rusku 1917-1921	70	Krug Karin - Heidler Wolfgang: Úvahy a zkušenosti z probírání počátku dělnického hnutí na příkladu povstání slezských tkalců v 1844	302
Florák Ondřej: Lubochňanský zjazd - cesta k založeniu KSC	162	Průcha Jan: Komplexní výzkum učebnic dějepisu Růžičková Jarmila: Činnost učitele a žáka v odborné dějepise učebně	267
Hříbek Bruno: Revoluční mládež - důležitý činitel při zrodu KSC (65. výročí vzniku Svazu komunistické mládeže v Československu)	229	Sklodaný Marian: Výsledky diskuse a úpravách učebních osnov dějepisu pro druhý stupeň základní školy	207
Kubín Zdeněk: Válka, mír a výchova. K mezinárodnímu roku míru	130	Svoboda Lubomír: K metodám práce s regionálním materiálem v dějepise	171
Kudrna Josef: 40. výročí znárodnění klíčového průmyslu, bank a pojišťoven	34		
Novák Otto: VII. kongres Komunistické internacionály	65		
Novák Otto: Založení německého oddělení KSC	198		
Krajčovičová Natálie: Generální decembrový stájk roku 1920 a jeho dobová i současná interpretácia	194		

DĚJEPIS

Obsah vyučování

Bátek Stanislav ml.: Hlava státu za feudalismu, Benátský a janovský dóže	236
Bátek Stanislav ml.: Hlava státu za feudalismu. Byzantský císař	167
Bůžek Václav: Jakub Krčín z Jelčan a Sedčian	164
Daniš Vladimír: Začiatky priemyselnej výroby na Slovensku	233
Kaspar Oldřich: K počátkům francouzského kolonialismu na západní polokouli	263
Kabr Jaroslav: Národně osvobozenecký boj a revoluční přeměny v Laosu	103
Kadecová Oldřiška - Pelikánová Jaroslava: K významu první ruské buržoazně demokratické revoluce 1905-1907	37
Maxima Richard: K veľkomoravskému výročí	74
Nálevka Vladimír: Národní a revoluční válka španělského lidu 1936-1939	290
Neuwirth Michael: Cas mocných vládců (Čechy ve starší době železné)	8
Oberman Alois: 900 let od korunovace prvního českého krále	98
Opatrný Josef: Americká územní expanze v období před nástupem imperialismu	40
Opatrný Josef: Spojené státy a Nicaragua v 19. století	134
Režanková Ivana: Moskva - zahraniční centrum německých antifašistů	261
Plaček Miroslav: Jak to bylo u Grunwaldu	109
Spicák Josef: Počátky činnosti Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem	231
Urban Otto: Politické souvislosti prusko-rakouské války 1866	295

Pojetí vyučování a metodická práce

Balcer Luboš: Poučení z dějin pro současnost a budoucnost (Závěrečný osnovný tematický celek dějepisu na základní škole)	204
Balcer Luboš: Úpravy v obsahu dějepiseho vyučování v pátém až osmém ročníku základní školy od 1. září 1985	45
Balcer Luboš: Zásady hodnotení a klasifikace na základních školách a jejich využití v dějepiseho vyučování	77
Brandejs Cestmír: Postřehy o dějepiseho výuce v SSSR a NDR	240
Čapek Vratislav: Učební úlohy v dějepise a myšlenkové operace při jejich řešení	170
Franka Vasiř: Aktuální otázky organizácie vyučovacieho procesu v dejepise	269, 299

OBCANSKÁ NAUKA

Obsah vyučování

Beneš Miroslav: K podstatě a projevům vědeckotechnické revoluce	145, 189
Bystrický Valerián: Nova strategicka-takticka koncepcia medzinárodného komunistického hnutia (K 50. výročí VII. kongresu KI)	83
Čuláková Lenka: Antimilitarismus v dělnickém hnutí před první světovou válkou	49
Daňková Hana - Jermář Jaromír: K otázkám vymezení obsahu a rozsahu společenského vědomí	307
Halada Jan: Otec utopie	17
Hudeček Jaroslav: Psychologické základy formování vědeckého světového názoru	178
Jermář Jaromír: Vytváření nového typu civilizace (Úvaha nad knihou M. Soukupa „Strategie rozvoje zemské civilizace“)	276
Karpová Eva: Jak interpretovat tzv. socialistickou podnikovost?	244
Kočíš Gajza: Predmarxistické historické myslenie	51
Kulčáková Zofia: Rada vzájomnej hospodárskej pomoci	278
Laštovička Jaroslav: 40 let OSN	111
Matáček Oldřich: Nezaměstnanost - jeden ze základních problémů současného kapitalismu	210
Mrázek František: Vývoj a současné problémy reformistického hnutí	114
Němec Vladimír: Metoda třídního hodnocení společensko-politických procesů	305
Slavkovská Eva: Národní front Cechav a Slovákův po februári 1948	242
Smutná Adéla: Zákon plánovitého rozvoje národního hospodářství a formy jeho realizace v socialistické ekonomice	246
Strámpel Rudolf: Metodologický význam marxistickoleninské filozofie při formování vědeckého světového názoru	21
Tichá Milena: VTR a vzdělání ve vyspělých kapitalistických zemích	309
Vaňková Adriena: Teoreticko-metodologická východiska přístupu k sociální struktuře společnosti	148
Vaňková Adriena: Vývojové etapy socialistického státu	273

Pojetí vyučování a metodická práce

Boubelík Jan: Využití voleb k posílení výchovy k socialistickému občanství v předmětu občanská nauka	281
Daňková Hana: Otázky návaznosti obsahu občanské nauky základní školy a gymnázia	212, 249
Daňková Hana: Využití umění a uměleckého působení ve vyučování občanské nauce na konzervatorích a dalších středních školách	118

Ukázka obsahu časopisu Společenské vědy ve škole 42, 1985/1986.

Daňková Hana – Dunovský Jan: Výchova k péči o životní prostředí v občanské nauce	24		
Dunovský Jan: Výchova žáků k profesionální orientaci v hodnocích občanské nauky na základní škole	55		
Makal Josef: Výsledky diskuse k návrhu úprav učebních osnov občanské nauky na základní škole	216		
Svec Jiří: K prohloubení komunistické výchovy	246		
Z praxe našich škol			
Dějepis			
Kacálková Marie: Využití regionálního historického materiálu z dějin Kladenska při vyučování na základní škole	142		
Teštlíková Zuzana: Využívání symbolických prostředků na hodinách dějepisu	12		
Občanská nauka			
Beláková Marie: Vyděraňování vzdělávacích materiálů na hodinách občanské nauky	284		
Cerný Jan: Modelování jako samostatná činnost žáků	215		
Daněšková Zuzana: O úspěchu a hodnocení vychovanosti žáků	183		
Hájek Michal: Učební proces občanské nauky a svetonázorová výchova žáků	311		
Holman Karel – Schizlová Marie: Některé zkušenosti z výuky občanské nauky v prvních ročnících SPŠE v Praze 2	150		
Leštlavíček Jaroslav: Státní symboly ve výuce občanské nauky na základní škole	85		
Z dějin umění			
č. 1 Petr Brandl (Ivan Neumann)	14		
č. 3 Václav Rabas (Ivan Neumann)	80		
Námět pro exkurzi			
Baril Jánura: Trenčín – perla Považia	217		
Brych Vladimír: Historické památky povodí Blíny	152		
Kropáček František: Větrný mlýn v Kuželově	92		
Kropáček František: Technické muzeum v Brně	57		
Kryl Miroslav: Schwein a památky dávného slovan-ského osídlení	301		
Terminologický slovníček – vybrané pojmy z historické geografie			
č. 1 Apeninský poloostrov II (Jitka Vičková – František Hanzák)	27		
č. 2 Apeninský poloostrov III (Jitka Vičková – František Hanzák)	59		
č. 3 Apeninský poloostrov IV (Jitka Vičková – František Hanzák)	88		
č. 4 Balkánský poloostrov I (Jan Kuklík)	122		
č. 5 Balkánský poloostrov II (Jan Kuklík)	125		
č. 6 Balkánský poloostrov III (Jan Kuklík)	159		
č. 7 Balkánský poloostrov IV (Jan Kuklík)	222		
č. 8 Balkánský poloostrov V (Jan Kuklík)	251		
č. 9 Lichtenštejnsko – Rakousko (Jitka Vičková – František Hanzák)	286		
č. 10 Švýcarsko (Jitka Vičková – František Hanzák)	313		
Formování organizovaného socialistického dělnického hnutí			
Rubriku zpracoval Jan Kuklík			
č. 1 a 2: Cesta ke květnovému povstání českého lidu	30, 62		
č. 4-6: Mezinárodní dělnické hnutí v letech II. světové války	95, 128, 159, 188		
Recenze			
Bystrický Vladimír, Hrubý Václav: Přehled archivů ČR (Václav Bartůšek)	316		
Čapek Vratislav a kol.: Dějiny 19. a 20. století. Dějepis pro dvouletá a tříletá SOU (Josef Dvořák)	32		
Dubský Vladimír: Závodní výbory a rady v předmnichovském Československu (Renata Wohlgemuthová)	178		
Glezerman, G. J.: Třidy a národy (Petr Klivský)	127		
Harrington James: Republica Oceana (Bohumil Jesařík)	158		
Hubinger Václav, Hanzák František, Polišenský Jiří: Národy celého světa (Josef Opatrný)	93		
Jilek František a kol.: Studie o technice v českých zemích v letech 1800–1918 (Hennrich Janus)	126		
Kandert Josef: Afrika (Petr Klivský)	225		
Kolář Zdeněk a kol.: Vědecký světový názor jako pedagogický problém (Ludmila Sedláková)	125		
Klivský Petr, Kvaček Robert, Škřivan Aleš: Věk starý a nový (Josef Opatrný)	157		
Mahler Oldřich, Brož Miroslav: Praha v květnu 1945 (Luboš Balcar)	255		
Maur Eduard: Chodové. Historie a historická tradice (Václav Bůžek)	127		
Moczarski Kazimierz: Rozhovory s katem (Petr Klivský)	239		
Pačes T., Moldan B.: Konec věku plytání (Petr Klivský)	254		
Petrůň Josef a kol.: Dějiny hmotné kultury (Zdeněk Bigl)	241		
Pubal Václav a kol.: Muzea a galerie v ČR (Václav Bartůšek)	316		
Spurný František a kol.: Vlastivědná příručka šumper-ského okresu (Jitka Balatková)	258		
Suchoňský Adam: Školní programy televize v vyučování historii (Jana Kovaříková)	253		
Švabodová Anežka: Petr Vok z Rožberka (Václav Bůžek)	315		
Vojenské dějiny Československa (Luboš Balcar)	224		
Významný příspěvek k dějinám československo-sovětských vztahů (Jan Pelikán)	314		
Metodické časopisy v socialistických zemích			
Geschichtsunterricht und Staatsbürgerkunde, 1984 (Jaroslav Sýkora, Otto Zwettler)	220		
Prepodávání historie v škole, 1984 (Jaroslav Sýkora, Libuše Urbánková)	124		
Z nové literatury			
Rubriku zpracoval Josef Zofka	23, 48, 56, 94, 102, 160, 185		
Zprávy, informace			
Ostrovská Sylvie – Nátavka Vladimír: Sedmiletá let prof. Josefa Pořízského	209		
Pátová Olga: Alno maler Vysočanskis	121		
Úspěchy národního ústavu na středním stupni základní školy	13		
Ze žitavské říše (Milan Bubán)	176		
Ze žitavské říše (Josef Čihák)	186		
K OBRAZKOM NA OBÁLCE			
č. 1 Čechy ve starší době železné	1		
č. 2 Znárodnění 1945 (Z expanátů Technického muzea v Brně) Ruská revoluce 1905/1907	33		
č. 3 Velká říjnová socialistická revoluce	65		
č. 4 900 let korunovace prvního českého krále	97		
č. 5 Světová veřejnost v boji za mír a odzbrojení	129		
č. 6 Vítězný únor 1948	161		
č. 7 65 let KSC ve fotografiích a dokumentech	193		
č. 8 65 let KSC ve fotografiích a dokumentech	225		
č. 9 65 let KSC ve fotografiích a dokumentech	257		
č. 10 Z voleb do čs. zastupitelských orgánů	289		

Ukázka obsahu časopisu Společenské vědy ve škole 42, 1985/1986.

Jak přispívá dějepis k výchově žáků

Ideový politickým výchovným a vzdělávacím cílem dějepisu na gymnasiu je vytvoření socialistického přesvědčení, jistoty v převaře a konečném vítězství socialismu a komunismu a v tom smyslu příprava budoucího aktivního mládeže.

Základem socialistického přesvědčení a východiskem jednání socialistického člověka je vědecký světový názor, který je předpokladem i cílem komunistické výchovy.

Dějepis vytváří historicko-materialistický obraz vývoje lidské společnosti od jejího počátku až k současnosti, vede k pochopení jeho zákonitosti a jeho materiální podstaty. Dějiny lidstva vykládá jako dějiny výrobních způsobů, výrobních hmotných statků a v třídní společnosti dějiny třídních bojů.

Dějepis objasňuje historickou úlohu lidových mas, zejména dělnické třídy, která s pomocí marxisticko-leninské revoluční teorie a politické strany dobývá politické moci nad buržoazií a buduje komunistickou společnost.

Dějepisné vzdělávání umožňuje na základě historicko-materialistického vykladu dějin pochopit správnost a nutnost internacionálního spojení pracujících celého světa v boji proti kapitalismu, za vítězství komunismu, za pokrok a mír.

Dějepis umožňuje pochopit podíl vlastního národa na hospodářském, politickém a kulturním ústupu lidské společnosti.

Dějepis poskytuje příležitost uvědomit si úlohu osobnosti v dějinách, hodnotit úlohu a místo jedince v dějinách a proto musí smekla zúčastnit se aktivně

budování, obrany a ochrany socialist. společnosti.

Plán předmětové komise společenských nauk ve škol.roce 1970_71

1. Na první schůzi v říjnu vysvětlit členům předmětové komise, že v letošním školním roce se kladě maximální důraz na ideové a politické využití učiva dějepisu, zeměpisu a filosofie k výchově studentů, k upevnění jejich správných názorů a postojů a k výchově jejich schopností hodnotit jevy v duchu marxistického světového názoru. Klíčovou otázkou zůstává výchova k proletářskému internacionalismu a k socialistickému vlastenectví.
V hodinách dějepisu a zeměpisu je třeba vhodně zařadit témata související s politickými událostmi v tomto školním roce, zejména: 300 let od úmrtí J.A. Komenského, 50. výročí vzniku KSČ, 100 let od vzniku Pařížské komuny, výročí B. Engelse.
2. Na druhé schůzi v lednu seznámí s. Knoll členy předmětové komise s přednáškou: Společné ekonomické a politické cíle zemí RVHP, která byla zařazena do cyklu přednášek KPÚ v Plzni.
3. Na třetí schůzi v březnu se poradíme, jak v prvních a druhých ročnících srznámíme žáky se vznikem KSČ, s boji KSČ za práva pracujících, s její vedoucí úlohou v boji za osvození v dobách okupace, při výstavbě socialismu a v dnešní situaci.
4. Na čtvrté schůzi v květnu se poradíme, jak a čím doplnit kabinet dějepisu a zeměpisu, případně, jak pomůžeme třídám při přesném vytyčování tras výletů.

Členové komise: Karel Knoll / předseda / D, Z
Milada Vaisová / Ps, A, Č /
Miloslav Mazanec / Z, B /
Pavel Hubený / Z, B /
Měřena Frousová / Ph, Č /
Jaroslav Tauer / Ph, Č /

Plán předmětové komise společenských nauk ve školním roce 1970/1971 Gymnázia v Klatovech. SOKA Klatovy, Gymnázium Jaroslava Vrchlického Klatovy, Spisy, kart. 2.

Zápis ze schůze předmiotové komise D-Z ze dne 26. listopadu 1984

Prítomni: S. Musáček, Knoll, Hubný, Tománek, Horová, Sokoň

Program: 1. Členové komise byli seznámeni s měsíčním osnovou kádrů na ZŠ a s tím, co jsou v jednotlivých třídách, zejména

- Z - 5. ročník: Muže o Zemi, obecný fyz. vývoj, Afrika, Tichý oceán
- 6. " " : Amerika, obecný svět Evropy a Asie, SSSR
- 7. " " : Hospodářský vývoj světa
- 8. " " : SSSR.

Seznámení osnovou provedl S. Musáček

- D - 5. ročník: Průběh hospodářství - Střední a Výchomořní ústí
- 6. " " : Rozvoj zemědělství a průmyslu v Československu
- 7. " " : Od r. 1918 do konce 1. republiky
- 8. " " : 2. světová válka a současná doba

Seznámení osnovou provedl J. Knoll

2, Úprava fyz. předmětů fyz. - počet orientace v předmětu ZŠ
byl upraven a zejména na 3. a 4. pololetí, v 1. pololetí
na 2. pololetí. Bylo dohodnuto jednotné bodování a klasifikace podle
fyz. bodů, dále jednotný způsob úpravy fyz. Předmět fyz. bude
trvat déle než 10 minut - zejména představa PK S. Musáček

Za splnění uvedených fyz. fyz. odpovídá S. Musáček - Z
J. Knoll - D

3, Individuální práce s tematizovanými úlohami.

S. Knoll má 44 samostatných fyz. studentů. Fyz. pro
seznámení pro učest v historických prvkách. Leto je přibližně 14. listopadu
o Soutěže následně turistické "Západní Evropa" a 4. únoru turistické
části SOČ.

Samostatné práce se 2: Jaroslav 1A: Geografie Podkarpatského úžlabí - Hubný
Škodová 2D: Přeměny fyz. Klatov - S. Musáček

K fyz. o letu fyz. i učestní učestní fyz. je fyz. 1B pro upravení dráhy
fyz. o Sokoň fyz. - S. Hubný

Zápis ze schůze předmětové komise D-Z ze dne 26. listopadu 1984 – mj. seznámení s osnovami na ZŠ. – SOkA Klatovy, Gymnázium Jaroslava Vrchlického Klatovy, Spisy, kart. 2.

Ukázka zápisu ze schůzky předmětové komise dějepisu a zeměpisu⁵¹⁶ Gymnázia Jar. Vrchlického v Klatovech, 1984. – následují další tři strany.

4, (učebnice/přehledy) - S. Knoll, uplatňuje tyto učebnice předložené
 mezi D a Z, mezi D, C, R, mezi D a O, D a F, D a B,
 S. Měrouse - učebnice/přehledy, učebnice vyplývají při výuce z hlavních
 mezi Z a B, mezi Z, D a O
 S. Huber - slovníky - S. F
 literární - S. B, a C

5, (opětování) - S. Knoll, uplatňuje tyto učebnice předložené
 S. Měrouse - učebnice/přehledy, učebnice vyplývají při výuce z hlavních
 mezi Z a B, mezi Z, D a O
 S. Huber - slovníky - S. F
 literární - S. B, a C

5, (opětování) - S. Knoll, uplatňuje tyto učebnice předložené
 S. Měrouse - učebnice/přehledy, učebnice vyplývají při výuce z hlavních
 mezi Z a B, mezi Z, D a O
 S. Huber - slovníky - S. F
 literární - S. B, a C

6, (opětování) - S. Knoll, uplatňuje tyto učebnice předložené
 S. Měrouse - učebnice/přehledy, učebnice vyplývají při výuce z hlavních
 mezi Z a B, mezi Z, D a O
 S. Huber - slovníky - S. F
 literární - S. B, a C

7, (opětování) - S. Knoll, uplatňuje tyto učebnice předložené
 S. Měrouse - učebnice/přehledy, učebnice vyplývají při výuce z hlavních
 mezi Z a B, mezi Z, D a O
 S. Huber - slovníky - S. F
 literární - S. B, a C

⁵¹⁶ Poněkud netradiční kombinace předmětů dějepis a zeměpis pod správou jedné komise na klatovském gymnáziu. Komisi dějepisu a zeměpisu vedl během sedmdesátých let Karel Knoll. Od konce sedmdesátých let patřil pod správu této komise i předmět občanská nauka.

na přípravu funkčních plátnů do zimních představení

Hlavní část satira byla roduována jedním scénem ve vyzdobené panské síni
s 1. podívaly, kterou dopodrobna popsal s. Hubený. Protože hodnocení
je písní, s objektivní a velmi obecnou, uvedeme ho do zápisu
alegorem v tělesných bodcích

S. Hubený ještě píše asi toto:

Žáci přišli do gymnázia se zmlstnutými, šarlatánovými 50-60%
kvalitami produkce letky na 75. Ve většině případů přemýšlí, než aby se
přestavili a vypořádkovali materiálem.

Výsledky praxe metody: myslím si, že žádná věc přilozim, ale žáci musí přilozim
s aktivní vyzdobení představení a tak zvlášť. Průběh přilozim
táhl se naprosto panskou. I letky je aktivně hodnocena a formou zvlášť,
musí žáci zvlášť žít formou. V jednotlivých případech se ale zdá, že
někteří žáci, zejména žáci, jen aktivně komunikují, přemýšlí a klouže je, že
aby aktivně představení. Velkou vzhledem podle Senoepce je větší možnost
provádění praktické části vyzdobení formou jednodušších, s obilnicemi, pilobit,
příce s literaturou a objektivní hodnocení, šarlatánovými písněmi, v panskou
většinu formou přemýšlí než formou bylo dříve.

Zvlášť představení: Učebnice nejsou tak obyčejné. Jde o čtyři jednotky, v metodické
postupu, máti, vyzdobení představení endo- a exogenické, tak by měly být
seriálně žije, ale jde i o čtyři odborné, máti. Pro zvlášť se často používá
nejímno činnosti, máti (str. 83), máti. 89 je čtyři představení zvlášť, máti,
nejímno činnosti biologické vyzdobení endo. Aktivní představení máti, máti
táhlám formou, šarlatánovými přemýšlí, často i čtyři zvlášť a žáci je
dávno vyzdobení. Máti se přemýšlí, máti kushu komunikat. Šarlatánovými, máti
žáci, šarlatánovými a hodnocení formou, je jež takto máti přemýšlí. Horlivý máti
byť dokonale vyzdobení, máti i improvizace je máti, často máti

1) kniha na požární a tuha, který je výše a knihy se putují.
 Z dohledu práce - kniha vypracovaná a putují stereotypní přístup
 v práci škol.
 Vše je zatím posíláno. Hudební se dohná práce 3 měsíce práce
 pro práci práce a geografie.

2) Závěry: 1) Klauzurní komise je složena na tom, že 4 pro děti doba práce a
 větší časová část práce, jaké jsou problematické objevují se
 2) Práce je pokračování školní a školní práce 1985
 3) Práce je pokračování školní a školní práce 1985
 4) Práce je pokračování školní a školní práce 1985
 5) Klauzurní komise je složena na tom, že 4 pro děti doba práce a
 větší časová část práce, jaké jsou problematické objevují se

Karel Knoll
 M. Tomášová
 M. J. Soud

Zápol J. Soud

V Dějepis - jsou záci vypracováni v 1. pod. Kodpora proti agresi, vykořisťování
 a perverze a k postřívání práce provedlých a neprovedlých.
 Ve 2. pod. se seznamují s hloupení knihy kapitalismu, s kop vykořisťování
 a kolonialismem. Ve 3. pod. si uvědomují svéhodný význam VČSR a význam
 mírové politiky SSSR

Rozbor práce předmětové komise – vyhodnocení výchovného působení v předmětech. –
 SOKA Klatovy, Gymnázium Jaroslava Vrchlického Klatovy, Spisy, kart. 2.

Závěry sekce pro vyučování dějepisu na V. sjezdu československých historiků dne 20. února 1982

Sekce pro dějepisné vyučování na V. sjezdu československých historiků konstatovala, že současná školská politika v ČSSR vytvořila dějepisu vhodné podmínky k tomu, aby mohl plnit své poslání z výchovného i vzdělávacího hlediska a že s ohledem na dané možnosti se tomuto předmětu vytvořil i prostor k plnění jeho cíle a úkolů. Místo dějepisu v soustavě všeobecného vzdělání a v systému předmětů základní a střední školy v rozvinuté socialistické společnosti zdůvodnil a vysvětlil politický dokument předsednictva ÚV KSČ ze dne 4. června 1976 „Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy“. Přínos tohoto dokumentu pro dějepisnou výuku spočívá především v tom, že objasnil nezastupitelnost dějepisu ve výchově a vzdělání a že mu dal příslušné místo ve výuce na základních a středních školách všech tří proudů.

K plné realizaci záměrů uvedeného dokumentu v konkrétní pedagogické praxi dějepisného vyučování na základních a středních školách a tím

ke zkvalitnění školního dějepisu sekce pro dějepisné vyučování na V. sjezdu československých historiků doporučuje zejména:

1. Znovu pečlivě posoudit výběr dějepisného učiva s ohledem na potřeby výchovy a vzdělání v rozvinuté socialistické společnosti se zvláště ním zřetelem k přiměřenosti množství faktů k výchovným úkolům dějepisu a k věkové vyspělosti žáků. Na práce na výběru dějepisného učiva orientovat základní vědecko-výzkumná pracoviště historické, pedagogické a psychologické vědy.

2. S ohledem na výchovu socialistického internacionalismu a vlasteneckví dorůstajícího pokolení uplatňovat specifické formy a metody výuky dějin vlastního národa v jednotlivých národních republikách našeho státu a zvýraznit dějepisnou složku v obsahu výuky vlastivědy na nižším stupni základních škol.

3. Věnovat zvýšenou pozornost zpracování obsahu dějepisných učebnic. Rukopisy připravovaných učebnic zásadně posuzovat vědecko-vý-

zkumnými historickými pracovišti a podrobit odborné a pedagogické analýze již vydané stávající dějepisné učebnice. Oceňovat autory příkladně zpracovaných dějepisných učebnic.

4. Nadále věnovat zvýšenou pozornost ideově, odborně a pedagogicky vysoce kvalitní přípravě učitelů dějepisu na pedagogických a filozofických fakultách a jejich dalšímu vzdělávání.

5. Posoudit optimální návaznost v osnování dějepisného učiva na základních a středních školách s cílem zefektivnit výklad a odstranit jeho nadbytečné opakování na školách jednotlivých stupňů. Prohloubit teoretické studium mezipředmětových vztahů na školách a výsledky tohoto studia pohotově uplatnit ve vyučovací praxi.

6. S ohledem na úlohu vědy a techniky jako bezprostřední výrobní síly v současné společnosti posoudit možnosti zvýraznění dějin vědy a techniky v obsahu výuky na základních a středních školách a ve vysokéškolské přípravě učitelů dějepisu.

Společenské vědy ve škole ve školním roce 1982 – 1983

Ve výchovně vzdělávací oblasti po XVI. sjezdu Komunistické strany Československa z dubna 1981 vystupují se vši naléhavostí do popředí: 1. celosvětový zápas o prosazení mírového řešení všech rozporných otázek, politika mírového soužití a zastavení agresí v současném světě, prohlubování jednotného postupu socialistického společenství vedeného Sovětským svazem, připravenost k obraně socialistických vymožeností a nesmířitelné vystupování proti všem socialismu cizím ideologiím a předsudkům; 2. úsilí o to, aby se splnily sociálně ekonomické úkoly programu KSČ a státu v souvislosti s budováním rozvinuté socialistické společnosti v reálných podmínkách současného vnitřního a vnějšího vývoje; 3. dosáhnout účinnějších výsledků ve vytváření vlastnosti a hodnotových orientací socialistického člověka, jeho morálně politických kvalit, které mu umožní tvůrčím způsobem a uvědoměle plnit zejména sociálně ekonomický a ideologický program strany a socialistického státu.

Realizace výchovně vzdělávacího programu naší společnosti podle požadavků dokumentu Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy je prostředkem k výchově lidí adekvátně vzdělaných a připravených všestranně rozvíjet naši socialistickou společnost, a tím rozvíjet harmonicky svou vlastní osobnost. V tomto celospolečenském úsilí zastávají společenské vědy jako celek mimořádně důležité místo a jde o to, aby se jejich postavení mezi vědami příslušným způsobem transformovalo do školského systému a do vztahů mezi předměty ve škole a aby se společenskovědní předměty jako celek výrazněji podílely na výchově mladého člověka. Na tomto úsilí se chce náš časopis podílet.

Ideově politická orientace Společenských věd ve škole se v novém školním roce bude uplatňovat především v obsahu úvodníků a zásadních odborných statí, které se budou zabývat 45. výročí VRSR a 80. výročí vzniku SSSR, včetně připravovaného seriálu o národech a národnostech Sovětského svazu, jejich historii a současnosti.

V souvislosti s tím budou zařazovány příspěvky objasňující charakteristické rysy lidově demokratických a socialistických revolucí v jednotlivých státech a světadílech, včetně Československa a jeho všestranného vývoje k budování vyspělé socialistické společnosti. Záměrem uvedených příspěvků je prohlubovat internacionální citění v mladé generaci, vzbuzovat hrdoť na naši příslušnost k táboru pokroku současného světa a vědomí spoludopovědnosti za prosazení síl pokroku proti mezinárodní reakci, za zvládnutí nelehkých úkolů vnitřního vývoje socialistického společenství a našeho vývoje.

100. výročí úmrtí a 185. výročí narození Karla Marxe budou příležitostí znovu si uvědomit kořeny vzniku vědeckého komunismu a jeho významu jako metodologického nástroje našeho myšlení, řešení společenskovědních otázek vývoje i současného světa. V souvislosti s tím budou zařazovány příspěvky ukazující na pokrokové tradice světového a našeho vývoje, vývoje dělnického hnutí a probíjání cesty k socialismu ve vybraných zemích světa. Začneme

zařazovat ve spojitosti s tím cyklus článků o boji materialismu s idealismem v dějinách lidského myšlení s pozdějším vyústěním do marxisticko-leninské filozofie.

50. výročí nástupu německého fašismu umožní kromě analýzy vzniku a rozšíření fašismu ukázat na jeho důsledky, boj proti němu a nebezpečí neofašistických agresivních hnutí v současnosti. Smyslem těchto statí je poskytnout řadu příležitostí ke komunistické výchově mladé generace, k vytváření názorů a postojů na základě historických interpretací stranických silám usilujícím o pokrok a vzbuzujícím odpor k reakčním hnutím v současném světě.

Společenské vědy ve škole jsou jediným časopisem, který se soustavněji zabývá teoretickými otázkami didaktik společenských věd. Proto také i v tomto ročníku hodláme rozšiřovat a prohlubovat profesionální aspekty vzdělání učitelů teoretickými statemi řešícími však praktické, aktuální problémy výuky dějepisu a občanské nauky v souvislosti s přestavbou československého školství. Půjde zejména o problematiku tvorby didaktického systému v dějepisných osnovách, v učebnicích, přístupů k výběru a uspořádání učiva, o cyklus článků k problematice typologie učebních úloh a jejich využívání ve výuce dějepisu. V občanské nauce poskytneme další prostor k objasňování koncepce didaktiky občanské nauky a její metodiky. Budeme dále pokračovat v člancích vymezujících možnosti mezipředmětových vztahů s tím cílem, abychom mohli v budoucnosti dospět k integrovanému pojetí společenskovědního vzdělání, jehož koncepce v jednotlivých předmětech musí být řešena z hlediska obecnějších přístupů marxisticko-leninské filozofie. Teoretické statě budou svázány nejen s praktickou potřebou, ale také s dílčími výsledky vědeckovýzkumných programů státních a resortních úkolů.

Vedle teoretických příspěvků se bude časopis věnovat především aktuálním praktickým otázkám k realizaci dokumentu Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy, zejména v souvislosti se zaváděním nové soustavy do 7. ročníku základních škol a s přípravou učitelů středních škol na nové pojetí výuky společenskovědních předmětů.

Do popředí vystoupí dosavadní zkušenosti z přestavby, včetně hlasů učitelů z praxe, zkušenosti z ověřování nového pojetí objektivnějšími postupy z hlediska účinnosti tohoto pojetí na základních školách a středních školách všech typů, případně očekáváme stanoviska k novému pojetí výuky na základě dosavadních výsledků vycházejících z lepšího využití možností daných projektem přestavby čs. školství.

Ve stalých rubrikách chceme rozšířit možnosti uplatnit rovněž hlasy učitelů z praxe. K tomu je však třeba uvědomělejší vyhledávání spolupracovníků našeho časopisu především institucemi, které pracují s učiteli. Větší možnosti do budoucna ukazují i výsledky pedagogických čtení a dalších materiálů, které vznikají kolem Ústředního ústavu pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, Krajských pedagogických ústavů, podobných ústavů v Praze a v Brně a pod.

Budeme pokračovat v rubrice Náměty pro exkurze, která měla ve svém úvodním roce dobrou odezvu, chystáme se pokračovat i v seriálu Z dějin umění — výročí významných osobností, obohatíme rubriku Recenze, resp. Z nové literatury.

Chystáme se po úspěšném průběhu předcházejícího cyklu v minulém roce pokračovat v sérii příspěvků ke kultuře každodenního života, tentokrát zaměřené k období krize feudalismu a počátkům kapitalismu. Rubrika Formování organizovaného socialistického dělnického hnutí poskytne učitelům další chronologický pohled na události v letech 1939—48.

Nově zařadíme seriál Národy a národnosti SSSR k 60. výročí vzniku Sovětského svazu jako svazku rovnoprávných národů, kde ukážeme na vývoj jednotlivých etnik, jejich územní rozšíření, charakter autonomií, jejich jazyk, písmo, literaturu, rozvoj ekonomiky a kultury v sovětské epoše apod. Kultura každodenního života a seriál Národy a národnosti SSSR poskytne časopisu obrazový materiál pro obálku čísel nového ročníku.

Časopis Společenské vědy ve škole je časopisem pro výuku dějepisu a občanské nauky. Dlouhodobý smysl našeho úsilí spočívá v tom, aby převážná většina příspěvků byla využitelná pro oba předměty, aby tím docházelo ke sjednocování jejich společného úsilí o komunistickou výchovu naší mládeže, aby tak,

jako se dospívá k vyšší jednotě společenských věd, se postupně prosazovalo i konkrétní vzájemné propojování samostatných společenských věd předmětů ve školské soustavě. Časopis má dlouhodobě na mysli také závěry sekce pro vyučování dějepisu na V. sjezdu československých historiků z února 1982. Ukázalo se, že znovu se dostává do popředí otázka výběru učiva z hlediska cílů výchovy v etapě budování rozvinuté socialistické společnosti s ohledem na přiměřenost věku žáků, na jejíž řešení by se v daleko větší míře a zásadně podíleli přední naši historikové, problém vzájemného vztahu výuky dějin našich národů a vlastenecké výchovy spojené se socialistickým internacionálním, pozornost tvorbě a stylu učebnic, návaznost osnování učiva na základních a středních školách spojená s požadavkem odstranit nadbytečné opakování učiva na školách jednotlivých stupňů, možnosti většího uplatnění vědy a techniky ve výuce. Konečně je třeba věnovat i zvýšenou pozornost problematice vzdělávání učitelů, a to nejenom učitelů v činné službě při přípravě na novou koncepci, ale věnovat pozornost problémům pregraduálního vzdělávání studentů učitelství dějepisu a občanské nauky na našich vysokých školách, jakož i výuce dějepisu na vysokých školách vůbec.

Vratislav Č a p e k

Přehled organizačních forem vyučování

Formy vyučování:

- hromadné (frontální)
- skupinové
- individuální (individualizované)

Druhy vyučování:

- výkladově-reproduktivní
- problémové
- programované
- algoritmizované

Organizační formy vyučování:

- vyučovací hodiny dějepisu
- vycházky a exkurze
- středoškolský (společenskovědní) seminář
- domácí práce a domácí úkoly

Typy vyučovacích hodin dějepisu:

- hodiny výkladu a osvojování nových vědomostí (prvotní zpřístupnění učiva)
- hodiny utváření dovedností a návyků
- hodiny opakování a zevšeobecnění vědomostí, dovedností a návyků
- hodiny kontroly, hodnocení a klasifikace vědomostí, dovedností a návyků

Struktura vyučovací hodiny:

- kombinovaná
- etapovitá
- syntetická

Zpracováno podle: Formy výuky dějepisu,
V. Čapek a kol., Didaktika dějepisu II.,
Praha 1988. s. 358.

PŘÍLOHA 8/5

Varianta písemné přípravy (projekt vyučovací hodiny)
Metodický postup

Didaktická struktura vyučovací hodiny Čas	Činnost učitele a metodická podstruktura	Činnost žáků
I. Aktualizace a motivace. 8 min. 8.00—8.08	Opakovací (motivační) rozhovor obsahující otázky: 1. Vysvětlíte příčiny a důsledky Mnichova. 2. Popište okolnosti ztráty samostatnosti Československa. 3. Charakterizujte postoje hlavních mocností k otázce Československa před okupací. 4. Jaký vztah mají uvedené mocnosti k Československu v současnosti?	Odpovědi žáků na otázky z místa a u mapy
II. Formování vědomostí a způsobů činnosti. 25 min.		
1. Začátky boje českého národa proti okupantům 8.08—8.13 5 min.	a) Frontální vysvětlení (charakteristika) fašistického režimu v Čechách a na Moravě se zápísem na tabuli. b) Věcné vyprávění o drancování národního hospodářství. c) Emocionální vyprávění s demonstrací diafilmu (obrazového souboru) z dějin KSČ o začátcích odporu českého lidu; aktualizace — boj mládeže a studentstva v současnosti za mír a proti neofašismu.	Aktivní a pozorný poslech vysvětlování učitele, průběžný zápis. Pozorné sledování diafilmu a krátké shrnutí jeho obsahu.
2. Charakter fašistického režimu na Slovensku 8.13—8.17 4 min.	Frontální vysvětlení podstaty fašismu na Slovensku s ohledem na poznatky z předešlého bodu. Práce s pojmy: klérofašismus, luďáci, Hlinkova garda; zápis do tabulky (na lólii).	Aktivní sledování výkladu; zápis; práce se slovníkem. Odpověď na otázku: Čím se lišil fašistický režim na Slovensku od režimu v Čechách a na Moravě?

Didaktická struktura vyučovací hodiny Čas	Činnost učitele a metodická podstruktura	Činnost žáků
3. Vznik a ilegální činnost odbojových organizací 8.17—8.23 6 min.	a) Věcné vyprávění o odbojové činnosti v Čechách a na Moravě, odbojová činnost české buržoazie, spojení s emigrací v Londýně. b) Emocionální vyprávění, popis osobností, heuristický rozhovor o ilegální činnosti KSČ v Čechách a na Moravě. c) Vyprávění a rozhovor o ilegální činnosti KSS na Slovensku, regionální materiál z okresu: sestavení schématu domácího a zahraničního vedení KSČ.	Poslech vyprávění, průběžný zápis do sešitu. Pozorný poslech vyprávění, práce s atlasem, odpovědi na stručné otázky, vypracování schématu podle předlohy.
4. Dvě centra zahraničního odboje 8.23—8.33	Problémová situace: okolnosti vzniku dvou center zahraničního odboje. Problémová úloha: Obě centra stála před úkolem, jakou cestu zvolit k opětovnému získání národní svobody a obnovení samostatnosti Československa. Na základě studia textu učebnice a poznatků z nového učiva dokažte, který směr byl správný a proč. Práci vykonajte každý sám (ve skupinách) podle vzoru tabulky na tabuli.	Individuální samostatná práce (práce ve skupinách); vypracování ústní odpovědi na problémovou úlohu.
III. Uplatnění a realizace — formování dovedností a návyků 8.33—8.45 12 min.	a) Formulace otázek porovnávacího, vztahového a systemizujícího charakteru: 1. Srovnajte fašistické režimy v Čechách a na Slovensku. 2. Uvedte fakta o tom, že český národ od začátku projevoval otevřený odpor k okupantům. Jaké tím projevoval city? 3. Vyprávějte o ilegální činnosti komunistické strany. Co víte o některých významných komunistech? 4. Zdůvodněte stanoviska dvou center zahraničního odboje a ukažte, který z nich sloužil pracujícím. 5. Vysvětlíte vývoj událostí u nás v roce 1939—1941. b) Uložení domácího úkolu podle otázek v učebnici a otázek použitých ve vyučovací hodině.	Odpovědi na otázky s použitím tabulek a schématu, map, atlasů, ilustrací a obrázků. Syntetizující odpověď více žáků.

Ukázka písemné přípravy učitele na vyučovací hodinu. V. Čapek a kol., Didaktika dějepisu II., Praha 1988, s. 364—365.

**PÍSEMNÁ PŘÍPRAVA
NA VYUČOVACÍ HODINU DĚJEPISU**

Tematický celek: Vznik a rozvoj světové socialistické soustavy.

Téma: Vítězství pracujícího lidu pod vedením KSČ v únoru 1948.

Třída: 3. B, experimentální.

Výchovně vzdělávací cíl: Poukázat na podstatu socialistické revoluce v Československu a na význam jejího vítězství pro socialistický rozvoj v naší vlasti. Na průběhu závěrečné etapy národní a demokratické revoluce ukázat na existenci revoluční situace a na vnitřní a vnější podmínky přerůstání v socialistickou revoluci mírovou klidnou parlamentní cestou.

Typ a druhy hodiny: Hodina zpřístupňování a osvojování nového učiva, skupinová forma vyučování s řešením problémů.

Metody: Problémový výklad spojený se samostatnou prací skupin.

Učební pomůcky: Učebnice, historický dokument, umělecká literatura, gramofonová deska, obrazy.

Pracovní postup

I. **Motivace** — poslech úryvku z nahrávky vystoupení K. Gottwalda v únoru 1948; zápis na tabuli: „V rozhodujících chvílích, na rozhodujícím místě strana soustředila takovou sílu a takovou moc, že nepřítel má předem ztracené všechny šance na výhru, že už předem je boj rozhodnutý.“ (K. Gottwald, Kupředu, zpátky ani krok!, s. 209); oznámení výchovně vzdělávacího cíle.

II. **Navození tématu a seznámení s problémem**

1. Uveďte fakta o přeskupení sil při realizaci Košického vládního programu.
2. Charakterizujte politické a hospodářské změny v čs. společnosti, které svědčí o přerůstání národní a demokratické revoluce v socialistickou v letech 1946—47.
3. Jaké jsou nezbytné podmínky pro uskutečnění socialistické revoluce? Co tvoří revoluční situaci?

Ukázka písemné přípravy učitele na vyučovací hodinu. V. Čapek a kol., Didaktika dějepisu II., Praha 1988, s. 361.

Problémová situace:

Stanovisko dělnické třídy:

- splnit úkol daný Ústavodárnému shromáždění — rozhodnout o znárodnění zahraničního obchodu, velkoobchodu a průmyslových podniků nad 50 zaměstnanců,
- uzákonit požadavky Hradeckého programu — podpořit požadavky pracujících na sjezdu závodních rad a rolnických komisí v únoru 1948.

Stanovisko buržoazie:

- zabránit revolučnímu vývoji, zaútočit a způsobit zvrát politických poměrů.

Formulace problému: Závěrečná etapa ostrého mocenského střetnutí měla rozhodnout: buď zvítězí dělnická třída, a tím se zajistí další vývoj k socialismu, nebo buržoazie a dojde k rozvratu a k obnovení buržoazně demokratického zřízení.

Hypotéza: Pouze leninská cesta socialistické revoluce je jedinou reálnou cestou vedoucí k osvobození pracujícího člověka, k jeho vymanění z kapitalistických vykořisťovatelských vztahů, k zajištění důstojného a šťastného života lidí, svobodného rozvoje národů a národností, k zajištění pevného mezinárodního postavení našeho státu. K zajištění vítězství — podle citátu K. Gottwalda — měla nejlepší předpoklady dělnická třída.

III. Řešení problému a ověřování hypotézy

Určení úloh pro skupinovou práci [každá skupina dostává lístek s uvedením úloh a pramenů nových informací]:

- 1. skupina:** Jaký byl záměr buržoazních politických stran a jaké k tomu použily prostředky? Podle slovníku vysvětlíte slovo „demise“.
- 2. skupina:** Jaké byly příčiny vládní krize v únoru 1948? (Práce s dokumentem — řeč K. Gottwalda z 21. 2. 1948.) Ukažte, jaké navrhoval možnosti řešení krize.
- 3. skupina:** Jakými formami a prostředky byl odražen pokus buržoazie o zvrát poměrů v Československu?
- 4. skupina:** Vysvětlíte, jak došlo k vyřešení vládní krize a k vítězství socialistické revoluce. Srovnejte Vítězný únor s Velkou říjnovou socialistickou revolucí v Rusku.
- 5. skupina:** Charakterizujte význam Vítězného února v Československu a jeho specifické rysy.
- 6. skupina:** Které důležité události po únoru 1948 přispěly k upevnění socialistické revoluce?
- 7. skupina:** Vysvětlíte příčiny vítězství pracujících v únoru 1948 na základě projevu K. Gottwalda na Václavském náměstí 25. 2. 1948. Co je diktatura proletariátu?

Referování jednotlivých skupin, včleňování jejich poznatků do sjedno-

cujícího výkladu učitele, verifikace výsledků práce jednotlivých skupin za spolupráce ostatních skupin, zapamatování získaných poznatků opakováním otázek, shrnutí základních myšlenek tématu.

IV. Domácí úkol: Zopakování učiva podle otázek jednotlivých skupin, poznámek a doporučené literatury, opakování celého tematického celku podle otázek v učebnici.

Ukázka písemné přípravy učitele na vyučovací hodinu. V. Čapek a kol., Didaktika dějepisu II., Praha 1988, s. 362–363.

DĚJEPIS

Návrh učebních osnov pro 1. ročník gymnázia

I.

1. VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ CÍLE A ÚKOLY VYUČOVÁNÍ DĚJEPISU V SYSTÉMU KOMUNISTICKÉ VÝCHOVY

Vyučování dějepisu na gymnáziu přispívá svým podílem k formování socialistické, všestranně rozvinuté osobnosti žáka. Dějepis využívá specifiky obsahu a prostředků, aby se v soustavě učebních předmětů podílel na plnění cílů a úkolů vyplývajících ze společenské funkce gymnázia, spočívající v podchycení a uspokojení zájmů částí populace dosáhnout úplného středního vzdělání, jež ji připravuje na vysokoškolské studium a na vstup do povolání. V projektu dalšího rozvoje československé výchovně vzdělávací soustavy se zdůrazňuje, že z „hlavního poslání gymnázií — připravit žáky na vysokoškolské studium — vyplývá význam jejich ideově politické výchovy, založené na zvládnutí teoretických základů marxismu-leninismu, na soustavném seznamování žáků s politikou Komunistické strany Československa, s mezinárodním komunistickým a dělnickým hnutím a s úlohou společenství socialistických zemí v čele se Sovětským svazem v boji za mír a sociální pokrok ve světě“.

Základním výchovně vzdělávacím cílem dějepisu je systematické osvojování základů marxisticko-leninského světového názoru získáváním kvalitních poznatků z dějin našich národů, zejména dějin doby nejnovější, národů Sovětského svazu, socialistických zemí a v odpovídající míře dějin světových a rozvíjení komunistického přesvědčení a uvědomělého jednání žáků.

Utváření marxisticko-leninského světového názoru v dějepise je založeno na pochopení dialektiky a materiální podstaty společenského vývoje, třídního boje jako hybné síly společenského vývoje v antagonistické společnosti, na pochopení úlohy lidových mas jako hlavních tvůrců dějin a všech materiálních a duchovních hodnot, na přesvědčení o zákonitém vyústění společenského vývoje do kvalitativně vyšší společenskoekonomické formace komunismu. Na základě vědeckého výběru obsahu dějepisu, jeho logické struktury, vědeckého efektivního řízení výchovně vzdělávacího procesu, aktivního osvojování poznatků z hospodářských a politických dějin, z dějin komunistického a dělnického hnutí a z dějin vědy, techniky a kultury mají žáci chápat dialekticko-materialistické zákony společenského vývoje a přesvědčit se o nich. V dialektické jednotě komunistické výchovy je nutné cílevědomě rozvíjet dialekticko-materialistické a logicko-historické myšlení žáků. Na zasedání pléna ÚV KSČ o socialistické výchově se velmi jasně zdůraznil specifický význam dějepisu. „Zejména při jeho výuce je důležité organicky spojovat fakta o minulosti našich národů a národů jiných zemí s výkladem materialistického chápání dějin, s pochopením významu třídního boje v dějinách a úlohu, kterou má v novém období dělnická třída, komunistické a národně osvobozené hnutí. Těžko docenit význam výuky tohoto předmětu na formování socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu, na utváření správného třídního přístupu, který zahrnuje úctu k revolučním a pokrokovým národním tradicím a současně ztotožnění s bojem dělnické třídy a pracujících za socialismus a komunistický zítřek.“

Výchovně vzdělávacích cílů ve vyučování dějepisu na gymnáziu lze dosáhnout studiem soustav zformulovaných základních příčinných problémů z hlediska příčinných, následných a dialektických vztahů, tvořících jádro objektivní dialektiky společenského vývoje. Ve výchovně vzdělávacím procesu jsou dialekticky spojené výchovně, vzdělávací a rozvíjející komponenty cílů a úkolů.

⁵¹⁷ Společenské vědy ve škole 38, 1981/1982. [Příloha, s. 1–24]. – celkem 24 stran.

Ze základního výchovně vzdělávacího cíle dějepisu vyplývají především tyto **konkrétní výchovně vzdělávací cíle a úkoly**:

— **formovat a rozvíjet marxisticko-leninský vědecký světový názor žáků na historii, současnost a perspektivy společenského vývoje**, pochopit a uplatňovat třídní, stranický přístup k společenskému vývoji, dialekticko-materialistické hodnocení dějinného vývoje; umožnit, aby žáci pochopili historický význam sociálních revolucí, zformovat vědecký a emocionální vztah k nejpokrokovější třídě — dělnické třídě, ke komunistické straně, k významným pokrokovým historickým osobnostem; rozvíjet u žáků schopnosti marxisticko-leninsky posuzovat a odsuzovat buržoazní ideologii a antikomunistickou propagandu; zformovat u žáků vědecký ateistický pohled na vývoj světa;

— **rozvíjet rozumovou výchovu žáků**, umožnit jim osvojit si určitý objem společenskovědních, historických poznatků, faktů, pojmů, kategorií, které by umožňovaly chápat zákonité jevy historického procesu, **materiální podstatu a dialektiku vývoje společnosti, dialekticko-materialistickou podstatu celého světa; rozvíjet logicko-historické, dialekticko-materialistické myšlení** (rozumové dovednosti a návyky, schopnosti samostatně řešit problémy, analyzovat a syntetizovat historické prameny, naučit se zobecňovat např. poznatky z analýzy dokumentů, děl klasiků marxismu-leninismu, historických a současných materiálů komunistických stran atd.), rozvíjet schopnosti žáků vědecky a na třídním a stranickém principu hodnotit historické jevy, události, děje, historický proces;

— **zformovat u žáků vědecké, třídní, stranické hodnocení válek, revolucí, lidových hnutí**; odhalovat charakter imperialismu a jeho agresivní politiku vůči socialistickým zemím a dalším pokrokovým silám světa; pochopit nutnost upevnit obranyschopnost socialismu u nás i v celé socialistické soustavě;

— **formovat a rozvíjet u žáků komunistickou morálku**, cílevědomě vést žáky k pochopení třídního charakteru morálky, jejích principů a norem v antagonistické společnosti;

— **naučit žáky chápat a uplatňovat principy československého socialistického vlastenectví**; na základě studia hmotných a písemných pramenů poznávat dějiny svého regionu, vést žáky k ochraně historických a kulturních památek, k ochraně životního prostředí, marxisticko-leninsky hodnotit naše životní prostředí a porovnávat ho s životním prostředím v minulosti a se životním prostředím v jiných zemích; formovat principy aktivního odporu žáků proti buržoaznímu nacionalismu, šovinismu, kosmopolitismu a pacifismu;

— **rozvíjet výchovu k proletářskému a socialistickému internacionalismu**, solidárnosti, vzájemné pomoci, socialistické integraci socialistických zemí v čele se Sovětským svazem; umožnit žákům vědecky pochopit národně osvobozovací hnutí v rozvojových zemích a boj proti neokolonialismu;

— **zdůrazňovat princip kolektivismu v dějinách** (na hnutích lidových mas, dělnické třídy pod vedením komunistické strany), funkci kolektivu v současnosti a jeho rostoucí úlohu v rozvinuté socialistické společnosti;

— **vést žáky k chápání a uplatňování principu socialistického humanismu**;

— **vést žáky k pochopení významu výroby, vědy a techniky pro rozvoj společnosti a k uplatňování polytechnického principu**;

— **rozvíjet u žáků komunistický vztah k práci a vést je k pochopení úlohy práce, úlohy pracujících ve výrobě a životě společnosti**, k pochopení nutnosti neustálého rozvoje efektivit a kvality práce;

— **cílevědomě vést žáky k vytváření třídního přístupu ke kulturním, umělecko-estetickým hodnotám**, k marxisticko-leninskému hodnocení obsahu a forem umění v minulosti i v současnosti;

— **formovat a rozvíjet charakter komunistické osobnosti žáků**;

— **cílevědomě vést žáky k sebevzdělání a sebevýchově**.

Při stanovení výchovně vzdělávacích cílů celého systému dějepisného vyučování na gymnáziu je potřebné navázat na jeho výuku na **základní škole** se zřetelem na pokračování výchovy a vzdělání na kvalitativně vyšší úrovni. K tomu je nezbytně nutné poznat konkrétní cíle, obsah a výsledky výchovně vzdělávací práce na základní škole, poznat rozumové, výchovné, volní, emocionální možnosti rozvíjení žáků na gymnáziu a opírat se o existující fond poznatků, dovedností, návyků, schopností a o získané mnohostranné zkušenosti žáků.

Konkrétní výchovně vzdělávací cíle a úkoly pro jednotlivé ročníky gymnázia jsou uvedené ve struktuře obsahu I.—III. ročníku. Je v nich zvýrazněna nejen souvislost mezi cíli a úkoly, ale je zřejmá i kvalitativní vzestupnost nároků na výchovu a vzdělání žáků v jednotlivých ročnících.

Dějepis jako významný integrující společenskovědní vyučovací předmět podstatně přispívá k všestrannému rozvoji žáků prostřednictvím uplatňování a rozvíjení celého systému komunistické výchovy. Jednotlivé složky komunistické výchovy nelze chápat izolovaně, protože ve vzájemné souvislosti všechny usilují o uskutečnění společného cíle komunistické výchovy a zachovávají všechny principy komunistické výchovy, především vědeckost, stranickost, třídnost, jednotu teorie a praxe, spojení školy se životem.

2. CHARAKTERISTIKA OBSAHU, KRITÉRIA VÝBERU A STRUKTUROVÁNÍ DĚJEPISNÉHO OBSAHU V UČEBNÍCH OSNOVÁCH

Marxismus-leninismus — dialektický a historický materialismus, politická ekonomie a vědecký komunismus — tvoří všeobecný metodologický základ historické vědy i dějepisu. V dějepisném vyučování se postupně vytváří dialekticko-materialistický názor na dějiny jako zákonitý proces podmíněný především rozvojem způsobu výroby. Žáci získávají přesvědčení o zákonitém vývoji společnosti, o objektivnosti a stranickosti při hodnocení společenského vývoje. Společným znakem historické vědy a dějepisu je jejich všestranné spojení se současností, se současným společenským vývojem, se životem společnosti, což má velký výchovně vzdělávací význam. Metoda problémového výkladu, metody pokusného, výzkumného charakteru, problémového a programového vyučování, využívání historických pramenů se v mnohém přibližují systému vědeckého poznávání a mají zejména ve vyšších ročnících velký význam, protože rozvíjejí u žáků dialekticko-historické myšlení, sebevzdělávání a sebevýchovu.

Didaktický systém dějepisu je rozsahem i kvalitou odlišný od systému historické vědy; je podmíněn cíli výchovy a vzdělání, věkovými zvláštnostmi žáků a ostatními didaktickými principy. Základní rozdíly mezi historickou vědou a dějepísem tkví v procesu poznávání, výchovy, ve výběru a strukturování obsahu realizovaném nejen ve vztahu s kritérii poznávání, ale i v souvislosti s didakticko-výchovnými kritérii spjatými s úkoly socialistické školy, s poznávacími schopnostmi žáků a s časovými možnostmi dějepisného vyučování.

Struktura obsahu dějepisu nezahrnuje jenom poznatkové elementy, ale je nutné ji chápat jako jednotu systému více elementů, mezi které patří:

- a) **soustava poznatků** o společnosti (fakta, pojmy, ideje, teorie, zákony, hodnotící poznatky) a vztahy mezi nimi, které vedou žáky k nazírání na svět jako na dialekticko-materialistický celek;
- b) **soustava všeobecných intelektuálních praktických dovedností a návyků** uplatňujících se při osvojování, zobecňování a aplikování poznatků;
- c) **soustava metod učení a řešení problémů** vedoucích k samostatnému, tvořivému, aktivnímu sebevzdělávání a sebevýchově;
- d) **soustava principů, norem vztahu ke světu, ke kolektivu, marxisticko-leninské prin-**

cipy hodnocení společenského vývoje, což je základem komunistických ideí, přesvědčení a jednání.

Při výběru strukturování dějepisného obsahu se uplatnily i konkrétní didaktické zásady tvorby obsahu: zásada diferencování obsahu, zásada vzestupného, spirálovitého rozvoje obsahu, zásada tematické koncentrace obsahu a zásada komplexnosti.

Jako základní kritéria výběru a strukturování obsahu dějepisu se v učebních osnovách pro gymnázia uplatnily:

1. cíle komunistické výchovy a vzdělání na gymnáziu;
2. věkové zvláštnosti žáků, rozvoj teoretického poznávání, logicko-historického myšlení, emocí, formování komunistického přesvědčení a jednání, rozvoj sebevzdělávání a sebevýchovy, náročnost a dostupnost učiva;
3. strukturně systémový přístup k tvorbě obsahu v učebních osnovách a učebnicích, který vychází z dialekticko-materialistického pojetí dějin.

Pro vyučující je důležité poznat **konkrétní zásady**, ze kterých se vycházelo při výběru a strukturování obsahu dějepisu, aby mohl cílevědomě zabezpečit plnění cílů a úkolů dějepisu ve výchovně vzdělávacím procesu:

— **vyučování dějin vývoje společnosti s podstatným důrazem na nejnovější dějiny, dějiny socialismu, dějiny dělnického a komunistického hnutí, vznik a rozvoj marxismu-leninismu, dějiny socialistických revolucí, především Velké říjnové socialistické revoluce, vznik a rozvoj proletářského a socialistického internacionálního, zdůraznění všeobecných zákonitostí budování socialismu, dějin SSSR, ČSSR a celé světové socialistické soustavy, rozbor postupného narůstání krize a rozkladu kapitalismu a proces rozpadu koloniálního systému;**

— **dialektika československého a světového historického vývoje od prvotně společné společnosti do současnosti;**

— **vztahy a souvislosti českých a slovenských národních dějin z hlediska rozvíjení československého socialistického vlastenectví a proletářského a socialistického internacionálního;**

— **proporcionálnost v dialektické struktuře jednotlivých oborů dějin se zdůrazněním hospodářských dějin z hlediska dialekticko-materialistického pojetí dějin;**

— **zdůrazňování dějin třídních bojů jako hybné síly v antagonistických třídních společenskoeconomických formacích, především nejuvědomělejšího, nejprogresivnějšího dělnického a komunistického hnutí;**

— **cílevědomost při strukturování obsahu dějepisu z hlediska marxisticko-leninské periodizace dějin, podle společenskoeconomických formací a zákonitostí střídaní společenskoeconomických formací až po nejprogresivnější — komunistickou;**

— **rozvoj dialekticko-materialistického, logicko-historického myšlení, volní a emocionální úrovně žáků;**

— **zpracování obsahu na základě modelování uzlových problémů historického vývoje, analýzy, klasifikace, syntézy dialektickou metodou, formulování dialekticko-materialistických hodnotících závěrů, zdůraznění a zdůvodnění společenského vývoje poznávaných jevů, procesů a jejich zákonitostí a možností jejich využití v naší socialistické společnosti.**

V učebních osnovách je obsah koncipován se zřetelem na výchovně vzdělávací proces. Přímé určení procesuální stránky vyučování a učení k jejich obsahu si vyžádalo konkrétní aplikaci obsahu učebních osnov. Obsah je formulován problémově jako program ve formě hodnotících soudů a z hlediska nutnosti analýzy historických dokumentů apod., ve smyslu dialektiky obsahu a všech fází výchovně vzdělávacího procesu od zpřístupňování přes upevňování, prohlubování učiva k prověřování a ke kontrole poznatků, dovedností a návyků žáků se zřetelem k jejich věkovým a poznávacím dispozicím.

Na základní škole si žáci osvojují poznatky z dějin z hlediska časových a prostorových vztahů, v procesu zobecnování poznávají i příčinné a dialektické vztahy. Další kvalitativní osvojování historických poznatků a rozvoj schopností žáků na gymnáziu se uskutečňuje rozvíjením logicko-historického myšlení na základě poznávání hlubších příčinných dialekticko-materialistických zákonitých vztahů společenského vývoje.

V systému obsahu dějepisného vyučování mají mimořádně důležité postavení **vědecká historická fakta**, která mají prvořadou výchovně vzdělávací hodnotu. Obsah je modelovaný na základě vztahů mezi historickými fakty z hlediska chronologie, lokalizace, regionu, příčinnosti, následnosti, historické determinovanosti, vztahu historického a logického a dialektických vztahů.

V celém dějepisném vyučování na gymnáziu se cílevědomě uplatňuje **systém zobecnování** na teoretické úrovni poznávání, k čemuž přispívají i nově koncipované učební osnovy. V procesu poznávání je nutné postupovat od jevů k jejich podstatě, k poznání objektivních společenských zákonů, což maximálně odpovídá i dynamickému rozvíjení teoretického myšlení žáků gymnázií. Dějepisné vzdělávání se tak cílevědomě podílí na rozvoji logicko-historického myšlení žáků.

Při dialektickém zobecnování a při formulování pojmů se podstatné jevy a jejich vztahy zkoumají z hlediska vývoje. Základním pojmem zobecnění v historickém materialismu, historické vědě i v dějepisném vyučování je společenskoekonomická formace. K tomu je nezbytné si dobře osvojit a aplikovat myšlenky V. I. Lenina, že nejspolehlivějším hlediskem v otázkách společenských věd je nezapomínat na základní historické vztahy a sledovat, jak určitý jev v dějinách vznikl, jak se vyvíjel a z tohoto aspektu posoudit, čím se stal a čím je nyní. Z hlediska vytváření pojmů je nutné realizovat i pojmotvorný proces v dějepisném vyučování, především formování nejobecnějších pojmů, jako např. společenskoekonomická formace, výrobní síly a výrobní vztahy, třídy, třídní boj, stát, revoluční situace, sociální revoluce (jednotlivé typy revolucí), kapitalismus, socialismus, komunismus a další. Důležité je poznávat i hierarchii pojmů, která je určena na základě vztahů pojmů ke společenským zákonům. Tyto pojmy mají podstatný význam a nejobecnější charakter.

Vztahy mezi základními fakty a pojmy určují logickou strukturu obsahu v učebních osnovách i v celém výchovně vzdělávacím procesu. Při tvorbě logické struktury obsahu je důležité stanovit, která základní fakta, pojmy a soudy se využívají při vyvozování určité zákonitosti, k rekonstrukci historických událostí a jaké vztahy a souvislosti mezi těmito fakty, pojmy a soudy se objasní v procesu řešení problémů. Z velkého množství elementů a vztahů je nevyhnutelné vyčlenit nejdůležitější (systémotvorné), které určují složení i strukturu daného systému poznatků. V průběhu celého procesu dějepisného vzdělávání se realizuje systematické, vzestupné, důsledné a souvislé formování poznatků o historických pojmech, kategoriích a zákonech, ale i systematické a vzestupné rozvíjení dovedností a návyků poznávání, tvořivého historického myšlení a komunistického přesvědčení žáků.

Obsah dějepisu je koncipován na základě marxisticko-leninské teorie společenského vývoje. Základem celého dějepisného obsahu je systém **nejzákladnějších společenských zákonů**, existujících ve všech nebo některých společenskoekonomických formacích. Jsou to především zákony:

- o určující úloze výrobních sil a o revolučním řešení souladu s výrobními vztahy;
- o nerovnoměrnosti společenského vývoje;
- o přechodu společnosti k progresivnějším formám společenského zřízení, společenskoekonomickým formacím;
- o rozhodujícím významu třídního boje jako hybné síly vývoje antagonistických společností a o sociálních revolucích;
- o rozhodující úloze lidových mas v dějinách a významných pokrokových historických osobnostech a jejich závislosti na společenském vývoji.

Výběr a strukturování obsahu dějepisu v učebních osnovách poskytuje žákům možnost formovat a rozvinout studijní dovednosti, přistupovat tvořivě k odhalování

zákonů společenského vývoje, ke konkrétnímu určení jejich projevů, k poznání, že zákony jsou objektivní, podstatné, stálé, obecné, nevyhnutelné a opakující se vztahy.

Proces formování a rozvíjení komunistického přesvědčení žáků a v tomto smyslu i aplikování poznatků žáků v praxi, rozvíjení jejich dovedností a návyků je možné dosáhnout výběrem, rozpracováním a řešením základních historických problémů ve výchovně vzdělávacím procesu. Výběr základních problémů se orientuje na celé dějinný proces z hlediska vývoje jednotlivých společenskoekonomických formací s těžištěm na utváření objektivních a subjektivních podmínek pro vznik komunistické společenskoekonomické formace a jednotu a boj protikladů v současné epoše rozkladu a rozpadu kapitalismu a vítězství socialismu. Jednotlivé společenskoekonomické formace je nutné chápat ve smyslu marxismu-leninismu jako základní systémy. Při strukturování a modelování dějepisného obsahu se zpracovává a tvoří jednotný makrosystém základních systémů společenskoekonomických formací. Při strukturování jednotlivých systémů, jejich podsystémů i celého makrosystému dějin se vychází z marxisticko-leninské periodizace dějin a z dialekticko-materialistického chápání procesuální, rozvíjející dialektické podstaty systémů a jejich vzájemných vztahů. Taktéž je třeba mít na zřeteli i jiné typy systémů, především jednotlivých oborů a oblastí dějin — hospodářské dějiny, politické dějiny, kulturní dějiny, dějiny vědy a techniky apod., které jsou integrovány ve vývojovém makrosystému dějin.

Dějepisné vyučování na gymnáziu je součástí celkového procesu vyučování dějepisu začínajícího v 5. ročníku základní školy. Proto je nevyhnutelné mít neustále na zřeteli tyto vnitrodisciplinární a **vertikální vztahy**, vztahy k vyučování dějepisu na základní škole a meziročníkové vztahy od I. do III. ročníku gymnázia. Přitom je potřebné poznat konkrétní vzestupnou kvantitu a zejména kvalitu těchto vztahů v systému dějepisných poznatků (faktů, pojmů, zákonů), systému dovedností a návyků, v soustavě metod učení a řešení problémů zabezpečujících samostatné sebevzdělávání a sebevýchovu, v soustavě světonázorových principů, norem komunistického přesvědčení a jednání žáků.

Dějepis je součástí soustavy vyučovacích předmětů, které společně usilují o všestranný rozvoj žáků, o jejich dialekticko-materialistický světový názor, komunistické přesvědčení a jednání. Tyto integrující **horizontální vztahy** jsou typické i pro vědní systémy. Učební plány a učební osnovy obsahují reálné možnosti k cílevědomému uskutečňování mezipředmětových vztahů ve smyslu jednoty, obsahových linií i výchovně vzdělávacího procesu. Proto je potřebné, aby vyučující poznal obsah jednotlivých předmětů, ke kterým má dějepis nejužší vztahy a mohl je cílevědomě využívat při studiu stejného objektu v různých učebních předmětech, při uplatnění určité vědecké metody a postupu, při rozvíjení určitých dovedností a návyků, při studiu a uplatňování stejných teorií a zákonů. Dějepis má především vztahy ke společenskovědním předmětům na gymnáziu (občanská nauka, literární výchova, ruský jazyk a cizí jazyky), ale též k branné výchově, k přírodovědným předmětům (zeměpis, biologie, fyzika, základy výroby a odborné přípravy), k technickým předmětům a k estetickovýchovným předmětům na základní škole (výtvarná výchova, hudební výchova).

Hodnocení historických společenských jevů a procesů i metodika dějepisného vyučování se opírá o dialektický a historický materialismus a marxisticko-leninskou filozofii dějin. Žáky je nutné vést k objasňování vztahu mezi společenskými a individuálními zájmy, k uvědomění si vztahu ke kolektivu, ke společnosti, k historickému i současnému vývoji tak, aby získali pocit zodpovědnosti za rozvoj Československé socialistické republiky, za mír a pokrok ve světě.

3. ŘÍZENÍ VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍHO PROCESU V DĚJEPISU

Výchovně vzdělávací proces má tři základní funkce — vzdělávací, výchovnou a rozvíjející. Kvalitativní znaky moderního vzdělávání v socialistické škole jsou:

aktivita, produktivita, operativnost, tvořivost. Prvořadým faktorem pro zvyšování efektivity dějepisného vyučování je jeho obsah, výběr, strukturování a zpracování z hlediska výchovně vzdělávacích cílů dějepisu a didaktických zásad. **Zdokonalování obsahu dějepisu** a dalších součástí výchovně vzdělávacího procesu — cílů, didaktických zásad, aktivizujících metod, postupů a prostředků vyučovací činnosti učitele a učební činnosti žáků a jejich zákonitých vzájemných vztahů je základem **zkvalitňování řízení a organizace výchovně vzdělávacího procesu**. Obsah vyučování dějepisu nepůsobí na žáky automaticky, ale prostřednictvím vědecky řízeného výchovně vzdělávacího procesu, ve kterém má rozhodující úlohu cílevědomě usměrňovaná aktivní poznávací činnost žáků. Díky této činnosti si mohou žáci úspěšně osvojit vědecké poznatky a poznávací dovednosti, může se úspěšně rozvíjet jejich logicko-historické myšlení, návyky, schopnosti, komunistické názory, morálka, přesvědčení a aktivní komunistický vztah k současné socialistické skutečnosti. Systém zpracování obsahu dějepisu v učebních osnovách vede k takovéto organizaci výchovně vzdělávacího procesu. Jeho cílem je dosáhnout takové úrovně osvojení dějepisných poznatků, poznávacích dovedností a návyků, aby je žáci dokázali uplatnit nejen ve známé situaci, ale i tvořivě v situaci nové, aby tyto poznatky, dovednosti a návyky ovlivnily jejich další sebevzdělávání a sebevýchovu.

Zpracovaný obsah dějepisu v učebních osnovách jako systém základních historických problémů vede vyučujícího k **problémovému charakteru vyučování** uplatněním metody problémového výkladu historického materiálu (ve vyšších ročnících přednášky a semináře), uplatněním heuristické metody, řešení logických, problémových úkolů, uplatněním učebně výzkumné metody (např. práce s historickými dokumenty, díly klasiků marxismu-leninismu, s odbornou literaturou apod.). Problémový charakter má mít i ilustrativně objasňující metoda. Problémový přístup je třeba uplatnit při osvojování nových poznatků a jejich syntéze, zobecňování, marxisticko-leninském hodnocení, při čemž každou historickou událost je nutné objasnit v souvislosti s předcházejícím vývojem a pokrokovými tendencemi dalšího vývoje. Vyučovací metoda jako záměrné uspořádání obsahu a činnosti učitele a žáků v souladu s dialektickými zásadami organizace výchovně vzdělávacího procesu cílevědomě vede k dosažení vytyčených výchovně vzdělávacích cílů a úkolů v dějepisném vyučování. S tím souvisí i určení vyučovacích metod podle: výchovně vzdělávacích cílů a úkolů v dějepisném vyučování, typu dějepisných poznatků, pramenů dějepisného poznávání a rozvíjení dovedností, návyků a schopností, dialekticko-materialistického názoru na dějinný proces a komunistického přesvědčení a stupně aktivity žáků a učitele. **Problémové vyučování** souvisí s řešením rozporů mezi poznávacími a praktickými úkoly a skutečnou úrovní poznatků, dovedností a rozumového vývoje žáků. Z toho vyplývá i struktura výchovně vzdělávacího procesu — od stanovení problému, způsobu jeho řešení, k analýze a zhodnocení dosažených výsledků. V učebnicích dějepisu i v odborně metodických příručkách je zpracován systém vnitřně spjatých postupně po ročnících stále náročnějších problémových úkolů, které motivují žáky k poznávání nového a k uplatňování poznatého v praktickém životě. Rozvíjení schopností žáků najít nový úkol a usilovat o jeho řešení vede k nové aktivitě rozvíjející se osobnosti, k rozvoji logicko-historického myšlení a k efektivnímu výchovně vzdělávacímu procesu.

S metodami vyučování dějepisu jsou přímo spojené **metodické postupy a prostředky**. Systematizace metodických postupů závisí na tom, jaké poznávací procesy žáků se uplatňují při studiu různého historického materiálu. V dějepisném vyučování na gymnáziu se kromě metodických postupů při studiu vnějších znaků historických jevů a procesů (empirické poznávání) uplatňují:

1. postupy formující u žáků obrazné historické představy o historických podmínkách, o hmotné a duchovní kultuře;
2. postupy osvojování si historických faktů a jejich časových a prostorových vztahů;

metodické postupy studia podstaty historických jevů a procesů (teoretické poznávání);

3. postupy formování a rozvíjení historických pojmů s různým stupněm zobecňování [pojmový proces s myšlenkovými operacemi — analýza, syntéza, abstrakce, konkretizace, porovnávání a zobecňování podstatných znaků historických jevů a událostí, definování pojmů apod.];
4. postupy porovnávání příčinných, následných a dialektických poznávání příčinných, následných a dialektických vztahů;
5. postupy při studiu zákonitosti a zákonů společenského vývoje, teorií marxisticko-leninského hodnocení historických jevů a procesů a postupy při formování a rozvíjení dialekticko-materialistického názoru na společenský vývoj, komunistického přesvědčení a jednání.

S těmito postupy jsou organicky a cílevědomě spojeny i postupy další, jako např.:
— práce s historickými prameny a s učebními pomůckami,
— rozvíjení logicko-historického myšlení, tvořivých poznávacích, praktických dovedností, návyků a schopností vedoucích k sebevzdělávání a sebevýchově,
— řešení didakticko-historických problémů.

V praxi se uplatňují metodické postupy a didaktické prostředky ve vzájemných vztazích a v rámci jednotlivých vyučovacích metod a jejich kombinací.

V dějepisném poznávání jsou historické jevy a procesy nedostupné bezprostřednímu nazírání a žáci je poznávají zprostředkovaně. Při rozšiřování a prohlubování dějepisných poznatků na gymnáziu lze cílevědomě využívat získaných konkrétních historických představ, poznatků, dovedností a návyků na základní škole, v muzeích, v síních revolučních, bojových a pracovních tradic, na výstavách, v televizi apod. Ve výchovně vzdělávacím procesu se funkčně využívají všechny učební pomůcky (historické dokumenty, odborná literatura a časopisy, obrazové soubory, diapozitivy, diafilmy, filmy, magnetofonové záznamy, gramofonové desky atd.), které vedou žáky k tvořivé a samostatné činnosti. Zvýšený výchovný a vzdělávací účinek je v síních bojových a revolučních tradic, v expozicích muzea, v historických objektech, na výstavách, na historických exkurzích apod.

Ve výchovně vzdělávacím procesu se neustále uplatňují **zpětné vazby**. Při problémovém vyučování získává vyučující průběžné informace o procesu osvojování nových poznatků, dovedností a návyků u jednotlivých žáků, což je nezbytný předpoklad úspěchu vyučovací činnosti učitele a učební činnosti žáků. Tím se zachovává souvislost a vzestupnost procesu osvojování nového obsahu v jednotlivých vyučovacích hodinách a v tematických celcích. Žáci tak získávají zobecněné a souhrnné poznatky o vývoji společenskoekonomických formací.

Základním kritériem hodnocení žáků je nejen osvojení určitého množství historických faktů a pojmů, ale i dovedností, návyků a schopností historické události třídit, marxisticko-leninsky hodnotit, uvádět je do příčinných vztahů a vzájemných souvislostí, osvojení schopností dialekticko-materialisticky historicky myslet, pracovat s učebnicí, atlasem, s díly klasiků marxismu-leninismu, literaturou atd. Důležitým požadavkem je schopnost přesně a pohotově formulovat své myšlenky. Objektívni zhodnocení práce žáků je důležitým morálním podnětem pro jejich další práci, sebevzdělávání a sebevýchovu.

Žáci s hlubším zájmem o historii si mohou svoje poznatky, dovednosti, návyky a schopnosti prohlubovat a rozšiřovat ve volitelném předmětu „Dějepisný seminář“ nebo v nepovinném předmětu „Dějiny kultury“ a v regionálně vlastivědné činnosti.

Při komplexním plánování exkurzí a školních výletů je nutné uplatňovat zásadu, aby žáci navštívili v době studia na gymnáziu historické objekty, muzea a výstavy ke všem obdobím společenského vývoje a seznámili se s jejich pojetím, historickými hodnotami a společenským významem.

STRUKTURA OBSAHU

I. ročník

(2 hodiny týdně, 66 hodin ročně)

Úvod do studia dějepisu

Těžiště obsahu:

- dialekticko-materialistické pojetí dějin, základní zákony společenského vývoje;
- podstata marxisticko-lenínské periodizace dějin na základě společenskoekonomických formací.

- A. Prvobytná společnost
- B. Otrokářská společenskoekonomická formace
- C. Feudální společenskoekonomická formace

A. Prvobytná společnost

Základní zákonitosti a hlavní procesy v prvobytné společnosti:

- vznik a vývoj člověka; úloha práce pro jeho fyzický a duševní rozvoj;
- vzájemný vztah mezi přírodními podmínkami a vývojem lidské společnosti;
- dialektický vztah mezi výrobou, rozdělováním, směnou a spotřebou;
- všeobecné zákonitosti vývoje v jednotlivých obdobích prvobytné společnosti;
- vznik a rozvoj kultury a její společenská funkce;
- příčiny rozkladu prvobytné společnosti.

Základní vývojové a synchronní vztahy a souvislosti:

- mezi rozvojem výrobních sil a charakterem výrobních vztahů;
- mezi ekonomickým, společenským, politickým a kulturním vývojem v jednotlivých obdobích;
- mezi ekonomickou základnou a společenskou nadstavbou;
- specifické zvláštnosti vývoje v jednotlivých oblastech — příčiny nerovnoměrného vývoje.

B. Otrokářská společenskoekonomická formace

Základní zákonitosti a hlavní procesy v otrokářské společenskoekonomické formaci:

- proces rozkladu prvobytné společnosti a vzniku třídní společnosti;
- vznik a vývoj otrokářských států a jejich funkce ve společnosti;
- vliv vědy na rozvoj zemědělství, řemesla a obchodu; překážky v rozvoji výrobních sil;
- podstata typologie otrokářské společnosti;
- formování nových společenských tříd — otroků a otrokářů;
- způsob vykořisťování a formy třídního boje;
- charakter a cíle válek;
- vznik a třídní funkce náboženství;
- protikladnost materialistického a idealistického výkladu světa;
- protiklad mezi fyzickou a duševní prací;
- třídní charakter a funkce kultury — vzájemný vztah mezi ekonomickou základnou a společenskou nadstavbou;
- významný vliv antické kultury a civilizace pro další evropský vývoj;
- příčiny krize a rozpadu otrokářských států.

Základní vývojové a synchronní vztahy a souvislosti:

- mezi různými formami rozkladu prvobytné společnosti;
- mezi zvláštnostmi výrobního způsobu v jednotlivých oblastech — podstata nerovnoměrného vývoje;
- mezi rozvojem výrobních sil a změnami v třídní struktuře společnosti;
- mezi ekonomickým vývojem a charakterem třídního boje;
- mezi rozvojem výrobních sil, strukturou společnosti, charakterem státu a kultury;
- mezi vývojem vyspělých států a ostatních oblastí světa.

C. Feudální společenskoekonomická formace

Základní zákonitosti a hlavní procesy ve feudální společenskoekonomické formaci:

- proces rozkladu rodové společnosti a otrokářských států a vznik feudálních vztahů;
- podstata typologie feudální společnosti;
- vznik, struktura, vývoj a třídní funkce feudálních států;
- vznik a rozvoj měst;
- změny v třídním složení společnosti, formy vykořisťování a třídního boje;
- úloha náboženské ideologie a církevní organizace pro upevňování feudálních států a pro utváření vztahů vykořisťovatelských tříd k vládnoucí třídě;
- příčiny, průběh a způsob řešení krize feudalismu; úloha lidových mas;
- prvky kapitalistických výrobních vztahů; vznik nové ideologie a její úloha ve společnosti;
- rozvoj vědy, techniky a kultury — vliv na společenský vývoj.

Základní vývojové a synchronní vztahy a souvislosti:

- mezi různými formami přechodu od beztřídní a třídní společnosti k feudální společenskoekonomické formaci v jednotlivých oblastech světa;
- mezi rozvojem výrobních sil a změnami v třídním složení společnosti, formy třídního boje;
- mezi ekonomickou základnou a nadstavbou — význam ideologie;
- mezi ekonomickým, společenským, politickým a ideologickým vývojem a charakterem kultury;
- mezi různými stupni vývoje v jednotlivých oblastech Evropy — příčiny nerovnoměrného vývoje;
- mezi různými formami rozkladu feudálního zřízení.

Výchovně vzdělávací cíle a úkoly:

- vést žáky k pochopení významu studia dlouhodobých tendencí historického vývoje pro poznání společenských zákonů a zákonitostí a pro studium cest, kterými se prosazoval společenský pokrok;
- na základě poznání všeobecných a specifických zákonitostí prvobytné společnosti, otrokářského a feudálního systému dosáhnout u žáků přesvědčení o zákonitém přechodu z jedné společenskoekonomické formace do druhé — pokrokovější;
- formovat a rozvíjet marxisticko-leninský vědecký světový názor žáků; objasnit gnoseologické, sociální a psychologické kořeny vzniku náboženství a jeho úlohu v třídní společnosti; zobecněním historického vývoje poznávat všeobecné a specifické zákonitosti jednotlivých společenskoekonomických formací a umět je aplikovat;
- naučit žáky chápat třídní charakter morálky a její úlohu v třídním boji a reakčnost morálky vládnoucích tříd při uplatňování starých výrobních vztahů;
- vést žáky k pochopení podstaty výrobního způsobu jednotlivých společenskoekonomických formací, podstaty a formy vykořisťování v otrokářské a feudální společenskoekonomické formaci a úkoly a formy třídního boje;
- objasnit žákům úlohu kolektivu a jednotlivce v zápase o společenský pokrok;

- systematicky vést žáky k tomu, aby pochopili podstatu spravedlivých a nespravedlivých válek a jejich důsledky;
- systematicky seznamovat žáky s dějinami vědy a techniky a kultury, a z třídního hlediska objasňovat vzájemný vztah mezi ekonomickou základnou a společenskou nadstavbou;
- v oblasti rozumové výchovy rozvíjet u žáků následující schopnosti, dovednosti a návyky:
 - marxisticko-leninské logicko-historické chápání vývoje prvotně pospolné, otrokářské a feudální společnosti;
 - poznání základních historických pojmů z období prvotně pospolné, otrokářské a feudální společnosti;
 - poznávání základních historických dokumentů (především dokumentů z dějin Československa), seznamovat se s vybranými částmi prací klasiků marxismu-leninismu (V. I. Lenin: K. Marx, část „Materialistické pojetí dějin“; B. Engels: „Podíl práce na polidštění opice“; B. Engels: „O rozkladu feudalismu a rozvoji buržoazie“; B. Engels: „Německá selská válka“), analyzovat je a vyvozovat závěry pod vedením učitele;
- řešení didakticko-historických problémů pod vedením učitele, vyvozování závěrů, zobecňování a využívání vědomostí, schopností a dovedností žáků získaných na základní škole a z jiných pramenů.
 - Podněcovat žáky k sebevzdělávání a vyzbrojit je k tomu potřebnými schopnostmi, dovednostmi a návyky (práce s odbornou literaturou, časopisy, historickými dokumenty atd.).

O b s a h

Úvod do studia dějepisu

(3)

1. Předmět a úloha marxisticko-leninské historické vědy. Metody historikovy práce a cesty historického poznání (historické prameny a systém práce s nimi).
2. Dialekticko-materialistické pojetí dějin. Základní zákony společenského vývoje. Marxisticko-leninská periodizace dějin. Historie a současnost. Kritika nevědeckých názorů na vývoj lidské společnosti.
3. Pojetí, cíle a úkoly dějepisného vyučování. Prostředky, formy a metody práce. Význam dějepisného vzdělávání pro občany socialistické společnosti.

Předtřídní společnost

A. PRVOBYTNÁ SPOLEČNOST

(5)

I. Vznik prvobytné společnosti

1. Vznik a vývoj člověka. Význam přírodních podmínek pro život pravěkých lidí. Úloha práce pro jeho fyzický a duševní rozvoj. Podmínky vzniku myšlení, řeči a ideologických představ.
2. Charakteristika neproduktivního hospodářství. Vznik a zdokonalení výrobních nástrojů. Vývoj společenské organizace a přehled osídlení světa a našich zemí v paleolitu a mezolitu. Počátky uměleckého zobrazení skutečnosti.

II. Rozvoj prvobytné společnosti

3. Přejít od neproduktivního [přisvojovacího] hospodářství k produktivnímu. Charakteristika produktivního hospodářství. Dělná práce — rozvoj zemědělství, řemeslné výroby, výměny. Neolitická revoluce. Eneolit. Rozvoj výrobních společností.

III. Proces rozkladu prvobytné společnosti

4. Zdokonalení výrobních nástrojů, rozvoj zemědělství, řemesel a počátky obchodu

v době bronzové a železné. Počátky společenské nerovnosti. Specifické zvláštnosti vývoje v jednotlivých oblastech Evropy. Příčiny nerovnoměrného vývoje ve světě. Hospodářství, společenská organizace a kultura Keltů.

5. Oddělení fyzické a duševní práce. Rozvoj kultury a její společenská funkce. Podmínky vzniku soukromého vlastnictví. Vznik a charakter třídní společnosti. Evropa po rozpadu římského impéria (doba stěhování národů). Formy rozkladu prvobytné společnosti. Pozůstatky prvobytného zřízení v třídní společnosti. Syntéza a zevšeobecnění poznatků z prvobytné společnosti.

Třídní společnosti

B. OTROKÁŘSKÁ SPOLEČENSKOEKONOMICKÁ FORMACE

(24)

I. Počátky otrokářského zřízení — nejstarší východní státy

(6)

1. Přírodní podmínky oblastí nejstarších civilizací a jejich vliv na rozvoj výrobních sil, vznik a funkce prvních států. Všeobecná charakteristika asijského výrobního způsobu a specifické zvláštnosti výrobních způsobů jednotlivých států.
2. Vývoj otrokářské společnosti a států v Mezopotámii, Egyptě a Malé Asii.
3. Z hospodářského, politického a kulturního vývoje Mezopotámie odvodit:
 - a) Třídní strukturu společnosti. Hospodářské a politické postavení jednotlivých společenských tříd. Systém řízení společností. Úlohu ideologie, práva, umění a morálky při upevňování otrokářských vztahů.
 - b) Gnoseologické, sociální a psychologické kořeny náboženství a jeho společenskou funkci v třídní společnosti.
 - c) Třídní charakter kultury a její funkci ve společnosti. Vznik a vývoj písma. Vzájemný vztah mezi výrobou a rozvojem věd. Umělecké zobrazení skutečnosti.
 - d) Vnitřní rozpory a formy třídního boje. Příčinu krizí a rozpadu starověkých států. Charakter, příčiny a důsledky válek.
 - e) Význam přírodního prostředí a jeho úlohu v hospodářském životě společnosti.
4. Zvláštnosti historického vývoje v Malé Asii, Indii a Číně v porovnání s vývojem Egypta a Mezopotámie. Historický přínos nejstarších civilizací lidstva. Syntéza a zevšeobecnění poznatků.

II. Klasické otrokářské státy

A) Starověké Řecko a helenistické státy

(8)

1. Vliv přírodních podmínek na osídlení a rozvoj výrobních sil. Egejská kultura. Charakteristika antického výrobního způsobu. Rozvoj řemesel a obchodu — řecká kolonizace. Překážky v rozvoji výrobních sil.
2. Rozpad rodového zřízení, vznik a charakter městských států. Periodizace vývoje a třídní struktura společnosti. Úloha a postavení otroků. Vývoj státního zřízení ve Spartě a Athénách. Podstata otrokářské demokracie.
3. Příčiny a výsledky řecko-perských válek. Charakter válek — války spravedlivé a nespravedlivé. Důsledky válek na vnitřní vývoj jednotlivých států.
4. Hospodářský rozkvět městských států v době klasické. Příčiny nerovnoměrného vývoje v jednotlivých státech.
5. Třídní rozpory ve společnosti. Příčiny a důsledky krize městských států. Formy třídních bojů a mocenské spory mezi jednotlivými státy. Charakter peloponéské války.
6. Vzdělanost a umění starověkého Řecka. Boj materialismu s idealismem. Společenská funkce vědy a umění. Význam řecké kultury pro rozvoj evropské vzdělanosti.
7. Podmanění řeckých států Makedonií. Výboje Alexandra Makedonského. Stručná

charakteristika hospodářského, politického a kulturního vývoje helenistických států — helenismus.

8. Přehled vývoje v ostatních oblastech světa. Syntéza a zevšeobecnění poznatků.

B. Starověký Řím

(9)

1. Charakteristika přírodních podmínek Apeninského poloostrova a jejich vliv na rozvoj výrobních sil. Vývoj osídlení. Život Etrusků. Charakteristika výrobního způsobu v porovnání s výrobním způsobem starověkého Řecka.
2. Rozpad rodové společnosti a vznik třídní společnosti. Vznik a vývoj římského státu, periodizace dějin starověkého Říma. Hospodářské a politické postavení jednotlivých tříd. Boj patriciů a plebejů o politickou moc v Římě. Zvětšení majetkové nerovnosti.
3. Příčiny úspěchů Říma při ovládnutí Apeninského poloostrova a v boji o nadvládu ve Středomoří. Hospodářské a politické postavení provincií a jejich význam pro Řím.
4. Třídní struktura společnosti. Rozpory v římské společnosti a formy třídních bojů. Příčiny krize římské republiky. Občanská válka. Význam práce otroků a jejich postavení ve společnosti. Postavení otroků a jeho důsledky.
5. Hospodářský a politický vývoj Říma v době císařské. Charakteristika vnitřní politiky. Hlavní cíle a směry expanzivní politiky a její důsledky. Postavení provincií v době císařské.
6. Příčiny všeobecné krize římského impéria, charakteristika vnitřní a zahraniční politiky. Vznik křesťanství a jeho funkce ve společnosti. Všeobecná krize římské společnosti a její řešení. Příčiny a důsledky pádu západořímské říše.
7. Odraz společenských poměrů ve vědě a umění. Římská literatura, dějepisectví, architektura. Životní styl jednotlivých tříd. Porovnání římské kultury s kulturou ostatních starověkých států a její význam pro rozvoj evropské kultury.
8. Přehled hospodářského, politického a kulturního vývoje v našich zemích a v ostatních oblastech světa v době římské.
9. Syntéza a zevšeobecnění poznatků z dějin starověkého Říma.

Syntéza a zevšeobecnění poznatků o prvobytné společnosti a otrokářské společensko-ekonomické formaci. Vztahy mezi dějinami Československa a světovými dějinami. (1)

C. FEUDÁLNÍ SPOLEČENSKO-EKONOMICKÁ FORMACE

(34)

I. Raný feudalismus (5.—11. stol.)

(9)

1. Rozklad rodové společnosti, vznik raně feudálních vztahů. Příčiny a průběh stěhování národů. Charakteristické rysy feudálního výrobního způsobu a specifické zvláštnosti vývoje v jednotlivých oblastech Evropy.
2. Charakteristika vzniku a třídních funkcí raně feudálních států. Formování a rozvoj raně feudálních vztahů ve franské říši. Charakter a podstata naturálního hospodářství, formy vykořisťování. Růst soukromého vlastnictví a zvětšování majetkové nerovnosti, příčiny feudální rozdrobenosti.
3. Specifické rysy vývoje feudalismu v Byzantské říši a v arabské říši a jejich vliv na vývoj v Evropě.
4. a) Osídlení Slovanů, tři větve Slovanů, charakteristika jejich hospodářského, společenského a kulturního vývoje. První politické a státní útvary na našem území. Charakter Sámovy říše.
b) První slovanská knížectví a vznik Velké Moravy. Hospodářský, sociální, politický a kulturní vývoj ve Velké Moravě, příčiny jejího rozmachu a rozpadu. Význam Moravy pro další hospodářský, politický, kulturní i národní vývoj západních Slovanů.

c) Oddělení slovanského obyvatelstva v Čechách a na Slovensku. Formování českého státu a rozvoj feudálních vztahů v českých zemích.
d) Vznik uherského státu a postupné začleňování Slovenska do uherského státu. Hospodářský ráz Slovenska, třídní boje slovenského lidu.

5. Charakteristické rysy vzniku a vývoje polského státu a Kyjevské Rusi.
6. Třídní charakter kultury. Přehled nejvýznamnějších kulturních památek na našem území a v Evropě, srovnání románské kultury s kulturou byzantskou, ruskou, arabskou. Syntéza a zevšeobecnění poznatků.

II. Rozvinutý feudalismus [12. — zač. 15. stol.]

(12)

1. Rozvoj zemědělství a oddělení řemesel od zemědělství. Příčiny přechodu k peněžnímu hospodaření. Rozvoj obchodu a nejvýznamnější obchodní střediska v Evropě. Vznik měst a jejich ekonomická, politická a kulturní funkce.
2. Změny v třídní struktuře společností. Postavení a úloha lidových mas, formy třídních bojů. Vztah církve k světské moci, křižácké výpravy.
3. Proces vytváření jednotlivých feudálních států v západní Evropě a příčiny feudální roztržičnosti v Německu, Itálii.
4. Charakteristické rysy vývoje feudalismu států východní a jihovýchodní Evropy. Výboje Tatarů, důsledky tatarských výbojů pro naše země. Expanze Turků na Balkán. Příčiny pádu Byzance. Sjednocovací proces východních a jižních Slovanů.
5. a) Další vývoj feudálních vztahů v českých zemích a na Slovensku. Rozvoj zemědělské a řemeslné výroby, obchodu, formování měst, charakter kolonizace, vliv těžby drahých kovů a ostatních nerostů na hospodářský vývoj českých zemí a Slovenska. Přechod k peněžní rentě, postavení a úloha českých a slovenských měst.
b) Upevnění feudální monarchie v českých zemích, období vlády posledních Přemyslovců a Lucemburků.
c) Příčiny a následky rozrobenosti v Uhersku, hospodářské a politické postavení poddaných.
6. a) Zostření třídních bojů v Evropě ve 14. století. Husitské revoluční hnutí — hlavní revoluční síly, ideologie a politický program.
b) Charakteristika jednotlivých období husitského revolučního hnutí. Výsledky a význam husitského revolučního hnutí a jeho mezinárodní ohlas.
c) Ohlas husitského revolučního hnutí na Slovensku, husitské výpravy a posádky na Slovensku. Jiskrovci a bratřické hnutí, jeho význam na Slovensku.
7. Odraz společenských poměrů ve vědě a umění. Gotická kultura. Demokratizace kultury v době husitské. Kultura rozvinutého feudalismu v českých zemích a na Slovensku a srovnání s kulturou jednotlivých oblastí Evropy — přehled nejvýznamnějších pomátek.
8. Syntéza a zevšeobecnění poznatků o raném a rozvinutém feudalismu.

III. Pozdní feudalismus [poč. 15. — pol. 16. stol.]

(11)

1. Hospodářský rozvoj v Evropě v 15. a 16. století.
2. Velké zeměpisné objevy a jejich hospodářské a sociální důsledky. Přesun obchodních středisek do západní Evropy a počátky evropského kolonialismu.
3. Nové názory na svět a vytvoření nového životního stylu. Humanismus a renesance.
4. Základní proudy reformace a její šíření v Evropě. Německá seiská válka — její příčiny, průběh a výsledky.
5. Hlavní tendence a zvláštnosti vývoje v západní, střední a východní Evropě, upevňování panovnické moci a začátky absolutismu v Evropě.

6. a) Upevňování feudálních vztahů v českých zemích po porážce husitského revolučního hnutí.
b) Hospodářský a politický vývoj na Slovensku.
c) Oslabení královské moci za Jagellonců. Utužování poddanství a zotřívání třídních bojů v našich zemích.
d) Vyvrcholení hospodářské a politické krize v našich zemích. Vpád Turků, mohačská porážka a její následky — vznik habsburské monarchie.
e) Vznik nové ideologie a její boj s feudální ideologií. Humanismus a renesance ve vědě a umění. Charakter reformačního a protireformačního hnutí v našich zemích.

7. **Syntéza a zevšeobecnění poznatků o pozdním feudalismu. Syntéza a zevšeobecnění poznatků o feudální společenskoeconomické formaci i o předcházejících společnostech z hlediska vzniku národního a světového vývoje**

Exkurze

(2)

Podle místních podmínek žáci navštíví:

- archeologická pracoviště před slovanského období;
- muzea, archeologické vykopávky, antické umění (Rusovce, Hostinné), národní, krajská a městská muzea;
- významné historické objekty z období Velké Moravy (Staré Město u Uherského Hradiště, Mikulčice, Nitra, Děvín, aj.);
- Prohlídka městských historických rezervací — středověké Prahy, Bratislavy, Tábora, Bardejova, Levoče, Banské Štiavnice, Kremnice aj. (hlavně ve vlastním regionu) a jiných historických objektů;
- archívy, výstavy a sbírky uměleckých děl, galérie.

DEJEPIS

Návrh učebných osnov pre 2. ročník gymnázia

(2 hodiny týždenne, 66 hodín ročne)

D. EPOCHA ROZKLADU FEUDÁLNEJ SPOLOČENSKOEKONOMICKEJ FORMÁCIE A KAPITALISTICKÁ SPOLOČENSKOEKONOMICKÁ FORMÁCIA (pol. 16. st. do r. 1917)

Základné zákonitosti, hlavné procesy a vzťahy v kapitalistickej spoločenskoekonomickej formácii — ťažisko obsahu

I. Proces rozkladu feudalizmu a utváranie kapitalizmu, proces prechodu od feudalizmu ku kapitalizmu

- prejav všeobecných a špecifických zákonitostí v epoche procesu rozkladu feudalizmu a začiatkov kapitalizmu;
- rozklad odumierajúcej feudálnej spoločenskoekonomickej formácie, všeobecná kríza feudalizmu;
- protirečenia a konflikty medzi feudálnymi výrobnými vzťahmi a novými kapitalistickými silami; vznik a rozvíjanie manufaktúr;
- nevyhnutnosť vystriedania jedného spoločenského zriadenia — feudálneho, druhým — progresívnejším — kapitalistickým;
- buržoázne revolúcie a ich význam v procese zmeny feudálneho zriadenia na kapitalistické zriadenie; protirečenia tried, triedny boj — hybné sily vývoja antagonistickej spoločnosti, revolúcia — najvyššia forma triedneho boja;
- formovanie nových spoločenských tried — buržoázie a proletariátu;
- formovanie a vývoj národov, utláčanie koloniálne závislých krajín.

Základné vývojové a synchronne vzťahy a súvislosti:

- vzťahy medzi zostrovaním triedneho boja a buržoáznymi revolúciami;
- synchronne vzťahy medzi všeobecnými a špecifickými úlohami buržoázných revolúcií v jednotlivých krajinách;
- vývojové vzťahy medzi rozličnými formami prechodu spoločnosti od feudalizmu ku kapitalizmu, medzi rôznymi formami protifeudálnych sociálnych revolúcií;
- vzťahy medzi rozvojom výrobných síl a zmenami v triednej štruktúre spoločnosti, medzi ekonomickými a sociálnymi zmenami a charakterom triedneho boja v rôznych krajinách;
- synchronne vzťahy medzi ekonomickými, sociálnymi, politickými, ideologickými zmenami a charakterom kultúry v rôznych krajinách;
- synchronne vzťahy medzi nerovnomerne ekonomicky rozvinutými krajinami a rozdeľovaním koloniálneho územia.

II. Proces rozvíjania kapitalizmu, vytvorenie kapitalistickej svetovej sústavy a nerovnomerné začleňovanie svetových oblastí tejto sústavy

- rozvíjanie kapitalistického spôsobu výroby:
 - výrobné sily — priemyselná revolúcia,
koncentrácia výroby;
 - výrobné vzťahy;
súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov kapitalistov;
spoločenský charakter výroby a súkromý charakter prisvojovania si výsledkov výroby, honba kapitalistov za ziskom;

- vykorisťovanie proletariátu, ekonomické násilie;
- tovarovo-peňažný charakter;
- konkurenčný boj;
- neplánovitý rozvoj výroby, krízy z nadvýroby, nezamestnanosť;
- etapy buržoázných revolúcií, všeobecné a špecifické črty zmeny v hybných silách, prejavy kontrarevolučnosti buržoázie v 19. st.;
- systém štátnej moci vládnuccich tried, kapitalistov;
- vnútorné protirečenie kapitalizmu, vo vnútri štátov i v medzinárodných vzťahoch — vedúce ku kríze expanzívnej vojny;
- kvalitatívny vývoj triedneho boja proletariátu proti buržoázii, uvedomovanie si významného revolučného postavenia robotníckou triedou; od kritického utopického socializmu k vedeckému komunizmu, historický význam marxizmu, proces formovania robotníckych strán; internacionalizácia robotníckeho hnutia; vytvorenie podmienok pro prvú proletársku revolúciu — Parížsku komúnu, pre dikta-túru proletariátu;
- koloniálny, národnostný útlak a národnooslobodzovací boj, proces formovania národov;
- vývoj kapitalizmu a jeho protirečenie v našich krajinách;
- proces formovania českého a slovenského národa v podmienkach národnostného útlaku;
- rozvoj vedy, techniky, kultúry.

Základné vývojové a synchronne vzťahy a súvislosti:

- vzťahy medzi vývojom priemyselnej revolúcie a charakterom buržoázných revolúcií, prestavbou spoločnosti;
- antagonistické vzťahy medzi proletariátom a buržoáziou, medzi ideológiou proletariátu a buržoázie;
- vzťahy medzi kritickým utopickým socializmom a vedeckým komunizmom;
- protirečivé vzťahy medzi revolúciou a kontrarevolúciou;
- spojenecké vzťahy medzi robotníckou triedou jednotlivých krajín;
- vzťahy medzi nerovnomerným vývojom svetových dejín a dejín Československa;
- vzťahy medzi hospodárskym, politickým, kultúrnym vývojom jednotlivých krajín;
- vzťahy medzi rôznymi krajinami v kapitalistickej sústave (národnooslobodzovací boj, expanzívne vojny, medzinárodná politika).

III. Proces vzniku a rozvíjania monopolistického kapitalizmu, imperializmu

- prehlbente nerovnomerného procesu vzniku a rozvíjania imperializmu v jednotlivých krajinách; charakter rozvoja priemyselnej výroby, techniky a vedy;
- zostrovanie medzinárodných vzťahov, rozdelenie sveta a plány znovurozdelenia sveta, imperialistické vojny;
- zosilnenie vykorisťovania proletariátu, zostrovanie triedneho boja proletariátu, utváranie sociálnodemokratických strán; vytváranie dvoch tendencií v medzinárodnom robotníckom hnutí — revolučnej a oportunistickej, utváranie a rozvíjanie leninizmu, vznik marxisticko-leninskej strany; presun strediska medzinárodného robotníckeho hnutia do Ruska; charakter a význam buržoáznodemokratickej revolúcie v Rusku;
- zosilnenie národnooslobodzovacieho hnutia;
- proces rozvíjania objektívnych podmienok pre rozpútanie prvej svetovej imperialistickej vojny; boľševické východisko z imperialistickej vojny na občiansku;
- všeobecná kríza kapitalizmu.

Základné vývojové a synchronne vzťahy a súvislosti:

- medzi kapitalistickými mocnosťami;
- medzi kapitalistickými mocnosťami a kolóniami a závislými krajinami;

- medzi hospodárskym, politickým, kultúrnym rozvíjaním v jednotlivých krajinách a proces vzniku a prehĺbovania krízy kapitalizmu;
- antagonisticke vzťahy medzi kapitalistami a proletariátom;
- spojenecké vzťahy medzi robotníckou triedou a roľníctvom;
- bratské vzťahy medzi českým a slovenským národom;
- spojenecké vzťahy medzi utláčanými národmi;
- vzťahy organizovaného proletariátu v rámci medzinárodného robotníckeho hnutia v II. internacionále;
- rozporné vzťahy medzi boľševikmi a menševikmi.

VÝCHOVNOVZDELÁVACIE CIELE A ÚLOHY DEJEPISU V 2. ROČNÍKU GYMNÁZIA

- zabezpečiť komplexný prístup v rozvíjaní komunistickej výchovy;
- žiaci majú postupne poznať zákonitosti prechodu feudalizmu do kapitalizmu, zákonitosti kapitalizmu a presvedčiť sa o nevyhnutnosti vystriedania kapitalistickej spoločenskoekonomickéj formácie komunisticou a pochopiť podstatu príčin nerovnomerného spoločenského vývoja vo svete;
- žiaci majú porovnať podstatu feudálneho a kapitalistického výrobného spôsobu, presvedčiť sa o ožobračovaní, vykorisťovaní pracujúcich, o ekonomickom násilí v kapitalizme, o zákonitosti triedneho boja;
- žiaci si majú formovať a rozvíjať marxisticko-leninský svetonázor, vedecký ateizmus na základe osvojovania si učiva o vývoji kapitalistickej spoločenskoekonomickéj formácie (o triednom boji, o procese uvedomovania robotníckej triedy, o vzniku a rozvíjaní vedeckého komunizmu, marxizmu-leninizmu a i.);
- žiaci majú poznať proletársku morálku (solidaritu, proletársky internacionalizmus, vlastenectvo a i.) a v jej protiklade buržoáznú morálku — z hľadiska vývoja kapitalizmu;
- žiaci si majú osvojiť leninskú teóriu o vojnách spravodlivých a nespravodlivých a aplikovať tieto poznatky na vojnách v období vývoja kapitalizmu;
- žiaci majú pochopiť kontinuitnosť dejín vedy, techniky a kultúry, z triedneho hľadiska diferencovať kultúru a osvojiť si základy proletárskej kultúry;
- u žiakov sa majú ďalej rozvíjať tieto zbehlosti a návyky:
 - a) marxisticko-leninské, logicko-historické poznávanie (podľa zákonov a kategórií dialektického a historického materializmu) — vývoja kapitalistickej spoločenskoekonomickéj formácie a chápať kontinuitnosť vývoja s predchádzajúcimi formáciami;
 - b) rozvíjať poznávanie systému základných historických pojmov z obdobia kapitalizmu, z československých a svetových dejín;
 - c) dobre pracovať s učebnicou dejepisu;
 - d) postupne analyzovať (samostatne) základné historické dokumenty;
 - e) postupne sa majú žiaci oboznamovať s dielami klasikov marxizmu-leninizmu a naučiť sa ich analyzovať celé, alebo úryvky, predovšetkým:
 - K. Marx, F. Engels: Manifest komunistickej strany;
 - V. I. Lenin: Karol Marx; Fridrich Engels; Ponaučenie z Komúny; Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu; Ponaučenie z moskovského povstania;
 - f) riešiť didakticko-historické problémy a robiť závery a zovšeobecnenia, rozvíjať učebné metódy a postupy žiakov;
 - g) rozvíjať a využívať poznatky a postupy žiakov z dejepisu získané v I. ročníku gymnázia a v základnej škole a z iných prameňov;
 - h) žiaci majú chápať vzťahy medzi jednotlivými vednými obormi, medzipredmetové vzťahy a využívať ich v učebnej činnosti;
 - ch) podporovať žiakov pri ich sebazvedľávaní a seba výchove (práca s odbornou historickou literatúrou, literatúrou faktu, časopismi, s novinami a i.).

**D. OBDOBIE ROZKLADU FEUDÁLNEJ SPOLOČENSKOEKONOMICKEJ FORMÁCIE
A KAPITALISTICKÁ SPOLOČENSKOEKONOMICKÁ FORMÁCIA**

I. Rozklad feudálizmu a začiatky kapitalizmu

(14)

1. Upevňovanie, prehĺbovanie, zovšeobecňovanie poznatkov o feudálnej spoločenskoekonomickej formácii.
2. Prejavy všeobecnej krízy feudálizmu a rozklad feudálneho zriadenia v Európe. Príčiny a prejavy nerovnomerného vývoja spoločností v Európe a vo svete. Zrod kapitalistických výrobných síl, vznik kapitalistických manufaktúr, začiatky kapitalizmu v poľnohospodárstve a vznik nových spoločenských tried.
3. Historická nevyhnutnosť buržoázných revolúcií, zostrovanie triedneho boja. Podmienky pre prvé buržoázne revolúcie ako otvorené stretnutie feudálnych a protifeudálnych triednych síl, úloha ľudových mäs. Charakter nizozemskej buržoáznej revolúcie. Príčiny vzniku anglickej buržoáznej revolúcie.
4. Anglická buržoázna revolúcia — ciele a priebeh. Boj ľudových mäs za prehĺbenie a príčiny potlačenia ich vystúpení. Výsledky a význam revolúcie, odstránenie prekážok pre kapitalistický rozvoj Anglicka, feudálne prežitky v hospodárstve a v politickom systéme.
5. a) Charakter hospodárskeho vývoja v habsburskej monarchii. Hospodársky vývoj v českých krajinách a na Slovensku.
b) Pokus Habsburgovcov o upevnenie feudálnej monarchie a odpor proti nej. Slovensko v susedstve Turkov.
c) České protihabsburské povstanie a následky bielohorskej porážky. Príčiny a priebeh tridsaťročnej vojny.
d) Šľachtické protihabsburské povstanie na Slovensku pred vojnou a v období tridsaťročnej vojny. Hospodársky a politický vývoj v našich krajinách po tridsaťročnej vojne. Význam nevoľníckych povstaní.
e) Osvietenstvo. Naše krajiny v období osvietenského absolutizmu. Historická nevyhnutnosť reforiem — v hospodárskej, sociálnej, politickej oblasti.
6. Poľsko-litovský štát a východná a juhovýchodná Európa v druhej polovici 16. do 18. storočia.
7. Rusko a východná Európa od začiatku 17. storočia do 18. storočia. Príčiny a význam sedliackych vojen v Rusku. Význam reforiem za vlády Petra I. — pre rozvoj Ruska.
8. Základné zmeny a etapy koloniálneho úsilia európskych krajín. Koloniálna politika Anglicka v Severnej Amerike. Charakter a význam americkej buržoáznej revolúcie.
9. Rozvoj vedy a kultúry na začiatku kapitalizmu. Osvietenstvo vo vede, v myslení a národnej kultúre.
10. **Syntéza a zovšeobecnenie poznatkov o začiatkoch formovania sa kapitalistickej spoločenskoekonomickej formácie vo svetových a národných dejinách.**

II. Rozvoj kapitalizmu (klasický kapitalizmus)

(29)

A. Od francúzskej buržoáznej revolúcie 18. stor. do buržoázných revolúcií r. 1848 (14)

1. Príemyselná revolúcia, jej vývojové etapy a nerovnomerný vývoj vo svete. Hospodársky rozmach pod vplyvom príemyselnej revolúcie.
2. Dozrievanie podmienok pre buržoáznu revolúciu vo Francúzsku, príčiny revolúcie. Hlavné fázy francúzskej buržoáznej revolúcie.
3. Výsledky, význam, ohlas francúzskej buržoáznej revolúcie. Význam Sprisahania rovných.
4. Napoleonova výbojná politika. Historický význam víťazstva vlasteneckej vojny v Rusku proti Napoleonovej armáde. Výsledky a dôsledky viedenského kongresu.
5. Začiatky a charakter robotníckeho hnutia. Kritický utopický socializmus a jeho význam.

6. Hospodársky a politický vývoj v Rusku v 1. pol. 19. storočia. Začiatky revolučného hnutia proti cárizmu, proti nevoľníctvu. Príčiny, charakter a význam povstania dekabristov.
7. Národnooslobodzovacie hnutie balkánskych národov a poľské povstanie r. 1830.
8. a) Rozklad feudalizmu, význam zrušenia nevoľníctva v habsburskej monarchii a rozvoja manufaktúr. Rozvíjanie kapitalizmu v našich krajinách (1781—1848).
b) Marxisticko-leninská charakteristika formovania národov. Charakteristika slovenského národného obrodzenia, jeho hlavné problémy a vývojové fázy. Začiatky slovenského národného obrodzenia, sformovanie dvoch prúdov a ich snahy o spoluprácu.
c) Formovanie slovenského národno-politického a sociálneho programu v predvečer revolúcie a jeho koncepcia. Vyvrcholenie slovenského národného obrodzenia (1835—1848).
d) Rozvoj slovenskej národnej kultúry, jej úloha a význam v procese národného obrodzenia.
e) Charakteristika českého národného obrodzenia, jeho hlavné problémy, vývojové fázy. Začiatky a rozvoj českého národného obrodzenia.
f) Vyvrcholenie českého národného obrodzenia. Rozvoj českej národnej kultúry, jej úloha a význam v procese národného obrodzenia. Význam česko-slovenských vzťahov a slovanskej vzájomnosti.
(V ČSR sa najskôr preberie české národné obrodzenie — 3 hod. a potom slovenské národné obrodzenie — 2 hod.)
9. **Syntéza a zovšeobecnenie poznatkov o rozvíjaní kapitalizmu — od francúzskej buržoáznej revolúcie do buržoázných revolúcií r. 1848 — vo svetových a národných dejinách.**

B. Od vzniku vedeckého komunizmu po prvú proletársku revolúciu — Parížsku komúnu (15)

1. Príčiny, podmienky a ciele buržoázných revolúcií v Európe v rokoch 1848—1849.
2. a) České a slovenské politické hnutie v revolučnej jari 1848. Českí radikálni demokrati. Sociálne revolučné pohyby roľníckeho ľudu.
b) Revolučné hnutie na Slovensku a v českých krajinách r. 1848—1849.
3. Predpoklady vzniku vedeckého komunizmu. Vedecký komunizmus a jeho tvorcovia — Karol Marx a Fridrich Engels.
4. Význam sformovania revolučnej proletárskej strany. Historický význam prvého programového dokumentu marxizmu — Manifestu komunistickej strany (analýza dokumentu). Svetovejinný význam vedeckého komunizmu, teória a prax marxizmu.
5. Internacionálny charakter marxizmu, boj K. Marxa a F. Engelsa za utvorenie I. internacionály a jej základné dokumenty. Historický význam I. internacionály.
6. a) Naše krajiny v období Bachovho absolutizmu a provizória — po rakúsko-maďarské vyrovnanie.
b) Vývin českých a slovenských politických a štátoprávných úsilí.
7. Charakteristické črty procesu zjednotenia Talianska a Nemecka. Význam zjednotenia pre ďalší hospodársky, politický a kultúrny vývoj.
8. Príčiny občianskej vojny v USA. Porovnanie rozvoja kapitalizmu na Severe a juhu USA. Charakter občianskej vojny a jej výsledky.
9. Hospodárske, politické a kultúrne pomery vo východnej Európe. Zrušenie nevoľníctva v Rusku a jeho mocenský rozmach. Poľské povstanie v r. 1863—1864.
10. Národnooslobodzovacie hnutie na Balkáne. Vznik Rumunska.
11. Príčiny, ciele, charakter prusko-francúzskej vojny. Príčiny a začiatky prvej proletárskej revolúcie — Parížskej komúny.
12. Priebeh Parížskej komúny. Objektívne a subjektívne príčiny jej porážky. Historický význam Parížskej komúny.
13. **Syntéza a zovšeobecnenie poznatkov od vzniku vedeckého komunizmu po Parížsku komúnu — vo svetových a národných dejinách.**

III. Obdobie monopolistického kapitalizmu — imperializmu. Od Parížskej komúny po Veľkú októbrovú socialistickú revolúciu (23)

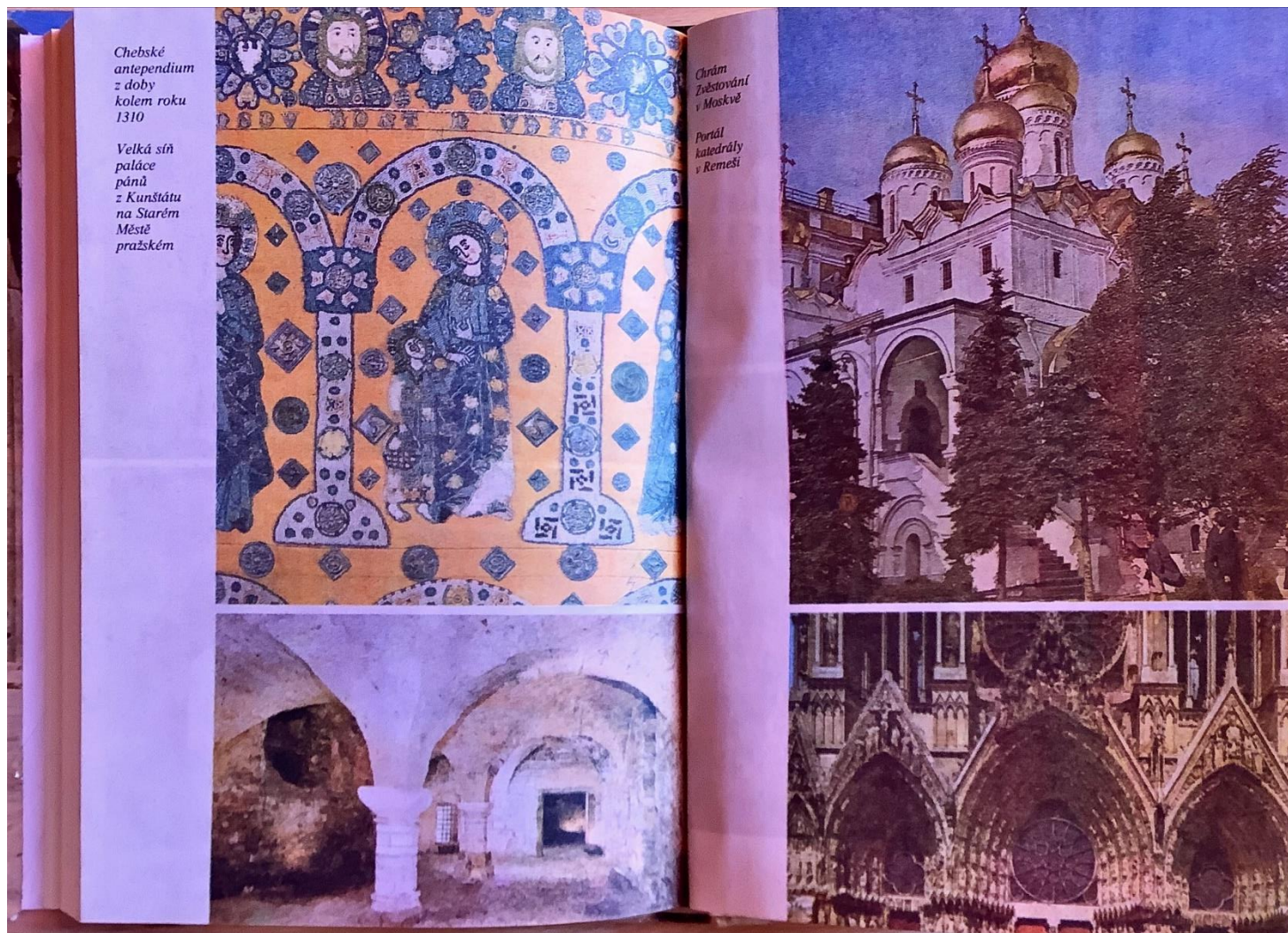
1. Technickovedecká revolúcia a jej vplyv na vznik monopolistického kapitalizmu. Hlavné znaky imperializmu.
2. Medzinárodná politika v období imperializmu, hlavné imperialistické mocnosti, ich územné rozdelenie sveta a vývoz kapitálu.
3. Vyostrenie rozporov v táboch imperialistických štátov a šírenie národnooslobodzovacieho hnutia v koloniálnych a polokoloniálnych krajinách.
4. Medzinárodné robotnícke hnutie pred vznikom a v období II. internacionály.
5. a) Hospodárska a spoločenská situácia v českých krajinách a na Slovensku
b) Začiatky a rozvoj robotníckeho hnutia v našich krajinách.
c) Činnosť a význam Československej sociálnodemokratickej strany (analýza programu).
d) Slovenské robotnícke hnutie od svojich organizačných začiatkov až do r. 1890.
e) Česká politika a národné hnutie od rakúsko-maďarského vyrovnania do konca 19. storočia.
f) Slovenská politika a národné hnutie v stupňujúcom sa útlaku po rakúsko-maďarskom vyrovnaní. Spolupráca Čechov a Slovákov.
6. Presunutie centra svetového revolučného hnutia do Ruska. Vstup Ruska do obdobia imperializmu.
7. Podmienky pre vznik leninizmu. Revolučná činnosť V. I. Lenina. Vznik marxisticko-leninskej — boľševickej strany. Význam leninizmu pre medzinárodné robotnícke hnutie.
8. Rusko-japonská vojna a začiatok prvej ruskej revolúcie. Charakter, hybné sily a úlohy prvej ruskej buržoáznodemokratickej revolúcie rokov 1905—1907 a vplyv na svetový revolučný proces.
9. Rozmach a ústup revolúcie. Medzinárodný význam ruskej buržoáznodemokratickej revolúcie rokov 1905—1907 a vplyv na svetový revolučný proces.
10. a) Prehľad hospodárskych a sociálnych pomerov v našich krajinách v období nástupu imperializmu.
b) České a slovenské robotnícke hnutie v období imperializmu.
c) České a slovenské národné a politické hnutie v rokoch 1900—1914.
d) Technickovedecká revolúcia, rozvoj kultúry a umenia. Česká a slovenská kultúra, veda a umenie v 2. pol. 19. storočia a na začiatku 20. storočia.
11. Príčiny a priebeh prvej svetovej imperialistickej vojny. Kritický, odsudzujúci postoj V. I. Lenina a boľševickej strany k prvej svetovej imperialistickej vojne a program revolučného východiska z vojny.
12. Hospodárska a politická situácia v našich krajinách. Česi a Slováci počas prvej svetovej vojny. Revolučné hnutie proti vojne a boj za národnú samostatnosť.
13. **Syntéza a zovšeobecnenie poznatkov o období monopolistického kapitalizmu československých a svetových dejín.**
14. **Zovšeobecnenie a aplikovanie učiva o kapitalistickej spoločenskoekonomickej formácii.**
15. **Zovšeobecnenie učiva od predtriednej spoločnosti a o triednych antagonistic-kých spoločnostiach.**

Exkurzie:

- Podľa miestnych možností žiaci navštívia (najmä vo vlastnom regióne):
- pamätné miesta robotníckych a roľníckych — sociálnych, politických, národnostných bojov;
 - múzeá robotníckeho hnutia, celoštátne, krajské, mestské múzeá;
 - múzeum V. I. Lenina v Prahe a Bratislave;
 - regionálne putovanie krajom, po miestach robotníckeho hnutia, národného obrodenia, ku kultúrnym pamiatkam;
 - technické múzeá, galérie.

Ukázka učebnic dějepisu z osmdesátých let.

Typická obrazová příloha učebnic dějepisu v osmdesátých letech.

Filipovi II. se podařilo najít ideu stmelující všechny Řeky. Byla to idea obnovení boje proti jejich hlavnímu nepříteli, proti perské říši. Dříve než mohl svůj záměr uskutečnit, byl zavražděn nespokojenou makedonskou šlechtou, která se nechtěla smířit s růstem absolutní moci krále. Filipův záměr uskutečnil jeho syn Alexandr, který nastoupil na trůn jako dvacetiletý mladík.

Alexandrový výboje

Alexandr Veliký (336–323 př. n. l.) nejprve upevnil svou moc doma a v evropském Řecku. Krátce nato zahájil tažení **proti perské říši**, kterého se účastnili Řekové z téměř všech řeckých obcí. Tímto tažením však Alexandrový výboje neskončili. Pokračoval v nich a nakonec ovládl téměř celý tehdy známý svět (Přední Asii, Egypt a část Indie). Pomýšlel dokonce na další výboje. Krátce po návratu z tažení do Indie zemřel ve městě Babylónu, které povýšil na hlavní město své říše.

Povaha Alexandrový vlády

Systém vlády, kterou Alexandr vytvořil, se podobal orientální despotii. Byl **panovníkem s absolutní neomezenou mocí** a podle tradic východních zemí mu byly prokazovány božské počty. V dobytých zemích se rychle šířila řecká vzdělanost. Avšak i Řekové přejímali mnoho podnětů z kultur východních zemí. **Splynutím rozličných kultur se vytvořila kultura nová, helénistická**, v níž převážil vliv řecké kultury (odtud její název – helénistická). Byla typem kultury nadnárodní, kosmopolitní.

Helénistické státy

Po smrti Alexandra Velikého se jeho říše rozpadla. Byla velmi nesourodá hospodářsky, sociálně, politicky i historickými tradicemi. V jednotlivých zemích se stali vládci bývalí velitelé Alexandrových vojsk. Nejvýznamnějšími helénistickými státy se staly Egypt, kde vládli Ptolemaiovi, Makedonie, kterou ovládli Antigonovci; Seleukovci se zmocnili východních oblastí, jejichž jádrem byly Sýrie a Mezopotámie. Vedle nich vznikla řada menších helénistických států a státek. Neměly však dlouhé trvání. Ve 2. stol. př. n. l. se začal stále výrazněji uplatňovat vliv nové, nastupující říše, říše římské, která je nakonec ovládla.

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Kterých prostředků využíval makedonský král Filip II., aby získal nadvládu nad řeckými městskými státy? Jaké byly příčiny porážky Athén a jejich spojenců?
2. Uveďte znaky vládní formy, kterou zavedl ve své říši Alexandr Veliký.
3. Jaké následky mělo vytvoření Alexandrový říše v kulturní oblasti pro Řeky a pro ostatní svět?
4. Které příčiny vedly k rozpadu Alexandrový říše po jeho smrti? S využitím Atlasu světových dějin uveďte nejdůležitější helénistické státy.

8. ŘECKÁ KULTURA V OBDOBÍ HELÉNISMU

Vysvětlete odlišnosti řecké kultury doby archaické a doby klasické v souvislosti s odlišnostmi v sociálních a politických poměrech.

Vliv helénistické monarchie jako vládní formy na chápání života

V období helénistickém se staly **hlavními středisky vzdělanosti města Alexandrie v Egyptě a Pergamon v Malé Asii**, i když si Athény ještě dlouho udržely svůj význam a postavení v oblasti kultury. Systém vlády v helénistických monarchiích znamenal změnu v politické praxi státu i v osobním životě občanů. Protože o řízení státu rozhodoval zcela neomezeně jen panovník, byli i svobodní občané vyloučeni z aktivního politického života. Ideál občanské ctnosti, který spočíval v činnosti každého občana ve prospěch celé obce, byl totožný s chápáním osobního smyslu života. Tento ideál byl v helénistické monarchii neuskutečnitelný.

Stoicismus

Hlavním filozofickým problémem se proto staly **otázky osobního života jednotlivce**, mravních zásad, jimiž se má jedinec řídit. **Stoická škola** (byla umístěna v malovaném sloupořadí – stoapoikilé – na náměstí v Athénách; odtud také její název) hledala smysl lidského života v mravní dokonalosti, přičemž bylo zcela pominutelné, jaké postavení zaujímal člověk ve společnosti. Stoikové zdůvodnili, že si jsou všichni lidé rovni, protože všichni podléhají týmž zákonům přírody a světa. **Epikureismus** naproti tomu považoval za smysl života jednotlivce dosažení pocitu spokojenosti a blaženosti. Tohoto pocitu nelze ovšem

Epikureismus

Některé učebnice si uchovaly podobu starších učebnic ještě v době osmdesátých let (zde vidíme typická shrnutí odstavců v levé části stránky). V některých učebnicích byly jako příloha i osnovy výuky.

Přílohy ke druhé kapitole – podkapitola 1990–1995

Z tohoto standardu citujeme vzdělávací cíle historie:

Proces vzdělávání směřuje k tomu, aby žáci:

- získali hlubší poznatky o historických událostech a společenských procesech a jejich vzájemných vztazích a souvislostech;
- pochopili vzájemné vztahy mezi hospodářským, společenským, politickým a kulturním vývojem a vztahy mezi regionálními, národními a světovými dějinami;
- hlouběji poznali národní, evropskou a světovou hmotnou a duchovní kulturu a pochopili specifiku kulturního vývoje jednotlivých národů a civilizací;
- pochopili význam vědy, techniky, náboženství a umění v životě člověka a společnosti;
- hlouběji poznali odkaz a dílo významných osobností našich a světových dějin;
- dovedli charakterizovat jednotlivá období a objasnit specifické zvláštnosti vývoje v jednotlivých zemích a oblastech;
- chápali a oceňovali všelidské hodnoty jako humanitu, svobodu, demokracii, toleranci, porozumění a kulturnost vztahů mezi lidmi a národy;
- pochopili principy a cíle demokratických států;
- uměli hodnotit historické události a společenské jevy a zaujímat k nim vlastní stanoviska;
- dovedli samostatně získávat poznatky z různých zdrojů (odborná literatura, archivy, muzea, galerie atd.) a využívat jich při objasňování historických událostí a společenských jevů;
- uměli pracovat s odbornou literaturou a historickými dokumenty;
- dovedli samostatně řešit přiměřené úkoly, v diskusi věcně argumentovat, objasňovat, případně korigovat své názory a stanoviska.

Vzdělávací cíle v dějepisu v devadesátých letech. Převzato ze: S. Julínek a kol., *Základy*, s. 47–48.

OBSAH

1. PREHISTORICKÉ OBDOBÍ DĚJIN LIDSTVA
2. STAROVĚKÉ OTROKÁŘSKÉ CIVILIZACE
3. KULTURA VÝCHODNÍCH CIVILIZACÍ
4. STAROVĚKÉ ŘECKO
5. STAROVĚKÝ ŘÍM
6. ANTICKÁ KULTURA
7. PRVNÍ STÁTNÍ ÚTVARY NA NAŠEM ÚZEMÍ
8. ŘÍŠE RANÉHO STŘEDOVĚKU
9. BYZANTSKÁ A BULHARSKÁ ŘÍŠE
10. ČESKÝ STÁT (DO POLOVINY 12. STOLETÍ)
11. ČESKÝ STÁT ZA POSLEDNÍCH PŘEMYSLOVCŮ
12. RANĚ STŘEDOVĚKÉ STÁTY ZÁPADNÍ EVROPY
13. ČESKÝ STÁT ZA LUCEMBURKŮ (DO KONCE 14. STOLETÍ)
14. KYJEVSKÁ RUS
15. BOJ O INVESTITURU A KŘÍŽOVÉ VÝPRAVY
16. RUSKÝ STÁT VE 12.–16. STOLETÍ
17. JAN HUS A PŘEDPOKLADY HUSITSTVÍ
18. ANGLIE A FRANCIE VE VRCHOLNÉM STŘEDOVĚKU, STOLETÁ VÁLKA
19. ZÁMOŘSKÉ OBJEVY
20. ČESKÝ STÁT V LETECH 1419–1458
21. NĚMECKO A ITÁLIE V OBDOBÍ PARTIKULARISMU
22. ČESKÝ STÁT V LETECH 1458–1526
23. NÁSTUP REFORMACE V EVROPĚ A TRIDENTSKÝ KONCIL
24. NĚMECKÁ SELSKÁ VÁLKA A ZAVRŠENÍ REFORMACE
25. ČESKÝ STÁT V LETECH 1527–1618
26. NIZOZEMSKÁ REVOLUCE (1566–1609)
27. ČESKÉ STAVOVSKÉ POVSTÁNÍ
28. POČÁTKY ABSOLUTISMU A NÁBOŽENSKÉ VÁLKY VE FRANCII
29. ANGLIE ZA TUDOROVŮ
30. ANGLICKÁ REVOLUCE (1640–1688)
31. HABSBUŘSKÝ ABSOLUTISMUS VE ŠPANĚLSKU
32. ROMÁNSKÁ KULTURA
33. GOTICKÁ KULTURA
34. STŘEDOVĚKÁ VZDĚLANOST
35. RENESANCE
36. ČESKÁ KULTURA 15.–16. STOLETÍ
37. TRICETILETÁ VÁLKA (1618–1648)
38. FRANCIE LUDVÍKA XIV.
39. ANGLIE PO RESTAURACI STUARTOVŮ
40. RUSKO V 17. STOLETÍ
41. HABSBUŘSKÁ MONARCHIE A ZEMĚ KORUNY ČESKÉ (1620–1740)
42. KULTURA DOBY POBĚLOHORSKÉ
43. RUSKO ZA VLÁDY PETRA I. VELIKÉHO
44. BAROKO
45. VLÁDA MARIE TEREZIE A JOSEFA II.
46. BAROKNÍ KLASICISMUS, ROKOKO, NOVOKLASICISMUS
47. OSVÍCENSTVÍ
48. VZNIK SPOJENÝCH STÁTŮ AMERICKÝCH
49. VZESTUP PRUSKÉHO STÁTU A ZÁNİK POLSKA, RUSKO KATEŘINY II.
50. PRŮMYSLOVÁ REVOLUCE V ANGLII (1760–1830)
- 51.–52. FRANCOUZSKÁ REVOLUCE I–II
53. EVROPA V DOBĚ NAPOLEONSKÝCH VÁLEK
54. RAKOUSKO NA PŘELOMU 18. A 19. STOLETÍ, ČESKÉ NÁRODNÍ OBROZENÍ
55. VÍDEŇSKÝ KONGRES
56. REVOLUČNÍ VLNY 20. A 30. LET V EVROPĚ
57. EVROPA VE 30. A 40. LETECH 19. STOLETÍ
58. REVOLUČNÍ ROK 1848 V HABSBUŘSKÉ MONARCHII
59. REVOLUČNÍ ROK 1848 V ČESKÝCH ZEMÍCH
60. REVOLUČNÍ ROK 1848–1849 VE FRANCII A ITÁLII, VÝCHODNÍ OTÁZKA
61. BRITÁNIE DRUHÉ POLOVINY 19. STOLETÍ
62. SJEDNOCENÍ ITÁLIE A NĚMECKA
63. VZESTUP A PÁD BACHOVSKÉHO ABSOLUTISMU
64. OBČANSKÁ VÁLKA VE SPOJENÝCH STÁTECH (1861–1865)
65. FRANCIE, NĚMECKO A ITÁLIE A NA KONCI 19. STOLETÍ
66. HABSBUŘSKÁ ŘÍŠE A ČESKÁ SPOLEČNOST VE DRUHÉ POLOVINĚ 19. STOLETÍ
67. MEZINÁRODNÍ POLITIKA V LETECH 1871–1914
68. RUSKO ZA POSLEDNÍCH ROMANOVŮ
69. PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA
70. VZNIK ČESKOSLOVENSKA
71. CHARAKTER ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU
72. EVROPA PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE
73. VÝVOJ PRVNÍ REPUBLIKY DO MNICHOVA
74. KULTURA PRVNÍ REPUBLIKY
75. MNICHOV A POČÁTEK OKUPACE
76. EVROPA DRUHÉ POLOVINY 20. LET
77. OKUPACE A ODBOJ (1939–1945)
78. VÝVOJ SSSR DO II. SVĚTOVÉ VÁLKY
79. USA A EVROPA V 30. LETECH: KRIZE A JEJÍ PŘEKONÁNÍ
80. EVROPA A SVĚT NA PRAHU NOVÉ VÁLKY
81. PŘÍČINY A POČÁTEK II. SVĚTOVÉ VÁLKY
82. DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA – VSTUP SSSR DO PROTIHITLEROVSKÉ KOALICE
83. KONEC II. SVĚTOVÉ VÁLKY A JEJÍ VÝSLEDKY
84. POVÁLEČNÉ USPOŘÁDÁNÍ SVĚTA, POČÁTEK STUDENÉ VÁLKY
85. VNITRNÍ VÝVOJ ČSR V LETECH 1945–1948
86. **TESTY K PROVĚŘENÍ ZNALOSTÍ**
87. **TESTY – VÝSLEDKY**

Obsah publikace Maturita z dějepisu. – K. Dršková, Maturita z dějepisu, Praha 2000².

HISTORICKÝ OBZOR

ČASOPIS PRO VÝUKU DĚJEPISU A POPULARIZACI HISTORIE

UVNITŘ ČÍSLA:

- Karel Kaplan: Československo po druhé světové válce
- Aleš Skřivan: Cesta ke kapitulaci Japonska
- Vladimír Nálevka: Zápas o Pobaltí
- Stanislav Balík ml.: Trest smrti v dějinách

ROČNÍK I
ZÁŘÍ 1990
KČS 6,-

FERDINAND PEROUTKA **BYL BENEŠ VINEN?**

Obálka časopisu Historický obzor, který po roce 1989 nahradil původní Společenské vědy ve škole.

HISTORICKÝ OBZOR

Ročník 1, 1990—1991

OBSAH

Balík, Stanislav ml.: Právní památky českého feudalismu	29, 60, 94, 158,	190
— : Trest smrti v dějinách		22
Buben, Milan M.: Pomocné vědy historické	26, 215,	218
— : Opět v Čechách		114
Duda, Zbyněk M.: Českoslovenští letci v bitvě o Británii		66
Drška, Václav: Vznik národních monarchií v západní Evropě — Anglie a Francie		119
— Svatá říše		154
Hrbata, František: Zimní válka	47,	75
Kaplan, Karel: Československo po druhé světové válce	5, 40, 78, 107, 134, 171,	209
Klíma, Jan: Od iberských diktatur k demokracii		167
Koček, Pavel: Církevní dějiny od zřízení biskupství pražského do zániku slovanské liturgie a zbytků pohanství		142
— : Církev v Čechách a na Moravě ve 12. století		212
— : Cyrilometodějská misie a křesťanství v našich zemích až do založení biskupství pražského		124
— : Předcyrilometodějské počátky křesťanství v našich zemích		90
Kocian, Jiří: Politická a organizační obnova Československé strany národně socialistické po květnu 1945		42
Kolář, František: Jubilejní výstava 1891		194
Koudelková, Jarmila: Kdo byl kdo v našich dějinách. Osvicenství a počátky národního obrození (IV., V.)		61, 95
Křivský, Petr: Francie mezi dvěma revolucemi (1848—1971). „Hrozný rok“ (1870—1871)		98
— : Dreyfusova aféra — křížovatka francouzských dějin		130
Kuklík, Jan: Československá sociálně demokratická strana v období druhé republiky a její přístupy k protifašistickému odboji		137
Lacina, Vlastislav: Měnová politika v prvních letech Československé republiky		50
Lutovský, Michal: Několik poznámek k článku Pavla Kocka „Předcyrilometodějské počátky.“		137
— : Sámoval říše		85
— : Slovanská „holubičí“ povaha a ranný středověk		188
Matoušek, Petr: Masaryk a Hilsnerova aféra		108
Nálevka, Vladimír: Zápas o Pobaltí		13
Obrazová, Pavla, Tvrský, Josef, Vlk, Jan: Svatý kníže		17
— : Rozvoj kultury svatého Václava v českých zemích doby lucemburské		55
Opatrný, Josef: Benjamin Franklin — symbol americké společnosti 18. století		162
Pelikán, Jan: Sovětsko — jugoslávská roztržka		174
Peroutka, Ferdinand: Byl Beneš viněn?		2
Picková, Dana: Ruské impérium a Kateřina II. Veliká	186,	200
Skřivan, Aleš: Cesta ke kapitulaci Japonska		8
— : Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů před první světovou válkou. Búrská válka 1899—1902		148
Stellner, František: „Nový kurs“ a „světová politika“. Zahraniční politika Německa v 90. letech 19. století		180
Škorpiál, Pavel: Přesídlelecký problém v Německu po druhé světové válce		144
Vaško, Václav: Církevní politický vývoj v Československu po druhé světové válce	81,	101
Vondráček, Jiří: Argentina — demokracie na ostří meče		204
Wanner, Jan: Palestinská válka 1948—1949	34,	72
RECENZE	31, 159, 191,	222
Z nové literatury (rubriku zpracovali Jan Vlk a Jiří Novotný)	32, 63, 96, 160, 192,	223

Obsah prvního ročníku časopisu Historický obzor.

SVĚTOVÉ DĚJINY II

Dějiny
lidských
civilizací
od poloviny
17. století
po sou-
časnost

FORTUNA

Obálka učebnice světových dějin pro gymnázia z první poloviny devadesátých let.

ňovat střední Evropu. Prvním úkolem Bismarcka po sjednocení bylo *zabezpečení jednoty země*. Někteří pozoratelé předpokládali, že se nově císařství brzy rozpadne. Soudili tak podle toho, že junkeři, tradiční konzervativní opora železného kancléře, měli strach ze ztráty svých privilegií, protože „jejich“ kancléř se začal opírat o širší politickou základnu, kterou mu slibovali poskytnout liberálové, více spojení s průmyslovou expanzí a podnikatelským duchem nového Německa. Katolíci a podkatolíci protestantů, liberálové a socialisté nevěřili pruským protestantům, liberálové a socialisté neměli rádi Bismarckův konzervatismus a chtěli více občanských svobod. Ale „druhá říše“, jak se nově císařství nazývalo, vše zvládla. Konstituce zavedla federaci 25 států s vlastními představiteli, každý stát jmenoval reprezentanty do senátu (Bundesrat), do sněmu (Reichstag) se volilo všeobecným hlasovacím právem mužů od 25 let, což bylo v tehdejší Evropě výjimečné. Senát mohl

vetovat všechna usnesení sněmu. Císař a kancléř měli vliv na většinu hlasů v senátu, a tím drželi v ruce rozhodující moc a zabezpečovali *převahu Pruska*. Prusové zastávali hlavní místa ve státní správě i ve vojsku. Kancléř udělal pořádek v jednotlivých financích řízených císařskou bankou, centrum koordinovalo celý spojující systém a hospodářský život. *Odpor katolíků*, sdružených v nově založené centristické straně, která zejména v Bavorsku se vzpírala jednotě pod pruským vedením, dovedl Bismarck zlikvidovat tím, že jí vyšel vstříc. Poté boval totiž její podporu proti socialistům. Liberálů si naklonil velkým *rozvojem hospodářského života*, obdoby od počátku 70. let se nazývá *zakladatelským*. Na podporu rozvoje mohlo Německo využívat část válečné náhrady splácené Francií. Německým dělníkům sdruženým ve Všeobecném dělnickém spolku (1863) v čele s Ferdinandem Lassalem slíbil kancléř státní podporu,

63. Evropa ok roku 1871

avšak postavil se ostře proti sociálně demokratické straně (1869), která se v Götě v roce 1875 spojila s lipským spolkem v jednotnou *Socialistickou dělnickou stranu Německa*. I když ve své činnosti zdůraznila spíše než přípravu socialistické revoluce sociální a ekonomické reformy, které se staly zvláště naléhavými v letech 1873 až 1879, kdy nastala *všeobecná hospodářská krize*, způsobená překotným růstem podniků a velkým nepochopem mezi značnou nabídkou a malou poptávkou, Bismarck prosadil ve sněmu zákon strany *výjimečným zákonem proti socialistům* (1878). Zákon zakazoval publikace socialistického obsahu, dával pravomocí policii rozpouštět socialistické schůze a veřejná shromáždění a zavírat socialistické předáky. Avšak tyto zákony příliš nepomohly. Strana působila v ilegalitě a když byla v roce 1891 obnovena její legální činnost, patřila k nejsilnějším stranám v říši a zaměřila svoji pozornost na dobytí politické moci. Německý sněm přijal i *řadu sociálních zákonů* — pojištění v nemoci, ve stáří, při úrazech apod.

Úprava vnitřních poměrů v Německu potřebovala *uklidnění mezinárodních vztahů*. Za pomoci britské a ruské diplomacie odvrátil kancléř přípravu Francie na odvetu za prohranou válku s Pruskem. Rusko, kterého se Bismarck nejvíce obával a které bylo považováno stále za „četníka Evropy“, si naklonil tajnou smlouvou o vzájemném neútočení. Případnou rakouskou odvetu odvrátil rychlým vítězstvím nad Francií a od té doby pak podunajská monarchie stále více podléhala ekonomickému i politickému vlivu Německa.

Za této situace *české pokusy o federativní uspořádání monarchie*, o podobné vyrovnání s Rakouskem, jaké prosadili Maďaři, předložené v jednání o tzv. *fundamentální články* v roce 1870, byly pro rozhodný odpor Němců v Čechách neúspěšné. Tehdy však příležitost byla, neboť v době válečného konfliktu s Francií a v době sympatií české politiky s Francií hledalo Rakousko smířlivější postoje ve vztahu k Čechám. Němci, i když v početní menšině, byli v českých zemích vedoucí národností, zatímco Češi byli politickou menšinou. Konflikty z této nerovnoměrné police rozdmýchávaly *nacionalismus* z obou stran.

Neúspěch vyrovnání byl připisován staročekům, a proto si mladočeši v roce 1874 založili oficiálně samostatnou stranu — *Národní stranu svobodomyšlnou* s vlastními novinami *Národními listy*, vydávanými J. Grégrem. Tyto noviny sváděly politické zápasy se staročeskými Skrejšovského deníky *Pokrok* a *Politik*. Nová strana reprezentovala spíše podnikatelské a středostavovské kruhy a hodlala vést radikální národní politiku. Pod jejich vlivem byla také opuštěna politika pasivní opozice na zemském sněmu a v říšské radě ve Vídni. Česká reprezentace ve Vídni podporovala vládní politiku, i když vystoupila se státoprávním ohrazením. V něm poslanci zdůraznili, že považují centralistickou rakouskou ústavu za protiprávní, stejně jako omezení pravomocí českého sněmu, a dovolávali se svéprávného postavení českých zemí na základě historického práva.

Při přijetí u císaře (1879) předložila poslanecká delegace *národní český program*, požadavek zrovnoprávnění češtiny s němčinou v úřadech, na univerzitě, ale i požadavek podpory českého školství vůbec. V roce 1880

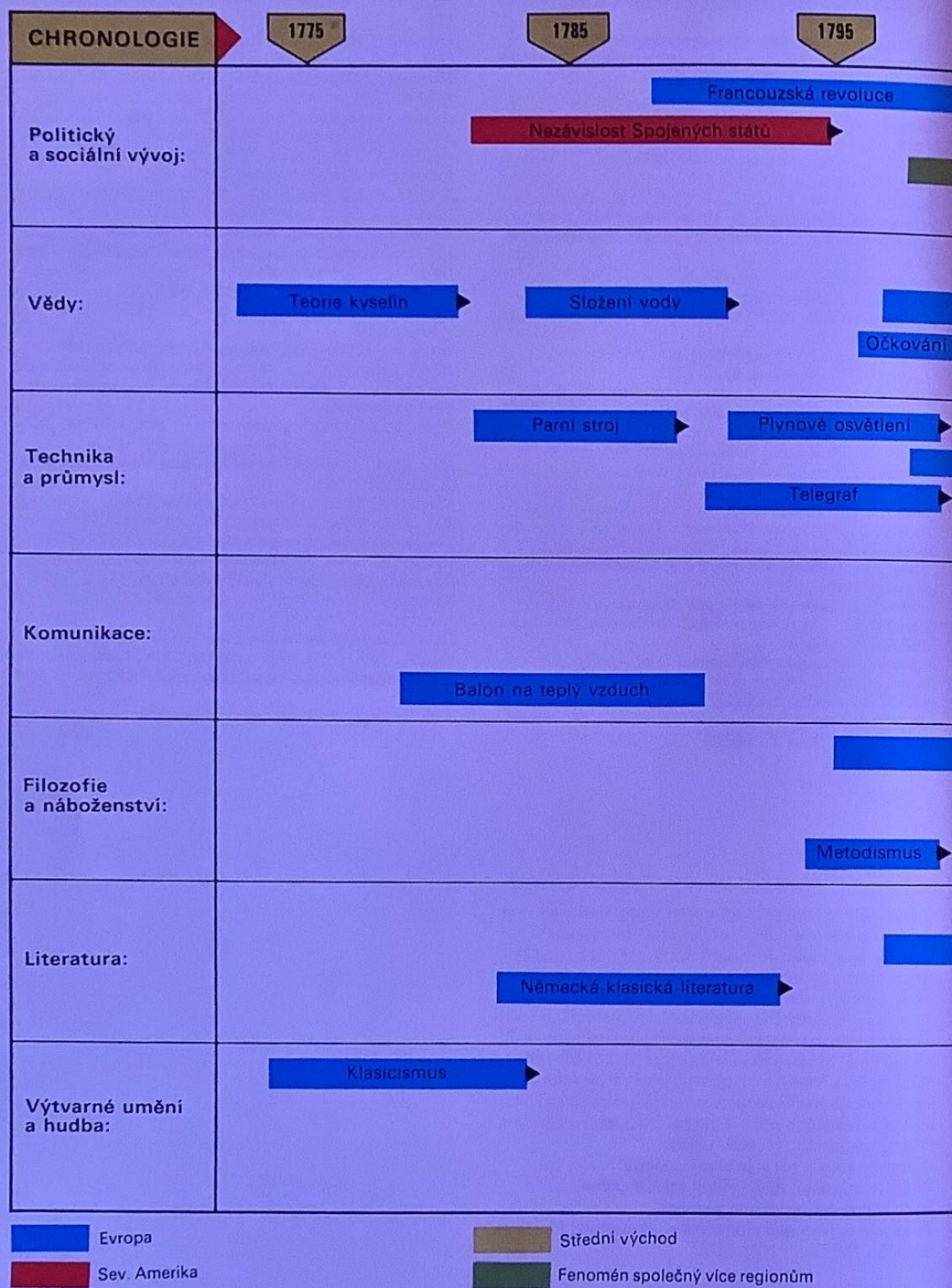
byla čeština povolena při styku občana s úřady, Němci naproti tomu navrhovali přijetí zákona o zachování německého jazyka jako jazyka státního. Nakonec odešli z českého sněmu a prosazovali „uzavření německé území v Čechách“. *Boj o jazyk* se dostal z parlamentu na veřejnost, docházelo k protestním akcím, výtržnostem, k potyčkám ve jménu nacionálních vášní. V roce 1882 byla obnovena *Karlova univerzita* rozdělením dosavadní Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou. Na Karlově univerzitě začali působit příslušníci nové české vědecké generace v čele s filozofem *Tomášem Masarykem*, jazykovědcem *Janem Gebauerem*, historikem *Jaroslavem Golem*, pedagogem *Gustavem Lindnerem*. Mladá vědecká generace vstoupila i do veřejného života, mnozí z nich se hlásili ke skupině známé jako „*realisté*“. Skupina byla pro věčnost, střídlost v politice, odmítala ostře nacionalistický program, seskupovala se zejména kolem prof. Masaryka a vědeckého časopisu Athenaeum. Právě odtud pocházelo prohlášení Rukopisů královédvorského a zelenohorského za padělky. *Boj o Rukopisy* vyvolal vzrušené diskuse mezi těmi, kteří pravdu považovali za základní poslání vědy a etické krédo, a těmi, kteří na první místo kladli vlastenecké cítění, a to za každou cenu. Právě Rukopisy jim podávaly svědectví o starobylosti českého národa, který se tímto literárními památkami může řadit k nejkulturnějším národům Evropy.

Konec vedoucího postavení staročeků v české politice uspořádání s Němci v Čechách o česko-německém vyrovnání, tzv. *punktace*. Výsledkem mělo být rozdělení Čech na dvě území, německé a německo-české. Jednání bylo reakcí na požadavky českých Němců týkajících se vytvoření uzavřeného německého jazykového území v pohraničních oblastech. Tyto požadavky nalezly také stále větší oporu u říšských Němců. Postup staročeské strany v této otázce vyvolal takové pobouření české veřejnosti (1890), že to způsobilo pád staročeské strany, a dohody o rozdělení země se neuskutečnily.

Od mladočeků se odtrhlo tzv. *pokrokové hnutí*, které se postavilo za rozšíření občanských práv, sociálního zákonodárství a za národnostně spravedlivou reorganizaci monarchie. Vláda hraběte K. Badeného se pokusila hlavní problémy řešit. V roce 1896 Badeni navrhl tzv. *pátou kurii*, v níž by se volilo na základě všeobecného hlasovacího práva. Volby z roku 1897 tak poprvé přivedly pět českých sociálně demokratických poslanců do parlamentu. V roce 1897 navrhl Badeni *jazyková nařízení* zavádějící češtinu i němčinu do vnějšího i vnitřního jednání v úřadech. To opět vzbudilo národnostní rozbroje, potyčky, demonstrace, a tak platnost jazykových nařízení byla ohrožena. Němci vyžadovali uchovat německou převahu v českých zemích a územní rozdělení na část německou a smíšenou. Nakonec v jazykových otázkách zůstal stav nezměněn.

Na konci 19. století se česká společnost proměnila. Rychlý ekonomický vzestup znamenal, že se dosavadní velký náskok německých podnikatelských vrstev zmenšoval. Bylo již možno hovořit o silném *českém kapitálu*. Jubilejní výstava v Praze (1891) tento pohyb dokazovala, stala se obrazem pokroku české národní společnosti. Sami Němci svoji účast na výstavě odrekli. Ukázalo se, že se společnost již diferencovala podle skupinových

Ukázka z učebnice Světové dějiny II. z první poloviny devadesátých let.

Ukázka chronologického přehledu v příloze učebnice světových dějin.

Přílohy ke třetí kapitole

1968 - 1997 - čtyřleté gymnázium - u kostela sv. Václava (do roku 1992 v budově u kostela)

1990 - 1995 - sedmileté gymnázium - Husovo nám., ul. Frant. Procházky 324 (v nynější budově od roku 1992) – výuka sedmiletého gymnázia v ZŠ Lerchova ul.; poslední maturanti 2001

* od roku 1992 byla zřízena prima externě na ZŠ Blatenská ul. v Horažďovicích

1995, resp. 1998 - dodnes => osmileté a obnovené čtyřleté (4leté přestávka v letech 1998 – 2001 – nematurovalo se, ale studenti přijímáni) gymnázium - Husovo nám., ul. Frant. Procházky 324 => od roku 2002 je stav nezměněný (čtyřleté + osmileté studium)

* - jedna ze tříd z každého ročníku osmiletého studia bývala externě umístěna i v ZŠ v Horažďovicích v Blatenské ul. => v roce 2001 zde byla externí činnost gymnázia ukončena

- zde to bylo **složitější** – ve čtyřletém cyklu se maturovalo naposled v r. 1997 a naposled byl první ročník otevřen v roce 1993/1994, pak se maturovalo až v r. 2002, přičemž první ročník 4letého cyklu se opět otevřel v roce 1998/1999

- sedmiletý cyklus byl otvírán v letech 1990 – 1995, naposled se maturovalo v roce 2001

- osmiletý cyklus začal v roce 1995, prvně se maturovalo v r. 2003

- 1994 – 1996 – dvouleté pomaturitní nástavbové studium cestovního ruchu

Ve zkratce:

Sedmileté studium: Přijímání od 1990 do 1995, maturity od 1997 do 2001

Osmileté studium: Přijímání od 1995 dodnes, maturity od 2003

Čtyřleté studium: Přijímání od 1968 do 1993, maturity od 1972 do 1997; poté přijímání od r. 1998 dodnes, maturity od 2002 dodnes

Nástavba cestovní ruch: 1994 přijímání, 1996 maturita

Přehledná periodizace vývoje sušického gymnázia v letech 1968–2001. (vlastní zpracování autora).

* oprava: sedmileté gymnázium – 1990–**1994**

Fotografie z majálesového průvodu na sušickém náměstí v roce 1978. Fotokopie kroniky školy.

Návštěva prvního československého kosmonauta Vladimíra Remka v roce 1978 na setkání mládeže v Sušici. Fotokopie kroniky školy.

Instrukce k vedení školní kroniky.

Školní kronika má obsahovat v každoročním zápisu především tyto údaje:

- zahájení a ukončení škol.roku, změny v organizaci školy, v jejím umístění, zařízení a pod.
- informativní údaje nebo přehledy o stavech žáků, učitelů, o výsledcích práce školy, zdravotním stavu a p
- důležité události v životě školy, školní vzpomínky, slavnosti, významné události, týkající se činnosti SRPŠ a jiných činitelů spolupracujících se školou, významné návštěvy, inspekce a pod.
- důležité a pro školu významné události v obci, okrese, kraji a státě.

K zápisům kroniky mohou být připojeny, fotografie, výstřižky z novin, časopisů.

Zápisy musí být věcné a stručné. Odpovídá za ně ředitel školy.

Zápisy navazují na zápisy předešlých let tak, aby byly celkovým obrazem života školy a pramenem jejich dějin.

Zápisy z minulých let se neupravují.

Instrukce k vedení školní kroniky. Fotokopie kroniky Gymnázia v Sušici. Psaní školní kroniky mělo poměrně striktní pravidla. Kronikářem byl zpravidla zástupce ředitele školy, popř. se jím stával vyučující českého jazyka či dějepisu.

Fotografie z brigády při úpravách lehkootletického stadionu v Sušici (1977). Fotokopie kroniky školy.

rozložení složení žáků

1. tři jazyčí rodiče byli a jsou		
a) dělníci		120
b) důst. rodiče		8
2. tři jazyčí rodiče byli		
a) dělníci		50
b) rodiče		1
3. celkem		79

Příklad sociálního složení žáků Gymnázia v Sušici ve školním roce 1980/1981. Fotokopie kroniky školy.

Maturitní ples roku 1981 v sušické sokolovně. Fotokopie kroniky školy.

Oslavy prvního máje na sušickém náměstí. – SAA Sušice.

Májáles 1985 na sušickém náměstí. Fotokopie kroniky školy.

Rekonstrukce budovy sušického gymnázia v roce 1977. Fotokopie kroniky školy.

Praha 2. června 1986

Řediteli gymnasia

S_u_š_i_c_e

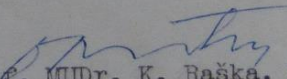
Vážený soudruhu řediteli,

při svých pravidelných schůzkách rychle ubývajících absolventů r.r. gymnasia v Sušici z r. 1927 rádi vzpomínáme na léta našich studií.

Zvláště s vděčností vzpomínáme některých tehdejších profesorů - St. Plicku, Dr. M. Ledvinu, Fr. Pospíšala, J. Nováka.

Pokud se ve vaší škole zajímáte o další osudy a výsledky práce některých vašich absolventů, snad by Vás mohl zajímat článek, který byl zveřejněn v r. 1985 v souvislosti s mojí činností jako vedoucího České pomocné akce pro koncentrační tábory v Terezíně na sklonku nacistické okupace a v prvních květnových dnech roku 1945.

Se srdečným pozdravem

Prof. MUDr. K. Raška, DSc.
V Ondřejově 2
14000 Praha 4 - Podolí

Dopis řediteli sušického gymnázia od prof. Karla Rašky, absolventa školy a významného epidemiologa. 2. 6. 1986. Fotokopie kroniky školy.

Generální oprava elektroinstalace na sušickém gymnáziu, rok 1987. Fotokopie kroniky školy.

Budova sušického gymnázia v roce 1987, dnes budova již rovněž bývalé ZŠ Komenského ul. (spojena se ZŠ T. G. Masaryka). Fotokopie kroniky školy.

Počítačová učebna na sušickém gymnáziu, šk. rok 1987/1988. Fotokopie kroniky školy.

Miloš Potužák, vyučující dějepisu a zástupce ředitele školy před vchodem do sušického gymnázia, 1985. – SAA Sušice.

PŘEDÁNÍ MATURITNÍCH VYSVĚD-
ČENÍ 2. 6. 1989

Předání maturitních vysvědčení v červnu 1989 na MěNV Sušice. Fotokopie kroniky školy. Uprostřed v brýlích je ředitel školy dr. Dítě.

Rekreační objekt gymnázia na Račím potoce (cca 1967). – SAA Sušice.

Oslavy šedesátého výročí Velké říjnové socialistické revoluce (studenti a učitelé gymnázia v Kostelní ulici v Sušici, poblíž které gymnázium sídlilo). – SAA Sušice

Pedagogický sbor gymnázia v Klatovech v roce 1987, v horní řadě v brýlích ředitel školy Josef Šmíd (1945–2021). – J. Šmíd a kol., Almanach k 190. výročí založení Gymnázia Jaroslava Vrchlického v Klatovech, Klatovy 2002, s. 28.

Přílohy ke čtvrté kapitole

Narodnost: česko Státní občanství: čsfr Mě: 19. květen 1991

Studoval od školního roku 1989/90 na gymnáziu Jaroslava Vrchlického v Klatovech

Studijní obor: _____

Ve školním roce 1990/91 studium ukončil na zdejší škole a

podrobil se maturitní zkoušce jako žák denního studia, studia při zaměstnání

Maturitní zkoušku konal ve dnech: 24. květen 1991

Předmět – část maturitní zkoušky	Téma	Prospěch
Český jazyk a literatura vel. pí. práce ③	15. a) Oblast města v síti b) literatura c) Jazyk horského prostředí	dobry
mateřský jazyk	č. 21 náš dům a byt	dostatečný
Zeměpis	č. 13 Země západní Evropy	dostatečný
Dějepis	č. 18 Velká francouzská revoluce	spokojený

Ukázka maturitního protokolu gymnázia v Klatovech z roku 1991 – SOKA Klatovy, Gymnázium Jaroslava Vrchlického Klatovy (1879) 1961–2009, Úřední knihy, Maturitní protokoly 1990/1991, ev. č. jednotky ukn 74.

Maturitní otázky z dějepisu pro školní rok 1976 - 77

- 1.a/ Prvobytně pospolná společnost /rodová společnost/.
b/ Pravěké dějiny dnešní ČSSR.
- 2.a/ Vývoj athénské ústavy.
b/ Řecká kultura /v jednotlivých jejích odvětvích vědy a umění/.
- 3.a/ Vznik barbarských států se zvláštním zřetelem k říši franské.
Přehled ostatních raně feudálních států.
b/ Říše Sámova a Velkomoravská - první státní útvary na našem území.
- 4.a/ Český stát v 10. - 12. století.
b/ Kulturní život u nás v 10. - 14. století.
- 5.a/ Hospodářský rozvoj evropské feudální společnosti a hospodářské a společenské poměry u nás ve 13. a 14. století.
b/ Český stát za vlády posledních Přemyslovců.
- 6.a/ Český stát za vlády Lucemburků.
b/ Příčiny husitského hnutí.
- 7.a/ Husitské revoluční hnutí v letech 1419 -22.
b/ Národně obranné boje husitů v letech 1422 -34. Krize v Německu.
- 8.a/ Mnohonárodnostní habsburská monarchie v období 1526 - 1618.
b/ České proti-habsburské povstání 1618 - 20 a jeho důsledky.
- 9.a/ Třicetiletá válka.
b/ Následky třicetileté války u nás /naše země v době temna/.
- 10.a/ Rozvoj manufakturní výroby, jeho politické a ekonomické důsledky v Západní Evropě.
b/ Přejít k manufakturní výrobě u nás. Tereziánsko-josefínské reformy.
- 11.a/ Politická a ekonomická expanze francouzské buržoazie po francouzské buržoazní revoluci do vídeňského kongresu.
b/ České národní obrození /po stránce hospodářské a společenské/.
- 12.a/ Revoluční rok 1848 v Evropě.
b/ Revoluční hnutí v českých zemích a na Slovensku v letech 1848-49.

Seznam maturitních otázek z dějepisu, školní rok 1976/1977, s. 1 – SOKA Klatovy, Gymnázium Jaroslava Vrchlického Klatovy, Spisy, kart. 7. (Maturitní otázky 1965–1985).

- 13.a/ Sjednocování Itálie a Německa.
b/ Ústavní změny v Rakousku v 60. letech 19. století.
- 14.a/ Pařížská komuna - první stát diktatury proletariátu.
b/ Přejchod k monopolistickému období kapitalismu /hlavní znaky imperialismu/.
- 15.a/ Vznik a vývoj I., II. a III. internacionály.
b/ Dělnické hnutí u nás v 2. polovině 19. století a začátkem 20. století.
- 16.a/ Zámorské objevy a jejich důsledky.
b/ Humanismus a renesance.
- 17.a/ Únorová revoluce a VŘSR v Rusku.
b/ Vývoj v ČSR v letech 1945 - 48 /národní a demokratická revoluce u nás a její přerůstání v revoluci socialistickou.
- 18.a/ První světová válka /příčiny, průběh a charakter/.
b/ Naše země za první světové války.
- 19.a/ Rozmach a ústup revolučního dělnického hnutí po 1. světové válce.
b/ Zápas o směr vývoje československého státu v letech 1918 - 20 a vznik KSČ.
- 20.a/ Období světové hospodářské krize 1929 - 33. Krize v Německu.
b/ Období krize u nás. Politika KSČ v tomto období. Mostecká stávka.
- 21.a/ Boj proti fašismu a jeho třídní podstata.
b/ Politický vývoj v ČSR v třicátých letech.
- 22.a/ Politika velmocí v třicátých letech a Mnichov.
b/ ČSR po mnichovské konferenci v letech 1938 - 39.
- 23.a/ Druhá světová válka /příčiny, průběh a charakter/.
b/ Naš odboj za druhé světové války.
- 24.a/ Hlavní výsledky druhé světové války.
b/ Únorové události v ČSR v roce 1948 a jejich význam.
- 25.a/ Vznik SSSR a jeho vývoj /přehledně/.
b/ Výstavba socialismu v ČSR /období po roce 1948/.

Seznamy dne 10.5.1977

Jozef Šimul
ud. ml.

Seznam maturitních otázek z dějepisu, školní rok 1976/1977, s. 2 – SOKA Klatovy, Gymnázium Jaroslava Vrchlického Klatovy, Spisy, kart. 7. (Maturitní otázky 1965–1985).

71-72

B.

Poluvsák

- ① 7.-6. st. př. n. l.
- ② ve 4. st. př. n. l.
- ③ 1. vál. s Kor. - 264-241, př. n. l.
- ④ 149-146 př. n. l.
- ⑤ 2. 16. př. n. l. - bitva u Cannas
- ⑥ 74.-72. př. n. l.
- ⑦ 1. Tiberius - 133 } Gracchi
2. Gaius - 123 }
- ⑧ Dotyč. října Caesarem - 48. př. n. l.
- ⑨ bitva u Actia - 31. př. n. l.
- ⑩ Charakteristický strach populus. a gladii.
Populárové souhlasili s reformami
bratří Gracchů: ~~top~~ 1) rozdělení půdy -
2) omezení půdy patřící.
Optimáti byli proti reformám bratří Gracchů

24

Ukázka písemného zkoušení z dějepisu (sušické gymnázium, vyučující Marie Homerová, šk. rok 1971/1972).

1-42

B.

Pluž.

- ① u Gernwaldu - 1440
- ② na Dohu tábor - 1380 - Ivan II.
- ③ na Koum poli - 1342 - Poláci
- ④ domo. byz. náe - 124
- ⑤ 995 - Libice - Přemyslovci
- ⑥ Jan Lucemburský - 1310
- ⑦ Václav IV. 1378 - 1419
- ⑧ bitva na Vítkově - 1420 - *Čižka poobí*
Witkova bitva
- ⑨ 1424
- ⑩ 1431
- ⑪ jezellorci - 1441 - 1526
- ⑫ university - Olasova, *Widenska, Kralovska,*
Kipska, Oxford, Cambridge,

L-H

Ukázka písemného zkoušení z dějepisu (sušické gymnázium, vyučující Marie Homerová, šk. rok 1971/1972).